LACANCI ÖZNE

BRUCE FINK

Çeviren: Kemal Güleç

ENCORE

Lacan'ın kavramsal ağının temel koordinatlarına mükemmel bir giriş... Slavoj Žižek

LACANCI ÖZNE

DİL VE JOUISSANCE ARASINDA

Bruce Fink Lacancı psikanalist ve Lacan'ın psikanalitik yaklaşımı üzerine önde gelen yorumculardan biridir. *Écrits, Encore, On the Names-of-the-Father, The Triumph of Religion* ve *Transference* gibi Lacan'ın birçok çalışmasını İngilizceye çevirmiştir. *Lacancı Psikanalize Bir Giriş* adlı kitabı Encore tarafından yayınlanmıştır.

Bruce Fink

LACANCI ÖZNE

DİL VE JOUISSANCE ARASINDA

ÇEVİREN: KEMAL GÜLEÇ

ENCORE

LACANCI BAKIŞLAR 5

İngilizce orijinali *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance* ilk olarak 1995 yılında Princeton University Press tarafından yayımlandı.
© 1995 by Princeton University Press
Lacancı Özne © Encore Eylül 2020
Bu kitabın tüm hakları Encore Yayınları'na aittir.

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Tic. Ltd. Şti. Sertifika No: 29423
Asmalımescit Mah. Meşrutiyet Cad. No:35/5 34430 Beyoğlu İstanbul
iletisim@encorekitap.com
www.encorekitap.com
ISBN 978-605-5239-03-9

Dizi Editörü: Özgür Öğütcen
Yayına Hazırlayan: Mehmet Öznur
Kapak Fotoğrafı: Evşen Yeşert
Redaksiyon: Ayşe Göç

Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B
Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 36150

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Giriş 11

1.KISIM: YAPI: YABANCILAŞMA VE ÖTEKİ 21

1 Dil ve Ötekilik 23

Öteki'nin Dilindeki Sürçme 23

Bilinçdışı 29

Yabancı Bedenler 34

2 Bilinçdışı Düşüncenin Doğası veya Diğer Yanm Nasıl "Düşünür" 39

Yazı mı Tura mı? 42

Rastlantısallık ve Hafıza 47

Bilinçdışı Birleştirir 48

Öznesiz Bilgi 51

3 Sözün Yaratıcı İşlevi: Simgesel ve Gerçek 53

Travma 56

Yorum Nedeni Vurur 59

Simgesel Düzenin Tamamlanmamışlığı: Öteki'ndeki

(Bütünlük)Delik [(W)hole] 60

Simgesel Düzenin Kördüğümleri 62

Yapı'ya karşı Neden 63

2. KISIM: LACANCI ÖZNE 65

4 Lacancı Özne 67

Lacancı Özne "Birey" ya da Anglo-Amerikan

Felsefesindeki Bilinçli Özne Değildir 68

Lacancı Özne Sözcenin Öznesi Değildir 71

Lacancı Özne Söylenen Hiçbir Yerde Görünmez 72

Öznenin Uçuculuğu 76

Freudcu Özne 77

Kartezyen Özne ve Tersi 78

Lacan'ın Bölünmüş Öznesi 80

Bölünmüş Öznenin Ötesi 83
5 Özne ve Öteki'nin Arzusu 86
Yabancılaşma ve Ayrılma 86
Yabancılaşmanın Vel'i 89
Ayrılmada Arzu ve Eksik 92
Üçüncü Bir Terimin Devreye Girişi 95
Nesne *a*: Öteki'nin Arzusu 100
Daha İleri Bir Ayrılma: Fantaziyi Katetme 103
Nedenin Öznelleştirilmesi: Zamansal Bir Muamma 106
Analitik Çerçevede Yabancılaşma, Ayrılma ve Fantaziyi Katetme 110
6 Metafor ve Özneliğin Tetiklenmesi 114
Gösterilen 116
Psikanalitik Öznenin İki Yüzü 118
Gösterilen Olarak Özne 118
Tekli ve İkili Gösterenler 120
Diğer Tüm Gösterenlere Özneyi Temsil Eden Gösteren 121
Gedik Olarak Özne 124
3. KISIM: LACANCI NESNE: AŞK, ARZU, JOUISSANCE 129
7 Nesne (a): Arzunun Nedeni 131
"Nesne İlişkileri" 133
İmgesel Nesneler, İmgesel İlişkiler 133
Nesne Olarak Öteki, Simgesel İlişkiler 136
Gerçek Nesneler, Gerçekle Karşılaşmalar 141
Kayıp Nesneler 145
Freudcu Şey 147
Artı-Değer, Artı-*Jouissance* 149
8 Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur 151
Kastrasyon 152
Fallus ve Fallik İşlev 156
"Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur" 159
Cinsiyetleri Ayırmak 162
Cinsiyetlenme Formülleri 166

Partnerlerin Asimetrisi 173
Kadın Yoktur 176
Maskülen/Feminen—Gösteren/Gösterenlik 178
Kendine Öteki, Öteki *Jouissance* 181
Psikanalizin Hakikati 184
Varoluş ve *Ex-sistence* 184
Cinsel Fark İçin Yeni Bir Metafor 185
4. KISIM: PSİKANALİTİK SÖYLEMİN STATÜSÜ 191
9 Dört Söylem 193
Efendinin Söylemi 195
Üniversitenin Söylemi 197
Histeriğin Söylemi 198
Analistin Söylemi 201
Psikanalizin Toplumsal Durumu 203
Metadil Diye Bir Şey Yoktur 204
10 Psikanaliz ve Bilim 205
Söylem Olarak Bilim 205
Özneye Dikiş Atmak 206
Bilim, Histeriğin söylemi ve Psikanalitik Teori 209
Üç Düzen ve Farklı "Kutuplanan" Söylemler 211
Biçimselleştirme ve Psikanalizin Aktarılabilirliği 214
Psikanalizin Statüsü 215
Lacancı Psikanaliz Etiği 216
Sonsöz 218
Ek 1: Bilinçdışının Dili 226
Ek 2: Nedenin Peşinde 243
Lacancı Semboller Sözlüğü 254
Teşekkürler 257
Notlar 258
Kaynakça 294
Dizin 299

ÖNSÖZ

Özgür Öğütcen

Genel olarak "özne" kavramı, özel olarak ise Lacancı özne kavramının neye karşılık geldiği baştan sona bir kafa karışıklığının hüküm sürdüğü bir alan olarak betimlenebilir. Bu kafa karışıklığı, Lacancı teorinin kendisinden değil bu kavramın alımlanışından kaynaklanıyor. Lacan için özne "bir gösteren tarafından başka bir gösteren için temsil edilen şey" olma özelliğini taşıdığı için tartışma —en azından burada— sınırlandırılmış görünüyor. Bu tanımın hemen akla gelen ilk göndermesi öznenin dile ilişkin olmasıdır. Dile istinaden ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla Freud'da bulamadığımız ya da tersinden söylersek öncüllerini bulduğumuz bir tartışma alanı yaratmış oluyor Lacan. Lacan'ın dilbilimin öznesinden bahsetmediği, hatta dilbilimle değil *linguisterie* ile ilgilendiğini söylediği hatırlanacak olursa, buradaki özne dilbilimdeki özne olmaktan çıkar. Ve hemen ikili bir ayrım gelir: cümlenin öznesi ve beyanın öznesi. Dilbilim alanı artık çoktan geride bırakılmış toprakları temsil etmektedir. Sadece bu mu? Tabii ki hayır, geride bırakılan topraklar yapısalcılığı da içerir. Yapısalcılığa yapılan meşhur "özneye alan bırakmama" eleştirisini Lacan'a yöneltmek mümkün görünmüyor. Çünkü Lacan için özne kavramı yapının kendisinin imkansızlığının maddileşmesi, yani bir negatifliğin tartışmanın içine sokulması anlamını taşıyor. Bu bir doluluğun, bir mevcudiyetin, bir pozitifliğin öznesi değildir o halde. Eksiğe binaen varolan bir özne tanımından söz ediyoruz. Eklemleri olmayan, dolayısıyla koşamayan ve "sokaklara inemeyecek bir yapı"dan söz etmiyoruz. Kaldı ki yapısalcılığın sokaklara inip koşamayacağı da ayrı bir tartışma konusu doğrusu istenirse!

O halde Lacan ne bildik anlamda dilbilimcidir, ne de düşün-

sel olarak Anglo-Amerikan geleneğinin pek sevdiği sınıflandırma merakının bir sonucu olan yapısalcı geleneğin içinde birisidir. Özne de yapı-özne diye karşıtlaştırılabilecek bir kavramsallaştırmada, hatta açık açık meydan okumada, yapının karşısına dikilecek bir özne değildir çünkü bu karşıtlık yanlıştır; dilbilimin bildik öznesi de değildir bu. Özne bir hiçtir! Yani dilin bir etkisidir. Ama bilindiği üzere bir şeyin maddileşmesi, onu kendisi olarak, zaten varolan bir şey olarak etki etmesi arasındaki mesafeden ayıran pek bir şey olmayabilir bazen. Bu negativitenin maddileşmesinin kendisi o şeyin kendisi olabilir. Bu paradoksal ifade öznenin dilin bir etkisi olduğunu, insanın konuşanvarlık olmasının bir ifadesi olduğunu gayet yalın biçimde özetliyor.

Lacancı özne tanımı Lacancı psikanalizin neyle ilgilendiğine de gönderme yapıyor. Lacancı psikanaliz özneyi değiştirmeyi amaçlar. Bu anlamda özne seanslar sırasında konuşan bilinçli ego değil, bu bilinçli varlığın sözünün kesildiği, dilinin sürçtüğü, şaka yaptığı yerde ortaya çıkan şeydir. Öznenin varlığının kanıtı bilinçdışının varlığının kanıtıyla aynı türdendir.Özne bilinç ve rasyonalitenin hükümranlığına karşı, bu ikisinin boşluğunu ve gediğini gözler önüne sererek arz-ı endam eder. Bilincin ve rasyonalitenin boşluğu, Lacancı Gerçek'in bu iki kavramı destekleyen teorik hatlar boyunca ele alınamamasıyla, hatta bu teorilerde Lacancı Gerçek kavramına yakın herhangi bir şeyin olmamasıyla ilgilidir. Yani, yaşayanvarlıktan konuşanvarlığın oluşmasının nasıl gerçekleştiği sorusu özne meselesinin esasını teşkil eder. İnsanın sadece biyolojik bir otomaton olarak dünyanın içinde dolanıp durmaması ona damgasını vuran dille ilgili olduğu kadar yaşayan bir varlık olmasıyla da ilgilidir, yani onun bir *jouissance* varlığı olmasıyla. Bu nedenle özne iki alana ilişkindir: dil ve *jouissance*. Ona kazınamaz bir iz bırakan sadece dil değildir, bedeninin Gerçek'i de onu bu izle damgalar.

Bu kitabı okuduğunuzda Lacancı psikanalizde öznenin ne demek olduğu konusunda oldukça kapsamlı bir fikre ulaşacaksınız. Tam da bu nedenle bu kitabı okumanızı ve önermenizi dilerim.

GİRİŞ

Lacan bize baştan aşağı yeni bir öznelik teorisi sunar. Öznelik kavramını yapıbozuma uğratıp dağıtmaya çalışan pek çok postyapısalcının aksine Lacan bir psikanalist olarak onu vazgeçilmez kabul edip, özne olmanın ne demek olduğunu, nasıl özne olunduğunu, özne olamamaya yol açan (psikoza götüren) koşulları ve özneliğe yol açacak bir zemin hazırlamak için analistin elinde ne gibi araçlar bulunduğunu inceler.

Fakat Lacan'ın özne üzerine söylediği onca farklı şeyi bir araya getirmek hiç kolay değil; özne teorisi, çoğumuz için pek de "anlaşılır" olmayışı bir yana (Lacan'ın sık sık tekrarladığı "tanımı" düşünün: özne, bir gösterenin başka bir gösteren için temsil ettiği şeydir), çalışmalarının seyri içinde epey bir dönüşüm geçirmiştir. Yetmezmiş gibi, 1970'lerin sonu ile 1980'lerde Edgar Allan Poe'nun "Çalınan Mektup" öyküsü ve dil üzerine çalışmalarına ilişkin tartışmalar Amerika'da esasen bir yapısalcı olarak tanınmasına neden olmuştu; İngilizce konuşan dünyanın okuru, öznelik meselesini bütünüyle kenara itmiş görünüp her fırsatta —en kıymetli, en dokunulmaz saydığımız "benliğimizin" tam ortasında bile— yapının işleyişini ortaya çıkaran bir Lacan'a çok daha aşinadır.

Elinizdeki kitabın birinci kısmında, hâlâ-açıklığa-kavuşmamış bir özneye yabancı veya karşıt olarak, Lacan'ın fazlasıyla geniş bir kapsama sahip olan "ötekilik" incelemesinin üzerinden geçeceğim. Söz konusu ötekilik, bilinçdışı (dil olarak Öteki) ve egodan (imgesel öteki [ideal ego] ve arzu olarak Öteki [ego ideal)] Freudcu süperegoya (*jouissance* olarak Öteki) kadar pek alışılmadık çeşitlilikte görünür. Kimi yönlerden, bağımsız bir işleyişe sahip bir makinayı, bir bilgisayarı ya da bir kayıt/montaj cihazını andıran dil tarafından konuşturulduğumuz ölçüde; ihtiyaç ve hazlarımız ebeveynlerimizin talepleriyle

(talep olarak Öteki) düzenlenip toplumca makul görülen formlara yönlendirildiği ölçüde; arzumuz Öteki'nin arzusu olarak oluştuğu ölçüde yabancılaşmışızdır. Lacan seminerlerinde ve yazılı metinlerinde durmadan özneyi andığı halde, ilgi odağı olan çoğu kez Öteki'dir.

Ne var ki yapının hariç tutulduğu ve başka bir şeyin, yapıya meydan okuyan bir şeyin devreye girdiği noktayı görmemize imkân veren de Lacan'ın yapı veya ötekilik mefhumunu en uç sınırlarına götürmesidir. Lacan'ın çalışmasında yapıya meydan okuyan bu şeyin ikilidir: özne ve nesne (arzunun nedeni olarak nesne *a*).

Kitabın ikinci kısmında, Lacan'ın kendi erken fenomenolojik kabullerinden kopuşuna işaret edeceğim: 1950'lerde Lacan özneyi dil veya yasa olarak Öteki'yle ilişkilenen bir pozisyon olarak tanımlar, başka bir ifadeyle, özne simgesel düzenle kurulan bir ilişkiden ibarettir. Özne Öteki'yle ilişki içinde böyle temel bir pozisyon alma olunca ego da imgesel düzen açısından tanımlanır. Fakat Lacan'ın Öteki kavrayışı değiştikçe, özne —Öteki'nin arzusu öznenin arzusunu harekete geçirdiği, yani nesne *a* olarak iş gördüğü sürece— Öteki'nin arzusuna (annenin veya ebeveynin arzusuna) göre benimsenmiş bir tutum olarak yeniden tasarlanır.

Freud'un erken dönem çalışmalarından[1] ve kendi psikanalitik pratiğinden daima etkilenen Lacan, öznenin temel bir haz/acı ya da travma deneyimi olarak benimsediği tutumu görmeye (kendi teorik gelişimini oldukça şematik biçimde kurmaya) başlar. Özne, Fransızca tabiriyle, ilksel, boğucu bir *jouissance* —bir yandan bıkkınlık, bezginlik verirken aynı zamanda hayranlık uyandıran aşırı bir haz— deneyiminin cazibesinin ve ona karşı savunmanın iç içe geçtiği bir formda vücut bulur.

Lacan 1950'lerin sonunda "varlığı" insanın sadece travmatik *jouissance* deneyimine yol açan nesneyle kurduğu fantazi ilişkisi sebebiyle insan özneye bahşedilmiş bir şey olarak görürken, sonradan öznenin ilksel *jouissance* deneyiminin kendisini öznenin Öteki'nin

arzusuyla travmatik karşılaşmasından doğan bir şey olarak formüle eder. Bu sayede, özne —eksik varlık— heyecan verici ve büyüleyici oluşunun yanında sarsıcı, boğucu ve sevimsiz de olan Öteki'nin arzusuyla kurulmuş bir ilişkiden, daha doğrusu, Öteki'nin arzusu karşısında benimsenen bir duruştan yola çıkarak kavranır.

Çocuk ebeveynlerinin arzusuna layık olduğunun görülmesini ister, oysa aslında ebeveynlerin arzusu onun için körleştirici ve ölümcüldür. Öznenin istikrarsız varoluşu, onu tehlikeli olan arzuya güvenli mesafede tutmak için inşa edilen, cazibenin ve iticiliğin özenle dengelendiği fantaziler yoluyla sürdürülür.

Ancak, bence bu Lacancı öznenin sadece bir yüzüdür: saplantılı, semptom olarak, bir tekrar olarak özne *jouissance* edinmenin veya "keyfe gelmenin" semptomatik yoludur. Lacan'ın 1960'ların ortasında işaret ettiği gibi, fantazinin sağladığı varlık "sahte varlık"tır ki bu da dahası olduğu iması taşır.

Tahmin edilebileceği üzere, Lacancı öznenin ikinci yüzü bu saplanmanın aşılması, fantazinin yeniden kurgulanması, katedilmesiyle birlikte kişinin keyif çatma, *jouissance* edinme şeklindeki bir kaymada tezahür eder: yani, bu ikinci yüz özneleşme yüzüdür; önceden yabancı olan şeyin "kişinin kendisinin" yapıldığı işlemdir.

Bu işlem yoluyla, öznenin Öteki'nin arzusuna ilişkin pozisyonunda 180 derecelik bir dönüş gerçekleşir. Özne kendisini meydana getiren yabancı gücün, Öteki'nin arzusunun sorumluluğunu üstlenir. Zamanın başlangıcında atılmış bir zar misali dışsal bir neden olarak öteden beri deneyimlediği şeyi, kaderi öznelleştirerek kendisi üzerindeki nedensel başkalığı üstlenir. Lacan, bu noktada, analizanın varoluş nedenini —onu bu dünyaya getiren Öteki'nin arzusunu— öznelleştirip kendi yazgısının öznesi haline gelmek için analistin kendine has yaklaşımıyla hazırlanan paradoksal bir hamle yaptığını ileri sürer: "Başıma geldi"den "Ben gördüm," "Ben duydum," "Ben yaptım"a doğru bir hareket.

İşte Freud'un "*Wo Es war, soll Ich werden*" ifadesinin Lacan'da birden fazla çevirisi olmasının esası da budur: Öteki'nin dizginleri ele aldığı (nedenim olarak eylemde bulunduğu) yerde, ben kendi nedenim olarak var olmalıyım.[2]

Nesneye gelince (bu konu kitabın üçüncü kısmında etraflıca tartışılmaktadır), özne teorisinin yanı sıra o da gelişir. Tıpkı, öznenin başlarda Öteki'ye göre benimsenen bir konum, sonrasında ise Öteki'nin arzusuna göre benimsenen bir konum olarak görülmesi gibi, nesne de başlarda kişinin kendisi gibi bir öteki olarak görülürken sonrasında Öteki'nin arzusuyla özdeşleştirilir. Ebeveynlerin arzusu çocuğu dünyaya getirmiş, en maddi manasıyla çocuğun varlığının yegâne nedeni olarak ve en nihayetinde de arzusunun nedeni olarak iş görmüştür. Fantazi, çocuğun arzusuna neden olan, onu meydana getiren, harekete geçiren bu nesneye dair çocuğun kendini görmek istediği pozisyonu sahneler işte.

Lacan'ın nesne teorisinde nesnenin bir şekilde arzuyu doyuran şey değil de arzunun nedeni olarak yer alması, Lacan'ın analitik tekniğe getirdiği yeniliklerden bazılarını anlamamıza olanak tanır. Lacan, analizanın kendisini meydana getiren dış nedenleri olabildiğince öznelleştirmesini sağlamak için, analistin öznenin fantazisinde oynaması (nesne *a*) ve sakınması gereken (imgesel, yargılayıcı ötekilerin tümü, ego psikolojisindeki yaklaşımlara içkin her şeyi bilen Öteki) rollerden yola çıkarak analist pozisyonunu yeniden kavramsallaştırır.

Lacan'ın analitik çerçeveye bakışında, analist "iyi nesne," "şefkatli anne" ya da zayıf hastalarla ittifak kuran güçlü ego rolünü oynayan biri değildir. Aksine, analist yeni bir fantazi kurgusu, *jouissance*'a ilişkin yeni bir tutum, yeni bir özne pozisyonu meydana getirmek için öznenin fantazisindeki gizemli arzu pozisyonunu koruyarak nesne işlevi görmelidir. Analistin bunu gerçekleştirmek için sahip olduğu gereçlerden biri zamandır; değişken-süreli seanslar, özneyi fantazi-

sinde Öteki'nin arzusuyla girdiği ilişkiden ayırmak için gereken gerilimi üreten bir araçtır.

Lacan nesneyi bir yandan da açmazlara, paradokslara, türlü bilmecelere yol açıp yapıların, sistemlerin ve aksiyomatik alanların muntazam işleyişini aksatan neden olarak ele almıştır. Nesne, dünyayı simgeselleştirmek için kullandığımız sistemlerin, yani dilin arıza yaptığı noktalarda burun buruna geldiğimiz gerçektir. Nesne, ne zaman her şeyi açıklamak, tastamam söylemek için göstereni kullanmaya yeltensek ayak direyen o harftir.

O halde nesne tek bir işlevden fazlasına sahiptir: bir yandan Öteki'nin arzusu olarak öznenin arzusunu uyandırırken, diğer yandan harf veya gösterenin gösterenliği (*signifiance*) [*signifierness of the signifier*] olarak hazzın bir başka türüyle ilgili bir maddeselliği, bir tözü vardır. Lacan'ı cinsel arzuyu ("fallik *jouissance*" veya "simgesel *jouissance*" olarak adlandırdığı arzunun, arzulamanın hazzı) hazzın bir başka türünden ("Öteki *jouissance*") ayırmaya iten şey, bir bakıma nesne *a*'nın bu çoğul-değerliliğidir.

Nesnenin bu iki yüzü, *a* ile S(Ⱥ), İngilizcedeki Lacan çalışmalarında henüz ulaşılamamış bir cinsel fark kavrayışına olanak tanır; Lacan için maskülenin özne, feminenin de nesne anlamına geldiğini iddia eden, hatta Lacan'ın maskülen etkinlik ve sahip olmakla, feminen ise edilgenlik ve sahip olmamakla bir tutan o eski Freudcu tuzağa düştüğünü iddia eden mevcut "yorumların" çok ötesine uzanır.

Öznenin iki yüzü ile nesnenin iki yüzü: Paralel ikili karşıtlıklar mıdır? Hiç sanmıyorum. Bence daha ziyade, kendi bünyelerinde taşıdıkları başkalık veya heterojenlik sebebiyle tüm sistemlerin natamam kabul edildiği "Gödelci bir yapısalcılık" formudur.

Dördüncü kısımda ele alınan psikanalitik söylemin statüsü, Amerika'daki gibi bir bilim ortamında çalışan klinisyenler için kaçınılmaz bir mesele. Washington'daki Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü yönetiminin

2000 yılına kadar her türden akıl hastalığının sağlık kurumlarını adeta "ele geçirmiş" olacağını alenen duyurduğu,[3] makalelerin günden güne alkolizmden, homoseksüellikten, fobilerden, şizofreniden vesaire "sorumlu" geni duyurduğu ve olsa olsa kendi itibarını zedeleyen naif bilimci saldırıların kendilerine psikanalizin dayanaklarını hedef aldığı böylesi bir ortamda, analistler veya analitik eğilimi olanlar alanlarının epistemolojik statüsünü zekice savunabilmek için daha donanımlı hale gelmelidirler.

Psikanaliz bugünlerde anlaşıldığı haliyle bilim gibi bir "bilim" kuramadığı için mevcut tıbbi veya bilimsel kurumlardan alacağı bir meşruiyete de ihtiyacı yok. Psikanalizi tarihsel olarak bilimin doğuşuna bağlı, fakat deyim yerindeyse, kendi ayakları üstünde de durabilen bir söylem olarak kurabilmemiz için gereken kaynağı Lacan'ın çalışmalarında buluruz. Lacan'ın kavramsallaştırdığı haliyle, psikanaliz kendine has dayanakları olan bir söylem olmanın ötesinde, öteki "disiplinlerin" (hem akademik, hem bilimsel) temel prensiplerine ışık tutarak kör noktalarını aydınlatan, yapılarını ve işleyişlerini analiz edebilen tek söylemdir.

Lacan çoğunlukla anlaşıldığı haliyle bilimi psikanalitik kavramlarla tanıştırarak, bilimi radikalleştirme veya bilimde devrim yaratma ihtimaline dikkat çekmiş ve bu sayede, bir anlamda, bilimin sınırlarını, bilimsel araştırma nesnesini yeniden tanımlayacak kadar geriye itmiştir. Kimilerinin yaptığı gibi psikanalizin ilelebet bilim sahasının dışında kalmaya mahkûm olduğunu iddia etmek yerine, asıl bilimin henüz psikanalizi kabul edecek kadar ehil olmadığını ileri sürmüştür.[4] Bilimsel söylem günün birinde psikanalizi de kapsayacak biçimde yeniden şekillenebilir fakat bu arada psikanaliz de boş durmayıp kendine has praksisini geliştirecektir: klinik uygulama ve teori inşası.

Argümanımın genel hattını gösteren bu ufak kroki, gerektiğinde tekrar göz atabileceği bir harita gibi okurun yolunu kaybetmesini önleyecektir diye ümit ediyorum. Burada kısaca açıklanan kavramlar,

yani özne, nesne, Öteki ve söylem ana hattı oluşturmakla birlikte, bunları bağlamlarında tartışmak hem Lacan'ın temel kavramlarının çok daha fazlasına, hem de bu kavramları kullandığı erken ve geç dönemdeki psikanalitik deneyimi formüle etme girişimlerine ilişkin bir açıklama gerektiriyor.

Lacan'ın kariyeri boyunca şekillendirdiği, bazen yeniden şekil verdiği ve benim burada ele alacağım kavramdan bazıları şunlar: imgesel, simgesel ve gerçek; ihtiyaç, talep, arzu ve *jouissance*; sözce öznesi [the subject of the statement], sözceleme öznesi (veya konuşan özne), bilinçdışının öznesi, bölünmüş özne, savunma olarak özne, metafor olarak özne; baba metaforu, birincil bastırma ile ikincil bastırma; nevroz, psikoz ve sapkınlık; gösteren (ana veya tekli gösteren ile ikili gösteren), harf ve gösterenlik [signifierness]; fallus (arzunun göstereni olarak), fallik işlev, cinsel fark, fallik *jouissance*, Öteki *jouissance*, maskülen yapı ile fesikek yapı; yabancılaşma, ayrılma, fantaziyi katetme, "geçiş"; noktalama, yorum, değişken-süreli seans, saf arzulama hali olarak analistin rolü; varoluş ve ex-sistence; dört söylem (efendinin söylemi, histeriğin söylemi, analistin söylemi, üniversitenin söylemi), bu söylemlerin ana hatları ve feda edilmesini gerektirdikleri şeyler; bilgi, yanış-tanıma ve hakikat; söylem, metadil ve dikiş; biçimselleştirme, kutuplaştırma, iletim. Bu önsözde ortaya koyduğum harita, böylesi geniş bir kavram alanının ayrıntılarında boğulmaması için okura yardım edecektir

Birinci kısımdaki bölümlerde, okurun Lacan'ın çalışmaları hakkında hemen hiç önbilgisi olmadığını varsayarak sadeliğe özen gösterdim. İki, üç ve dördüncü kısımlarsa, önceki kısımlarda atılan temelin üzerinde giderek daha karmaşık hale gelecek. Bazı okurlar ilk seferde kimi yoğun bölümleri (5, 6 ve 8. bölümler gibi) atlayıp, örneğin, nesne *a* üzerine olan 7. bölümden doğruca söylem üzerine olan 9 ve 10. bölümlere geçmek isteyebilirler. Her ne kadar önceki bölümlerde sunulan malzemeye dayandıkları için ara sıra geriye göndermede bulunsalar da, bölümlerin çoğu birbirinden bağımsız olarak

okunabilir. Lacan'ın çalışmaları hakkında azımsanmayacak bir önbilgiye sahip olan okurlar ise muhtemelen 1. Bölümü tamamen atlamak isteyecektir; belki öncesine sadece şöyle bir göz atıp doğrudan 5. bölümden başlayabilirler.

Bu kitaptaki en genel amaçlarımdan biri de Lacan tartışmalarını klinik düşünceleri dışarıda bırakmayan bir bağlamda yeniden konumlandırmaya girişmek. Amerika'da, psikanalitik camia şu son 25-30 yıldır Lacancı düşünceyi ötelerken, daha edebi ve dilbilimsel cenah Lacan'ın çalışmalarına giderek artan yoğun bir ilgi gösteriyor. Bu durumun tarihi ve entelektüel nedenleri burada tekrara gerek bırakmayacak kadar iyi biliniyor fakat sonuç, bence Lacan'ın düşüncelerinin çarpık, tarafgir bir temsilinden ibaret. Elinizdeki kitap özellikle klinisyenler düşünülerek[5] yazılmadıysa da kitaba biçimini veren şeyin psikanalitik praksisle edindiğim deneyim olduğuna inanıyorum.

Lacan'ın çalışmalarının "dengeli" bir incelemesini sunmak iddiasında değilim. Dengeli bir analiz Lacan'ın gelişimi üzerine epeyce bir tarihi perspektif ortaya koymayı —gerçeküstücü, Freudcu, fenomenolojik, varoluşsal, post-Freudcu, Saussurecü, Jakobsoncu ve Lévi-Strausscu muhtelif etkileri açıklamayı (sadece yeni başlayanlar için)— ve Lacan'ın psikanalitik teorideki [riskli] atılımlarını, Fransa'da ve başka yerlerde o zamanlar süregiden tartışmalar bağlamına oturtmayı gerektirirdi.

Bunun yerine, kuşkusuz pek çok kişinin fazlasıyla durağan ve kapalı bulacağı bir bakış sunmaya gayret ettim; Lacan'ın çalışmalarının en büyüleyici yanlarından biri daimi dönüşlerinde, kendi kendini düzeltmelerinde ve perspektifi ters yüz etmelerinde yatar. Lacan'ın 1930'lardaki perspektifiyle ortaya çıkan, fakat daha ziyade 1970'lerdeki perspektifiyle evrimini tamamlayan temel kavramlarından bir kaçına ilişkin bir inceleme ortaya koymaya çalıştım. Yeri geldikçe Lacan'ın psikanalitik deneyimi formüle ederken izlediği eski hatları yine kendisinin sonraki terimlerine "çevirerek" okura rehberlik etmeye ama

daha da genelde, özellikle hem klinisyenler hem teorisyenler için etkili ve yararlı olacağını düşündüğüm Lacancı teorinin bir kesitini ortaya koymaya çalıştım. Mesela bence, Lacan'ın erken seminerlerinde bulunan "dolu" konuşmakla "boş" konuşmak arasındakine benzer karşıtlıklar sonraki çalışmalarında yerlerini yenilerine bırakmıştır; bu karşıtlıklar başlı başına olabildiğince ilginçtir fakat onları takdim etmeyi başkalarına bırakmayı yeğledim.[6]

Lacancı düşüncedeki kimi gelişmeleri öne çıkaran, ister istemez diğerlerini de gölgede bırakan yaklaşımım, umuyorum ki okuru henüz-basılmamış olanlar da dahil ciltlerce Lacan kitabına yönelmesi için teşvik eder. Birkaç yıldır Lacan'ın bazı seminerleri üzerinden yürüttüğüm derslerde, belirli bir kavramın (VII. Seminer'deki psikanaliz etiği veya VIII. Seminer'deki aktarım gibi) gelişimini adım adım izlerken iş başında olan o kıvrak ve yaratıcı akılı görmenin heyecanı, çoğu zaman açık bir teze ulaşmanın zorluğuyla gölgeleniyordu. Lacan seminerleri üzerine çalışan ciddi psikanaliz öğrencilerinin önemli bir vazifesi de birtakım yer-yön işaretleri belirlemektir bana sorarsanız; aksi halde darmadağınık bir alanda bulabilirler kendilerini.

Lacan'ın çalışmalarını yorumlamak Platon ve Freud'unkileri yorumlamaya benzer, sonu gelmez bir uğraştır, dolayısıyla benim de son sözü söylemek gibi bir hevesim yok. Sadece bir yorum önerdiğimi açıkça söylemeliyim; bilhassa Lacancı özne teorisinin takdim edildiği 5. ve 6. bölümler bana ait, keza Lacan'ın cinsel farka dair çalışmasına ilişkin okumalarımdan oluşan 8. bölüm de benzer şekilde özgündür.

Ekler, buradaki tartışmanın akışını sürdürmek için fazla teknik kaçan malzemeleri içeriyor. Lacan'ın dilin yapısını etraflıca incelediği modellere ve dilde doğan anomalinin (nesne *a*) ortaya çıkardığı etkilere odaklanıyor.

Kitabın sonuna, okurun bu sayfalarda tartışılan ("matheme" olarak bilinen) başlıca sembollerin kısa açıklamalarını bulabileceği bir sözlük eklendi. Lacan'ın "matheme"leri kavramsallaştırmanın oldukça

rafine bir halidir ve pek çok şey ihtiva eder; sözlükte en vurucu yanlarını özetlemeye çalıştıysam da doğru dürüst kullanılabilmeleri Lacancı teorik çerçeveye ciddi ölçüde vakıf olmayı gerektirir.

Lacan'dan alıntı yaptığımda, mümkün olduğunca İngilizce baskılara referans vermeye özen gösterdim ama mevcut çevirileri değiştirmek konusunda özgür davrandım: yetersizlikleri artık gitgide daha da göze batmaya başlıyor. *Écrits*'nin Seuil tarafından Paris'te yayınlanan Fransızca basımına "*Écrits* 1966" adıyla; seçilmiş parçalardan oluşan ve Norton tarafından 1997'de basılan Alan Sheridan'ın İngilizce basımına ise yalnızca "*Écrits*" adıyla atıfta bulundum.[7] I, II, VII ve XI. Seminer'deki sayfa referansları daima Norton'un bastığı İngilizce çeviriler dikkate alınarak verildi. Metin içinde sadece seminer numaralarını kullanarak referans verdim fakat tam künyeler kaynakçada bulunabilir. Freud'un çalışmalarına referans verirken cilt ve sayfa numaralarını standart edisyonlardan (SE kısaltmasıyla) verdim fakat çevirilerde çok daha ilginç, çok daha vurucu olan "standart-dışı" çevirilere dayanarak bazı değişiklikler yaptım.

Nisan 1994

I. KISIM

YAPI: YABANCILAŞMA VE ÖTEKİ

Ben bir ötekidir.

1

Dil ve Ötekilik

Öteki'nin Dilindeki Sürçme

Bir hasta analistinin ofisine girip koltuğa oturur. Gözlerini analiste dikip önceki seansta kaldığı yerden devam etmeye başlar ve daha başlar başlamaz ağzından bir şey kaçar; "Babamla ilişkimin ne kadar gerilimli olduğunun farkındayım ama bence tahammül edemediği, çok ağır bir schnob'ta çalışıyordu ve acısını da benden çıkarıyordu". Aslında "job" ["iş"] demek istediği halde, ağzından "schnob" çıkıverir.

Söylem asla tek boyutlu değildir. Birden fazla söylemin aynı anda, aynı ağzı kullanabileceğini hatırlamak için tek bir dil sürçmesi yeter.

Burada iki farklı düzey belirlenebilir: konuşanın söylemeye çalıştığı, kastettiği şeyden oluşan kasıtlı söylem ile "job," "snob" ve belki başka sözcüklerin de iç içe girdiği bu örnekteki gibi, oynanmış, çarpıtılmış bir sözcük formuna bürünen kasıtsız söylem. Analist, örneğin, konuşanın ailesindeki en büyük çocuğun, diyelim ki abisi veya ablasının, mıymıntı bir snob olduğu fikrini ve babalarının da bu mıymıntı snob'a ziyadesiyle düşkün —hastaya, daha doğrusu analizana (yani analiziyle meşgul olunan kişiye) kalırsa kabahatli— olduğu hissiyatını çoktan fark etmiş olabilir. Kaldı ki analizan "schnoz" sözcüğünü düşünüp, çocukken cadı burnuna benzettiği babasının burnundan korktuğunu anımsamış da olabilir; hatta bunun üzerine "schmuck" sözcüğü de aklından geçmiş olabilir.

Bu basit örnek bile iki farklı söylem türü ya da daha basit ifadesiyle, iki farklı konuşma türü ayırt etmemize yeter:[1]

- ego konuşması: kendimize dair bilinçli düşünce ve inançlarımızla ilgili gündelik konuşma
- ve başka türlü bir konuşma.

Lacan'ın Öteki'si en temel düzeyde bu *başka türlü konuşmayla* ilgilidir.[2] Bu bakımdan, iki farklı konuşma türüne ek olarak, bunların kabaca iki farklı psikolojik bölgeden geldiğini de varsayabiliriz şimdilik: ego (veya benlik) ile Öteki.

Psikanaliz, bu Başka türlü konuşmanın kısmen yeri belirlenebilir *bir ötekiden* çıkıp geldiği ön kabulüyle işe başlar; söylenen, ağızdan kaçıveren, evelenip gevelenen ya da eğilip bükülen tüm bu kasıtsız sözlerin bir başka yerden, ego dışında bir merciden geldiği varsayımına dayanır. Freud bu Öteki yere bilinçdışı demişti, Lacan daha da netleştirip "bilinçdışı Öteki'nin söylemidir"[3] der; yani, bilinçdışının ego konuşmasıyla aynı yerden gelmeyen bu sözlerden oluştuğunu söyler. O halde, bu en temel düzeyde bilinçdışı Öteki'nin söylemidir (tablo.1.1).

Tablo 1.1

EGO/BENLİK SÖYLEMİ	ÖTEKİ SÖYLEM/ ÖTEKİ'NİN SÖYLEMİ
bilinçli kasıtlı	bilinçdışı kasıtsız

Peki, bu Öteki söylem nasıl sızıyor "içimize"? Genellikle kontrolün elimizde olduğuna inanmaya meyletsek de, bazen bizim ağzımızdan sanki biz olmayan, yabancı bir şey konuşur. Ego veya benliğin bakış açısından patron "Ben"dir: "Ben" dediğimiz bu kendi cephemiz ne düşündüğünü, ne hissettiğini bildiğine, neyi, neden yaptığının farkında olduğuna inanır. Yabancı madde, Öteki türden konuşma dikkate alınmaz, tesadüfi olduğu düşünülür ve bu yüzden de

en nihayetinde önemsizdir. Sık sürçülisan etmeye yatkın insanlar, ara sıra dillerinin tutulduğunu ya da beyinlerinin ağızlarından hızlı çalıştığını ve ağır kalan ağızlarından tek seferde iki sözcük birden çıkartmaya çalıştıklarını düşünürler. Bu gibi durumlarda, ego veya benliğe yabancı kabul edildikleri için dil sürçmelerinin önemi göz ardı edilir. Pek çok durumda, dili sürçen kişi şu ifadeyi onaylardı herhalde; "Gelişigüzel, anlamsız bir gaf yaptım sadece." Freud da cevabı yapıştırırdı hemen: "Az önce hakikat konuştu."

Çoğu insan ego söylemini sekteye uğratan, bu söylemi yarıp geçen bu Öteki söyleme belirgin bir önem atfetmezken, psikanalistler görünüşteki delilikte bir düzen olduğu, bütün bu kesintilerin arkasında tümüyle açıklanabilir bir mantık olduğu, başka bir ifadeyle, kesintilerde hiçbir şey rastlantısal olmadığı fikrini savunurlar. Analist işte bu delilikteki düzeni bulmaya çalışır çünkü değişim ancak kesintilere hükmeden mantığın değişmesiyle, ancak Öteki söyleme temas edilmesiyle gerçekleşebilir.

Freud *Rüyaların Yorumu, Şakalar ve Bilinçdışıyla İlişkileri ve Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi*'nde, cüretkâr bir şekilde "bilinçdışı düşünce"[4] dediği bu hükmeden mekanizmaları çözmek için epeyce vakit harcamıştı. Lacan çok okunan makalesi "Bilinçdışındaki Harfin Failliği"nde (*Écrits*), Freud'un rüya çalışmasına özgü yer değiştirme ve yoğunlaştırma kavramları ile dilbilimin metonimi ve metafor kavramları arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Ama Lacan işi burada bırakmayıp, o zamanlar gelişmekte olan sibernetik alanında bilinçdışı mekanizmaların şifresini çözecek modeller aramayı sürdürür. Lacan'ın, Edgar Allan Poe'nun "Çalınan Mektup" öyküsü dahilinde yan yana dizdiği fikirleri ile ilhamını 1950'ler sibernetiğinden alan fikirlerini ikinci bölümde ayrıntısıyla ele alacağım. Lacan'ın Poe üzerine çalışması sayısız edebiyat eleştirmeni tarafından yorumlanmasına rağmen,[5] bu çalışmadan kaynaklanan, bilinçdışının işleyişine dair spekülasyonları az sayıda yazar tarafından izlenmiştir.

Bu bölümde, Öteki söylemin nasıl işlediğinden ziyade nasıl oraya

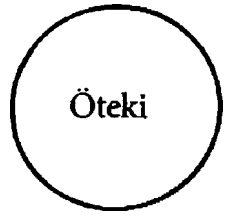
girdiğine odaklanacağım: Nasıl beceriyor "içimize" girmeyi?

Nasıl oluyor da böylesine biz olmayan, yabancı görünen bir şey bizim ağzımızdan konuşabiliyor?

Lacan yabancılığı şöyle açıklar: bir söylem âlemine doğarız, doğumumuzdan önce orada olan ve ölümümüzden sonra da olmaya devam edecek bir söylem âlemine, dil âlemine. Bebek dünyaya gelmeden çok önce, ebeveynlerin dil evreninde ona bir yer hazırlanır: ana babalar bebeklerinden konuşmaya o daha doğmadan başlar, ona en uygun ismi seçmeye çalışır, onun için bir oda hazırlar ve hanelerinin bu yeni üyesiyle birlikte nasıl bir hayatları olacağını hayal etmeye başlarlar. Bebekten bahsederken kullandıkları sözlerin çoğu en azından on yıllardır kullanılıyordur, ama bunca yıllık kullanıma rağmen ana babalar genellikle bu sözleri ne tanımlar, ne de yeniden tanımlarlar. Bu sözler onlara asırlık geleneklerden miras kalmıştır: bu sözler, Lacan'ın Fransızcada "l'Autre du langage" dediği, bizim de dilsel Öteki veya dil olarak Öteki şeklinde çevirmeyi deneyebileceğimiz şeyi, yani dilde Öteki'yi kurarlar.

Bir daire çizip bu dairenin dildeki tüm sözcükleri temsil ettiğini farzedersek, o zaman bununla Lacan'ın Öteki dediği şey arasında bir bağ kurabiliriz (şekil 1.1). Bu, bir dildeki tüm sözcük ve ifadeler kümesi olarak Öteki'dir. Gerçi, görece durağan bir bakıştır bu çünkü mesela hemen her gün yeni sözcüklerin eklendiği, eskilerin tedavülden kalktığı İngilizce gibi bir dil daima gelişir ama yine de bir ilk şerh olarak pekâlâ işimizi görür.[6]

Şekil 1.1

Bu şekilde, çocuk ebeveynlerinin dil evreninde önceden belirlenmiş bir yere, çoğunlukla, gözlerini dünyaya açmadan en az aylar öncesinden hazırlanan bir bölgeye doğar. Ayrıca, çoğu çocuk ana babasının

konuştuğu dili öğrenmekle mükelleftir, başka bir ifadeyle, isteklerini ifade edebilmek için ağlama evresini —ki bu dönemde ebeveynlerin çocuklarının istek veya ihtiyaçlarını tahmin etmesi gerekir— aşmaya mecburdur, çünkü ancak bu sayede isteklerini sözcüklere dökmeyi, yani bakıcılarının anlayabileceği bir şekilde söylemeyi deneyebilirler. Fakat isteklerini biçimlendiren de bu işlemin ta kendisidir çünkü kullanmak zorunda kaldıkları sözcükler kendilerine ait değildir, kendine özgü talepleriyle birebir örtüşmez: arzularının kendisi dilin, daha doğrusu, öğrendikleri dillerin kalıbında biçimlenir (tablo 1.2).

Tablo 1.2

İHTİYAÇ --->	DİL OLARAK ÖTEKİ --->	ARZU

Bununla birlikte, Lacan'ın bakışı daha da radikaldir; öyle ki kimse, çocuğun dili özümsemeden önce ne istediğini bildiğini söyleyemez. Bebek ağladığında, bu eyleme anlamını veren, çocuğun ifade ediyormuş gibi göründüğü bu acıya isim vermeye kalkışan ("acıkmış olmalı" gibi) ebeveynleri veya bakıcısıdır. Muhtemelen ortada genel bir huzursuzluk, üşüme veya sancı yok değildir ama anlamını dayatan ebeveynlerin buna getirdiği yorumdur, deyim yerindeyse. Mesela bir ebeveyn bebeğinin ağlamasına mamayla cevap verdiğinde, huzursuzluk, üşüme veya sancı geriye dönük biçimde açlık "emaresi" olarak, açlık sancıları olarak sabitlenecektir. Kimse bebeğin ağlamasının ardındaki hakiki anlamın üşüme olduğunu söyleyemez çünkü anlam nihai bir üründür: bebeğin ağlamalarına sürekli mamayla cevap verilmesi tüm huzursuzlukları, üşümeleri ve sancıları açlığa dönüştürebilir. Bu durumda, anlam bebek tarafından değil, başka insanlarca ve onların konuştukları dil temelinde sabitlenmiş olur haliyle. Biraz ileride bu noktaya tekrar döneceğim.

Çocukların çoğu, dil olarak Öteki'yi sadece ağlayarak ifade edile-

bilen ve iyi kötü yorumlanan dilsiz ihtiyaç ile toplumsal olarak makul görülmese bile anlaşılır biçimde dillendirilen arzu arasındaki boşluğu doldurmaya kalkıştığı sırada özümser (otistik çocuklar bu prensibin en bariz istisnasıdır). Bu bağlamda, Öteki laubali ve münasebetsizce isteklerimizi dönüştüren bir davetsiz misafir, bir fırsatçı gibi görülebilir; ne var ki birbirimizin arzularından haberdar olmamızı, "iletişim kurmamızı" mümkün kılan da yine odur.

İnsanlar çok uzun bir süredir dilin gelişmesinden önceki bir zamanı, homo sapienslerin hayvanlar gibi yaşadığı, dilin ve dolayısıyla da insanoğlunun ihtiyaçlarını, isteklerini yozlaştıracak veya bulanıklaştıracak hiçbir şeyin olmadığı varsayılan bir zamanı özlemle anıyorlar. Bu türden nostaljik girişimlerin en meşhurlarından biri, Rousseau'nun dilin ayartıcı etkisinden önce yaşamış ilkel insanın erdemlerini yüceltmesi ve methiyeler düzmesidir.

Böyle nostaljik bir perspektifte dil pek çok kötülüğün anası kabul edilir. İnsanın doğuştan iyi, sevgi dolu ve cömert olduğu düşünülür; vefasızlığa, sahtekârlığa, yalancılığa, ihanete ve insanoğlunun tüm diğer günahlarına imkân veren şey dildir, suçlanansa daima hipotetik dünya dışı varlıklardır. Buradan bakınca, dil kendisinden önce gayet erdemli olan insanın doğasına münasebetsizce sokuşturulmuş, zerk edilmiş bir yabancı madde olarak görülür düpedüz.

Rousseau gibi yazarlar, Lacan'ın insanın *dilde yabancılaşması* dediği şeyi güzel bir şekilde ifade etmişlerdir. Lacancı teoriye göre, konuşmayı öğrenen her insan tam da bu münasebetle kendisine yabancılaşır çünkü dil bir yandan arzunun ortaya çıkmasını sağlar diğer yandan arzuyu orada düğümleyen, bizi, aynı şeyi bir isteyip bir istemez, istediğini düşündüğü şeyi elde edince bir türlü tatmin olmaz hale getirir.

Hal böyleyken, çocuklar hayatlarını idame ettirebilmeleri için adeta olmazsa olmaz saydığımız dili öğrendikleri sırada, Öteki usulca arka kapıdan giriyor gibidir. Genelde tabiatı gereği masum, hatta düpedüz faydalı olduğu düşünülen dil, beraberinde temel bir yabancılaşma formu getirir ki bu insanın anadilini öğrenmesinin ayrılmaz bir

parçasıdır. En başta, sözünü ettiğimiz ifadenin kendisi —"anadili"— bunun bir Öteki'nin dili olduğuna işaret eder: anne(nin)dili (mOther's tongue), yani *annenin lisanı* — kaldı ki çocukluk deneyimi söz konusu olduğunda Lacan çoğu kez anneyle Öteki'yi neredeyse bir tutar. (Yabancılaşma beşinci bölümde enine boyuna tartışılacak).

Bilinçdışı

Şimdi, buraya kadarki kısım genellikle kendimizi bütünüyle sahibi saydığımız, bizim kabul ettiğimiz, daha doğrusu olabildiğince bize ait olmasına uğraştığımız anadilin yabancılığını —ve ego söyleminin kurucusunun da yine anadil olduğunu ki böylece de çoğunlukla düşünüldüğünden çok daha yabancı ve yabancılaştırıcı bir şey olup çıkmasını (tablo 1.3)— açıklıyor ama ondan daha da yabancı görünen Öteki söyleme, yani bilinçdışına açıklama getirmiyor. Ego söyleminin, yani başkalarıyla yaptığımız kendimize ilişkin gündelik sohbetlerin bizi sandığımız gibi dosdoğru yansıtmaktan epey uzak olduğunu, bu Öteki varlığın, yani dilin ego söyleminin adeta içine işlediğini görmüştük. Lacan bunu daha da ileri götürür: *ben ötekidir*, ego ötekidir.[7]

Tablo 1.3

EGO/BENLİK SÖYLEMİ	ÖTEKİ SÖYLEM/ ÖTEKİ'NİN SÖYLEMİ
bilinçli **kasıtlı** **dil yüzünden yabancılaşmış**	**bilinçdışı** **kasıtsız**

Birey kendine dışarıdaki birinden, bir başka insandan daha mı az yabancıdır? Kendimizin en mahremlerine ilişkin bildiğimizi sandıklarımız, aslında başka insanlara dair hayallerimiz kadar yalan

yanlış olabilir. Tıpkı başkalarının bize bakışı gibi, kendimizle ilgili kavrayışımız da pekâlâ kusurlu ve alakasız olabilir. İşin aslı, başkaları bizi bizden çok daha iyi görebilir. Bu noktada, insanın en mahremi türünden bir benlik mefhumu çöküyor gibidir; egonun veya benliğin yabancılığına, başkalığına ilişkin bu konuya, daha önce söylediğim gibi, dördüncü bölümde döneceğim. Şimdi yabancılar içinde "en yabancı" olanı açıklamaya çalışalım: bilinçdışı.

Lacan açıkça bilinçdışı dildir der ki bu, bilinçdışını meydana getiren şeyin dil olduğu anlamına gelir.[8] Pek çokları Freud'un duyguların bilinçdışı olabileceği fikrini benimsediğini düşünür, hâlbuki Freud'a göre bastırılan, kendisinin *Vorstellungsrepräsentanzen* dediği ve İngilizceye çoğunlukla fikri temsilciler olarak tercüme edilen şeydir aslında.[9] Hem Freud'un çalışmalarını, hem de Freud metinleriyle sıkı fıkı olan başka çalışmaları besleyen Alman felsefi geleneğine dayanarak, Lacan bu ifadeyi Fransızcaya *représentants de la representation*, yani temsilin temsilcileri olarak tercüme eder ve noktayı da, bu temsilcilerin dilbilimde gösteren denen şeye karşılık gelebileceği fikriyle koyar.[10]

Nitekim, Lacan'ın Freud yorumuna göre bastırma gerçekleştiğinde bir sözcük veya o sözcüğün bastırılan kısmı, mecazen söylersek, "halının altına süpürülür."[11] Dolayısıyla sözcük bilinç için erişilmez hale geliyor değildir, hatta insanın gündelik sohbetlerinde gayet sorunsuzca kullandığı bir sözcük bile olabilir. Ancak tam da bastırılmış olması sebebiyle, sözcük veya sadece o kısmı yeni bir rol üstlenir. Bir dizi karmaşık bağ geliştirip bastırılmış diğer unsurlarla ilişkiler kurar.

Lacan'ın tekrar tekrar söylediği gibi, *bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır*;[12] başka bir deyişle, bilinçdışı unsurlar arasındaki ilişki bilinen herhangi bir dili kuran unsurlar arasındaki ilişkiyle aynı türdendir. İlk örneğimize dönelim: "job" ile "snob"un akrabalıklarının sebebi içerdikleri bir takım özdeş fonem (sesbirim) ve harflerdir ki bu ikisi, hem sözün hem de yazının yapı taşlarıdır. Hal böyle olunca, bizim bilinçdışını incelediğimiz kişi, bilinç düzeyinde ilişkilendirilmemiş olsa bile

bilinçdışında ilişkilendirilebilir bu sözcükleri. "conservation" [muhafaza]ve "conversation" [muhabbet] sözcüklerini ele alalım. Birbirlerinin anagramıdırlar: aynı harflerden oluşurlar, onları farklı yapan tek şey sıralamadır. Ego söylemi bu tür sözcüklerdeki harfi denkliğini —aynı harflerden oluştukları gerçeğini— tamamen göz ardı edebilir ama bilinçdışı detaylara duyarlıdır; tıpkı rüyalarda ya da fantazilerde bir sözcüğün diğeriyle yer değiştirmesi gibi.

Öyleyse Lacan bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır derken, bilinçdışının tıpatıp İngilizce gibi ya da diyelim ki antik veya modern başka bir dil gibi yapılanmasından ziyade, dilin bilinçdışı düzeyde iş görürken bir tür gramere uyduğunu, yani olagelen dönüşüm ve sürçmelere hükmeden bir dizi kurala uyduğunu ileri sürer. Bilinçdışının, örneğin, bir sözcüğü en ufak parçalarına —fonemlerine, harflerine— ayırıp, sonra da uygun gördüğü bir biçimde yeniden birleştirmek gibi bir huyu vardır: mesela "schnob" sözcüğünde gördüğümüz üzere, job, snob, *schnoz* ve *schmuck* fikirlerinin hepsini tek nefeste ifade etmek gibi.

Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi bilinçdışı, ego veya benliğin kontrolünde olmayan sıkı kurallar uyarınca "açılan" sözcükler, fonemler ve harfler gibi anlamlandırıcı unsurların oluşturduğu bir "zincir"den başka bir şey değildir. Bilinçdışı, özneliğin imtiyazlı bir bölgesi olmaktan çok, Lacan tarafından kavrandığı haliyle (ilerde değineceğimiz, "bilinçdışının öznesi" ifadesi hariç) Öteki'nin, yabancının, özümsenmemiş olanın ta kendisidir. Muhtemelen pek çoğumuz, Freud'un da düşündüğü gibi, analizanın "job" diyeceği yerde ağzından "schnob" sözcüğünü ağzından kaçırmasını "takke düştü, kel göründü" şeklinde düşünme eğilimindeyizdir: büyük çocuğuna ziyadesiyle ilgi gösterirken analizanı bundan mahrum bırakan babadan yakınma ve bir de dilek: keşke başka türlü olsaydı. Hal böyleyken, bu arzunun analizanın "ego makamından" dillendirdiği başka arzularından (örneğin, "aslında daha iyi bir insan olmak istiyorum") daha hakiki olduğu düşünülebileceği gibi, beri taraftan yabancı bir arzu da olabilir bu: Öteki'nin arzusu. "Schnob" diyen analizan, devam edip, bunun

aslında babasının ahmak olduğunu düşünen, onun kendisini ihmal ettiğini anlatıp duran annesinin arzusu olduğunu; onu babasını sevmekten alıkoyanın kendisinden başkası olmadığını, üstelik ona sadece annesini mutlu etmek için gönül koyduğunu fark edebilir. "Ondan yakınmak isteyen ben değildim" noktasına varabilir: "Annemdi." Bu bağlamda, bilinçdışını başlı başına yabancı, özümsenmemiş bir arzunun gündelik konuşmada meydana getirdiği sekteler vasıtasıyla kendisini açığa vurması şeklinde düşünebiliriz.

Arzu dilde yaşadığı ölçüde —ki aslına bakarsanız, Lacancı çerçevede dil olmaksızın arzu diye bir şey de yoktur— bilinçdışının tıka basa bu yabancı arzularla dolu olduğunu söyleyebiliriz. Pek çok insan, ara sıra da olsa, aslında hiç istemediği şeyler uğruna çabaladığını, hiç de gönüllüsü olmadığı hayallere ulaşmak için didinip durduğunu ya da gerçekleştirmek için en ufak bir heves bile duymadığını gayet iyi bildiği hedeflerden bahsettiğini hisseder. Bilinçdışı, işte bu anlamda başka insanların arzularıyla dolup taşar: bazen filanca okulda okuyup filanca kariyeri kovalamak gibi ana baba arzuları, bazen evlenip barklanıp büyük anne ve babalara torun verme gibi büyük anne-baba arzuları, kimi zaman da sizi aslında ilginizi bile çekmeyen bazı aktivitelere dahil eden akran baskısı. Bu gibi durumlarda, sizin "kendinize ait" saydığınız bir arzunun yanında boğuştuğunuz bir başka arzu daha vardır; ipleri elinde tutuyormuş gibi görünen ve kimi zaman sizi eylemeye zorlayan fakat bütünüyle de kendinize ait hissetmediğiniz bir arzudur bu.

Başkalarının bakışı ve arzusu içimize söylem yoluyla sızar. Bu bakımdan, Lacan'ın "bilinçdışı Öteki'nin söylemidir" ifadesini lafı hiç dolandırmadan yorumlayabiliriz: bilinçdışı (sözcüklerle dile getirildikleri ölçüde) başkalarının sözleri, sohbetleri, hedefleri, istekleri ve fantazileriyle doludur.

Bu konuşmalar "içimizde" adeta bir bağımsız varoluş kazanır. Öteki söylemin —başka insanların konuşmalarının— içselleştirilmesinin en net örnekleri, çoğunlukla vicdan ya da vicdan azabı denen

şeyde, yani Freud'un süperego dediği şeyde bulunur. Bütünüyle kurgusal bir hikâye düşünelim: Albert Einstein duymaması gereken bir sohbete kulak misafiri olur; bu konuşmada, babası annesine "Bu çocuktan bir halt olmayacak"[13] der ve annesi de "Doğru, aynı babası gibi miskin" diyerek ona katılır. Albert'ın, henüz ne bu sözlerdeki kastı anlayacak, ne de hissiyatı sezecek kadar olgun olmadığını düşünebiliriz. Ama yine de bu sözler bir yerlerde depolanır ve yıllar boyu usulca bekler; ta ki lisede kendini geliştirmeye didindiği sırada tekrar aktif olup da acımasızca başına musallat oluncaya kadar. Lisede, konuları kavrama kabiliyetinde hiçbir eksiklik olmadığı halde matematikten çakınca —görünüşe bakılırsa hikâyenin bu kısmı doğrudur— nihayet o sözler anlam kazanır, çanlar çalmaya başlar.

Şimdi, iki farklı durum hayal edebiliriz. İlkinde; Albert ne zaman testin başına otursa, kulağında "Bu çocuktan bir halt olmayacak" diyen babasıyla, "Doğru, aynı babası gibi miskin" diyen annesinin huzursuz edici sesleri yankılanır ve sonunda tüm bu sözlerin ne anlama geldiğini, testteki soruların hiçbirine cevap veremeyeceğini anlar. İkinci durumdaysa, konuşmaların hiçbiri bilinç düzeyinde hatırlanıyor değildir ama yine de Albert üzerindeki etkisi aynıdır. Başka bir deyişle, bu küçük düşürücü laflar Albert'ın bilinçdışında deveran ederler, orada işler, dikkatini dağıtıp eziyet ederler genç Einstein'a, bilincine kısa devre yaptırırlar. Albert masadaki testi önünde gördüğünde, birdenbire kendisini afallamış halde bulur, üstelik nedenine dair en ufak fikri de yoktur. Muhtemelen, sınavdan beş dakika öncesine kadar baştan sona bütün konuları biliyor olmasına rağmen, her nasılsa hiçbir şeye odaklanamaz oluverir. Velhasıl, farkında olmaksızın babasının kehanetini gerçekleştirir, hani şu bilinç düzeyinde farkında bile olmadığı kehaneti: "Bu çocuktan bir halt olmayacak." Şimdi bir de şunu düşünün; hikâyede babasının bahsettiği kişi, aslında yan komşunun oğluymuş—alın size ironi!

Lacan, işe böyle durumların nasıl mümkün olabildiğini izah ederek başlar: sıkı kurallar uyarınca açılan (bir sonraki bölümde

değineceğimiz) anlamlandırıcı unsurların bir zinciri olarak bilinçdışı, bir hafıza aygıtı kurar; tıpkı Albert'in babasının pek çok defa "Yok, bu çocuktan bir halt olmayacak" dediğini hatırlayamadığı ama bu sözlerin "onun" *adına* hatırlandığı gibi. Albert babasının kimse hakkında böyle bir şey söylediğini hatırlamıyor olabilir ama gösteren zinciri onun yerine hatırlar. Bilinçdışı sayar, kaydeder, parçalarına ayırır, depolar ve dilediği zaman da geri çağırır bu "bilgiyi." İşte burası, Lacan'ın sibernetik analojilerinin meseleye dahil olduğu yerdir.[14] Freud bilinçdışı unsurların yokedilemez olduğunu söyler. Freud'un bahsettiği gri madde, belli sinirsel rotaları oluşturan, bir kez oluştuğu zaman asla yok edilemeyen gri madde olabilir mi? Lacan, birleştirici kuralları sayesinde kısacık sohbet parçalarını sonsuza dek tutabilecek araçlara sadece simgesel düzenin sahip olduğu cevabını verir.[15]

O halde bu en temel düzeyde Öteki, öğrenmek zorunda olduğumuz dilin kendisidir ([İngilizcede] örtük biçimde "*native language*" (yerel dil) olarak adlandırılır ama "anadil" (*mOther tongue*) demek daha doğru olsa gerek): içselleştirildikleri ölçüde etrafımızdaki başka insanların söylemleri ve arzularıdır. "İçselleştirilmiş" derken bize ait hale geldiklerini ima ediyor değilim; bilakis, ne kadar içselleştirilmiş olurlarsa olsunlar, bir bakıma yabancı bedenler olarak kaldıklarını kastediyorum. Öyle ki, bireyin böyle bir yabancıdan kurtulmak için hayatını dahi ortaya koyacak kadar yabancı, uzak ve kopuk kalabilirler özneliğe. Bu uç bir örnek şüphesiz ama Öteki'nin birey üzerindeki baskın önemine işaret ediyor.

Yabancı Bedenler

Buradaki Öteki, yapısalcı akımda yapı denilen şeye karşılık gelir. Burada, iskelet yapısı veya sinir sisteminin düzeni anlamındaki yapıdan ziyade, bedende iş başında bulduğumuz ölçüde, bedenin dilin insafına, yani simgesel düzenin insafına kaldığını ortaya çıkaran yapıyı

takip etmek istiyorum. Eski bir analizanım —her bir semptom kendisini endişelendirip yeni bir doktor ziyaretine sebep olacak kadar yavaş değişmesine rağmen— ikide bir değişen bir sürü psikosomatik semptomdan yakınırdı. Bir keresinde, bir arkadaşının akut bir apandisit vakası geçirip acil serviste ölümün kıyısından döndüğünü duymuş. Karısına apandisin vücudunun hangi tarafında olduğunu sormuş ve karısı da anlatmış. İşin tuhafı, bir süre sonra tam da vücudunun o bölgesinde ağrılar duymaya başlamış. Ağrılar devam ettikçe analizan da apandisinde sorun olduğuna her gün biraz daha ikna olmuş ve nihayetinde doktora görünmeye karar vermiş. Doktora neresinin ağrıdığını gösterir göstermez, doktor kahkahayı basıp, "İyi ama apandis orada değil ki: apandis sağda olur, solda değil!" demiş. Analizanın ağrıları birdenbire silinip gitmiş, sonrasındaysa, kendisine apandisin solda olduğunu söyleyerek yanılanın aslında karısı olduğunu açıklama mecburiyeti duymuş. Aptallık ettiğini düşünerek muayenehaneden dışarı atmış kendisini.

Hikâyenin altını çizdiği nokta, "apandis," "sol" vb. sözcüklerde vücut bulan bu bilginin, en bilgisiz doktorun bile tersliği sezeceği üzere, bedenin yanlış tarafında gelişen psikosomatik bir semptoma olanak vermiş olmasıdır. Beden gösterenlerle yazılır. Eğer apandisinizin solda olduğuna inanır, başka bir kişiyle ya da envaiçeşit psikosomatik semptomdan —psikosomatik semptomlar 19. yüzyıl Viyana'sında, farklı formları ele alınmakla birlikte, bugünkü kadar yaygındı— bir kısmıyla özdeşlik kurarsanız apandisit yüzünden yataklara düşebilirsiniz; elbette ağrılarınız olacaktır ama biyolojik organınızın olduğu yerde değil, siz nerede olduğuna *inanıyorsanız* orada.

Freud'un kuşağındaki analistler, şekli veya yapısı belirli bir sinir hücresinin başlayıp bittiği noktaya göre belirlenen anestezi —bedenin belirli bölgelerindeki duyu eksikliği veya uyuşma— vakalarından ziyade, açıkça bedenin o bölgesiyle ilgili popüler fikirlere veya o bölgenin başlayıp bittiği yere ilişkin yaygın tanımlara dayanan anestezi vakalarıyla ilgiliydiler. Aynı sinir bir insanın kolu boyunca uzanıp

parmaklarına kadar inebildiği halde, kolun sadece belirgin bir bölgesinde duyu kaybı gelişebilir ya da hiçbir belirgin fizyolojik nedeni olmaksızın aynı bölgede şiddetli bir ağrı (yalancı sinir ağrısı) duyulabilir. Bu durumu ortaya çıkaran, söz konusu insanın babasının savaş zamanında kolunun tam da o noktasından vurulmuş olması olabilir. Kaldı ki, bu kişinin çocukken babasının hangi kolundan vurulduğuna dair yanlış bilgilendirildiğini, bu yüzden duyu kaybı veya şiddetli ağrının yanlış kolda ortaya çıktığını da düşünebiliriz pekâlâ!

Bu anekdotlar bedenin gösterenlerle yazıldığı ve bu yüzden de yabancı, Öteki olduğu fikrini örneklendirir. Bergson'un ifadesiyle dil "insanın üzerindeki kabuktur." Beden dil tarafından yazılmış/silinmiştir.

Freud, çocuğun çok-biçimli sapkın libidosunun, toplumsallaşma ve tuvalet eğitimi yoluyla, yani ana babalar ya da çeşitli otorite figürleri tarafından sözlü olarak dile getirilen talepler yoluyla, belirli erojen bölgelere —oral, anal ve genital— nasıl kanalize olduğunu adım adım gösterir bize. Çocuk bedeni gitgide bu taleplere tabi hale gelir (tamamen değil belki ama bu taleplere direnmenin kendisi bile onların önemine işaret eder), bedenin farklı bölgeleri toplumsal/ailesel olarak belirlenen anlamı yüklenir. Beden fethedilir; "harf öldürür"[16] bedeni. "Yaşayan varlık" (*le vivant*) —hayvani doğamız— ölür, ondan boşalan yerde dil hayat bulur ve bizi yaşar. Beden baştan yazılır, yani bir bakıma, fizyoloji gösterene boyun eğer ve tüm bedensel hazlarımız Öteki'ne ilişkilenmeyi ima eder/içerir hale gelir.

Tabii böylece cinsel hazlarımız da sıkı sıkıya Öteki'ne bağlanır. Başka "bireyler" olmasa da olur; nitekim *başka insanlarla* samimi ilişikler kurmaktan aciz olduğunu düşünen pek çok insan vardır ki bu başka insanlar, onların fantazileri, senaryoları vb. için göstermelik dekorlardan ya da onları tahrik eden birtakım maddi beden tiplerinin tezahürlerinden farksızdır. Ne zaman beden *tiplerinden, senaryolarından* veya *fantazilerinden* bahsetsek, aslında dilde yapılandırılan varlıklardan bahsediyoruzdur. Birinin zihninde imge formu

alabilirler ama hiç değilse kısmen gösteren tarafından düzenlenir ve bu yüzden de en azından potansiyel olarak gösterendirler, anlamlıdırlar. (Konuşan varlıklarda, imgelerin ve genel olarak imgeselin nadiren simgeselden bağımsız çalışmasının nedenini sonraki bölümlerde uzun uzadıya açıklayacağım.)

Sadece yüzeysel ve asimptotik olarak bize ait olan bir dil tarafından yapılandırıldıkları için kendi fantazilerimiz bile bize yabancı olabilirler, hatta başlangıçta bir başkasının fantazisi bile olabilirler: insan kendi fantazisinin aslında annesinin ya da babasının fantazisi olduğunu, nasıl içeri girdiğini bile anlamadığı bu fantazilerin kafasının içinde cirit attığını keşfedebilir. İşte bu, insanın kendisini en yabancılaşmış halde bulduğu anların başında gelir: kendi fantazileri bile kendisininmiş gibi görünmez ona.

Fantazilerin, birinin kafasına o hiçbir şey yapmaksızın, tesadüfen girdiğini kastetmiyorum elbette. Bana öyle geliyor ki bir nebze olsun özneliğin bulaşmadığı, başka bir deyişle, öznenin şöyle veya böyle işin içine karışmadığı, bir şekilde parmağının olmadığı bir semptom ya da fantazi olamaz. Buna karşılık, analizanın kendi semptomunun "seçiminde" oynadığı rolü fark etme noktasına gelmesi hiç de azımsanmayacak bir beceridir; analizden önce, bazen sahiden de belli semptom veya fantazilerde en ufak bir öznel ilişkilenme yokmuş gibi görünür, özneleştirme ancak analizden sonra gerçekleşir. Bu mesele ileride, 5. ve 6. bölümlerde etraflıca tartışılacak.

Olası farklı özne pozisyonlarını,[17] yani farklı klinik yapıları (nevroz, psikoz ve sapkınlık) ve onların alt kategorilerini (mesela, nevroz başlığı altında histeri, obsesyon ve fobi) Öteki'yle kurulan farklı ilişki biçimleri temelinde ayırmaya şimdiden başlanabilir. Zaten Lacan'ın erken dönem çalışmalarında, özne simgesel düzenle kurulan bir ilişkiden *ibarettir*, yani, dil veya yasa olarak Öteki'yle ilgili takınılan tavırdır. Ancak Öteki, Lacan tarafından pek çok farklı yüzü veya görünüşüyle enine boyuna incelendiği için...

- Dil olarak Öteki (örneğin, bütün bir gösterenler kümesi olarak)
- Talep olarak Öteki
- Arzu olarak Öteki (nesne *a*)
- *Jouissance* olarak Öteki

—ve talep, arzu, *jouissance* kavramları da bu kitabın 2 ve 3. kısımlarına dek derinlemesine incelenmeyeceği için şimdilik en iyisi bu şematik incelemeyi bir kenara bırakmak.[18] Öteki'nin muhtelif yüzleri büsbütün ayrık ve ilişkisiz görülmemelidir ama bir araya getirilmeleri de bu aşamada baş edilemeyecek kadar karmaşık bir işlemdir.

Şimdi, dilin bilinçdışındaki faaliyetini incelemeye döneceğim.

2

Bilinçdışı Düşüncenin Doğası veya Diğer Yarım Nasıl "Düşünür"

Dil işlevseldir. Dil hiçbir insan özneye bağlı olmaksızın "yaşar" ve "nefes alır." Konuşan varlıklar, dili basit bir araç gibi kullanmak şöyle dursun, dil tarafından kullanılırlar; dilin oyuncağı olur, oyuna gelirler.

Dilin kendine özgü bir yaşamı vardır. Öteki olarak dil beraberinde kurallar, istisnalar, ifadeler ve sözlükler (standart sözcük dağarcığı ve mesleki diller, jargonlar, uzmanlık gerektiren tekno-diller ve alt-kültür lehçeleri) getirir. Dil zaman içinde evrim geçirir, tarihi onu konuşan varlıkların tarihiyle ilişkilidir; dili konuşanlar, dilin yeniden biçimlendirip durduğu bir şeyden ibaret değildir, yeni terimler, yeni ifade tarzları ve kalıplar sokarak dil üzerinde etkide bulunurlar. Shakespeare'in İngilizceye yüzlerce yeni metafor ve ifade biçimi kazandırdığı kabul edilmektedir; keza Lacan'ın da, Freud'un birçok kavramına getirdiği özgün tercümelerle, Fransız psikanalitik söylemine kazandırdığı pek çok yeni terim ve ifadeyle, en azından Fransız entelektüellerinin önemli bir kısmının konuştuğu Fransızca üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.

Fakat dil aynı zamanda kontrolümüz dışında, bizden bağımsız bir şekilde işler. Çoğu zaman kendi sözcüklerimizi seçtiğimizi düşünürüz, oysa bazen sözcükler bizim için seçilir. Bir şeyi ancak çok belirgin tek bir şekilde (dilimizin —ya da en azından özümsemiş olduğumuz ve adeta elimizin altındaki kısmının— elverdiği tek formülasyon bu olduğu için) düşünebiliyor, ifade edebiliyor olabiliriz; bazen hiç de seçtiğimizi hissetmediğimiz (hem de hiç!) sözcükler çıkabilir ağzımızdan. Konuşurken ya da yazarken kimi sözcük ve

ifadeler *kendilerini* öyle bir ısrarla *sunarlar ki* —bunlar her zaman istediğimiz sözcükler de olmazlar üstelik— diğerlerine geçmeden önce onları söylemek, onları yazmak zorunda kalırız adeta. Belli bir imge veya metafor, onu hiç aramadan ya da kurmak için hiç çaba sarf etmeden *aklımıza gelip*, kendisini öyle kuvvetle dayatır ki onu yeniden üretmekten başka bir şey yapamayız, anlamını didiklemek ancak sonradan mümkün olur.

Böyle ifade ve metaforlar bilinçten Başka bir yerden seçilir. Lacan bu sürecin kabaca birbirine paralel akan (temsili olarak) ve her biri zamanı geldikçe, kronolojik biçimde "açılıp" ilerleyen, deyim yerindeyse, kimi zaman birinin diğerine sekte vurduğu, işine karıştığı iki ayrı söylem zincirinin yer aldığı tek bir işlem olarak görülebileceğini öne sürer.

——————→ konuşma
——————→ bilinçdışı düşünce

Yukarıdaki hattı söylenen sözcükler zinciri olarak, yani konuşma, sözce ya da sözceleme zinciri olarak adlandırabiliriz. Lacan "zincir" sözcüğünü dile gelen bir sözcükle kendisinden önceki ve sonrakiler arasındaki dilbigisel ve içeriksel bağı hatırlattığı için kullanır: bir ifadedeki hiçbir sözcüğün, belirli bir bağlamdaki kullanımlar haricinde sabit bir değeri yoktur. (Lacan'ın dilbilime yaklaşımı, dile gelen her sözcüğün şaşmaz biçimde "gerçeklikte" var olan bir şeye gönderme yaptığını öngören bütün katı ilişkisel dil teorilerini reddeder.)[1]

Alttaki hat ise konuşma hareketiyle eş zamanlı meydana gelmesine rağmen genellikle ondan bağımsız olan bilinçdışı düşünce işlemlerinin hareketini temsil eder. Bir sohbet esnasında, arkadaşınıza koşarken ayağınızın su topladığından (*blister*) bahsederken, zihninizi farklı bir düzeyde —bilinçdışı düzeyde— meşgul eden bambaşka bir düşüncenin göstereni olan "kız kardeş" (*sister*) sözcüğüne yönelik bir dil sürçmesi yapabilirsiniz. Konuştuğunuz kişinin söylediği bir şey kız kardeşinizi

hatırlatmış olabileceği gibi; mesele, mevcut konuşmadaki bir durumun kız kardeşinizle ilgili düşünceleri harekete geçirmesinden öte, onu gördüğünüz bir rüyadan uyandığınızdan beri ya da günün erken saatlerinde onunla yaptığınız bir telefon konuşmasından beri devam eden bir bilinçdışı düşünceden ibaret de olabilir.

Peki, düşünme bilinçdışı düzeyde nasıl cereyan eder?[2] Bu düzeyde ne tür düşünce işlemleri gerçekleşir? Freud, yoğunlaştırma ile yer değiştirmenin bilinçdışı düşünce işlemlerinin temel özelliği olduğunu *Rüyaların Yorumu*'nda ortaya koymuştu; Lacan, "The Agency of the Letter in the Unconscious, or Reason Since Freud" (*Écrits*) adlı yazısında, bir yandan yoğunlaştırma ile metafor arasındaki, diğer yandan yer değiştirme ile metonimi arasındaki ilişkiye işaret ederek devam eder. Metafor ve metonimi retorik üzerine çalışmalarda yüzyıllardır uzun uzadıya tartışılagelen dilbilimsel mecazlar olmuştur (Gracian, Perelman, vd.). Analitik sürecin başlarındaki hemen her analizan rüyalarını, fantazilerini anlamaya dönük ilk girişimlerinde, bu tip bilinçdışı ürünlere (ya da Lacan'ın deyimiyle, bilinçdışı formasyonlara)[3] yol açan sürecin karmaşıklığı karşısında hayrete düşer.

Fakat Lacan, dilin bilinçdışındaki otonom işleyişini ve bilinçdışı içeriğin tekinsiz "yok edilemezliğini" kavramsallaştıracak modeller geliştirmeye kalkışarak bilinçdışı düzeyde ne olup bittiğine dair araştırmalarında çok daha ileri gitmiştir.

Bu modeller, ilk olarak 1954-55 dönemindeki *The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis* (Freud'un Teorisi'nde ve Psikanaliz Tekniğinde Ego) başlıklı semineri boyunca geliştirilip, önemli ölçüde "Seminar on 'The Purloined Letter'" ('Çalınan Mektup' Üzerine Seminer)in (*Écrits* 1966) sonsözünde genişletilmiştir. Henüz bu modellerin alt-kollarının ana hatlarına dair birkaç girişimden fazlası olmadı; doğrusunu söylemek gerekirse, bu modeller dilin işleyişine ilişkin, bilgisayar diline veya matematikte kullanılan kombinasyonlara hâkim olmayanların pek de aşina olmadıkları bir bakış ortaya koyar. Lacan'ın modelleri "doğal dillerden" (fiilen konuşulan

dillerin dilbilimdeki adı) ziyade, işte bu "yapay dillerden" (özellikle de bu dillerin sözdizimsel kurallarıyla) yola çıkar. Yapay dillerin simgesel düzenin kendisi, yani "hammaddesi" ya da tözüne dair, görünüşte kendi tanımladığı gerçeklikle ilişkisi ve bu ilişkinin yan ürünlerine dair bize öğretecek çok şeyi var.

Lacan'ın modelleri bir parça beyin jimnastiği yapmamızı gerektiriyor fakat bu çaba fuzuli ya da yersiz görülmemelidir. Çünkü bunlar Lacan'ın bilinçdışı düşünce işlemlerinin doğasına bakışıyla tam bir uyum içindedir: göreceğimiz gibi, modeller birçok *şifreleme*[4] düzeyi içerir. "Yazı mı Tura mı?" başlığı, Lacan'ın geliştirdiği dilin basitleştirilmiş bir modelini ortaya koyuyor; bu model, bir sonraki bölümde başlayan daha kavramsal tartışma için yeterli olacaktır.

Yazı mı Tura mı?

Lacan'ın modelleri basit bir örnek kullanarak anlaşılabilir. Onun neden bu tür modeller seçtiğiyle ilgilenen okurlar, açıklamayı "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer" ve ekinin yanı sıra, II. Seminer'in 15 ve 16. bölümlerinde bulabilirler.

Lacan'ın geliştirdiği yapay dil, hareket noktası olarak "geçek bir olayı" alır: dengeli, hilesiz bir madeni parayla yazı tura atmak (ileride göreceğimiz gibi, bu "gerçek olay" pekala bir çocuğun annesinin geliş gidişleri –birbirini izleyen varlık/yokluk durumu– de olabilirdi, nitekim bu Freud'un torununun oynadığı, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de tarif edilen "Fort-Da" oyununa daha yakındır). Böyle bir madeni parayla yapılan hiçbir atışın sonucu, ister yazı ister tura gelsin, öngörülemez. Ama Lacan'ın yazı ve tura için keyfi olmayan – ve + seçimini izleyerek, rastgele bir sonuçlar dizisi çeşitli şekillerde parçalarına ayrıştırılabilir. Mesela, aşağıdaki zinciri düşünün:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 Atış Sayısı

\+ + - - + - - - + Yazı-Tura Zinciri

"Atış sayısı" birinci atış, ikinci atış, üçüncü atış ve benzerini ifade ederken, "yazı/tura zinciri" her bir atışın sonucunu gösterir: + tura, – ise yazı anlamına gelir.

Bu yazı tura atışları dizisini, her atışın sonucu *a priori* tamamen bağımsız (birinci atışın sonucu ne olursa olsun, ikinci atışın yazı veya tura gelme ihtimali yüzde elli yüzde ellidir) olmasına rağmen bir zincir olarak adlandırmanın mantığı, işaretleri zincir boyunca çiftler halinde gruplandırıp ilerlemekte yatar. Toplamda dört tane olası çift kombinasyonu mevcuttur:

1 2 3 4 5 6 7 8 9	Atış Sayısı
+ + - - + - - - +	Yazı-Tura Zinciri
1 3 2 2	Sayısal Matris Kategorisi

Şimdi, + + çiftini 1 rakamıyla gösterelim (üstteki «sayısal matris kategorisine" bakın). Bu girişeceğimiz kodlamanın ilk düzeyini oluşturmakla birlikte, burada yaratacağımız simgesel sistemin kökenine işaret ediyor; bu ilk düzeyi sayısal matris olarak adlandırıyorum. Dönüşümlü iki kombinasyon (+ – ile – +) 2 rakamıyla karşılanacak. Son olarak, – – çiftini 3 rakamı karşılayacak (tablo 2.1).

Tablo 2.1

1	2	3
+ +	+ -	- -
	- +	

Ama, atış sonuçlarını üst üste binen çiftler halinde gruplandırırsak daha zincirvari bir görünüm ortaya çıkacaktır.

```
      2
    ____
     2
   _____
  + + - - + - - - + Yazı-Tura Zinciri
  _____
    1
  _____
      3
```

Yukarıdaki zincirde ilk gördüğümüz, 1 rakamıyla göstermeye karar verdiğimiz + + çiftidir; ikinci ve üçüncü atışların sonuçlarına bakarsak, elimizde 2 ile işaretlenen bir + – çiftimiz var; üçüncü ve dördüncü atışların sonuçları 3 kombinasyonunu oluşturan – – çiftidir; dördüncü ve beşinci atışların sonuçları, yani – + çifti ise bir 2 kombinasyonudur.

Lacan'ın yönergesini takip ederek (*Écrits* 1966, s. 47, n. 1) bu figürleri hemen aşağıdaki yazı/tura zincirine yazabiliriz; burada her sayısal matris kategorisi (1, 2 veya 3) doğrudan üstündeki artı ya da eksi işaretine gönderme yapmakla birlikte, her artı ya da eksi işareti hemen solundakiyle birlikte alınmalıdır.

```
+ + - - + - - - + Yazı-Tura Zinciri
  1 2 3 2 2 3 3 2 Sayısal Matris Kategorisi
```

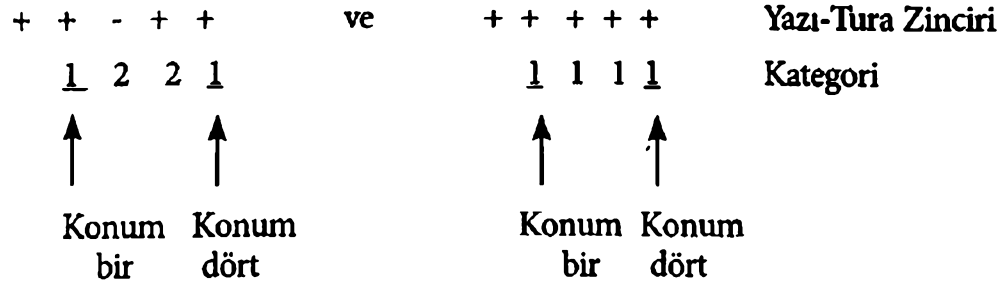
Bu noktada, alt satırdaki (yani, kategori numaralarını gösteren satırdaki) kategori 1 setinin (+ +) kategori 3 setince doğrudan takip edilemeyeceği zaten açıkça ortadadır çünkü kategori 1'in ikinci atışının artı olması gerekirken kategori 3 bir eksiyle başlamak zorundadır. Benzer şekilde, kategori 2'nin ardından 1, 2 veya 3 gelebilirken, kategori 3'ün ardından doğruca kategori 1 gelemez çünkü önceki eksiyle biterken sonraki bir artıyla başlamak zorundadır.

Bu şekilde, *atışları gruplandırmanın belli kombinasyonları* (yani, 3'den sonra 1 gelir ile 1'den sonra 3 geliri) *yasaklayan bir yolunu* (bir «simgesel matris") şimdiden bulmuş olduk. Bu, bir turanın ardından yazı ya da tura gelmesini hiç mi hiç gerektirmez şüphesiz: gerçeklikte, bir turanın ardından yazı gelebileceği gibi, rahatlıkla tekrar

tura da gelebilir. Biz her tekil atışın sonucunu belirlememiş olsak bile *gösteren zincirimizde bir imkânsızlık* oluşturduk. Bu İngilizce'deki "başta c yoksa *i e*'den önce gelir" benzeri bir imla kuralından (bizim koyduğumuz kuralın istisna kabul etmemesi dışında) farksızdır; harfler ve kelimelerin kuruluş şekliyle ilgilenen, bir harfin veya terimin neyin önünde gelip, neyin arkasından gelemeyeceğini belirleyen imla ve gramer kurallarının çoğu birbirine bağlı, daha doğrusu, *zincirli* haldedir.

Şimdi, ilk atış çiftinin kategori 1 şeklinde geldiğini ve üçüncü çiftin de kategori 3 olduğunu bildiğimizi farzedelim. Seri + + – – şeklinde kolayca yeniden düzenlenebilir ve bu durumda ikinci atış çiftinin kategori 2 geldiğinden zerre kadar şüphe duymayız. 1'le (yani kategori 1 çiftiyle) başlayan ve 4. konumda (yani zincirin dördüncü halkasında) da yine 1 bulunan başka bir seri varsaydığımızda ise, önümüzde yalnızca iki olasılık açılır (şekil 2.1)

Şekil 2.1

Ve her iki durumda da kategori 3 kombinasyonu görülmez: aslına bakarsanız, 3 kombinasyonu bu noktada imkânsızdır. "Rakamsal zincir" sadece 1'lerden oluşmuyorsa, zincirdeki ilk 1'in ardından ikinci bir 1 bulabilmemiz için zincirin bir çift sayı kadar 2 içermesi gerektiği ortadadır: ilk 2 zincire bir eksi sokarken (+ –), ikincisi (ya da ikinci 2) zinciri negatiften pozitife geri geçirir (– +).

+ + - - + - + +
1 2 3 2 2 2 1= dört tane 2.
+ + - - - + - - - - + - - - + +
1 2 3 3 2 2 3 2 2 3 3 3 2 2 2 2 3 3 2 1= on tane 2.

Burada, zincir bir çift sayı kadar 2 gelinceye dek ikinci bir 1'in görünmesini yasaklar. Bu bakımdan, *zincirin hatırladığını ya da önceki bileşenlerinin kaydını tuttuğunu* söyleyebiliriz.

Lacan'ın son sözündeki örnek, benim burada sunduğum örnekten çok daha karmaşıktır çünkü yazı tura atışlarını çiftler yerine üçlüler halinde gruplandırmakla kalmayıp, üzerine ikinci bir simgesel matris bindirerek ilerler. Yukarıda tanımlanan daha basit 1, 2, 3 matrisi;

- hem kategori rakamlarının görülebilmesini sağlayıp, belli pozisyonlar önceden tanımlandığında bu kategori rakamlarından *hangisinin* ortaya çıkabileceğini belirleyen *sıralamaya* bağlı imkansızlıklar oluşturur,

- hem de kendi içinde kaydeder, yani önceki bileşenlerini "hatırlar." Böylece ihtiyacımıza uygun, basit bir simgesel para-atış şablonuna sahip oluruz. Çünkü sadece giriş seviyesinde bile olsa tutarlı bir gramere uymakla kalmaz, aynı zamanda da ilkel olmakla birlikte yapısal bir hafıza işlevine sahiptir.[5]

Olasılık ve imkânsızlıklara dair bir sınırlandırma hiç yoktan ortaya çıkmış gibidir. Bazı kombinasyonlara izin verip diğerlerini yasaklayan bu *sözdizimi*, üretilmiş olmasına rağmen önemlidir. Bu tür bir araçla dil arasındaki benzerlikler ileride ele alınacak.

Rastlantısallık ve Hafıza

Peki, Lacan'ın şifrelemesindeki esas mesele nedir? Yukarıda bahsettiğim gibi, II. Seminer'de ve "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"in sonunda Lacan, beraberinde "önceden var olan gerçeklikte" bulunmayan bir sözdizimi —bir dizi kural ya da yasa— getiren bir simgesel sistemin inşasıyla ilgilenir. Çünkü *kurulan simgesel matrisin ortaya çıkan olasılık ve imkânsızlıkları nasıl türettiği,* yani söz konusu olayı nasıl şifrelediği *ancak bu şekilde görülebilir.* Bu durumda, mesele şifreleme olgusundan ziyade "önceden orada" olmayan yasalar —sözdizimsel yasalar— doğuran şifreleme yöntemidir. Lacan'ın burada kullandığı şifreleme yöntemi öyle kolay düşünülebilir bir şey değildir, zaten bundan daha kolay bir yöntem sözdizimi filan vermez; Lacan'ın yöntemi büyük ölçüde doğal dillerdeki veya rüya işlemlerindeki şifrelemenin bir taklidi gibidir.[6]

Şimdi Lacan'ın geliştirdiği simgesel sistemin başka bir özelliğine bakalım. Sayısal zincirlerin rakamların "izini sürdüğünü," bir anlamda onları *saydığını,* bir rakamın yeterli sayıdaki bir başka rakamdan önce görünmesine, daha doğrusu, bazı öteki kombinasyonlardan önce zincire dahil olmasına izin vermediğini yukarıda göstermiştim. Bu iz sürme ya da sayma bir tür hafıza oluşturur: geçmiş zincirin kendisi tarafından kaydedilir, henüz gelmemesi gereken tespit edilir. Lacan'ın işaret ettiği gibi, "bilinçdışındaki —Freudcu bilinçdışını kastediyorum— söz konusu hatırlama (*mémoration*) hafızayla ilgili olduğu varsayılanla aynı değildir, çünkü bu sonraki canlı bir varlığa ait bir şey olabilir" (*Écrits* 1966, s. 42).

Buradaki ima çift yönlüdür: ilk olarak, gri madde ya da bir bütün olarak sinir sistemi *bilinçdışı içeriğin sonsuz ve yok edilemez doğasını* açıklamak konusunda yetersizdir. Madde, göründüğü kadarıyla öyle bir yol izler ki bu kaçınılmaz olarak maddenin etkilerinin kalitesi veya çokluğunda gitgide bir çürüme ya da azalma getirir. Madde, bu etkilerin sonsuzluğunu garanti edemez. İkinci olarak, şeyler bi-

rey tarafından (aktif bir şekilde, yani bir tür öznel katılımla) hatırlanıyor olmaktan ziyade, birey için gösteren zinciri tarafından "hatırlanırlar." Lacan'ın "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"de söylediği gibi: "tıpkı unutmak için bir adada inzivaya çekilip, neyi? unutacağını unutan adamın durumundaki gibi — tıpkı mektubu kullanmayarak onu unutuveren bakanın durumundaki gibi... Ama nevrotiğin bilinçdışından başka bir şey olmayan mektup onu unutmaz." (*Écrits* 1966, s. 34; *The Purloined Poe*, s. 47)

Burada, harf (ya da gösteren zinciri) ile bilinçdışı arasında açık bir bağlantı görürüz. Otonom ve otomatik bir şekilde işleyen "harflerden" oluşan bilinçdışı, tıpkı onlar gibi, *unutamaz*; geçmişte etkilendiği şeyi şimdide muhafaza eder, tüm öğelere tutunur ve sonsuza dek bu öğeler tarafından damgalanmış olarak kalır. "Şimdilik, bununla [kurucu yapı olan simgeselle] bağlantılar —Freud'un, bilinçdışının muhafaza ettiği şeylerin yok edilemezliğine ilişkin kurduğunu ilişkilendirdiği gibi— sadece *bu meseleyi çözdüğü düşünebilecek*, tek şeydir, yani yok edilemezliği garantiye aldığı varsayabilecek tek şeydir." (*Écrits* 1966, s. 42)

Bilinçdışı Birleştirir

Bilinçdışı düşüncenin böyle nitelenmesi[7] Lacan için geçici bir heves değildir elbette, olsa olsa "yapısalcı" yıllarının bir nişanesidir. XX. Seminer'de kendine has diliyle şöyle der: "harf bir birleşime işaret eder . . .[ya da daha ziyade] harfler birleşimler *oluşturur*; harfler sadece birleşimlere *işaret etmenin* ötesinde *birleşimlerdir*, bizatihi birleşim olarak işleyen şeyler olarak görülmelidirler." (s.46) Sonrasında şunu ekler: "Bilinçdışı, küme teorisinde söz konusu olan, harflere benzeyen birleşimler gibi yapılanmıştır."

Psikanalistleri, çoğunlukla kavradığımız haliyle "düşünmenin" insan eyleminin belirlenmesinde sanıldığından çok daha ufak

bir rol oynadığı fikrine alıştıran Freud olmuştur. B sebebiyle A'yı yaptığımıza inanabilir, öyle hissedebilir ve iddia edebiliriz ya da davranışımızı doğrudan açıklamak mümkün görünmediğinde el yordamıyla geçici açıklamalar yani rasyonalizasyonlar arayabiliriz. Psikanalizin daha önce aklımıza bile gelmemiş olan veya bile isteye reddettiğimiz bir C nedeninin var olduğunu ileri sürerek araya girdiği düşünülebilir. Analitik işlem boyunca yavaş ama emin adımlarla "çirkin yüzlerini gösteren" D, E ve F gibi örtük gerekçelerden bahsetmiyorum bile.

Ancak, bu bilinçdışı düşünce işlemlerini bilinçli olanlara benzetmek olur ki Lacan bunun yerine bir ikilemde ısrar eder. Bilinçli düşünce anlam bölgesinde, dünyayı anlamlandırma mücadelesi içinde çakılıp kalır. Lacan bilinçdışı işlemlerin anlamla en ufak bir ilgisi olmadığını ileri sürer. Öyle görünüyor ki bilinçdışından söz ederken, bütün bir anlam meselesini, yani Lacan'ın gösteren veya anlamlandırma dediği şeylerin tamamını yok sayabiliriz.

Lacan'a göre bilinçdışı bir dil gibi yapılanmıştır ve doğal bir dil de (konuşmadan farklı olarak) simgesel bir dil gibi yapılanmıştır. Jacques-Alain Miller'in dediği gibi, "dilin yapısını oluşturan şey, esasen şifrelemedir"[8]; Lacan'ın rakamsal ve alfabetik matrisleri artı-eksi zincirinde üst üste bindirirken uğraştığı şey de şifreleme veya kodlamanın türüdür (bu bütünüyle, açık ve kapalı devre yollardan programlanabilir dil benzeri bir şeye geçmek için, bilgisayar dili "çeviri programında" [*assembler*] kullanılan şifreleme türüne benzer). Lacan'ın düşüncesinde, bilinçdışı yarı-matematiksel ibarelerden oluşan zincirlerden meydana gelir ve bu yüzden de —matematikçilerden bahsederken, kullandıkları simgelerin *hiçbir anlama gelmediğini* söyleyen Bertrand Russell'dan bir fikir ödünç alarak—[9] bilinçdışı oluşumlar veya üretimlerin *anlamı* hakkında konuşmanın bir manası olmadığını ileri sürer Lacan.

Bu nedenle, psikanalitik işlemin "peçesini indirdiği" türden bir hakikatin, anlamla hiç ilgisi olmadığı söylenebilir; Lacan'ın matematiksel "oyunları" yalnızca eğlencelik görülmeye müsaitse de, Lacan bu

matematiksel oyunlarla uğraşmanın, şifrelerini çözmenin ve arkalarında yatan mantığı keşfetmenin analiste bariz bir kıvraklık kazandırdığına inanıyordu. Çünkü bilinçdışıyla her karşılaşma bu türden bir deşifre faaliyeti gerektirir. Dil bilinçdışında, bilinçdışı olarak şifreler. Dolayısıyla, analiz anlamdan ziyade hakikatle sonuçlanan mühim bir deşifre işlemini zorunlu kılar.

Lacan'ın XI. Seminer'deki, Serge Leclaire'in "Poordjeli"yi hastalarından birindeki bütün bilinçdışı arzu ve özdeşleşme konfigürasyonunun anahtarı olarak yeniden kurgulayışına dair heyecanını düşünün mesela. Bu örnekte harflerin kendisi ayrıştırılmamış olmakla birlikte, birleşimin tamamı —örneğin, elemanlarının düzeni ve kuruluşundaki mantık— bir rüyanın göbeği kadar anlaşılmaz kalmasına rağmen, belirli unsurları "açıklamaya" yarayan yorumlar sağlanabileceği açıktır. Tartışmada (konuşmasının devamında) ileri sürdüğü üzere Lacan'a göre, Leclaire "*unicorn* sekansını [Poordjeli], anlamına bağlı olmaksızın, bir gösteren zinciri olarak indirgenemez ve delice karakterinde yalıtabilmiştir" (XI. Seminer, s. 212). Burada, aynı seminerin başka bir yerinde, Lacan yorumun anlam ifşa etmeyi, öznenin tüm davranışlarını belirleyen etkenleri bulmak amacıyla gösterenleri kendi anlamsızlıklarına (anlamdan yoksunluklarına) indirgemeyi hedeflemediğine dikkat çeker. Yorum indirgenemez bir gösteren, "indirgenemez anlamlandırıcı unsurlar" meydana getirir. (s. 250) Analizanın görmesi gereken şey anlamın yorumun kendisine içkin olduğu değil, "özne olarak tabi olduğu —anlamı olmayan, indirgenemez ve travmatik— gösterendir." (s. 251)[10]

Daha çok bilinen bir örnek üzerine düşünelim: Freud'un "*Fare Adamı*"ı. Fare Adam, çocukken kendisini insanların sıklıkla ısıran yaratıklar olarak insafsızca muamele ettiği farelerle (*Ratten*) özdeşleştirir ki kendisi de hemşiresini ısırdığı için babasından sağlam bir dayak yemiştir. Bunun üzerine, bazı fikirler anlam nedeniyle "fare kompleksi"nin bir parçası haline gelir: fareler, tıpkı bir adamın penisi gibi, frengi benzeri hastalıklar yayabilirler. Dolayısıyla, fare = penis. Ama

fare kompleksine aktarılan başka bazı fikirler anlam yüzünden değil, *Ratten* sözcüğünün kendisi yüzündendir. *Raten* taksit anlamına gelir ve fareler ile formları denklemine yol açar; *Spielratte* kumarbaz anlamına gelir ve Fare Adam'ın babası kumar borcuna sahip olduğu için o da fare kompleksine dahil edilir. Freud bu bağlantıları "sözel köprüler" olarak tanımlar (SE X, s. 213); kendi başlarına sahip olmadıkları anlamı, bütünüyle sözcükler arasındaki harfi ilişkilerden edinirler. Bunlar ödemeyi de (kelebek gözlük/baba'nın borcu için) içeren semptomatik bir eyleme neden oldukları ölçüde, Fare Adam'ı kendisine tabi kılan şey anlam değil, gösterendir.

Şimdi, bu son örnekteki çocuğun, babasının *Spielratte* sözcüğünü içeren bir konuşmasına kulak misafiri olduğunu, anlamak için henüz çok genç olmasına karşın duyduğu şeyin kaydedilmiş, silinmez bir şekilde hafızasına kazınmış olduğunu farzedelim. Çocuğun duydukları, orada başka "çalınan mektuplarla" —tanık olduğu sahneler ve kulak misafiri olduğu sözcükler— bağlantılar kurarak kendine ait bir hayat edinmiştir. Duyduğu şey, çocuğun bilinçdışını telafisi olmayan bir şekilde dönüştürmüştür ki "duyduğu şey gösterendir," anlam değil. (XX. Seminer, s. 34) Bu noktada, gösteren artık *anlamlandırmaz* —anlam üretmeye adanmış değildir— daha ziyade, anlamsız bir özdür. (Bkz. 3. Bölüm)

Bu örnekte, semptomun seçimindeki öznel katılıma benzer şekilde (1. Bölüm'de ele alındığı üzere), anlam ancak olaydan sonra kurulur.

Öznesiz Bilgi

Dilin yapısı bilinçdışında bir kez tanındığında,
ne türden bir özne düşünebiliriz onun için? —Lacan, *Écrits*, s. 298

Kelimenin tam anlamıyla bir öznesi olmayan,
kusursuzca ifade edilmiş bilgi vardır. —Lacan, XVII. Seminer, s. 88

> Şimdi, bilinçdışını bu şekilde kavramsallaştırmak *herhangi bir özneye yer bırakmaz.* Bilinçdışında/bilinçdışı olarak otomatik, otonom biçimde açılan bir tür yapı vardır ve bu otomatik harekete herhangi bir bilinç koyutlamaya hiç gerek yoktur (Lacan, pek çok filozofun öznelik ile bilinç arasında kurduğu bağı her halükarda koparır). Bilinçdışı, "silinmez" ve aynı zamanda da "katiyen özneleştirilmemiş bilgiler" içerir. (XXI. Seminer, 12 Şubat 1974)

Bilinçdışı, kişinin bildiği bir şeyden ziyade, bilinen bir şeydir. Bilinçdışı olan, söz konusu "birey" tarafından *bilindiği bilinmeksizin* bilinen şeydir: bireyin "aktif biçimde," bilinçli olarak kavrayabileceği bir şeyden ziyade, "edilgen biçimde" kaydedilmiş, yazılmış, hesaba katılmış bir şeydir. Bu sahipsiz bilgi, gösterenler arasında kurulan bağlantıya kilitlenmiştir, daha doğrusu, bu bağları oluşturan şeyin ta kendisidir. *Bu türden bir bilginin ne öznesi vardır, ne de özneye ihtiyacı.*

Oysa Lacan sık sık özneden bahseder: bilinçdışının öznesi, bilinçdışı arzunun öznesi, nesne *a* ile fantazmatik ilişkisinde özne vb. Özneyi yerleştirmek için en uygun yer neresidir?

Kitabın ikinci kısmında ele alınacak olan bu soruya geçmeden önce, bir sonraki bölümde, simgesel düzenin konuşan varlıklar için esas önemiyle meşgul olacağım.

3

Sözün Yaratıcı İşlevi: Simgesel ve Gerçek

Düşünmek daima simgesel düzen içindeki pozisyonumuzdan başlar; başka bir deyişle, "sözden önceki bir zamanı" ancak simgesel düzen içinden, onun sağladığı kategori ve filtreleri kullanarak düşünebiliriz. Söz öncesi bir zamandaki halimizi düşünmeyi, homo sapiens'in ya da kendi bireysel gelişimimizin simgesel-öncesi, yani dil-öncesi bir anına dönmeyi deneyebiliriz elbette fakat düşündüğümüz sürece dil esastır.

Bu dilden önceki zamanı kavrayabilmek için ona bir isim verelim: gerçek. Lacan "harf öldürür" der: gerçeği öldürür, gerçek harften *öncedir*, sözden, dilden öncedir. Kuşkusuz, bizi kendi ölümcül özelliklerinden[1] ve dolayısıyla harf doğmuş olmasaydı var olabilecek gerçekten haberdar eden de yine harfin kendisidir. Lacan bu aşamada harfi, gösterenden, sözcüklerden veya dilden ayırmaksızın formüle eder. (1956, "Seminar on 'The Purloined Letter'")

Gerçek, örneğin, bir bebek bedeninin simgesel düzenin etkisi altına girmeden, tuvalet eğitiminden geçmeden, dünyanın düzeni hakkında eğitilmeden "önceki" halidir. Sosyalleşme sürecinde, beden adım adım gösterenlerle yazılır, daha doğrusu, gösterenlerle bedenin üzerinden geçilir; haz belirli bölgelerle sınırlandırılırken, diğer bölgeler söz vasıtasıyla nötralize edilerek sosyal, davranışsal normlara uygun hale getirilir. Freud'un çok-biçimli sapkınlık mefhumunu son noktasına götürürsek, bebek bedenini kesintisiz tek bir erojen bölge olarak görebiliriz; ayrıcalıklı bölgelerin olmadığı, hazzın başlangıçta sınırlandırıldığı alanlarının bulunmadığı bir bölge.

Benzer şekilde, Lacan'ın gerçeğinin de iniş çıkışlarla ya da bolluk ve boşluklarla sınırlandırılmış bölümleri, alt-bölümleri yoktur: gerçek, onun "hammaddesini" oluşturan ipliklerin arasında boşluk

olmayan, her yeri aynı olacak şekilde dokunmuş, yırtığı, yaması olmayan bir nevi kumaştır.[2] Bir bebek bedenine uygun düştüğü kadar tüm evrene de uyan, dikiş izlerinin olmadığı pürüzsüz bir yüzey veya uzamdır. Gerçeğin müstakil bölgelere, farklı yüzlere ve çelişen yapılara ayrılması simgesel düzenin bir sonucudur: ayrımlar, boşluklar yaratıp bir anlamda gerçeğin pürüzsüz yüzünü çizen, ayırt edilebilir varlıklar yaratıp gerçeği gömen, başka bir ifadeyle, gerçeği tanımlarken kullandığı sembollerin içine çekip oraya sıkıştıran ve böylece de gerçeği imha eden simgeselin ta kendisidir.

Simgesel, gerçeği iptal ederek, dil tarafından adlandırılan ve bu sayede üzerinde düşünülebilen, konuşulabilen bir şey olan "gerçekliği" yaratır.[3] "Gerçekliğin sosyal inşası"[4] belli bir sosyal grubun (ya da alt-grubun) dilinin sağladığı sözcüklerle işaret edilebilen, tartışılabilen bir dünya ima eder. Bu dilde söylenemeyen bir şey onların gerçekliğinin bir parçası değildir, daha açık söylemek gerekirse, öyle bir şey *yoktur*. Lacan'ın terminolojisinde, varoluş dilin bir ürünüdür: şeyleri varoluşa getiren (onları insan gerçekliğinin bir parçası yapan) dildir; şeyler şifrelenmeden, simgeselleştirilmeden ya da söze dökülmeden önce bir *varoluşa* sahip değildirler.[5]

O halde gerçek diye bir şey *yoktur* çünkü dilden önceye aittir; Lacan onun için, Heidegger'den aldığı özel bir kavram kullanır: o *ex-sist* statüsündedir.[6] Gerçekliğimizin dışında ya da ondan ayrı var olur. Haliyle, ona isim verip üzerine konuştukça, dil üzerine teorik bir söylemin içine kattıkça, bu "sözden önceki zamanı" dile dahil etmiş ve bu şekilde, tam da sadece *ex-sistence* kavramıyla kastedilen türden bir varoluş vermiş oluruz (bu noktayı 8. bölümde de ele alacağım).

Ama böyle katı zamansallık içinde düşünmek zorunda değiliz: gerçeği sadece harften *önce* var olan, çocuğun dili özümsediği anda (adeta çocuk dilin tamamını, tek seferde özümseyebilirmiş gibi) bütünüyle kaybolan bir şey olarak düşünmemiz gerekmiyor. Belki en iyisi, gerçeği *henüz simgeselleştirilmemiş olan*, simgeselleştirilmeden kalan, hatta belki simgeselleştirmeye direnen şey olarak kavramaktır;

gerçek, konuşan kişinin yüksek dil becerisine rağmen ve onun "yanı sıra" sorunsuzca var olabilir. Bu anlamda, psikanalitik işlemin bir ayağı da, analizana henüz üzerine düşünme, konuşma kabiliyetinden veya formüle etme becerisinden yoksun olduğu bir dönemde meydana gelmiş şeyleri dile getirme, yani, simgeselleştirilmeden duran şeyi kelimelere dökme olanağı vermeyi gerektirir. Sonradan eline geçen sözel teçhizat, analizanın daha önce konuşulmamış, kavramsallaştırılmamış veya yarım yamalak kavramsallaştırılmış tüm bu deneyimleri konuşarak dönüştürmesine olanak tanır. Anna O.'nun psikanalizin erken zamanlarında bunu "konuşma kürü" olarak adlandırması da bu yüzdendir.

Lacan'ın gerçeklik ile gerçek arasında yaptığı bu ayrım, psikanalizin bazı formları ile Lacancı psikanaliz arasındaki ideolojik ya da etik bir farkı tanımlamamıza olanak tanır. Her kültürel ve dinsel grubun, alt-kültürün, aile ve arkadaş grubunun kendi sözcük ve ifadelerini, kendine has anlamlarını geliştirdiği olgusundan hareketle, her bireyin *gerçekliği* farklılık gösterir. Haliyle, her analizanın gerçekliğine rengini veren, daha doğrusu, o gerçekliğin içine işlemiş halde bulduğumuz, dünyaya ilişkin (insan doğasına, tanrılara, büyüye, çalışmaya, eğitime, müziğe vb. ilişkin) bazı fikirler vardır ve bu fikirler analistinkilerle örtüşmeyebilir. Bu noktada, bazı psikanalistler gerçekliği temel alarak —onların geniş bir özne yelpazesine dair inançlarını etkilemeye ya da değiştirmeye gayret ederek— "hastalarını iyileştirmek" görevini üstlenirken, Lacan tekrar tekrar, analistin işinin hastanın gerçekliğe bakışına değil, gerçeğine müdahale etmek olduğunda ısrar eder.[7]

Lacancı perspektiften bakınca, psikanaliz, simgeselin gerçeği şifreleyerek, böylece de gerçeği dönüştürerek veya indirgeyerek onun üzerinde bir etkiye sahip olabileceğini varsayar. Şematik olarak tarif edersek; simgesel, kendini gerçeğin üstüne-yazıp onu silerek, gerçeğin üzerini çizer:

$$\frac{\text{Simgesel}}{\text{Gerçek}}$$

Travma

Gerçeğin psikanalizde ilgilendiğimiz yüzlerinden biridir travma. Eğer henüz simgeselleştirilmemiş her şeyi gerçek olarak alırsak, kuşkusuz, dil gerçeği bütünüyle dönüştüremez, tamamını simgesel düzen içinde eritemez; daima bir artık kalır. Ancak biz analizde öyle her artıkla ilgilenmeyiz, bizim ilgilendiğimiz daha ziyade hastaya güçlük çıkaran, tortulaşmış bir deneyimdir. Dolayısıyla, analizin amacı gerçeğin en ufak parçasına kadar simgeselleştirilmesini sağlamaktan çok —ki bu analizi gerçekten sonu gelmeyen bir süreç haline getirirdi— travmatik olduğu düşünülebilecek türden parçalarına odaklanmaktır. Analizanın travmatik bir "olay" hakkındaki rüyasını, olaya dair hayalini ya da ne kadar tutarsız görünseler de olaya ilişkin söylediklerini alıp bu olayı sözcüklerle bağlamasını, olabildiğince gösterenlerle ilişkiye sokmasını sağlarız.

İyi ama neden yaparız bunu? Travma bir saplanma ya da tıkanıklığa işaret eder. Saplanma daima simgeselleştirilmemiş bir şey içerir; ikame etmeye veya yer değiştirmeye izin veren şey dildir ki bu da saplanmanın antitezidir.[8] Bir an için olabildiğince basitleştirelim: annesi mavi gözlü olan ve mavi gözlere hayran bir adam düşünün. Elbette ne iki çift göz, ne de mavinin tonları birbirine bütünüyle özdeş değildir ama tam da bu sebeple, "mavi" sözcüğü adamın annesinin mavi gözleriyle sevgilisinin mavi gözlerini eşitlemesine ve böylece çekiciliği birinden diğerine aktarmasına imkân verir. Dil, bu tip eşitlemelere ve dolayısıyla da sevilen bir nesnenin yerine bir diğerini ikame etmeye ya da duygu yatırımını bir nesneden diğerine kaydırmaya olanak tanır. Oysa saplantı devrede olduğu zaman —örneğin melankoli vakaları böyledir— bu türden bir ikame etme veya yer değiştirme mümkün olmaz, gerçeğin bir kısmı simgeselleştirilmeden kalır. Analizanın onu dile getirmesi ve olabildiğince gösterenlerle ilişkiye sokması sağlanarak bu kısım "diyalektikleştirilir"[9]; analizanın söyleminin devinimi ya da diyalektiği içine çekilerek harekete geçirilir.

Bu, travmanın geriye dönük kuruluşunu açıklamaya ya da saplanma ile temel fantaziyi ayırmaya çalışmayan oldukça basit bir açıklama olmasına rağmen, tablo 3.1'deki basit modelle başlamamızı sağlayıp geçici bir süre amacımıza hizmet edebilir.

Gerçeği, bir çocuğun yaşamı boyunca adım adım simgeselleştirdiği ve "ilk," "orijinal" hali (buna G_1 diyelim) giderek geride bırakılan

Tablo 3.1

$GERÇEK_1$ ⟶ SİMGESEL ⟶ $GERÇEK_2$

ama yine de asla bütünüyle simgesele aktarılamayan, nötralize edilemeyen veya öldürülemeyen bir şey olarak düşünebiliriz. *Bu şekilde, simgeselin yanı başında, daima ona direnen bir artık vardır.*

Fakat simgesel düzenin kendisinin bir "ikinci-derece" gerçeği doğurduğunu da gösterebiliriz. Bu süreci tarif etmenin bir yolu, "Seminar on 'The Purloined Letter'"in ek kısmında —bir önceki bölümde askıda bırakılmıştır,— Lacan'ın sözü nedene getirdiği yerde bulunabilir.[10] Lacan'ın sayısal ve alfabetik matrisleriyle modellenen simgesel düzen, otonom faaliyeti sırasında simgesel düzenin kendisinin ötesine geçen bir şey üretir.

Bunun nasıl olduğunu birazdan göstermeyi deneyeceğim ama önce bunun iki farklı gerçek düzeyi varsaymamıza izin verdiğine dikkat edelim: (1) harften önceki gerçek, yani, analizin sonunda kendi hipotezimizden başka bir şey olmadığı anlaşılan simgesel-öncesi gerçek (G_1), ve (2) simgesel düzenin kendi öğeleri arasındaki ilişkiler yüzünden açmazlar ve imkânsızlıklarla nitelenen harften sonraki gerçek (G_2), yani simgesel düzen tarafından yaratılan gerçek.[11]

Peki, bu "harften sonraki" gerçek nasıl bir şeydir? Birkaç farklı yüzü vardır, bunlardan birini 2. bölümde gördüğümüz 1, 2, 3 zinciri temelinde açıklayacağım. Basitleştirilmiş örtüşen simgeler modelinde, bir 3'ün doğrudan 1'i takip edemediğini görmüştük. Bu şekilde, 1'i

doğrudan takip eden pozisyonda, 3'ü bir tür *artık* olarak görebiliriz: devreye sokulamaz, basit bir artakalan ya da hurdadan farksızdır o. Dolayısıyla, her adımda en az bir rakamın dışlandığı ya da devre dışı bırakıldığı bu hareket boyunca zincirin dışlanan bu rakamın etrafında döndüğünü, daha doğrusu dışlanan bu şeyin dış hattını takip ederek etrafını çevirdiğini ve böylece onu biçimlendirdiğini söyleyebiliriz. Lacan bu dışlanan rakam ya da simgelere, bir simyacının sıradan bir şeyden kıymetli bir şey yaratmaya çalıştığı sırada deney tüpünün dibinde biriken kalıntıya benzeterek, işlemin *caput mortuum*'u der.

Caput mortuum, zincir neyi içermiyorsa ondan oluşur, bir bakıma zincirin ötekisidir. Zincir, kati suretle, içerdiği diğer öğelerin dışladığı şey tarafından belirlenir, yani içindekileri belirleyen şey dışarıda kalandır. Zincir *caput mortuum*'u meydana getiren rakamları *yazmamak* için asla belli noktalarda sona ermez; sanki zincirin ürettiği şeylerin hepsinin hakikati bu doğrudan söylemekten sakındığı şeymiş gibi, zincir bu noktadan kaçınmak için durmadan başka bir şeyler yazmaya, söylemeye mahkûm edilmiştir. Öyle ki, dışarıda kalanın ister istemez içerdekilerin sebebi olduğunu söyleyecek kadar ileri gidilebilir; yapısal olarak söylemek gerekirse, bir şey dışarıda kalmalıdır ki bir iç olabilsin.[12]

Caput mortuum'u oluşturan bu dışlanmış simge ya da harfler, "Çalınan Mektup" öyküsünde bakanın kraliçeden yürüttüğü mektuba benzer şekilde, belli bir maddilik üstlenir ve harflerin söylediği şey (*ki harf oldukları ölçüde hiçbir şey söylemezler*) kendi madde-vari ya da *nesne*-vari doğalarından daha azına denk düşer, zaten öyküdeki karakterleri birbiri ardına etkileyen de mektubun bu *nesne*-vari doğasıdır. Mektup, sırayla öyküdeki tüm karakterleri hususi bir pozisyona sabitler: işte bu gerçek bir nesnedir, hiçbir şeyi anlamlandırmaz.

"İlk" gerçek, yani travmanın, saplantının gerçeği, bir bakıma, simgesel düzenin olabildiğince ona çarpmadan etrafından dolaşmaya mahkûm edildiği bir ağırlık merkezi olarak geri döner. Zincirin kendisinde bazı imkânsızlıklar meydana getirip (belirli bir sözcük gelişigüzel ortaya çıkamaz ancak başka bazı sözcükler söylendikten sonra

çıkabilir) zincirin uzak durmak zorunda kaldığı bir tür yığın oluşturur. Gerçeğin bu ilk hali, "ikinci" gerçek ve Lacan'ın neden kavrayışı için bir ilk yaklaşım oluşturacak bize.

Yorum Nedeni Vurur

Lacan'ın yorum teorisi, bir dereceye kadar *caput mortuum*'unkine benzer bir formülasyon üzerine kuruludur: analiz sırasında, analizan genellikle bazı şeyleri söylemekte, formüle etmekte ya da dile getirmekte güçlük çeker; bazı sözcükler, ifadeler ya da düşünceler belli bir anda ulaşılmaz olur ve analizan konu hakkında ne hissettiğini asla telaffuz etmeden, adeta etrafında dönüp durmak, lafı dolandırmak zorunda kalır. Analizanın söylemi, çok uzaklaşmadan daireler çizdiği, etrafında dönüp durduğu bir hat izler. Bu yasaklı sözcükler veya düşünceler, analiz ilerledikçe analizanın erişimine açılabileceği gibi, analist tarafından bir yorum formunda da sunulabilirler. İşte Lacan'ın "yorum nedeni vurur" derken kastettiği budur: yorum, analizanın "kelimelere dökemeden" etrafında dönüp durduğu şeye dokunur.

Analizanın bakış açısından ya da pozisyonundan dile dökülemez olan bir şey, analist için hiç de öyle olması gerekmez. Lacan'ın ortaya koyduğu gibi, analizan analistin müdahalesi sayesinde özne olarak tabi olduğu gösterenden bahsedebilecek hale gelebilir. Analistin araya girmesiyle ya da analizanı etrafında dönüp durduğu sözcükleri, ifadeleri (ya da iç içe geçmiş sözcükleri: birleşimleri) telaffuz etmeye yönlendirmesiyle, o erişilmez, dokunulmaz ve sarsılmaz nedene temas edilir, bu boş merkezden, "özneleşme" yolundaki bu nedenden sakınma çabası yatıştırılır (özneleşme kavramı 5. bölümde açıklanacak).

Bu, nedenin —travmatik nedenin— illa ki bir sözcük veya ifade (analizanın ifade etmeye gönülsüz olduğu bir formülasyon da olabilir pekala) olduğu anlamına gelmez; bununla birlikte, analist bu ifadeye doğru bir sıçramayı gerçekleştirmeye çalışırken analizanı

sarsabilir: başlangıçta ortaya çıkan, muhtemelen karman çorman, mırıltı halinde bir sesten, anlamsız görünen bir sözden ibaret olsa da nihayetinde simgeselleştirmeye dönük ilk adımdır.

Eğri büğrü konuşmalar ve içiçe geçmiş sözcükler bizi dilin hammedesine iyi ifade edilmiş cümlelerden daha fazla yaklaştırıp, simgesel ile gerçek arasındaki köprüyü kuran şey olarak iş görürler. İnsanın üretebildiği pek çok ses, toplumsal olarak anlamsız kabul edilmesine rağmen bir etkiye sahip olabilir: bu seslerin libidinal bir yükü olabileceği için özne üzerindeki etkileri dile gelen herhangi bir sözcükten çok daha derin olabilir.[13] Belli bir maddiliği, ağırlığı olabilir, Lacan zaten uzun nedenler listesine fonemleri de bilfiil eklemiştir.

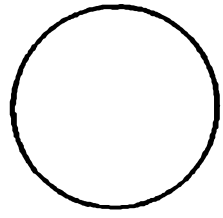
Simgesel Düzenin Tamamlanmamışlığı: Öteki'ndeki (Bütünlük)Delik [*(W)hole*]

Şimdi Lacan'ın yukarıda tanımlanan "ikinci" gerçek konusunda izlediği bir diğer yolu düşünelim. Lacan gerçeği bir yandan da, kendini içermeyen çelişkili "tüm katalogların kataloğu" gibi mantıksal paradokslarla ilişkilendirir. Bunu daha sonra kısaca tekrar ele alacağız.[14]

Ancak önce, 1. bölümde simgesel düzen için ortaya koyduğumuz daire figürünün, aslında bir nevi yanıltıcı stenografiden ibaret olduğunu ifade etmemiz gerek. Öyleyse, *tüm* gösterenler kümesine ilişkin bir şey söylememizi mümkün kılacak şey ne olabilir?

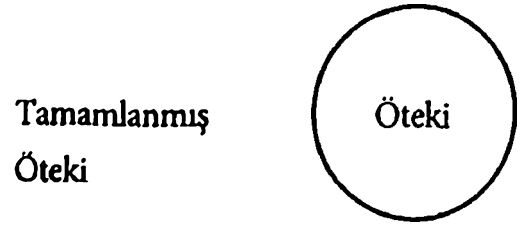
Böylesi bir küme belirlemeye çalıştığımız anda, ister istemez listeye yeni bir gösteren ekleriz: Öteki (büyük harfle). Bu henüz tüm gösterenler kümesine dahil olmayan bir gösterendir (şekil 3.1).

Şekil 3.1

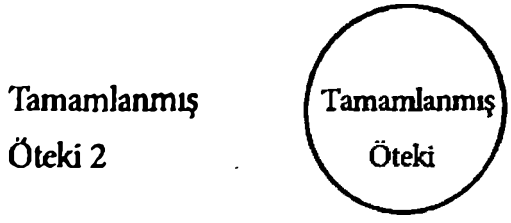
Şimdi bu yeni göstereni kümeye dahil edelim. Böyle yaparak kümenin kendisini değiştirmiş oluruz ve haklı olarak kümeye yeni bir isim verebiliriz çünkü küme artık aynı küme değildir. Bu yeni kümeye "tamamlanmış Öteki" diyelim (şekil 3.2).

Şekil 3.2

Ne var ki bu yeni isim henüz kümenin bir parçası değildir. Bu yeni öğeyi içermesi kümenin de değişmesine yol açacak ve bir kez daha yeni bir isim gerekecek (şekil 3.3).

Şekil 3.3

Bu işlemin sonsuza kadar sürdürülebilir oluşu, *varsayılan tüm gösterenler* kümesinin hiçbir zaman tamamlanamayacağının ispatıdır. Her şey tastamam olsa bile, en azından kümenin adı daima dışarda kalacaktır. Eğer kendi adını da içeren bir küme düşünmeyi denersek; kümenin, tıpkı diğer öğelerinden biriymişçesine kendi kendini içerdiği bir durumla karşılaşırız: bu da en azından görüntü itibarıyla paradoksal bir sonuçtur.

Buradaki argüman, aritmetiğin tamamlanmamışlığına ilişkin Gödel teoremiyle akraba sayılabilir, (teorik olarak) tüm aksiyomatik sistemler için genellenebilir: bir aksiyomatik sistem, biçimsel olarak

bu sistemin sınırları içinde kalarak dile getirilebilen, kendisini oluşturan tanımlama ve aksiyomlarda kullanılan kimi önermelerin geçerli olup olmadığına asla karar veremez. Dolayısıyla, böyle sistemler, tıpkı Lacan'ın dile bakışı gibi, yapısal olarak totalize edilemezdir, çünkü bütün gösterenler kümesi diye bir şey yoktur. Çeşitli alanları aksiyomlar halinde ifade etme (*axiomatize*) çabası, genellikle bu alanlar içinde üretilebilmesi muhtemel bütün önermelere açıklama getirmek içindir (ve Lacan'ın, kendisinin ileri sürdüğü *mathem*eleriyle [S_1, S_2, $\$$, a, $S(\not{A})$ vb.] aksiyomlar halinde ifade etmenin ilk adımını üstlendiği düşünülebilir). Bu noktada, Lacan dilde *daima* çelişkili bir şeyin, hesap edilemez, açıklanamaz bir şeyin, bir açmazın kendini gösterdiği fikrindedir. Bu açmazlar, gerçeğin simgesele sızdığı ya da onu etkilediği noktalardır. Ben bunlara *simgesel düzenin kördüğümleri* demeyi yeğliyorum.

Simgesel Düzenin Kördüğümleri

Bertrand Russell'ın yirminci yüzyılın başlarında üzerine kafa yorduğu argümanlardan biri bu türden bir açmaz meydana getirir. Russell, bir girdi olarak kendini içermeyen çelişkili "tüm kataloglar kataloğu"nun statüsünü incelemeye girişmişti.[15] Örneğin, uzunca bir sanat katalogları listesi içinde, kendinden bahseden bir sanat kataloğu hayal etmek pek güç değildir, şüphesiz biri bunu yapmıştır. Gelin bir de, yalnızca kendilerini *içermeyen* kataloglardan oluşan bir katalog (başka bir ifadeyle, öteki katalogların bulunduğu listeden, sadece kendi adını *içermemek* kaydıyla seçilenlerden oluşacak bir katalog) hazırlamaya çalışan birinin ikilemini düşünün. Bu kişi, hazırladığı listeye üzerinde çalıştığı bu kataloğun adını da eklemeli midir? Eğer dahil etmemeye karar verirse, o zaman onun hazırladığı bu katalog da bir girdi olarak kendi adını içermeyen bir katalog olur ki öyle olursa dahil edilmesi gerekir. Yok, eğer dahil etmeye karar verirse, o zaman da kendi

adını bir girdi olarak *içeren* bir katalog olur ki bu halde de dahil edilmemesi gerekir.[16] Kataloğu hazırlayan kişinin ne yapması gerekir?

Bu kendilerini içermeyen tüm kataloglar kataloğunun mutlak statüsü en nihayetinde paradoksaldır: neyi içerip neyi içermediğini tespit etmek imkânsızdır. İşte, Lacan'ın ikinci-derece gerçeğinin —Lacancı neden— doğası tam da böyledir. İkinci-derece gerçeğin statüsü daima bu türden istisnai ya da paradoksal bir mantığa akrabadır.

Yapı'ya karşı Neden

Nedene yukarıda taslağı çizilen türden bir bakış, olsa olsa Lacancı teorinin neden kavrayışına (ve neden olarak nesne a'ya) dair bir ilk yaklaşım oluşturur; kitap boyunca pek çoğuna daha değineceğim. Ama şimdi, bu iki düzeyi, yani "yapı" ile "nedensellik" arasındaki ayrımı iyice netleştirmek istiyorum. Bu ikisinin eninde sonunda yapının iki eşit düzeyi ya da nedenselliğin iki farklı düzeyi olduğunu düşünmek, kuşkusuz, ikisi arasındaki temel bir farkın ıskalanması demek olurdu. Bir tarafta, daha önce 1, 2, 3 matrisi üzerinden tartıştığımız *gösteren zincirinin otomatik işleyiş* düzeyi duruyor. (Lacan'ın, Freud'un *Wiederholungszwang* kavramını *automatisme de répétition,* tekrar otomatizmi ya da tekrar otomatı olarak çevirdiğini —İngilizceye genellikle tekrar zorlantısı olarak çevrildi— buraya not düşelim.)

Diğer tarafta ise, *bu otomatizmin tıkır tıkır çalışmasına mani olan şey,* yani neden duruyor. Kendi kendine çalışan bir gösteren zinciri ne özneye, ne nesneye ihtiyacı yokmuş gibi görünse de, neredeyse kendisine rağmen bir nesne üretip özneyi ona tabi kılar.[17]

Lacan bu noktada yapısalcılıkla yollarını ayırır çünkü yapısalcılar her şeyi ilk düzeyin perspektifinden, yani özneye ya da nesneye hemen hemen hiç göndermede bulunmaksızın iş gören katı matematiksel bir kombinasyon yoluyla açıklamaya çalışır. Lacan'ın çalışmasında epeyce önemli bir rol oynasa da —ki bilinçli ve bilinçdışı "düşünce

işlemlerine" ne derece sinmiş olduğunu görmüştük— yapı, Lacan'ın gelişiminin hiçbir aşamasında bütün bir hikâyenin mimarı olmamıştır.

X. Seminer'de, Lacan bilimin ilerleyişi varsayımı (ki yapısalcılığın bilimsel iddiası pek de sır sayılmazdı) ile giderek artan "neden" kategorisini düşünme acziyetimiz arasında bir bağlantı kurar. Bilim, neden ile etki arasındaki "boşluğu" durmaksızın doldurarak, "neden" kavramının içeriğini adım adım bertaraf eder; böylece olaylar, herkesçe malum "yasalar" uyarınca ve düzenli bir şekilde başka olaylara yol açıyormuş gibi görülür. Bilim özneyi dikmeye (*suture*) çalışarak (10. Bölümde göreceğiz) —yani, özneliği kendi sahası dışına itmeye uğraşarak— aynı zamanda nedenin dikilmesine yönelir. Lacancı psikanalizin uğraşı, ne kadar paradoksal görünseler de, bir bakıma bu iki primordiyal kavramı daha ileri düzeyde ele almaktır.

2. Kısım'da, nihayet Lacan'ın özneye tahsis ettiği role ve anlamın "dışındaki" öznenin durumuna odaklanacağım.

II. KISIM

LACANCI ÖZNE

Kimlikle farkın birlikteliğini tanımlamanın
temel mahiyetine dair bir şey — bu bana
öznenin işleyişini yapısal olarak
açıklamanın en uygun yolu görünüyor.
—Lacan, XIII. Seminer, 12 Ocak 1966

Özne bir kere varolmaya gelsin,
bunu varlığını üzerinde yükselttiği
belli bir varolmayan'a borçludur.
—Lacan, II. Seminer, s. 192

4

Lacancı Özne

Öznelik, yapısalcılığın gücü kuvveti yerindeyken bile çoğunlukla yapıyla bağdaşmayan bir kavram olarak görülmüştür. Yapı öznenin var olma ihtimalini dışlayan şeyin ta kendisi gibi kabul edilmiş, özneliği savunmaksa yapısalcı pozisyonun altını oymakla bir tutulmuştur. "Postyapısalcılığın" gelişiyle birlikte, öznelik kavramının kendisinin demode hale geldiği söylenebilir ama Lacan öznelik meselesinin etraflıca incelenmesi için gayret göstermiş bir avuç çağdaş düşünürden biridir.

Kimileri onun "yapısalcı" mı, yoksa "postyapısalcı" mı olduğunu tartışadursun, Lacan sıkı bir teorik çerçeve içinde *her iki* kavramı da (yapı ile özne) muhafaza ve müdafaa etmiştir. Gerçi, öznenin genellikle Batı düşüncesine atfedilen pek çok özelliğini üzerinden sıyırıp aldığı ve hem psikanalitik, hem de edebi bağlamda amansızca yapının işleyişini ifşa ettiği için Lacan'ın çalışmalarında özneye düşen rolün ne olduğunu görmek her zaman kolay değildir. Lacan'ın metinlerini okuyanları bekleyen asıl zorluk, bu metinlerin Lacan'ın derslerinin farklı noktalarında, farklı formlarına odaklandığı özneyi tanımlama çabalarının bir bileşimi olmasıdır; tüm bunların kolayca görülebilecek bir öznelik çatısı altına toplanması ilk bakışta hiç de olası görünmüyor..

Burada Lacancı öznenin varlığını *ispat etmeye* çalışacak değilim çünkü böyle bir şey mümkün değil. Lacan'ın XXIII. Seminer'de söylediği gibi "özne asla farz edilenden başka bir şey olamaz"; başka bir deyişle, özne olsa olsa bizim varsaydığımız bir şeydir. Ne var ki bu Lacan için olmazsa olmaz bir varsayım, psikanalitik deneyimin açıklanması için elzem bir inşadır. Bu anlamda, öznenin statüsü Freud'un

"Bir Çocuk Dövülüyor" yazısında fantazinin "ikinci evresi" dediği şeye benzer; bu "ikinci evreyi" oluşturan "Babam beni dövüyor" düşüncesidir. Freud'un ifadesiyle: "İçlerinden en önemli, en hayati olanı bu ikinci evredir. Buna karşılık, bir bakıma, asla gerçek bir mevcudiyeti olmadığı söylenebilir. Hiçbir zaman hatırlanmaz, bilince gelmeyi asla başaramaz. Bir analiz inşasıdır ama bu durum onu hiç de gereksiz yapmaz." (SE XVII, s. 185)

Lacan'ın 1950'lerden itibaren öznenin etrafını kuşatmak için izlediği bütün o yolları gözden geçirerek ve böylece de yapının iflas edip özneliğin başladığı yeri tespit ederek bu Lacancı inşayı haklı çıkarmayı ümit ediyorum. Ortaya koyacağım bazı çizim ve metaforların bu kavrama dair temel bir kavrayışı mümkün kılacağını umuyorum; ilerleyen sayfalarda daha teorik bir destek de sunacağım. Tartışmama Lacancı öznenin ne olmadığını açıklığa kavuşturacak bazı göstergelerle başlayacağım, çünkü bana sorarsanız, terimin Lacancı kullanımını kavramaya çalışırken hiçbir şey peşinen kabul edilmemelidir.

Lacancı Özne "Birey" ya da Anglo-Amerikan Felsefesindeki Bilinçli Özne Değildir

Başlamadan şunu ifade etmeliyim ki İngilizcede analizandan bahseden biri, ondan muhtemelen "hasta", "birey" ya da (kimi psikoloji okullarında) "müşteri" olarak söz edecekken, Fransızcada gayet doğal bir biçimde "özne" olarak bahsedecektir. "Özne" teriminin bu tarz kullanımları hiçbir özel teorik ya da kavramsal çerçeveye dayanmaz; terimin benim burada tanımlamaya çalıştığım Lacancı özneye yaptığı gönderme *le malade*, yani hasta (daha düz bir çeviriyle hasta insan, hasta olan kişi) sözcüğüne yaptığından fazla değildir. Lacan, bilhassa erken çalışmalarında, böyle teorik olmayan terimleri az çok birbirinin yerine geçebilecek şekilde kullanır.

Lacancı özne ne bireydir, ne de bilincin öznesi (ya da bilinç düzeyinde düşünen özne) diyebileceğimiz şeydir; başka bir ifadeyle, analitik felsefede çokça atıf yapılan o özne değildir. Bilinç düzeyinde düşünen özne, genel hatlarıyla, ego psikolojisi ekolünde anlaşıldığı haliyle egodan farksızdır, öyle ki ego psikolojisinin etkili olduğu ülkeler analitik felsefenin hâkim olduğu ülkelerdir. Bu pek de şaşırtıcı gelmemeli: başat kavramlar çoğu kültürlerde disiplinlerarası sınırları aşar.

Lacan'a göre ego, bir çocuğun sabit, katı bir nesne gibi, kendiyle özdeşleştirmeyi öğrendiği ideal imgelerin billurlaşması ya da tortulaşması olarak karşımıza çıkar. Bu ideal imgeler çocuğun aynada kendini gördüğü imgelerden oluşabilir, zaten ideal olmaları da bu yüzdendir; ayna imgelerinin önemli bir rol üstlendiği bu evrede (altı ila on sekiz ay)[1] çocuk hiç koordine olmamış ve tamamen dağınık bir duyumlar ve itkiler karmaşasından ibarettir, buna karşılık ayna imgesi çocuğun çok daha yetkin, planlı ve güçlü olan ebeveynlerine benzer bütünlüklü bir yüzeysel görünüm sunar.

Çocuk bu tip imgelere yatırım yapar, bağlanır ve onları içselleştirir çünkü ebeveynler bu imgelere önem verir ve bebeklerinin aynadaki bu imgeden *ibaret olduklarında* ısrar ederler: "Evet yavrum, bu sensin!" Başka ideal imgeler de çocuk tarafından benzer şekilde özümsenir, zaten çocuğun kendini oluşturan da ebeveyn olarak Öteki'den yansıyan bu imgelerdir: "uslu kız," "yaramaz kız," "örnek oğul" ve benzeri. Bu tip "imgeler" ebeveyn olarak Öteki'nin çocuğu nasıl "gördüğüne" bağlı olarak oluşur ve dolayısıyla da dilde yapılandırılır. Doğrusu, ayna imgesi veya başka imgelerin (mesela fotoğrafik imgeler) içselleştirilmesini sağlayan şey simgesel düzendir çünkü bu imgelerin çocuğun gözünde libidinal bir ilgi ve değer kazanmasının nedeni ebeveynlerin verdiği reaksiyonlardır; altı aylık olmadan önce, başka bir deyişle, dilin devreye girişinden önce (ki bu işlem çocuk konuşmayı öğrenmeden önce iyiden iyiye tamamlanmış olur) ayna imgelerinin çocukta yoğun bir ilgi uyandırmamasının nedeni de budur.[2]

Bu tip imgeler bir kez içselleştirildiklerinde, deyim yerindeyse, çocuğun kendi *benliği* addettiği geniş çaplı bir imgede eritilir; bununla birlikte, çocuğun yaşamı boyunca bu *ben-imgesine* eklemeler yapılabilir, eski imgelerin yerini yenileri alabilir. Genelde, tutarlı bir "benlik hissine" izin veren (ya da herhangi bir biçimde eritilmek için fazla tutarsız olduğu durumlarda izin vermeyen) şey imgelerin bu billurlaşmasıdır; çevremizdeki dünyayı "anlamlandırma" çabalarımızın büyük bir kısmını içselleştirdiğimiz bu ben-imgesi ile gördüğümüz, duyduğumuz şeyleri bir araya getirme çabası oluşturur: Peki bu olup bitenlerin bize nasıl bir yansıması oluyor? Kendimizi nereye yerleştireceğiz? Kendimize bakışımız bir meydan okuma mıdır?

Demek ki, Doğu felsefesinin bin yıldır bize anlatıp durduğu bu benlik ya da ego bir inşadır, zihinsel bir nesnedir, Freud ona bir fail (*Instanz*) statüsü vermiş olsa da psikanalizin Lacancı versiyonunda ego kesinlikle aktif bir fail değildir; asıl fail bilinçdışıdır. Lacan'ın bakışına göre, ego failin ya da faaliyetin mahallinden ziyade saplanmanın ve narsistik bağlanmanın mahallidir. Dahası, kaçınılmaz bir şekilde "yanlış imgelerden" oluşur; çünkü ayna imgeleri daima ters yüz edilmiş imgelerdir, çünkü dilde yapılandırılan ideal "imgelerin" —"Sen örnek bir evlatsın" gibi— içselleştirilmesini sağlayan "iletişim" her türden iletişimde olduğu gibi yanlış anlamalara açıktır: çocuk bu değerlendirmeyi model araba veya uçaklara ilişkin bir değerlendirme olarak anlayabilir/yanlış anlayabilir ve böylece de kendisini halis muhlis bir evlat yerine, gerçek bir şeyin minyatüründen ya da plastik versiyonundan ibaret sanabilir. İşte tam da bu yüzden, yani, egonun doğası gereği bir çarpıtma, bir yanılgı, bir yanlış-anlamalar deposu olması yüzünden, analizin gayesi analizana benliğinin "gerçek" ya da doğru bir imgesini verme çabası değildir.

"*Ben* şöyle düşünüyorum" ya da "*Ben* şöyle bir insanım" derken atıfta bulunduğumuz şey genellikle ego veya benliktir, haliyle buradaki "Ben" Lacancı özne olmak şöyle dursun, sözce öznesinden başka bir şey değildir.

Lacancı Özne Sözcenin Öznesi Değildir

1950'lerin sonları ile 1960'ların başlarında, Lacan öznenin koordinatlarını olabildiğince kesin olarak belirlemeye odaklanır ve görünüşe göre, sözcelerde, yani dile gelen sözlerde özneye ait bir *gösteren* bulunabileceğine dair bir umudun peşine düşer. Aradığı şey söylemin içinde net bir özne tezahürü olduğu için de, işe gramer uzmanları ve dilbilimcilerin cümlenin öznesine ilişkin çalışmalarını gözden geçirerek başlar.

Lacan birkaç farklı vesileyle ve açıkça Roman Jakobson'ın "değişkenler" (*shifters*) üzerine yazısını[3] referans gösterir. Jakobson bu yazıda, konuşurken veya yazarken kullanılan gösterenler kümesini —ki bu da bir anlamda Lacan'ın gösteren "hazinesi" ya da "deposu" dediği şeydir— *kod* kavramıyla, konuşan birinin fiilen söylediklerini ise mesaj kavramıyla ifade eder.

Jakobson'a göre dört kombinasyon vardır: (1) başka mesajlara gönderme yapan mesajlar—alıntılar, örneğin, şimdiki mesajın kendinden önceki bir başka mesajı içermesi (mesaj --> mesaj); (2) bir koda gönderme yapan mesajlar—"'minnoş' yavru bir kediye işaret eder" örneğindeki gibi, bu mesajlar kodun bir öğesine anlamını, başka bir ifadeyle, tanımını verir (mesaj --> kod); (3) kodun kendisine gönderme yapan öğeler, örneğin özel isimler böyledir: "Jerry, adı Jerry olan birine gönderme yapar" — isim, o ismi taşıyan ya da o isimle anılan kişiyi işaret eder (kod --> kod).[4] Jakobson son olarak, (4) kodun içinde mesaja gönderme yapan öğeler bulunabileceğini ifade eder ve bu öğelere "ben," "sen" ve "o" gibi kişi zamirlerini örnek verir (kod --> mesaj). Bu son öğelerin ne anlama geldiği, gönderme yaptıkları, yani içinde belirdikleri mesajlar olmaksızın belirlenemez, "ben" mesajın göndericisine işaret ederken, "sen" alıcıya ya da gönderilen adrese işaret eder. Jakobson Jespersen'in terimini ödünç alarak,[5] bu öğelere "değişkenler" adını verir çünkü her yeni mesajla birlikte işaret ettikleri şey değişir, dönüşür.

Jakobson'ın dört kombinasyonu —alıntılar, tanımlamalar, özel isimler ve değişkenler— kod ve mesaj kavramlarının ortaya koyduğu tüm olasılıkları içerir ama bütün sözcük türlerini kapsamaz çünkü bunların büyük çoğunluğu yalnızca kodun öğeleridir. İsimler, eylemler, edatlar ve daha pek çoğu da kodun önemli parçaları arasındadır.

"Ben şöyle bir insanım" gibi bir cümlenin, "değişken" işlevine sahip dilbigisel öznesi sadece mesajın göndericisine işaret etmekle kalmaz; mesaj-gönderen özne anlamına geldiği söylenebildiği ölçüde egoyu da, yani kendisinin X değil Y olduğunu, cimri değil cömert, bağnaz değil açık fikirli olduğunu vs. düşünen bilinçli özneyi de ifade eder. Birinci tekil şahıs zamiri "ben," kendi benliğini özel bir ideal imgeyle özdeşleştirmiş kişiyi işaret eder. Dolayısıyla ego, sözce öznesi tarafından ortaya konan şeyden başkası değildir. Peki, egonun bu güzel sözcelerini sekteye uğratan, daha doğrusu yerle bir eden fail ya da değişken nedir?

Lacancı Özne Söylenen Hiçbir Yerde Görünmez

Lacan 1960'ların başında, söylemin içinde net bir özne tezahürü ararken öznenin kendini gösterdiği anı sıklıkla Fransızca *ne* sözcüğüne sabitlemeyi denemiştir; sözcüğün düz tercümesi Fransızcadaki *ne pas* kalıbının bir yarısını oluşturan "değil"dir, ancak tek başına kullanıldığı çoğu durumda, büsbütün bir olumsuzlamadan ziyade (gerçi *ne*, *pouvoir* ile birlikte kullanıldığında, tek başına olumsuzluk belirtmek için yeterlidir), bir parça belirsizlik, Damourette ile Pichon'ın deyimiyle, "uyumsuzluk" ifade eder.[6] Pekiştirici olduğu varsayılan *ne* sözcüğünün tek başına kullanılması kimi durumlarda dilbigisel bir gerekliliktir ya da en azından dışarıda bırakılmasından daha doğru ve etkilidir (örneğin, *avant qu'il n'arrive, pourvu qu'il ne soit arrivé, craindre qu'il ne vienne*), ancak görünüşe göre ortaya çıktığı ifadeye bir parça tereddüt, bulanıklık ya da belirsizlik katar; konuşanın kendi ileri

sürdüğü şeyi inkâr ettiği, istediğini iddia ettiği bir şeyin gerçekleşmesinden çekindiği ya da aslında çekindiği o şeyin gerçekleşmesini dilediği hissini uyandırır. Bu tip durumlarda, konuşan kişinin söz konusu olayın meydana gelmesini ya da sözü edilen kişinin ortaya çıkmasını hem *istediği*, hem de *istemediği* izlenimi ediniriz.

İngilizcede, «I can't help thinking that...» (tek düşünebildiğim...) anlamına gelen «I can't help but think that...» (şunu düşünmeden edemiyorum) ifadesindeki "but" sözcüğü de aşağı yukarı benzer bir durumdadır: "but" burada neredeyse fuzuli görünmesine —yani, eğer ifadeyi "I can't stop myself from thinking that..." (şunu düşünmekten kendimi alamıyorum) şeklinde çevirirsek— karşın, çifte olumsuzlamaya doğru kayar; «I can't not think that...» (şunu düşünmüyor değilim). "But" çoğu kez "sadece", "sırf" ya da "bir tek" anlamına gelmesine rağmen, anadilinde konuşanları bile şaşırtabilen bazı durumlarda bir olumsuzluk iması üstlenerek tüm bu anlamların ötesine uzanır; örneğin, "I can't but not wonder at his complacency" (Onun memnuniyetine hayret etmeden edemiyorum), "I can't but not suspect him of having done it; after all he is my best friend" (Bu haltı onun yediğinden kuşkulanacak değilim, sonuçta o benim en iyi arkadaşım), "I can't but imagine he won't call" (Aramayacağını düşünmekten başka bir şey gelmiyor elimden). "I can but hope he won't call" (Tek yapabildiğim aramayacağını umut etmek) ifadesinin anlamını "I cannot but hope he won't call" (Aramayacağını umut etmekten başka bir şey gelmiyor elimden) ifadesininkinden net olarak ayırmamıza izin veren nedir? *Oxford İngilizce Sözlük*, üç harften oluşan bu çok-değerli gösterene ilişkin, bağlaç, edat, zarf, sıfat veya isim olarak kullanıldığı bir dizi örnek sunar. Bu örnekler arasında bizi ilgilendirenlerden bazıları şöyle:

> "You say you are tied hand and foot. You will never be but that in London." — (Elinin kolunun bağlı olduğu söylüyorsun. Londra'da kaldığın sürece olup olacağı bu.)
>
> "Not but that I should have gone if I had had the chance." — (Fırsatım

olsaydı dahi, bu getmem gerektiği anlamına gelmezdi.)

"I will not deny but that it is a difficult thing." — (Zor bir şey olduğunu inkâr edecek değilim.)

«I cannot deny but that it would be easy." — (Kolay olduğunu inkâr ediyor değilim.)

"She cannot miss but see us." — (Bizi görmeyi özlememiş olamaz.)

"I do not fear but that my grandfather will recover."— (Dedemin iyileşeceğinden hiç kuşkum yok.)[7]

Bilinç ya da ego söylemi ile İngilizce gramerin (ve *ne* meselesinde Fransızca gramerin) kendisini göstermesi için sunduğu "imkândan" faydalanan bir başka "fail" arasındaki çatışma, bu tip ifadelerde hiç de ortadan kalkmış gibi görünmüyor. Bu öteki fail, bu gayri-ego ya da bilinçdışı "söylem," dil sürçmesinin yaptığına çok benzer şekilde —adeta "Hayır!" diyerek— öncekini kesintiye uğratır. Böyle durumlarda, Fransızca *ne* sözcüğünü konuşan öznenin, yani sözceleme öznesinin *göstereni* olarak alabileceğimizi ileri sürer Lacan; bana sorarsanız, İngilizcedeki "*but*"ın bir parça muğlak olan ya da en azından ara sıra kafa karıştırıcı olan kullanımını da böyle kabul edebiliriz.[8] Peki ama neden "gösteren" olarak? "*But*" burada sözceleme öznesinin *adı* olmaktan ziyade bir "hayır-lama" türüne, bir "Hayır" deme biçimine işaret eder (Lacan *dit-que-non* terimini kullanır).

"*But*"ın bu şekildeki kullanımı oldukça istisnai bir durumdur, hatta öyle ki bütün bir İngilizcede buna benzer tek bir örnek daha olmayabilir, keza Fransızcadaki *ne* için de durum aynıdır (ayrıca bkz. İtalyancadaki *non*).

Peki, "*but*"ın bu "hayır-lama" türünden kullanımını sınıflandırmanın bir yolunu bulabilir miyiz? Sözcük mesajın içinde ortaya çıktığı ölçüde açıkça kodun bir parçasıdır ve sanki mesaja ilişkin, daha doğrusu mesajın sahibine ilişkin bir şeyler söyler. Ancak, görünüşe bakılırsa, basitçe konuşanın *kim olduğunu* işaret etmek yerine konuşana ilişkin bir şeyler anlatır; başka bir deyişle, konuşan kişinin kendi

söylediği şeylere bütünüyle katılmadığını açık eder. Konuşanın aynı anda hem evet, hem de hayır diyen, bir şeyden bahsederken başka bir şeye göz kırpan kararsız biri olduğuna işaret eder.

"Değişken," sözcenin dilbilimsel olarak öznesi iken, "but" sözcüğü konuşma edimi esnasında, yani sözceleme sırasında gerçek bir tür "reddiye"dir. Söylenen şey "Hayır!"dır: Lacan'ın bu tip mesaj ya da önermeleri bir anlamda iki bölüme ayırdığı görülebilir (şekil 4.1).

Şekil 4.1

sözce — "Kolay bir şey olduğunu inkâr ediyor değilim ama."
(sözcelenen (*enunciated*))

konuşma —
(sözceleme (*enunciation*))

Bu örnekteki "ama" terimini nitelemek için "kod" ve "mesaj" kavramları yetmez, sözcelenen ile sözceleme arasındaki, başka bir deyişle, söylenen şey (içerik) ile söyleme edimi, yani sözcelemenin kendisi arasındaki bir çatışmaya başvurmak zorunda kalırız.

Lacan'ın sözceye tahsis ettiği yegâne özne, burada birinci tekil şahıs zamiri "ben" ile temsil edilen, sözcelenen şeyin bilinçli öznesidir. Bu özneyi tanımlamak için kod ve mesaj gibi dilbilimsel kategorilerin ötesine, yani katı yapısal kategorilerden başkasına bakmaya ihtiyacımız yok. Sözcenin öznesi (cümlenin öznesi – *subject of the statement*) yani "ben" bir "değişkendir": kodun mesaja gönderme yapan bir öğesidir.

"*But*" sözcüğüyse kendi başına bir kategori oluşturur, sözcelemenin (*enunciation*) bilinçdışı öznesini ilan eder ve böylece öznenin, iki zihne bölünüşünü, deyim yerindeyse, lehte ve aleyhte, bilinç ile bilinçdışına bölünüşünü bildirir. Dil sürçmeleri de iki farklı düzeyin ispatı olmasına rağmen, 60'lardaki Lacan öznenin daimi ve —düzenli olarak ortaya çıktıkları ve sık sık bu "öteki" özneyi etiketledikleri için— sabit gösterenlerini yalnızca *ne* (ve "*but*") örneğinde görebildiğimizi

ileri sürer. Söylemeye bile gerek yok ama, *ne* ya da "*but*" içeren pek çok Fransızca ve İngilizce ifade bir formül haline gelip zamanla sabitlenmiştir, kişi başka bazı sözcüklerle birlikte onları da kullanmaya neredeyse mecbur kalır (örneğin, Fransızca'da *craindre* sözcüğü, neredeyse her zaman, aynı nefeste *ne* sözcüğünü de kullanmayı gerektirir). Bununla beraber, konuşan herkes söz konusu dilin "aynı şeyi söylemenin" farklı yolları içinden kendisine sağladığı en uygun ifadeleri seçer.

Öznenin Uçuculuğu

Şimdi, bu "öteki" özne —bazı ifadelerde "*but*" tarafından işaret edilen bu sözceleyen özne— daimi varlığa sahip bir şey ya da biri *değildir*: yalnızca uygun şartlar altında ortaya çıkar. Altta yatan bir çeşit töz ya da öz de (*hupokeimenon* yada *subjectum*) *değildir*.[9]

Sürekli tüketilen bir gösteren zinciri olarak bilinçten dışlanan (2. bölüm ile Ek 1 ve 2'de tanımlandığı gibi) bilinçdışı, yalnızca belirli türden bir bilginin vücut bulduğu bu yer, doğası gereği daimidir; başka bir ifadeyle, bireyin yaşamı boyunca varlığını sürdürür. Ancak bu, bilinçdışının öznesinin de daimi ya da sabit olduğu manasına gelmez. Bir zincir olarak bilinçdışı, bilinçdışının *öznesine* özdeş değildir.

Lacan, "Seminar on 'The Porloined Letter'"da bir gösterenin anlamlandırdığı şeyin iptalini işaret ettiğini öne sürer: *ne* ile "*but*" *bilinçdışının* öznesinin idam hükmünün işaretidir. Bu sonuncusu sadece karşı çıkabilecek, "Hayır" diyebilecek kadar hayatta kalır. Özne kendi payına düşeni bir kez söylediğinde, söylediği şey öznenin yerini gasp eder; gösteren öznenin yerini alır ve özne kaybolur. Bu anlamda, *ne* ile "*but*"ın öznenin gösterenleri olduğunu söyleyebiliriz. Lacan'ın $ sembolüyle gösterdiği özne (S "özne", / ise "yasaklanmış" manasına gelir: dil tarafından yasaklanmış özne, Öteki'nde yabancı-

laşmış özne) *ne* göstereninin (burada S_1 ile gösteriliyor — ilk gösteren) "altında" ya da "ardında" gözden kaybolur:

$$\frac{S_1}{\$} \quad \text{(yasaklanmış özne, } \$ \text{ için bir gösteren ikamesi, S)}$$

Bu gösteren öznenin yerini alıp, ortadan kaybolan özneye vekâlet eder. *Bu öznenin söylemde bir gedikten başka bir varlığı yoktur.* Bilinçdışının öznesi, günlük yaşamda yabancı ya da dışsal bir şeyin kısa süreli istilası şeklinde kendini gösterir. Şimdilik şöyle diyebiliriz; özne yalnızca bir çarpıntı, nadiren meydana gelen bir itki ya da hemencecik kaybolan, yok olan bir kesinti olarak ortaya çıkıp gösteren vasıtasıyla "kendini dışavurur."

Freudcu Özne

Ancak, öznenin bu bir *gedik* olarak kaba "tanımı" Lacancı özneden çok "Freudcu özne" denebilecek şeye uygundur.

Freud'un *Rüyaların Yorumu*, *Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi* ve *Şakalar ve Bilinçdışıyla İlişkileri* adlı erken dönem çalışmalarına bakarak Lacan bizi, kendi deyimiyle, sadece belirli bir durumda "açığa çıkan" şey fikrine hazırlar. Beceriksizce yapılan eylemler ve her türden sakarlıkta olduğu gibi, dil sürçmelerinde de işin içine bir yabancı *niyet* dahil olup her şeyi berbat ediyor gibidir. Freud, bu tip davetsiz ziyaretleri bilinçdışıyla ilişkilendirmeye yöneltir bizi, dolayısıyla bu yabancıyı bir tür niyet, fail, hatta öznelikle ilişkilendirmemiz gayet doğaldır. Bu davetsiz misafirin bir bakıma "Freudcu özne" olduğunu düşünebiliriz şimdilik. Freud asla böyle bir kategori açmaz kuşkusuz ama ben burada bilinçdışının öznesine dair Freudcu yaklaşımdan bahsetmek için bunu bir tür kısayol olarak kullanacağım.

Freud bir aşamada bilinçdışını tam teşekküllü bir fail (*Instanz*)

olarak ele aldığı için, bu fail kendi istek ve niyetlerini sahiplenmiş gibi, bazı açılardan da ilki model alınarak inşa edilmiş bir tür ikinci bilinç gibi görünür. Lacan bilinçdışını olayların normal akışına sekte vuran bir şey olarak ortaya koysa da, bilinçdışının bir fail olduğunu asla öne sürmez; bilinçdışı, hatalı bir benlik hissine dayanan ego söylemini sekteye uğratırken bile bilinç ve öznel ilgiden ayrılmış bir söylem —Öteki'nin söylemi— olarak kalır. Söylem ve başka "kasıtlı" faaliyetlerdeki bir gedik, kesinti ya da istila olan Freudcu bilinçdışına öznelik atfetmek Lacancı öznenin özgünlüğüne dair hiçbir şey söylemez.[10] O halde bilinçdışının öznesi kimdir, nereye aittir?

Doğrudan bu soruya bir cevap vermeye girişmeden önce bu öznenin ne olmadığını tespit etme işine devam edelim.

Kartezyen Özne ve Tersi

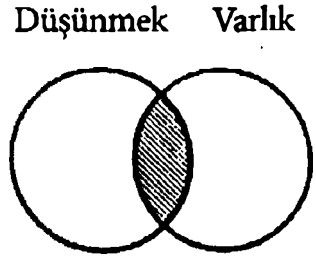
Freudcu özneye dair en umulmadık şeylerden biri de adeta hemen ortadan kaybolmak için bir anlığına ortaya çıkmasıdır. Bu öznenin herhangi bir maddi temeli yoktur; bir *varlığı*, zemini ya da zamansal bir devamlılığı yoktur, uzun lafın kısası, öznelerin konuşmasında aranacak tanıdık bildik bir tarafı yoktur. Elimizdeki tek şey bir tür saman alevidir ki o da çabucak sönüp gider.

Lacan Descartes'ın öznesinin de —*cogito*— böyle kısa ömürlü olduğunu ileri sürer. Kartezyen özne kendi kendine "düşünüyorum"[11] dediği her an kendi *varlığına* hükmeder. Kendini var olduğuna ikna edebilmek için "düşünüyorum" sözünü kendine tekrar tekrar söylemesi gerekir. Yani, olur da bu sözü tekrarlamayı bırakırsa varolduğuna dair inancı kaçınılmaz olarak buharlaşacaktır. Descartes, öznesinin varlığını, Tanrıyı —Kartezyen evrendeki pek çok şeyin garantörüdür— meseleye dahil ederek sağlama alabilmiştir, fakat Lacan, analizinde Kartezyen öznenin anlık, gelip geçici doğasına odaklanır.

Descartes'ın burada ne yaptığının anlaşılabilmesini sağlamak

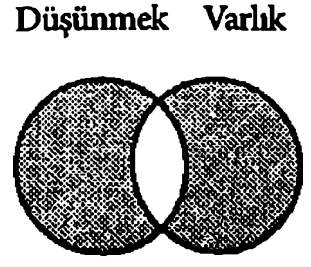
için iki daire kullanacağım.[12] Descartes düşünme ile varlığın kesiştiği bir noktayı kavramsallaştırır: Kartezyen özne kendine "düşünüyorum" dediğinde varlık ile düşünme bir anlığına çakışır (Şekil 4.2). Descartes'ın bu çakışmanın söz konusu öznenin varlığının temeli olarak iş gördüğünü düşündüğü açıktır; bu bakımdan konuşan öznenin "ben" olduğu düşüncesine katılır.

Şekil. 4.2

Lacan'ın düşüncesiyse, daha ziyade ütopik bir bakıştır. Özne, yani Lacan'ın bu terimden anladığı haliyle özne düşünce ile varlığın çakıştığı bu pastoral ana sığınamaz, aksine, birinden birini seçmek zorunda kalır. Aynı anda ikisine birden sahip olamaz; ya düşünceye, ya varlığa "sahip" olabilir. Şekil 4.3 Lacancı özne şemasının nasıl çizilebileceğini gösteriyor.

Şekil 4.3

O halde, Lacan neden cogito olmayan her şeyi devreye sokup Descartes'ın öznesini ters yüz eder? Çünkü birincisi, Freud'da olduğu gibi Lacan'ın düşünceye bakışı da filozof Descartes'ın incelediği bilinçli düşünceden ziyade bilinçdışı düşüncenin etrafında döner. Freud bilinçli düşünceyi genellikle *rasyonalizasyonla* ilişkilendirir, Lacan da bundan daha yüksek bir statüyü hemen hiç vermez.

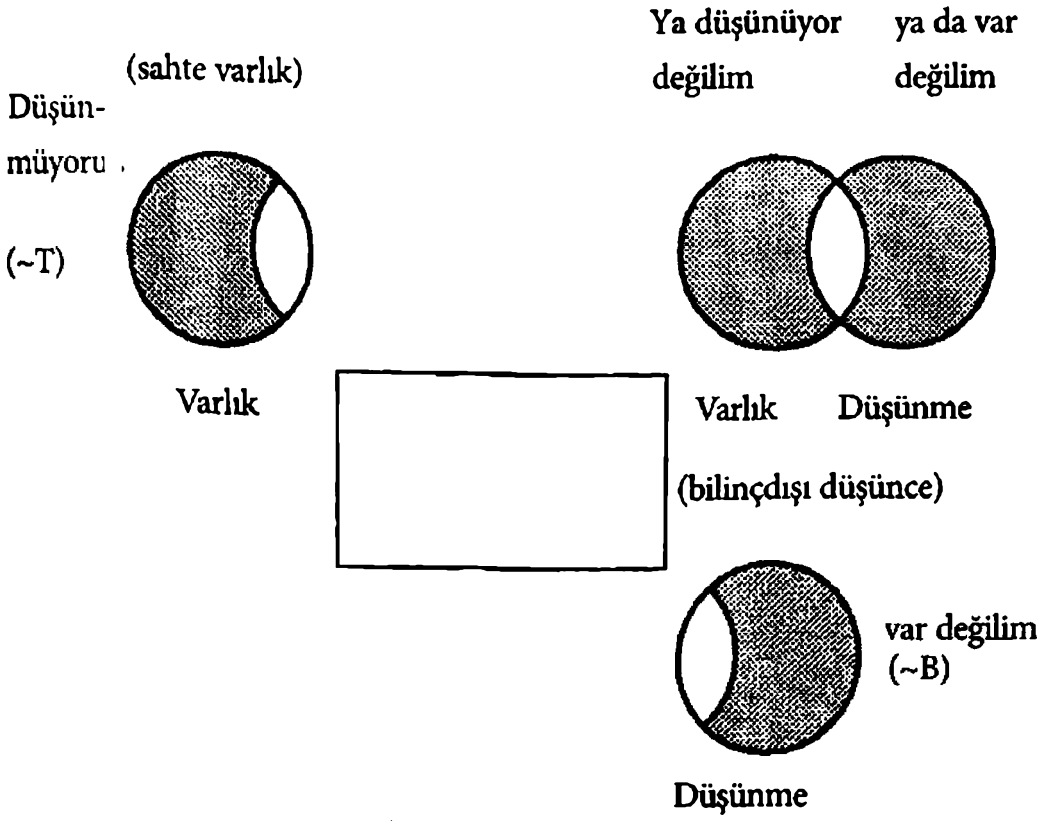
İkincisi, "ben" diyen Descartes'ın öznesi ego düzeyine, yani düşüncelerinin "dış gerçekliğe" karşılık geldiğine inanıp, kendini de bu düşüncelerin efendisi kabul eden bir benlik inşasına denk düşer. Böyle tek boyutlu bir benlik kendi fikirlerinin sahibi olduğuna inanır ve hiçbir tereddüt duymaksızın "*Bence*" iddiasında bulunabilir. Lacan bu Kartezyen özneyi "sahte varlık" (XV. Seminer) olarak niteler; Lacan'a göre, ne zaman bir analizan "Ben özgür ve açık fikirli bir insanım" ya da "ne yaptıysam yapılacak en asil şey o olduğu içindir, sonuçta ben adil olduğum kadar cömert olmaya da gayret ederim" gibisinden laflar etse bu sahte varlık kendini gösterir. Bu tip ifadelerde sabit bir benlik varsayılır ve bilinçdışı varlık reddedilir; mesela böyle bir analizan, sanki öyleymiş gibi, analistine şöyle diyebilir: "Kendime dair her şeyi anlatabilirim size çünkü *biliyorum*. Kendimi kandırmam, nerede duracağımı bilirim".

Bu şekilde, Lacan anlık (ya da noktavari) Kartezyen özneyle, yani düşünceyle varlığın kısa süreli çakışmasıyla işe başlasa da, Descartes'ı tepetaklak eder: ego düşüncesi yalnızca bilincin rasyonalizasyonudur (egonun, her-şey-olup-bittikten-sonra, gafları ve kasıtsız sözleri meşrulaştırma gayreti ideal benlik-imgesiyle hemfikir olduğu manasına gelir) ve böyle meydana getirilen varlık da ancak sahte ya da yanıltıcı diye kategorize edilebilir. Dolayısıyla, Lacan doğru ya da gerçek bir özne görüntüsünün egonun hatalı varlığının tam tersi olacağı fikrine götürür bizi fakat son kertede mesele bu da değildir. Lacancı özne, ileride değineceğim bir nokta hariç, varlıktan ayrılmış haldedir.

Lacan'ın Bölünmüş Öznesi

Lacan'ın "düşünce" terimini, öznelikten yalıtılmış halde açılan bilinçdışı düşünceyi adlandırmak için kullandığını (2. bölümde tartışıldığı gibi) akılda tutarak, Lacan'ın bölünmüş ya da yarılmış özne dediği şeye ilişkin belki de en anlaşılır grafik çizimlerinden birine bakalım. XVI ve XV. Seminer'de karşımıza çıkan bu çizimlere, aşağıda, şekil 4.4'te yer verdim.

Şekil 4.4

Bu şema, bu ve 6. Bölüm boyunca etraflıca ele alınacak. O yüzden burada sadece en vurucu yanlarıyla sınırlandıracağım kendimi. Şemadaki ilk pozisyon (sağ üst köşe) Lacan'ın kendi öznesine ilişkin "tanımlarından" birini veriyor: "ya düşünüyor değilim, ya da var değilim"—ikinci "değilim" mutlak suretle "Ben var değilim" manasında alınmalıdır. Bu "ya o, ya o" formülünün bir başka manası, kişinin kendini şemanın başka bir köşesine konumlandırmak zorunda kalmasıdır. Deyim yerindeyse, en kolay yol bilinçdışını (ya da bilinçdışında açılan düşünceleri dikkate almayı) reddedip bir tür sahte varlığa boyun eğmektir (sol üst köşe). Fakat bilinçdışı düşüncenin bütünüyle açılması için, analiz bireyin bu sahte varlıktan olabildiğince vazgeçmesi gerekir.

Özne, ego (sol üst) ile bilinçdışı (sağ alt) arasında, bilinç ile bilinçdışı arasında, yani benliğin kaçınılmaz biçimde yanıltıcı olan hissiyatı ile dilin (gösteren zincirinin) bilinçdışındaki otomatik işleyişi arasında bölünmüştür.

O halde, Lacancı öznenin ne olduğunu söylemek için ilk denememiz şöyle olacaktır: *Özne bu bölünmenin ta kendisidir.* Lacan'ın "bölünmüş özne", "yarılmış özne" ya da "üzeri çizili özne" —hepsi de $ ile gösterilir— gibi farklı terimleri, bütünüyle, konuşan varlığın iki "kısmının" ya da görünüşünün ortak bir zemini paylaşmadığı gerçeğine dayanır: birbirlerinden keskin biçimde ayrılırlar (ego ya da sahte varlık bilinçdışı düşüncenin reddiyesini gerektirir, bilinçdışı düşünce ise egonun kendisi hakkındaki iyimser fikirlerini hiç mi hiç umursamaz).

Bu hayati bölünme, kullanmaya ilk kez çocukken başladığımız dilin işleyişinin bir ürünüdür. Dilde yabancılaşma (5. Bölümde etraflıca tartışılıyor bu konu) olarak adlandırdığımız şeyden farksızdır; Lacan burada, Freud'un standart basımında "Savunma Sürecinde Ego'nun Bölünmesi" olarak tercüme edilen ("Ben'deki Bölünme" daha iyi bir çeviri olurdu) 1938 tarihli "*Die Ichspaltung im Abwehrvorgang*" yazısından yola çıkarak, önceliği Freud'un *Spaltung* kavramına verir.

Ben'in ego (sahte benlik) ile bilinçdışı arasında bölünmesi, bir anlamda, iki bölümlü bir yüzey meydana getirir: biri sergilenen, diğeri ise saklanan. Gerçi, bu iki bölüm son kertede büsbütün farklı malzemelerden yapılmamış olabilir —dilin doğası gereği— yüzey boyunca her noktanın bir önü bir de arkası, bir görünen bir de görünmeyen yüzü vardır. Möbius şeridi örneğinde olduğu gibi, değerleri yalnızca bölgesel olabilir, eğer herhangi bir yüzey boyunca yeterince uzun bir hat çizerseniz, şeritteki bükülme nedeniyle sonunda kendinizi öteki tarafta bulabilirsiniz. Yine de ön ile arka, bilinç ile bilinçdışı arasında en azından bölgesel olarak geçerli olan bir bölünme vardır.

Bölünme yeni konuşan her varlık için travmatik olsa da asla bir delilik alameti değildir. Aksine, Lacan psikozda meydana gelen bu bölünmenin üstlenilemediğini ileri sürer; "bilinçdışı" *à ciel ouvert* ["açık bir gökyüzü"] haline gelip tüm dünyanın görebileceği şekilde açılır. Psikozda, bilinçdışı-vari düşünce işlemleri nevrozda olduğu gibi saklı değildir, bu da genellikle dilin özümsenmesinin ortaya çıkardığı bölünmenin psikozda gerçekleşmediğinin, psikotiğin dildeki varlığına

ilişkin bir farktan söz edilebileceğinin ispatıdır. Dilde yabancılaşmamızın bir ürünü olarak bölünme kavramının kendisi, kimi vakalarda klinisyenlerin nevrozu psikozdan ayırmasına olanak tanıyarak bir teşhis aracı olarak hizmet edebilir.

Bu bölünmenin bizim öznelikle ilişkilendirmeye meylettiğimiz türden bir faillikle hiçbir ortak yanı olmamakla birlikte, yine de yapının ötesine atılan bir ilk adımdır. Öteki olarak dil bir *homo sapiens çocuktan otomatikman* özne yaratmaz; psikozda olduğu gibi ıskalayabilir. Bu bölünme, katı dilbilimsel ya da tümleşik terimlerle açıklanabilecek türden bir şey değildir. Bu yüzden yapının ötesine uzanır. Özne, iki ötekilik formu arasındaki bir bölünmeden başka bir şey olmamasına rağmen —öteki olarak ego ile Öteki'nin söylemi olarak bilinçdışı— bölünmenin kendisi Öteki'nin aşırılığına vekâlet eder. Sonraki bölümde göreceğimiz gibi, bölünmüş öznenin doğuşu Öteki'ndeki bir yarılmanın, arızanın işaretidir.[13]

Bölünmüş Öznenin Ötesi

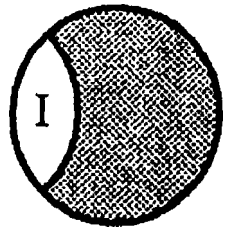
Şimdi, *bölünmüş özne* kesinlikle Lacan'ın öznelik üzerine son sözü değildir; öznenin, burada bir ilk deneme olarak grafik çizimlerle göstermeye çalışıp, ileride, iki bölüm sonra açıklayacağım bir görünümü daha vardır. Gelin, şekil 4.4'te ortaya koyduğum bölünmüş özne grafiğine dönelim ve öncelikle şuna dikkat edelim: özne sadece ego ile bilinçdışı arasında bölünmez, şemanın iki karşıt köşesinin (sol üst ile sağ alt) her birinde daha ileri bir bölünme vardır. Ama şimdilik sadece bilinçdışı düzeydeki bölünmeyle meşgul olalım.

Sağ alt köşedeki dairenin dışlanan (taranmamış) bölümüne, Lacan "ben" yazar. Bu durumda, "ben", "ben şöyleyim ya da değilim" gibi ifadelerde bulunan türden bilinçli söylemin "ben"inin cisimleşmesi değildir, ama boş bir değişken de değildir, yani onu telaffuz eden her yeni kişiyle birlikte göndermesi değişen bir gösteren de değildir.[14] Daha

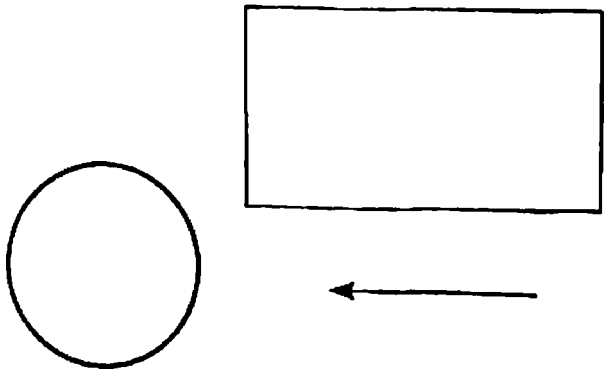
ziyade, Freud'un "*Wo Es war, soll Ich warden*" ifadesindeki "ben"dir, Lacan'ın çalışmasındaki ana temadır. Lacan'ın "ben"e dair yaptığı çok sayıda yorumun özünde, kişisel olmayan "o" formundan (esasen id olmayandan, zira Freud id ve egonun konumuna işaret ederken genellikle yaptığı gibi, burada da ne *das Es,* ne de *das Ich* kullanır) "ben"e doğru ilerleyen, ahlaken dikte edilmiş bir hareket içerir. "Onun" var olduğu ya da hüküm sürdüğü yerde "ben" haline gelmeliyim; o hale gelmeliyim ve onun "o" olduğu yeri almalıyım. "Ben" burada, analizin meydana getirmeyi amaçladığı o özne olarak kendini gösterir: bilinçdışının sorumluluğunu üstlenen bir ben, herhangi bir öznenin müdahalesi olmaksızın sanki kendiliğinden meydana geliyormuş gibi görünen düşünceleri bağlayan bilinçdışında ortaya çıkan bir ben (şekil 4.5).

Bu ben ya da bilinçdışının öznesi diyebileceğim şey, genelde bilinçdışı düşünce düzeyinden dışlanmıştır. Deyim yerindeyse, bir anlığına, şemanın sol alt köşesine dönük çarpıntı benzeri bir hareket olarak meydana gelir (şekil 4.6).

Şekil 4.5 Düşünme

Şekil 4.6

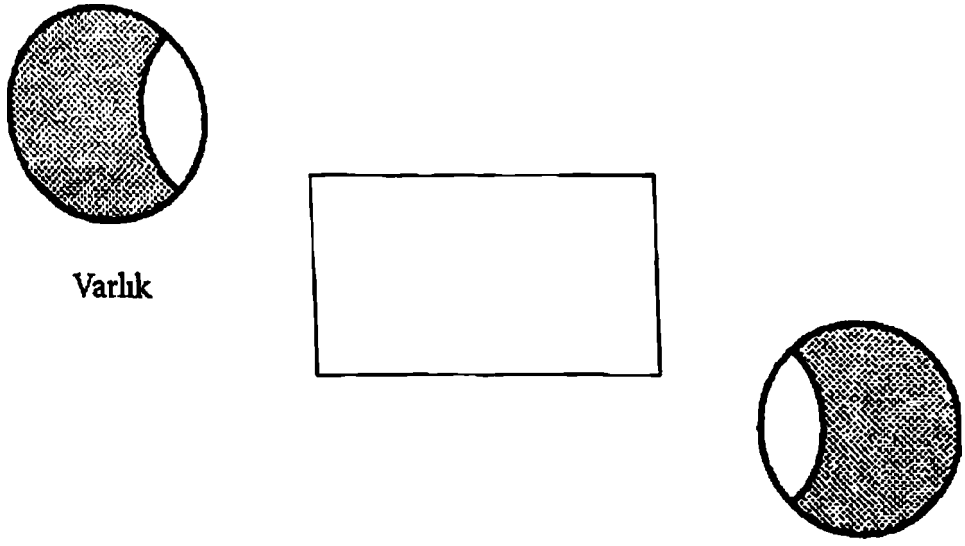

Ancak, dil sürçmeleri veya sakarlıklar olarak bilinen kesintilerde olduğu gibi uçucu ya da kısa ömürlü bir özne olmasına rağmen, özellikle bu Lacancı özne, üstlenme (*assumption*) teriminin Fransızca manasıyla, *pek de üstlenilen bir kesinti değildir*, yani, kesintiye uğratan şeyin sorumluluğunun kabul edilmesi, üstlenilmesi değildir.

Bu yüzdendir ki, Lacan "kişinin özne olarak pozisyonundan her zaman sorumlu" olduğunu iddia eder.[15] Bu şekilde, onun özne kavramı kurucu ilkelerini Freud'un "*Wo Es war soll Ich werden*" ifadesinde bulan etik bir unsurdur.

Dolayısıyla, bölünmenin kendisinden başka bir şey olmayan yabancılaşmış bir özne ile işe başlarız (şekil 4.7).

Şekil 4.7

Ancak, bölünmüş öznede, yani "yabancılaşmış" haldeki öznede şemanın sol alt köşesine doğru bir hareketle veya kaçışla bu bölünmenin "ötesine" geçebileceğine ya da "üstesinden gelebileceğine" dair bir his vardır (şekil 4.6). *Bölünme, bir anlamda, öznenin varolma ihtimalinin koşuludur ve çarpıntı-vari değişim bunun gerçekleşmesi gibi görünür.* Bölünme yabancılaşmaya denk düşer, oysa benim burada ortaya koyduğum Lacancı öznenin ikinci görünümü ayrılmaya denk düşer. Bu iki operasyon sonraki bölümde etraflıca incelenecek.

5

Özne ve Öteki'nin Arzusu

1. Bölüm'de, dilde/dil vasıtasıyla yabancılaşmamızdan çok genel terimlerle bahsetmiş, doğumumuzdan önce gelen dilin bebek ya da çocukken etrafımızı saran söylem yoluyla içimize akıp isteklerimizi ve fantazilerimizi biçimlendirdiğinden söz etmiştim. Dil olmasaydı ne bildiğimiz anlamda —çarpık, tutarsız ve tatmin olmaya gönülsüz olmasına karşın coşturucu da olan— arzu olurdu, ne de özne diye bir şey.

Bu bölümde, Lacan'ın öznenin doğuşuna bakışının üzerinden biraz daha teorik ifadelerle geçeceğim. Onun "yabancılaşma" ve "ayrılma" olarak adlandırdığı iki aşamaya dair kısa, genel bir tartışmayla başlayıp, devamında Öteki'nin arzusunu da hesaba katarak bu iki aşamayı enine boyuna tanımlayacağım. Ardından, Lacan'ın *daha ileri* bir ayrılma ya da ayrılmanın ötesine geçiş olarak gördüğü operasyona döneceğim: temel fantazinin katedilmesi. Son olarak da bu üç operasyonun işleyişini analitik çerçevede açıklayacağım.

Yabancılaşma ve Ayrılma

Lacan'ın yabancılaşma kavramında söz konusu olan iki taraf, çocuk ve Öteki, epey dengesiz bir şekilde eşleşir; çocuğun Öteki'yle arasındaki bu mücadeleyi kaybedeceği adeta başından bellidir.[1] Fakat çocuk Öteki'ne tabi oluşuyla bir şey elde eder: bir anlamda, dilin öznelerinden biri haline gelir, "dilin" bir öznesi ya da "dildeki" bir özne olur. Şematik olarak tarif edersek, çocuk Öteki'ne teslim olarak gösterenin kendine vekâlet etmesine izin verir.

$$\frac{\text{Öteki}}{\text{çocuk}}$$

Çocuk bölünmüş özne (4. Bölüm'de gösterildiği gibi) haline gelerek gösterenin (S) altında ya da ardında kaybolur.

$$\frac{S}{\$}$$

Ancak çocuğun Öteki'yle girdiği bu mücadelede illa ki mağlup olması gerekmiyor, hatta bu noktada, psikozu çocuğun Öteki'ne karşı kazandığı bir zafer olarak düşünebiliriz; çocuk dil olarak Öteki'ye boyun eğmemek adına bölünmüş özne olarak doğuşunu pas geçebilir. Freud nevroz *seçiminden* ya da *tercihinden* bahseder ya hani,[2] Lacan bunun çocuğun Öteki'ne boyun eğmeyi kabulünde içerilen türden bir seçim—onun deyimiyle, "zorunlu seçim" (ki bu ifade bir oksimorondur) olduğunu ileri sürer; yani, birinin kendine kendi kaybı pahasına Öteki'nin boyunduruğuna girme izni verdiği bir karar değildir bu. Böylesi bir karar kişinin bir özne olarak doğma ihtimalini ortadan kaldırır. Kişinin özne haline gelebilmesi için itaatin seçilmesi şarttır ama bu yine de bir seçim olma statüsünü korur çünkü özneliği reddetmek de mümkündür.

Haliyle, Lacan'ın yabancılaşma mefhumunda çocuğun dile tabi olmayı bir bakıma seçtiği, ihtiyaçlarını bu saptırıcı araç yoluyla, dilin kıskacı altında ifade etmeyi kabul ettiği ve sözcüklerin kendisini temsil etmesine izin verdiği düşünülebilir.

Lacan'ın tarif ettiği ikinci operasyon, yani, *ayrılma da yabancılaşmış öznenin Öteki ile yüzleşmesini içerir ama bu defa dil olarak değil, arzu olarak Öteki'yle.*

Öznenin dünyadaki maddi varlığının nedeni ebeveynlerin belli bir şeye (haz, intikam, tatmin, iktidar, ölümsüzlük vb.) yönelik arzusudur. Ebeveynlerden biri ya da ikisi birden bir şey ister ve çocuk işte bu istemenin bir sonucudur. İnsanların çocuk sahibi olma motivasyon-

ları çoğu kez bir hayli karmaşık ve çok-katmanlıdır, dahası ebeveynlerin motivasyonları birbiriyle hiç de uyuşmuyor olabilir. İçlerinden biri, belki ikisi birden, aslında çocuk sahibi olmak filan istemiyor ya da belli bir cinsiyette bir çocuk istiyor olabilirler.

Ne oldukları bir yana, söz konusu motivasyonlar bariz bir şekilde çocuğun dünyadaki maddi varlığının nedeni olarak iş görmekle birlikte, çocuk dünyaya geldikten sonra, bu sefer de onun dilde bir özne olarak doğumundan sorumlu olacak şekilde çalışmaya devam ederler. Öteki'nin arzusu işte bu manada öznenin sebebidir. Bu, yabancılaşmaya sadece dil açısından getirilen bir tarifin ötesinde, işin içine arzunun da dahil olduğu bir yabancılaşma tarifi olarak kavranabilir; hoş, bunlardan biri aynı kumaşın eniyse diğeri de boyudur, dil arzuyla dolup taşar ve arzu da dil olmaksızın düşünülemez, bizatihi dilin hammaddesinden yapılmıştır.

O halde, eğer yabancılaşma öznenin kendi doğumundan önce gelen ve kendisinin sebep olmadığı bir arzunun, Öteki'nin arzusunun onun nedeni olmasına bağlıysa, ayrılma da yabancılaşmış öznenin, onun dünyasında kendini dışa vuran Öteki'nin arzusunun üstesinden gelme çabasına dayanır. Çocuk annesinin arzusunu —ki daima hareket halinde olduğu için arzu zorunlu olarak başka bir şeye yöneliktir— yakalamaya çalıştığında onun ilgisini çeken tek şey olmadığını, onun her-şeyi, tek gayesi olmadığını kabul etmek zorunda kalır (en azından çoğu durumda böyledir). Tam bir anne-çocuk birliği, şayet öyle bir şey varsa, çocuğun annenin hayatı boyunca istediği ve istemediği her şeyi yerine getirebilmesiyle nadiren gerçekleşir. Doğrusunu söylemek gerekirse, dikkati sık sık başka cazibe merkezlerine kaydığı için, anne zaman zaman çocuğun isteklerini ihmal etmeye yönelir ve hem gerçekliğin talepleri (anne çocuğu için yemek ve başka temel ihtiyaçları temin etmelidir, parayla satın alınabileceklerden bahsetmiyorum bile), hem de annenin çocuğu içermeyen kendi öncelikleri ve arzuları yüzünden, çocuk çoğunlukla annenin dönüşünü beklemek zorunda kalır. Çocuğun anneyi kusursuzca bütünleme girişimindeki bu başa-

nsızlığı öznenin istenen-şey olma pozisyonunundan kovulmasına ve böylece de Öteki'nin tek arzu nesnesi olamamasına neden olur. Bu kovulmanın, bu ayrılmanın nedeni ve nasılı ileride etraflıca ele alınacak.

Yabancılaşmanın Vel'i

Yabancılaşma kalıcı bir durum değildir, daha ziyade belirli zamanlarda gerçekleşen bir işlem, bir operasyondur. Ben burada Lacan'ın yabancılaşma kavramının tarihi gelişimini —1936/1949 tarihli ayna evresi üzerine makalesinde çoktan kendini göstermişti— onun eserleri boyunca izlemektense, yabancılaşmayı gelişimini tamamlamış bir kavram olarak ortaya koyacağım.[3]

Yabancılaşma kavramının iki şey arasında *ayrıcalıklı* bir seçim anlamına gelen ve kararı bu ikisi arasındaki ölümüne mücadelenin vereceği bir ya o/ya bu —Latincesiyle, bir *vel*— içerdiğini düşünebiliriz. Böyle bir *vel*, ya taraflardan yalnızca birinin sağ kalma ihtimaline (ya birine, ya diğerine) müsaade edecek ya da *ikisinin birden* kaybına yol açacaktır. Ancak, Lacan'da "yabancılaşmanın *vel*'i" belli bir tarafın sağ kalmasını daima *dışlar*.

Lacan'ın yabancılaşmanın *vel*'i için klasik örneği bir soyguncu tehdidi dir: "Ya paran, ya canın!" (XI. Seminer, s.212). Bu sözü duyduğunuz anda paranızın üstüne bir bardak soğuk su içebilirsiniz. Şayet deli cesaretiyle paranızı kurtarmaya çalışırsanız, samimi hırsızınız sizi hayatın yükünden kurtaracaktır, tabii hemen sonra da paranızın yükünden. (Zaten o paranızı almazsa bile, siz o paraları harcamak için buralarda olamayacaksınız.) O halde, kuşkusuz daha tedbirli davranıp cüzdanınızı ya da çantanızı vereceksiniz; ama bununla birlikte, para keyif satın alabildiği ölçüde keyfinize getirilen bir kısıtlamayla kıvranacaksınız. Dolayısıyla, aslında belirsizlik sadece hırsızla mücadele edip etmeyeceğiniz ve bu pazarlığın canınıza mal olup olmayacağı sorusu etrafında varlığını sürdürür.

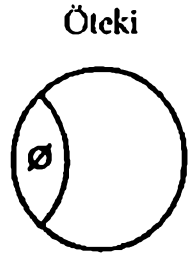
Fakat yabancılaşmanın *vel*'inde bizi ilgilendiren taraflar paranız ve canınızdan ziyade özne ile Öteki'dir; öznenin pozisyon kaybıyla (yukarıdaki örnekte paradır bu, kaybetmeyi seçmekten başka seçenek yoktur) mühürlenmiş oluşudur. Haliyle, Lacan'ın *vel*'inde taraf bile yoktur aslında: özne Öteki'yle karşı karşıya geldiği anda resmin dışında kalır. Yabancılaşma özneliğe ulaşmak için mecburi bir "ilk adım" olsa da, bu adım "kişinin kendi" kaybını seçmesini içerir.

Bu noktada Lacan'ın *manque-à-être* [*eksik olarak*] özne kavramı kullanışlıdır: özne birisi olarak, belirli bir varlık olarak ortaya çıkmayı başaramaz; en radikal anlamıyla, yoktur, varlığa sahip değildir. Özne —söz onu hiçlikten yoğurduğu ölçüde, ondan söz edilebildiği, hakkında konuşulabildiği, ona dair bir söylem geliştirilebildiği ölçüde—*vardır* ama yine de *varlıktan yoksundur* [*beingless*]. Yabancılaşma başlamadan önce ortada varlığa dair en ufak bir soru yoktur: "Başlangıçta orada olmayan öznenin ta kendisidir" (XVI. Seminer, 16 Kasım 1966); sonrasındaysa varlığı tam manasıyla potansiyeldir. *Yabancılaşma katıksız bir varoluş ihtimali ortaya çıkarır*, bir özne bulunması beklenebilecekken yine de bomboş duran bir yer açar. Yani bir bakıma, yabancılaşma hâlihazırda herhangi bir öznenin olmadığı bir yer meydana getirir: bariz bir şekilde bir şeyin eksik olduğu bir yer. İşte bu eksik öznenin ilk kisvesidir.

Eksik, Lacan'ın çalışmasında bir dereceye kadar ontolojik bir statüye sahiptir:[4] hiçliğin ötesine doğru atılan ilk adımdır. Bir şeyi boş olarak nitelemek, bundan farklı olarak dolu da olabileceğini ima eden uzamsal bir metafor kullanmak demektir; nitelenen şeyin dolu ya da boş oluşunun ötesinde, bir tür mevcudiyete sahip olması demektir. Bir şeyin *qui manque à sa place*, yani, olması gereken ya da olması beklenen yerde olmaması, başka bir ifadeyle, kayıp olması Lacan tarafından sık kullanılan bir metafordur. Şimdi, eğer bir şey kayıpsa öncelikle bulunmalı, yeri belirlenmelidir; önce bir yeri olması gerekir. Ve yalnızca düzenli bir sistem içinde (belirli zaman-mekânda ya da örneğin Dewey onlu sınıflandırma sisteminde) bir yere sahip olmalıdır, başka bir deyişle, bir tür simgesel yapı içinde yer almalıdır.

Yabancılaşma simgesel düzenin kuruluşunu —ki her yeni özne için yeniden kurulması gerekir— *ve öznenin burada bir yere tahsisini temsil eder.* Henüz "sahibi" olmadığı ama ona, sadece ve sadece ona ayrılmış bir yer. Lacan (XI. Seminer'de) öznenin varlığının dil tarafından gölgelendiğini, öznenin gösterenin ardında ya da altında kaybolduğunu söylediğinde, bunun sebebi biraz da öznenin dil tarafından bütünüyle yutulmuş olması, simgesel düzendeki yegâne izinin bir işaret-noktası ya da yer-tutucu olmasıdır (şekil 5.1).

Şekil 5.1

Yabancılaşma işlemi, J.A. Miller'ın ileri sürdüğü gibi, boş küme– {o} olarak, yani öğesi olmayan bir küme olarak, hiçliği *işaretleyip, temsil edip* onu bir şeye dönüştüren bir simge olarak öznenin ortaya çıkışı biçiminde görülebilir. Küme teorisi kendi alanını bütünüyle bu tek simge ve birtakım aksiyomlardan yola çıkarak kurar. Lacan'ın öznesi de benzer şekilde boşluğun adıyla mühürlenmiştir. Özneyi kuran şey gösterendir: varoluşu onu damgalayarak fesheden gerçekten kopanp, ontik etkiyi elinde bulunduran şeydir. Ancak, biçim verilen hiçbir şekilde tözel ya da maddi bir şey değildir.

Öznenin simgesel düzendeki yer-tutucusu olarak boş küme, öznenin adıyla bağlantısız değildir. Bu ad çoğunlukla çocuğun doğumundan çok önce seçilir ve çocuğu simgesele kaydeder. Başta, bu adın özneyle hiç mi hiç ilgisi yoktur, özneye herhangi bir gösteren kadar yabancıdır. Ama zamanla bu gösteren —muhtemelen diğer hepsinden çok— onun varlığına kök salıp özneliğine çözülemez şekilde düğümlenir. Ad, çocuğun özne olarak yokluğunun göstereni haline gelir, onun yerini alır.[5]

Şimdi, yabancılaşmayı "tamamlayan" operasyona dönelim.

Ayrılmada Arzu ve Eksik

Yabancılaşma, simgesel düzenin kuruluşu ve öznenin sadece bir yer-tutucu olarak buradaki *varoluşa* sürgün edilişinden ziyade, esasen özne için varlığı olanaksızlaştıran bir "zorunlu" seçimle nitelenir. Diğer taraftan ayrılma ise varlığı meydana getirir ancak bu fazlasıyla fani, gelip geçici bir varlıktır. Yabancılaşma bir tür asimetrik *ya o/ ya bu* üzerine kuruluyken, ayrılma bir *ne o/ ne bu* üzerine kuruludur.

Ayrılma hem öznenin, hem de Öteki'nin dışlandığı bir durum ima eder. Bu nedenle öznenin *varlığı*, bir anlamda, "dışarıdan" gelmelidir; hem özneden hem de Öteki'den *başka* bir şeyden, kesinlikle ikisi de olmayan bir şeyden gelmelidir.

Ayrılmayla ilgili en temel fikirlerden biri ayrılmanın *iki eksiğin yan yana gelişi, örtüşmesi ya da çakışması olduğu* fikridir. Bu, eksiğin eksikliği, yani eksiğin eksildiği bir durumla karıştırılmamalı. X. Seminer'den şu pasajı düşünün:

> Kaygıyı doğuran nedir? İnsanların söylediklerinin aksine, kaygıyı doğuran ne annenin varlık-yokluk durumundaki ahenktir, ne de bu durumdaki bir değişim. Çocuğun var-yok oyununun tekrarından duyduğu memnuniyet bunun ispatıdır: varlığın teminatı yokluk ihtimalindedir. Çocuk için en kaygı verici an, onu -arzusunu kuranın —eksiklik olması temelinde— en fazla tedirgin eden şey olması sebebiyle ilişkide olduğu zamandır: eksiklik ihtimalinin ortadan kalktığı, annesinin daima arkasında olduğu zamandır. (5 Aralık 1962)

Gerçi bu örnek Lacan'ın ayrılma mefhumunu karşılamakta pek başarılı değildir çünkü buradaki olumsuzluklar (eksikler) aynı terime dayanır: anneye, başka bir ifadeyle, Öteki'ne. Ayrılmanın gerçekleşmesini, öznenin $ hale gelmesini sağlamak için anne belli bir tamamlanmamışlık, yanılsama ya da yetersizlik alameti göstermelidir, yani, öznenin doğumuna tanıklık edebilmemiz için

annenin arzulayan (ve bu şekilde de eksik ve yabancılaşmış) bir özne olduğunu, kendisinin de dilin bölen/yasaklayan işleyişine maruz kaldığını göstermesi gerekir. Oysa yukarda, X. Seminer'den alınan örnekteki anne bütün bir sahayı tekeline alır: onun kendisinin bölünmüş bir özne haline gelip gelmediği açık değildir.

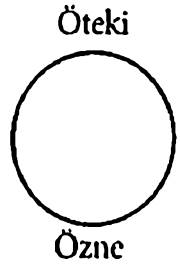
Ayrılmada yasaklı bir Öteki'den, yani kendisi de bölünmüş bir ebeveynden işe başlarız: Söz konusu ebeveyn (bilinçdışı olarak) ne istediğinin (bilinçli olarak) her zaman farkında olmayıp arzusu ikircikli, çelişkili ve daima akış halindedir. Özne yabancılaşma yoluyla bu bölünmüş ebeveynde üzerinde durabileceği bir zemin kazanır ve bir biçimde metaforları değiştirmek zorunda kalır: özne Öteki'nin eksik olduğu bu yerde kendi varlığının eksikliğinde (manque-à-être) konaklar. Ayrılmada, özne annenin —başka şeylere dönük arzusunun çeşitli görünümleriyle işaret edilen— boşluğunu kendi varlığının eksiğiyle, henüz geçerliliğini yitirmemiş benliği ya da varlığıyla doldurmaya çalışır. Onu kendi benliğiyle doldurmak amacıyla Öteki'nin eksiğinin kesin sınırlarını arayarak, bu iki eksiği keşfetmeye, tanımaya, hizalamaya ve bağlamaya uğraşır.

Çocuk ebeveyninin söylediklerinde deşifre edilemez olanı yakalar. Çocuğun ilgisi ebeveynlerin sözleri arasındaki mesafede yatan belli bir şeye yöneliktir. Annenin söylediklerini *neden* söylediğini çözmek için satır aralarını okumaya çalışır: X'ten söz ediyor, iyi de bana bunu *neden* anlatıyor? Benden ne istiyor? Daha da genelde, bu kadın ne istiyor? Lacan'a göre, çocukların bitmez tükenmez "*neden?*"leri birtakım şeylerin nasıl işlediğine ilişkin doyumsuz bir merakın işareti olmaktan çok, bu şeylerin nereye oturtulacağına, sahip oldukları önceliğe, ebeveynlerinin gözündeki değerine ilişkin bir ilgidir. Çocukların asıl ilgilendiği bir yeri (kendilerini) sağlama almak, ebeveynlerinin arzu nesnesi olmak—arzunun yüzünü gösterdiği satır aralarındaki bu boşluğu işgal etmektir çünkü sözcükler arzuyu ifade etmek için kullanılmakla birlikte, bunu layıkıyla yapmak konusunda hep başarısız olurlar.

Lacan'a göre eksik ile arzu paraleldir. Çocuk annesinin eksiğini, yani onun arzu mahallini bütünüyle doldurmak için muazzam bir çaba sarf eder; onun her şeyi olmak ister. Bu yüzden, çocuklar annenin tüm merak ve heveslerini kendileriyle ilişkilendirip arzusunun konumunu belirlemeyi kendilerine vazife edinirler. Annenin isteği çocuk için emirdir, arzusu ise talep.[6] Çocuğun arzusu bütünüyle anneninkine bağlı olarak doğar: Lacan tekrar tekrar «*Le désir de l'homme, c'est le désir de l'Autre*» der.[7] İkinci *de* öznel bir iyelik olarak alındığında şu çeviriler olasıdır: "İnsanın arzusu Öteki'nin arzusudur," "İnsanın arzusu Öteki'nin arzusuna eştir," "Öteki'nin arzusu neyse insanın arzusu odur"; üçü de bir parça anlam taşır. Çünkü insan sadece Öteki'nin arzuladığı şeyi arzulamakla kalmaz, *aynı* şekilde arzular; başka bir ifadeyle, onun arzusu bütünüyle Öteki'ninki gibi yapılanmıştır. İnsan *bir öteki* olarak, sanki başka biriymiş gibi öğrenir arzulamayı.

Buradaki mesele annenin eksiği ile çocuğunkini tamamen üst üste getirme eğilimidir, yani anne ile çocuğun arzularını bütünüyle çakıştırma çabasıdır (şekil 5.2).

Şekil 5.2

Ne var ki bu hayali, gerçekleştirilemez bir andır. Çünkü çocuk annesinin arzu bölgesini nadiren bütünüyle domine edebilir, buna nadiren imkân bulur (ya da mecbur kalır). Çocuk nadiren annenin tek ilgi odağı olur ve bu yüzden de iki eksik asla bütünüyle örtüşmez: öznenin, arzu "bölgesinin" en azından bir kısmına erişimi engellenmiş, daha doğrusu yasaklanmıştır.

Üçüncü Bir Terimin Devreye Girişi

Burada, ayrılmanın öznenin bu iki eksiğin tam bir kesişimini sağlama çabasını içerdiği ve bu girişimin beklenmedik bir şekilde engellenmiş olduğu görülebilir. Bu girişimin nasıl ve neden engellendiğini anlamaya Lacan'ın III. Seminer'de ve "On a Question Preliminary to any Possible Treatment of Psychosis" (*Écrits*) yazısında psikozu yeniden kavramsallaştırışını inceleyerek başlayabiliriz çünkü bana öyle geliyor ki Lacan'ın 1964'te formüle ettiği haliyle ayrılma mefhumu, kimi yönleriyle, 1956'da "baba metaforu" ya da "baba işlevi" olarak adlandırdığı operasyona denk düşer.[8]

Lacan'a göre psikoz, çocuğun özümsemesi halinde onun simgesel evrenini yapılandıracak olan "ilksel" bir göstereni özümsemedeki başarısızlığının sonucudur; bu başarısızlık çocuğu dilde sürüklenmeye, rotasını bir pusulanın yardımı olmaksızın belirlemeye terk eder. Psikotik bir çocuk dili gayet güzel özümseyebilir, fakat nevrotik bir çocuğun gerçekleştirdiği biçimde dilde *olmayı* asla başaramaz. Bu temel demir atma noktasının eksikliği özümsenen gösteren kalıntılarını sürüklenmeye mahkûm eder.

Bu "ilksel" gösteren Lacan'ın baba metaforu ya da baba işlevi dediği operasyon sayesinde devreye sokulur. Eğer başlangıçta (mantıksal olarak, yani zamansal/dönemsel değil de yapısal bir uğrak olarak) bir anne-çocuk bütünlüğü varsayarsak, Batı tipi çekirdek ailedeki baba, bu çerçeveye —sıklıkla yabancı, hatta arzulanamaz olarak algılanan— üçüncü bir terim sokarak, söz konusu bütünlüğü bozacak şekilde hareket eder. Şimdiye kadar ayrışmamış bir duyumlar silsilesinden ibaret olan çocuk, duyusal-motor koordinasyonun ve benlik hissinin eksikliğiyle henüz anneden ayrı görülebilir değildir; annesinin bedenini kendi bedeninin basit bir uzantısı kabul edip onunla bir tür "doğrudan, aracısız temas" halindedir. Bu noktada, anne de dikkatinin tamamını çocuğa hasretmeye, tüm ihtiyaçlarını kestirip ona göre davranmaya, yani, çocuğu için her daim hazır ve nazır olmaya

istekli olabilir. Bu tip bir durumda baba, haneden başka biri ya da annenin başka bir merakı çok belirgin bir işlev üstlenebilir: anne ile çocuk arasında asgari düzeyde bir mesafe, bir boşluk yaratıp anne-çocuk birliğini feshedebilir. Şayet anne babaya ya da hanenin diğer üyesine dikkat kesilmez, ona ilgisini bağışlamazsa anne-çocuk birliği bir üçgene hiç dönüşmeyebilir. Keza baba veya hanenin diğer üyesinin ilgisizliği de birliğin dağılmadan devam etmesine zımnen izin verebilir; üçüncü terim çerçeveye hiç dahil olmayabilir.

Lacan bu üçüncü terime Baba-nın-Adı der ama bunu yaparken faaliyetini baba metaforu ya da baba işlevi biçiminde şekillendirir, yani onun ne biyolojik, ne de fiili bir babaya ya da bunların isimlerine doğrudan bağlı olmadığını açıklığa kavuşturarak yapar bunu. Lacan IV. Seminer'de, Freud'un "Küçük Hans" vakasında baba işlevini yerine getirebilecek yegâne gösterenin "at" göstereni olduğunu söyleyecek kadar ileri gider. *Küçük Hans* vakasındaki at babanın *bir* adıdır, ama elbette Hans'ın babasının "özel/gerçek" adı değildir. At göstereni Hans'ın babasını temsil eder çünkü baba çocuğunu annesinden ayırmadaki aczi sebebiyle baba işlevini yerine getirmekte başarısızdır.[9]

3. Bölüm'de ifade edildiği gibi, simgesel düzen gerçeği —toplumsal olarak kabul edilebilir olmasa da— sosyal gerçekliğe dönüştürüp gerçeğin iptaline hizmet eder, burada ise baba işlevi gören isim gerçek, yekpare bir anne-çocuk birliğini yasaklayıp dönüştürür. Söz konusu isim, çocuğun annesiyle haz verecek türden bir temasa kolayca erişimini yasaklayıp, baba figürü ya da (yalnızca baba işlevini yerine getirebilen bir babaya bahşedilen öneme hawiz olması şartıyla) anne tarafından daha makul görülen bir patika boyunca hazzı takip etmesini bekler. Freudcu terimlerle söylersek, söz konusu isim haz ilkesinin hedeflerine çok da karşı çıkmayıp onları toplumca tayin edilmiş patikalara kanalize eden gerçeklik ilkesiyle ilişki içindedir.[10]

Lacan'a göre baba işlevi, onu içine çekme ya da yutma tehdidi yaratmasıyla çocuk için potansiyel bir tehlike olarak görülen Öteki'nin arzusunu nötralize eden (ve göreceğimiz gibi, henüz "dört başı

manur" bir gösteren olmayan, yani yer değiştirebilir olmayan) bir ismin özümsenmesine ya da devreye girişine yol açar. XVII. Seminer'deki çarpıcı bir pasajda, Lacan yıllardır söyleyip durduğu şeyi gayet net bir şekilde özetler:

> Annenin rolü onun arzusudur. Bunun önemi büyüktür. Onun arzusu dikkate değer herhangi bir sorunmuş gibi kolayca üstesinden gelinebilecek bir şey değildir. Daima sorun çıkarır. Anne, kendinizi dişlerinin arasında bulduğunuz kocaman bir timsahtır. Onu neyin tetiklediğini, neyin o dişleri pat diye birbirine geçirdiğini bilmek olanaksızdır. İşte bu annenin arzusudur.
>
> Güvence verici bir şeyin de olduğunu açıklamaya çalışmam bu yüzden. Basit şeyler anlatıyorum, hatta doğaçlama yapıyorum. Burada kapanın ağzında duran, onu açık tutup kapatan bir silindir var, üstelik de taştan yapılma. İşte bu da fallus dediğimiz şey. Dişlerin aniden kapanması ihtimaline karşı sizi koruyan şey bu silindir fallustur. (s.129)

Annenin arzusu (*désir de la mère*) şeklinde tercüme ettiğim Fransızca ifadenin ister istemez hem çocuğun annesine arzusunu, hem de annenin arzusunu ifade eden çift anlamlı yapısı akılda tutulmalı. Bu iki durumdan hangisi üzerine kafa yoracağımızdan ya da durumu bir bütün olarak görüp görmemizden bağımsız olarak mesele aynıdır: dil çocuğu iki ayaklı olası bir tehlikeden korur ve bunu annenin arzusunun yerine bir isim geçirerek yapar.

$$\frac{\text{Baba-nın-adı}}{\text{Anenin Arzusu}}$$

Bu türden bir formül (*Écrits*, s. 200) harfi harfine okunduğunda, annenin arzusunun babaya (ya da ailede ona vekâlet edebilecek herhangi birine) yönelik olduğunu ve böylece de onun isminin annenin arzusuna karşı kalkan görevi gören baba işlevi olarak çalıştığını ileri sürer.

Saul Kripke'ye göre isim sabit bir gösterendir,[11] başka bir deyişle,

daima ve şaşmaz bir şekilde aynı şeyi gösterir. Dolayısıyla, bir ismi gösteren olarak adlandırabiliriz; ama sıra dışı bir gösteren, "ilksel" bir gösteren olduğuna da bir şerh düşerek. Bir sonraki adım, bu ismin tam teşekküllü bir gösteren olarak çalışan annenin arzusunun yerine geçmesini, ona vekâlet etmesini gerektirir: zamanla bir dizi başka gösterenle doldurulabilecek bir gösteren pozisyonu işgal ederek gösterenlerin diyalektik hareketinin bir parçası haline gelmeli, yani yerinden edilebilir hale gelmelidir. İşte bu da bir önceki bölümde tartıştığımız türden bir "ileri ayrılma" gerektirir ki Lacan'ın baba işlevinde etkin olan simgesel unsuru çeşitli şekillerde adlandırmasına izin veren tek şey bu "ileri ayrılma"dır: Baba'nın Adı (*le nom du père*), babanın hayırı (*le non du père*) ya da yasağı, fallus (arzunun göstereni olarak) ve Öteki'nin arzusunun *göstereni*, S(Ⱥ).

$$\frac{\text{Gösteren}}{\text{Annenin Arzusu}}$$

Baba metaforu tarafından ima edilen bu yer değişimini mümkün kılan yegâne şey dildir, bu yüzden de ancak annenin arzusunu geriye dönük olarak simgeselleştirip bir "ilk" gösterene [S_1] dönüştürecek "ikinci" bir gösteren [S_2] (başlangıçta Babanın Adı ama sonradan daha da genelde Öteki'nin arzusunun göstereni) olarak devreye sokulduğu ölçüde mümkündür:

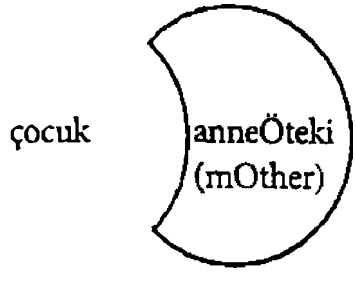
$$\frac{S_2}{S_1}$$

Dolayısıyla, S_2 oldukça belirgin rol oynayan bir gösterendir burada: annenin arzusunu gösterenlere dönüştürüp onu simgeselleştirir. Böyle yaparak, anne-çocuk birliğinde bir gedik yaratıp çocuğun rahatça nefes alabileceği, kendisine ait bir bölgeye olanak tanır. Bu, çocuğun Öteki'nin arzusunu kendinden uzak tutarak, yani daima

simgeselleştirerek onu dengelemeye kalkışabildiği dil vasıtasıyla gerçekleşir. 1950'lerde, Lacan S_2'den buradaki Baba'nın Adı olarak bahsederken, 1960'larda fallus olarak söz eder; fallusu, çok genel olarak, Öteki'nin arzusunu imlemeye (kastetmeye, yerine geçmeye, simgeselleştirmeye ya da nötralize etmeye) başlayan gösteren olarak düşünebiliriz. Lacan'ın onun için ortaya koyduğu sembol (özellikle bkz. VI. ve XX. Seminerler), çoğunlukla "Öteki'ndeki eksiğin göstereni" olarak okunan ama eksikle arzu paralel oldukları için "Öteki'nin arzusunun göstereni" olarak da okunabilecek S(Ⱥ) *matheme*'idir. (Fallik gösteren ile S(Ⱥ) 8. Bölüm'de etraflıca ele alınacak.)

Bu ikame ya da metaforun sonucu özne denen şeyin doğumudur; özne artık sadece bir ihtimalden, simgeselde doldurulmayı bekleyen basit bir yer-tutucudan ibaret değil, arzulayan öznedir (bir sonraki bölümde, ikame eden metaforlar [*substitutional methapors*] tartışmasında göreceğimiz üzere, bu türden her metafor benzer bir özneleştirme etkisine sahiptir). Bir grafik üzerinden konuşursak; ayrılma, öznenin halen bir yer-tutucudan başka bir şey olmadığı Öteki'nden ihracına yol açar. Daha da basitleştirirsek, bu durum Freud'un Oidipus kompleksinin (en azından oğlanlar için) sonucuna bakışıyla ilişkilendirilebilir; çocuğun anneden kopuşu, babanın kastrasyon tehdidi —annenden uzak dur, yoksa karışmam!— sayesinde gerçekleşir. Bu tip bir senaryoda, çocuk bir anlamda anneden ihraç edilir (şekil 5.3).

Şekil 5.3

Bu mantıken ayırt edilebilir an (ki genellikle bir bireyin kişisel tarihindeki herhangi bir kronolojik andan yalıtmak oldukça zordur ve ortaya çıkmak için, muhtemelen her biri bir öncekinin üstüne bina edilen

başka bazı anları gerektirir) Lacan'ın meta-psikolojindeki esas unsurdur, onun cebrindeki diğer bütün hayati unsurlar —S_1, S_2, $ ve *a*— hep birlikte burada doğar. S_2 devreye sokulduğu zaman, S_1 geriye dönük olarak belirlenir, $ tetiklenir ve Öteki'nin arzusu yeni bir rol üstlenir: nesne *a*.

Nesne *a*: Öteki'nin Arzusu

Çocuğun Öteki'nin arzusunda esasen deşifre edilemez olan şeyi —Lacan'ın X, değişken ya da (daha iyisi) meçhul dediği şey— yakalama gayreti, çocuğun kendi arzusunu kurar; Öteki'nin arzusu çocuğun arzusunun nedeni olarak işlemeye başlar. Bu neden, bir yandan Öteki'nin özneye arzusudur: burada karşılaştığımız, Lacan'ın "*Le désir de l'homme, c'est le désir de l'Autre*" sözündeki manada Öteki'dir ki bu noktada, "İnsanın arzusu Öteki'nin kendisini arzulamasıdır" ya da "İnsan Öteki'nin kendisini arzulamasını arzular" şeklinde tercüme edebiliriz bu sözü. Öznenin arzu nedeni herhangi birinin sesi ya da bakışı formunu alabilir. Ama aynı zamanda anne(Öteki)nin [*mOther*] arzusunun kendisiyle hiç ilgili görünmeyen kısmını da meydana getirir, onun dikkatinin ötekilere kaymasına yol açıp kendisinden (bedenen ya da başka türlü) uzaklaştırır.

Çocuğun arzulanabilir bulduğu şeyin, bir anlamda, annenin arzulu hali olduğunu söyleyebiliriz. VIII. Seminer'de Lacan Alcibiades'in kendini Sokrates'teki "belli bir şeye," Platon'un (*Şölen*'de) "agalma" dediği şeye kaptırmasına dikkat çeker: Lacan'ın, Sokrates'in kendi arzusu olarak, arzulayışı ya da arzululuğu olarak yorumladığı kıymetli, ışıldayan bir şeye. Bu pek kıymetli "agalma" —duyumsayanlarda arzu uyandırışıyla— Lacan'ın (7. Bölüm'de etraflıca tartışacağımız) nesne *a*, arzunun nedeni olarak tanımladığı şeye dair bir ilk yaklaşım olarak iş görebilir.

Lacan'ın tanımının "insan Öteki'nin kendisini arzulamasını arzular" şeklindeki ikinci formülasyonu, nesne *a* olarak Öteki'nin arzusunu açığa çıkarır. Çocuk annesinin ilgisinin yegâne nesnesi olmak

ister ama annenin arzusu hemen her zaman çocuğun ötesine uzanır: onun arzusunda daima çocuktan, onun kontrolünden kaçan bir şey vardır. Çocuğun arzusu ile anneninki arasındaki katı bir özdeşlik sürdürülemez; annenin arzusunun çocuğunkinden bağımsız oluşu ikisi arasında bir eksik, bir boşluk yaratır; bu eksik çocuğun akıl sır erdiremediği eşsiz bir biçimde çalışan annenin arzusudur.

Ayrılmaya dair bu yorum, arzunun tam da doğası gereği söz konusu anne-çocuk birliğinde bir eksiğe neden olduğunu ve bu eksiğin de nesne *a*'nın doğuşuna yol açtığını varsayar.[12] Bu noktada nesne *a*, varsayılan birlik çöktüğünde, bu birliğin ardında bıraktığı bir iz olarak, ondan *yadigâr* bir *artık* olarak düşünülebilir. Bölünmüş özne Öteki'nden dışlanmış olmasına rağmen bu artığa sadık kalarak tamlık illüzyonunu sürdürebilir; özne nesne *a*'ya tutunarak kendi bölünmesini göz ardı edebilir.[13] İşte Lacan'ın fantazi ile kastettiği tam olarak budur, Lacan'ın fantaziyi formüle etmek için kullandığı matheme $S \lozenge a$ şöyle okunur: nesne *a* ile ilişkisinde bölünmüş özne. Öznenin nesne *a* ile karmaşık ilişkisinde (Lacan bu ilişkiyi "sarma-gelişme-bağlanma-ayrılma" birliği olarak tarif eder [*Écrits*, s. 280]) vardığı şey fantazmatik bir tamlık, tamamlık, bütünlük, esenlik hissidir.

Analistine fantazilerini açan bir analizan, aslında nesne *a* ile nasıl bir ilişkiye girmek istediğinden, yani, Öteki'nin arzusuna ilişkin konumlanışından bahsediyordur. Nesne *a*, analizanın fantazisine dahil olduğu haliyle, bir araç olarak ya da öznenin nasıl hoşuna gidiyorsa öyle kullanıp fantazi senaryosundaki şeyleri kendisinde en üst düzeyde coşku uyandıracak şekilde düzenleyip istediği gibi oynadığı bir oyuncaktır.

Fakat öznenin Öteki'nin arzusunu kendisini en üst düzeyde heyecanlandıracak role yerleştirmesi, hazzı tiksintiye hatta dehşete bile dönüştürebilir; özneyi en çok heyecanlandıran şeyin aynı zamanda ona en çok haz veren şey olacağına dair bir garanti yok. İşte bu heyecan, bilinç düzeyinde ister haz, ister acıya eşlik etsin, Fransızcası *jouissance* olan şeydir. Görünüşe bakılırsa, Freud bunu "*kendisi farkında olmadan hazzına sinmiş bir dehşet*" diyerek yorumladığı Fare

Adam'ın yüzünde keşfetmiştir (SE X, s. 167). Keza, Freud "hastaların kendi çilesinden belli bir tatmin devşirdiğini" de açık açık söylemiştir (s. 183). Öznenin fantazisinde kendisi için organize ettiği şey, *jouissance* denen —bilinç düzeyinde ister negatif, ister pozitif addedilsin, ister masumane bir haz olarak, ister mide bulandıran bir iğrençlik olarak görülsün, seksin ya da diyelim ki şiddetin uyandırdığı bu tahrik— bu hazdır işte.

Dolayısıyla, *jouissance* kayıp "anne-çocuk birliğinin" —ki muhtemelen hiçbir zaman tam bir birlik haline gelmemiştir, zira bu öyle bir birliktir ki varlığını çocuğun kendi özneliğini feda etmesine, pas geçmesine borçludur— yerini alan şeyin ta kendisidir. Simgesel düzenin kuruluşunun öncesinde, gösterenden önce çöken, baba işlevince iptal edilen —anneyle çocuk arasında aracısız bir ilişkiye, ikisi arasındaki *gerçek* bir bağa denk düşen— bir tür harften önceki *jouissance* (J_1) düşünebiliriz. Bu gerçek bağın bir kısmı, az bir miktarı fantazide, öznenin simgeselleştirmenin artığı ya da yan ürünüyle ilişkisinde de bulunur (harften sonraki *jouissance*, J_2): nesne *a* (ileride göreceğimiz gibi, nesne *a*, S_2'nin S_1'i geriye dönük olarak belirlemesi ve bir özne peyda etmesiyle üretilir).

Tablo 5.1

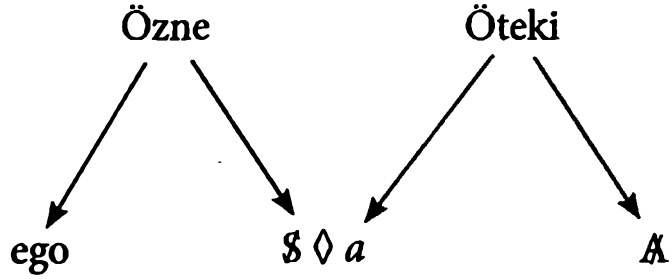
J_1 ⟶	SİMGESEL	⟶ J_2

Bu ikinci-derece *jouissance* önceki "tamlık" ya da "tamamlık"ın yerini alır, fantazi —ki bu ikinci-derece *jouissance*'ı sahneler— özneyi kendi hiçliğinin, yabancılaşma düzeyindeki bir işaret olarak saf mevcudiyetinin ötesine taşıyarak bir varlık hissi temin eder. Dolayısıyla, öznenin Lacan'ın "varlık" dediği o şeyden kendine bir parça edinmesi ancak ayrılmanın olanaklı kıldığı fantazi yoluyla mümkündür. Mevcudiyeti bahşeden simgesel düzendir (yabancılaşmış özne

burada bir yere tahsislidir), fakat varlık sadece ve sadece gerçeğe sadakatle kazanılır.

Böylece ayrılmanın, yani özne ile Öteki'ne ilişkin bir "ne o/ne bu"-nun, varlığı nasıl meydana getirdiğini görürüz: Öteki'nin arzusu, özne-Öteki bütününde bir gedik açıp —daima başka bir şey arayan— özneden kaçar ama buna rağmen, özne bu bozulmuş birliğin kalıntısını onarıp *arzulu bir varlık, arzulayan bir varlık* olarak kendi varlığını sürdürebilir. Nesne *a* özneyi tamamlayan şeydir, daima öznenin arzusunu uyandıran fantazmatik bir işbirlikçidir.[14] Ayrılma öznenin ego ile bilinçdışı arasında bölünmesiyle sonuçlanır ki bu da Öteki'nin eksik Öteki (Ⱥ) ile nesne *a* arasında bölünmesine denk düşer. Başlangıçta bu "tarafların" hiçbiri yoktur ama yine de ayrılma öznenin kendine ait sandığı, kendi mevcudiyeti için olmazsa olmaz kabul ettiği, Öteki'den sökülüp alınmış ve artık bölünmüş haldeki öznenin fantazisi tarafından el konulmuş olan Öteki'deki bir şeyle (bu noktada, Öteki'nin arzusuyla) karşılaşmasıyla sonuçlanır (şekil 5.4).

Şekil 5.4

Daha İleri Bir Ayrılma: Fantaziyi Katetme

Ayrılma kavramı Lacan'ın 1964 sonrası çalışmalarında giderek gözden kaybolur, 1960'ların sonlarına gelindiğinde ise yerini analizin etkisindeki daha ayrıntılı bir teoriye bırakır. XIV ve XV. Seminer'lerle birlikte, "yabancılaşma" teriminin 1960-64 boyunca en ince

ayrıntısına kadar çalışılmış olan yabancılaşma ve ayrılma kavramlarının ikisini birden imleye başlamasıyla yeni ve dinamik bir kavram devreye girer: *la traversée du fantasme*, temel fantaziden geçmek ya da temel fantaziyi katetmek, aşmak.

Bu gözden geçirilmiş formülasyon, bir bakıma, Lacan'ın "analist nesne *a* rolünü, yani dil olarak değil, arzu olarak Öteki rolünü oynamalıdır" görüşünü detaylandırmasıyla başlar. Analist, analizanların çoğunlukla kendisini yerleştirdiği ve hâkimiyet alanı onların bir insan olarak kıymetine ilişkin nihai hükmü vermekten tutun da, hakikate ilişkin her türden sorunun son dayanağı olmaya uzanan o herşeyi-gören-ve-bilen Öteki rolünden uzak durmalıdır. Analizanların taklit edeceği, ona benzemeye, onun gibi arzulamaya çalışacağı (arzu, Öteki'nin arzusunu kendine model almaya meyleder), yani kısaca, onun ideallerini benimseyip kendi idealleri haline getirerek özdeşleşeceği bir Öteki olarak iş görmekten sakınmalıdır. Bunun yerine, kişisel olarak sevdiği ya da sevmediği bir iki şeyi, mümkün mertebe fikir ve görüşlerini açık ederek kendi karakteri, özlemleri ve beğenileri hakkında analizana mümkün olduğunca az bilgi vererek arzulu olma halini ete kemiğe bürümeye gayret etmelidir zira analistin verdiği bilgiler özdeşleşmenin kök salacağı bereketli bir zemin yaratacaktır.

Analistin ideal ve fantazileriyle özdeşleşmenin nevroza getirilen bir çözüm olduğu fikri Anglo-Amerikan geleneğinden kimi analistlerce geliştirilmiştir: analizan kendi zayıf egosuna payanda olan analistin güçlü egosunu model aldığı için analizin başarısı analizanın analistiyle özdeşleşmedeki başarısına bağlıdır. Oysa Lacancı psikanalizde, analistle özdeşleşme, çoğunlukla olduğu üzere, analizanın dil olarak, arzu olarak Öteki'nde bir kat daha yabancılaşmasına yol açacağı öngörülen bir tuzaktır. Lacancı analist başka bir şeye yönelik esrarengiz arzusunu daima sürdürerek, analizanın fantazi konfigürasyonunda bir sarsıntı yaratmanın, öznenin arzusunun nedeniyle, yani nesne *a* ile ilişkisini dönüştürmenin peşindedir, analizanın arzusunu kendi arzusuna göre biçimlendirmenin değil.

Fantazinin bu gözden geçirilmiş hali birkaç farklı şey ima eder: analiz esnasında yeni bir "temel fantazi"nin inşası (bu yeni temel fantazi hem analizanın çeşitli bireysel fantazilerine temel oluşturur, hem de öznenin Öteki'nin arzusuyla kurduğu en derin ilişkiyi oluşturur); 4. Bölüm'de ortaya konan şemadaki dörtgenin sol alt köşeye doğru katedilmesi; bölünmüş öznenin nedenin yerine ilişkin varsayımı sayesinde temel fantazideki pozisyonları aşması, başka bir ifadeyle, kendisinin özne olarak doğuşuna vesile olan travmatik nedeni öznelleştirmesi, Öteki'nin arzusunun —yabancı bir arzunun— bulunduğu bu yerde var olması (şekil 5.5).

Şekil 5.5

Fantaziyi katetmek, öznenin dil olarak, arzu olarak Öteki nazarında yeni bir pozisyon üstlenmesine yol açar. Bu, insanın kendisini bölünmüş özne haline getiren şeye yatırım yapmaya, orada ikamet etmeye doğru atttığı bir adımdır; onu kendisine neden olan şeye dönüştürür. Onun —Öteki'nin arzusuyla dolu Öteki'nin söylemi— olduğu yerde, özne "Ben" diyebilir hale gelir. "Başıma şu geldi," "Bana şunu yaptılar" ya da "Kaderin bir cilvesi" demek yerine "Bendim," "Ben yaptım," "Ben gördüm" ya da "Ben istedim" diyebilir.

Bu "ileri" ayrılma, yabancılaşmış öznenin kendi nedeni haline gelebilmek için, nedenin olduğu yerde özne olmak için gerçekleştirdiği, zamansal açıdan paradoksal bir harekete dayanır. Onu dünyaya getiren yabancı neden, yani Öteki'nin arzusu içselleştirilir; bir bakıma, bu yabancı nedenin sorumluluğu alınır, (Fransızca *assomption* sözcüğünün manasıyla) üstlenilir, özneleştirilir, kişinin "kendisi" yapılır.[15]

Şayet travmayı çocuğun Öteki'nin arzusuyla karşılaşması olarak düşünürsek —ki Freud'un pek çok vakası bu görüşü destekler (tek bir örnekten bahsetmek gerekirse, küçük Hans'ın annesinin arzusuyla travmatik karşılaşmasını düşünün)— travma çocuğun

nedeni olarak çalışır: çocuğun özne olarak doğuşunun ve özne olarak Öteki'nin arzusuna dair benimsediği pozisyonun nedeni. Öteki'nin arzusuyla karşılaşma travmatik bir haz/acı deneyimi, yani, *jouissance* deneyimi meydana getirir ki Freud bunu sexual über, yani aşırı bir cinsel yük olarak tanımlar; özne bu travmatik deneyime karşı bir savunma haline gelir.[16]

Fantaziyi katetmek, öznenin travmayı öznelleştirdiği, travmatik olayı üstlendiği ve *jouissance*'ının sorumluluğunu aldığı işlemdir.

Nedenin Öznelleştirilmesi: Zamansal Bir Muamma

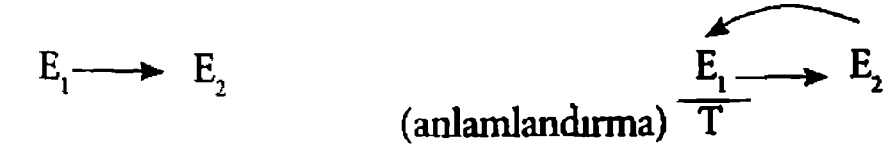
Zamansal bir çerçevede, "ben"i travmatik nedenin içine yerleştiren bu operasyonun paradoksal olduğu söylenebilir. Travma anlarında, öznenin farkına varıp sorumluluğunu alması gereken bir öznel katılım yok mudur? Bir bakıma, evet vardır. Fakat görünüşe göre, öznel katılımın gerçekleşmesi olaydan sonrasına denk düşer. Böyle bir bakış, klasik mantığın etkinin nedeni takip ettiği o derli toplu zaman fikriyle kaçınılmaz olarak ters düşer. Ne var ki ayrılma gösterenin işleyişine boyun eğer; bu işleyişte cümledeki ilk sözcüğün etkisi ancak son sözcük okunduktan, işitildikten sonra meydana gelebilir, anlamıysa ancak söylenişinden sonra ortaya çıkan semantik bağlam tarafından geriye dönük olarak kurulur; bunun "nihai" anlamı tarihi bir üründür. Tıpkı, yeni felsefe öğrencileri için Platon'un diyaloglarının ilk anlamını, öğrenciler çalışmalarında derinleştikçe diyalogların birçok farklı anlama gelmeye başlamasıyla birlikte kazanması gibi, Platon'un *Şölen*'i de ancak Lacan VIII. Seminer'de onu okuyunca bir anlam ifade eder hale gelir; yüzyıllar, hatta binyıllarca yorumlana yorumlana yeni anlamlar üstlenmeye de devam edecektir. Anlam peşinen yaratılmaz, ancak *ex post facto*, yani söz konusu olayın ardından kurulabilir. Psikanalitik teori ve psikanalitik yöntemde —klasik mantığın aforoz ettiği— böylesi bir zamansal mantık iş başındadır işte.

Lacan öznenin sahneye tam olarak ne zaman çıktığını asla belirtmez: ya *gelmek üzeredir* —eli kulağındadır— ya da belli bir gecikmeyle çoktan gelmiştir. Lacan, öznenin zamansal statüsünü göstermek için Fransızca'da çift anlamlı *birleşik zaman* kullanır. Hem "iki saniye sonra bomba patlayıverdi," hem de "bomba iki saniye sonra patlayacaktı" manası taşıyan "*Deux secondes plus tard, la bombe éclatait*" cümlesini örnek verir; burada bir "eğer, ve ya da ama" iması vardır: iki saniye sonra patlayacaktı, eğer fünyeyle patlatılmasaydı. Benzer bir ikilik şu ifadede de bulunur: "Bomba iki saniye içinde patlayacaktı."

Fransızca bileşik zamanın özneye tatbiki, bizi öznenin ortaya çıkıp çıkmadığına dair bir belirsizlikte bırakır.[17] Öznenin o-kısacık-mevcudiyeti muallakta ya da askıda kalır. Bu noktada, öznenin var olup olmadığını kesin olarak belirlemenin bir yolu yokmuş gibi görünüyor.

Lacan öznenin zamansal statüsünü tartışırken daha çok ("gelecekte bitmiş zaman" [*future perfect*] olarak da bilenen) ***futur antérieur*** kullanır. "Sen gelene kadar ben çoktan çıkmış olurum": bu tip bir ifade, tam olarak ne zaman gerçekleşeceğini netleştirmemekle birlikte, gelecekteki belli bir anda, bir şeyin çoktan meydana gelmiş olacağını anlatır bize. Bu zaman kipi, Freud'daki *Nachträglichkeit*, gecikmeli eylem, geriye dönük faaliyet ya da *ex post facto* eylemle ilgilidir: ilkin bir olay (O_1) gerçekleşir, ancak ikinci bir olay (O_2) gerçekleşinceye dek sonuçları ortaya çıkmaz. O_1, örneğin travma (T), ya da daha doğru ifadeyle, bir travmanın ne manaya geleceği geriye dönük olarak kurulur. Önceden hiçbir şekilde imlemediği bir şeyi imlemeye başlar, böylece hem anlamı, hem de etkisi değişir (şekil 5.6).

Şekil 5.6

"Sen gelene kadar ben çoktan çıkmış olurum" ifadesinde, benim çıkışım geriye dönük biçimde önceden belirlenir. Senin dönüşün olmasaydı bu tip bir statüsü olmazdı. Bu statü, önce ve sonra olmak üzere iki anı gerektirir. İlk anın anlamı sonrasında ne geleceğine bağlı olarak değişir.

Benzer şekilde, sahneye ikinci bir gösteren dahil olmazsa, ilk gösteren, aşağıda göreceğimiz gibi, bir özneleştirme etkisi yaratmaya yetmez (şekilde 5.7). İki gösterenin arasındaki bu ilişki, bir öznenin bu yolu katettiğinin kanıtı olmakla birlikte, öznenin zaman-mekândaki kesin koordinatlarını netleştirmemiz olanaksızdır (bu konuyu bir sonraki bölümde biraz daha geliştireceğiz).

Şekil 5.7

Lacan'ın "Logical Time and the Assertion of Anticipated Certainty" adlı makalesi bir dizi belirgin sınırlama getirip, bariz bir durumda öznenin belirdiği anın koordinatlarını belirlemeyi dener.[18] Lacan bu yazıda üzerinde durulan anlardan —görme anı, idrak anı ve karar anı— daha sonra bizatihi analitik sürecin uğrakları olarak bahseder.

Tıpkı bu makalede yorumlanan üç mahkûm problemindeki yabancı için idrak anının belirsiz oluşu gibi, analizde idrak etme için ihtiyaç duyulan zaman da belirsizdir; başka bir deyişle, önceden hesap edilemez. Ancak Lacan analizin sonuyla mahkûmların karar anı arasında bir bağ kurup (XX. Seminer), mantıksal ve/veya analitik şartların elverişli bir kombinasyonu sayesinde ortaya çıkmaya zorlanabilecek nihai bir özneleştirme anından bahseder.

Bu şekilde, daima bir ***futur antérieur*** içinde asılı kalmış gibi görünmesine karşın, Lacan bize nedenin mantıksal olarak spesifik ama zamandizimsel olarak hesap edilemez bir anda özneleştirilişine ilişkin bir manzara sunar. Bu ihtimali açanın, bir bakıma, yabancılaşma

ve bu operasyonun sonunu işaret edenin de "ileri ayrılma" olduğunu düşünebiliriz. Ancak, göreceğimiz üzere, ayrılma yalnızca belli koşullarda, örneğin, analitik seansın kesildiği ya da sıçrama yaptığı anlarda teşvik edilebilir.

Fantaziyi katetme, Öteki'nin arzusunu giderek daha çok "gösterenleştirme" —gösterene dönüştürme— şeklinde de formüle edilebilir kuşkusuz. Bu ileri ayrılmada, özne nesne *a* (Öteki'nin arzusu) ile ilişkisinde yeni bir pozisyon bulduğu ölçüde, Öteki'nin arzusu artık önceden olduğu gibi basitçe baba metaforunun faaliyeti ile adlandırılmaz. Neden özneleştirildiğinde, eşzamanlı olarak, Öteki'nin arzusu bütünüyle gösterenlerin hareketi içine sokulur; Lacan'ın VI. Seminer'deki Hamlet tartışmasında görebileceğimiz gibi, bu noktada özne nihayet Öteki'nin arzusunun gösterenine erişim sağlar; S(Ⱥ).[19] Oysa Öteki'nin arzusu basitçe ayrılma yoluyla adlandırıldığında, bu isim değişmez etkisiyle sabit, yerinden oynamaz ve şey-varidir, sınırlı gösterme gücüyle katıdır.

Nevrozda, isim genellikle Öteki'nin arzusundan yeterince ayrılmış durumdadır. İsim şeyin ölümü anlamına gelmez ama gösteren bu anlama gelir. Öteki'nin arzusu ile babanın adı arasında katı bir bağlantı varlığını koruduğu sürece özne eyleyemez haldedir. Lacan'a göre, oyunun sonunda Laertes ile girdiği düellodan önce Hamlet'in fallik gösterene erişimi yoktur; Hamlet'in daha önce bir türlü harekete geçemeyişinin sebebi budur. Hamlet, "kralın ardındaki fallus"u, kralın sadece fallusun dublöründen ibaret olduğunu (fallus arzunun, yani Öteki'nin arzusunun gösterenidir[20]) ve her şeyini riske atmadan ona saldırabileceğini ancak düello esnasında fark edebilir. Sonunda kral ile fallusu ayırabilene dek ("Kral hiçbir şey olan bir şeydir") Hamlet'in harekete geçmesi imkânsızdır çünkü kraldan alınacak intikam Hamlet'in bütün dünyasını tehdit eder. Ancak kral (Kraliçe'nin arzu nesnesi) onu aştığı fark edilen bir gücün göstereni haline geldiğinde, meşruiyet ve otorite sadece kralda cisim bulmaktan çıkar; kralın ötesinde, onu aşan simgesel düzende sürdürülürler.

Özneleştirmenin gerçekleşmesi için, yani, öznenin kendi kendinin gösterenini terk edip Öteki'nin arzusu haline gelebilmesi için, Öteki'nin arzusunun adı —annenin partnerinden öğretmene, okula, polis memuruna, medeni hukuka, inanca, ahlak yasasına ve benzeri şeylere kadar uzanır bu— harekete geçirilip Öteki'nin arzusunun *gösterenine* öncelik verilmelidir. Bu manada, fantaziyi katetme dilin kendisinden ayrılmayı gerektirir; bu —neden haline gelecek olan— öznenin, Öteki'nin arzusuyla problemine dair kendî söyleminden, Öteki'nde keşfedilen eksikle baş etmekteki aczinden, Öteki'yle ilişkisinde belli bir mesafeyi korumaktaki başarısızlığından vesaire ayrılışıdır.

Nevroz söylemde sürdürülür; öznenin (neden olarak, arzululuk olarak) eyleyebilir hale geldiği, bir anlığına da olsa söylemin dışına çıktığı, söylemden ayrıldığı bir tür nevroz ötesi fikrini Lacan'ın fantaziyi katetme mefhumunda görürüz:[21] Öteki'nin yükünden kurtulma. Lacan erken dönem makalesi "Aggressivity in Psychoanalysis"de (*Écrits*), bu durumun psikotiğin özgürlüğü olmadığına dikkat çeker; buradaki harften "önceki" bir özgürlük değil, "sonraki" bir özgürlüktür.

Analitik Çerçevede Yabancılaşma, Ayrılma ve Fantaziyi Katetme

Bir anlığına —analistinin divanına kurulmuş, önceki gece gördüğü rüyadan bahsederken odayı söylemiyle dolduran, söylediklerinin analiştin ilgisini çekeceğini, onu tatmin edeceğini uman, yani, fantazi kipindeki ($S\Diamond a$)— bir analizanın konuşmasının (bu söylemin hitap ettiği bilginin Öteki'si olmayan) bir analist tarafından dile getirilen ve analizanı alelacele örtbas etme telaşına düşüren, ya da ne kendisi ne de analist için önem arzetmeyen, ikisine de ilginç gelmeyebilecek bir sözcükle kesildiğini düşünün. Analizanlar, tam da aktarım yüzünden, kendi söylemlerini genellikle analistlerin söylemelerini istedikleri şeyleri söylemeyi umarak, analistin duymak istediğini düşündükleri şeyleri söyleyerek biçimlendirirler, bu tip bir "araya girme" gelinceye

dek —bu bir öksürük, bir homurtu, bir sözcük olabileceği gibi, seansın sonlandırılması da olabilir— amaçlarını gerçekleştirdiklerini düşünerek devam ederler. Bu tip kesintiler çoğunlukla analizanların sarsılmasına, birden aslında analistlerinin ne istediğini ya da ne kastettiğini bilmediklerini fark etmelerine yol açar: analistler analizanların söyleminde onların niyetlendiklerinden *başka bir şey* ararlar, onlardan başka bir şey isterler, daha fazlasını isterler.

Bu manada, Lacancı analizdeki analizanın söylemini "kesme" veya "ayıklama"[22] pratiği, analizanı analistin gizemli arzusuyla yüz yüze getirip onun bu söylemle bağını koparmasına hizmet eder. Arzu gizemli kaldığı ölçüde, yani, analizanın olduğuna inandığı yerde olmadığı sürece —ki analizan bu arzuyu bulmak için epey bir çaba sarf eder— analitik bağlamda analizanın fantazisi tekrar tekrar sarsılır.[23] Nesne *a* kılığındaki Öteki'nin arzusu asla analizanın düşündüğü ya da fantazisinde olmasını istediği yerde değildir. Analist nesne *a* gibi davranarak ya da o rolü oynayarak, nesne *a*'ya vekâlet ederek ya da onun suretine bürünerek $ ile *a* arasındaki mesafeyi daha da açar, fantazmatik ilişkiye (◊) sekte vurur. Analist söz konusu fantazmatik ilişkide bir değişimi tetikleyerek *bu* ilişkiyi sürdürülemez hale getirir.

Yabancılaşma ile ayrılma analitik koşullara daima sirayet eder; kendisine yabancılaşan analizan tutarlı bir şekilde, başka bir ifadeyle, analiste "mantıklı" gelecek bir şekilde konuşmaya çabalar: burada analist, analizan tarafından anlamın odağı olarak, söylenen her şeyin anlamını bilen Öteki olarak görülür. Bu mantıklı olma çabası içinde, analizan kendi söylediği sözcüklerden ayrı düşer, onların ardında solar. Bizatihi dilin doğası gereği, analizanın sarf ettiği bu sözcükler daima ve kaçınılmaz olarak onun bilinçli olarak söylemeye niyetlendiklerinden ya daha azını ya da daha fazlasını söyler. Saklı kalmasını istediğimiz şeyleri ele verişiyle ya da açıktan söylemeye niyetlendiklerimizi saklayışıyla, anlam daima müphemdir, çoğul-değerlidir.

Bu mantıklı olma çabası, analizanın anlam olarak Öteki'nin sicil

defterindeki yerini belirler: analizan "doğru anlamın" yalnızca Öteki (ebeveyn, analist, tanrı) tarafından belirlenip karara bağlanabileceği bir söylemin ardında solup gider. Bu türden bir yabancılaşma kaçınılmazdır ve bu yüzden de (Marksist ve eleştirel teorisyenlerin anladığı haliyle yabancılaşmanın aksine) Lacancı analizde lanetlenen bir şey değildir.

Bununla birlikte, analiste bu türden bir yabancılaşmayı sınırsızca teşvik etmemesi tembih edilir. Nevrotiklerle ilgilenirken, analist analizanın kendisi gibi ötekilerle kurduğu imgesel ilişkilerden doğan "parazitleri" temizleyip (bkz. 7. Bölüm) Öteki'yle ilişkisine odaklanmaya çalışsa da, bu kesinlikle analizin sonu değildir, eğer analiz burada kesilirse, bu analizanın Öteki olarak analistle özdeşleştiği Amerikan ego psikolojisi usulündeki gibi bir çözüme yol açabilir.

Lacancı analist analizanın söyleminden büsbütün farklı bir söylem benimser: bir ayrılma söylemi. Eğer analist analizana anlama paralel bir şey önerirse, bununla asıl hedeflediği şey, birdenbire farklı düzeylerde ve muğlak ifadelerle konuşarak, farklı yönlere işaret eden terimler kullanarak "analist-analizanın-söylemine-anlam-verir" kaidesini imha edebilecek bir şeydir. Peş peşe farklı anlamlar, hatta uçsuz bucaksız bir anlam denizi manzarası ima edilerek anlam sicilinin kendisi sorunsallaştırılır. Analizan, analistin kehanetvari konuşmasındaki[24] ve kullandığı çoğul-değerli sözcüklerdeki manayı ya da seansı neden tam da o an sonlandırdığını anlamaya çabaladığı için anlamdan ayrılıp analistin gizemli arzusuyla yüz yüze gelir. Bu gizemin analizanın Öteki'nin arzusuyla kurduğu köklü fantazi ilişkisi üzerinde bir etkisi olur. Serbest çağrışımın temel kaidesi, analizanın Öteki'nin arzusuyla ilişkisini giderek daha açık seçik söylemesini, sözcüklere dökmesini, simgeselleştirmesini, gösterenleştirmesini gerektirirken, analistin faaliyeti öznenin bunu gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu söylemin kendisinden hiç olmadığı kadar ayrılmasına hizmet eder.

Kişi her ne kadar seçmediği, başlangıçta tesadüfi ya da kazara görünen

tikel bir kaderin öznesi olsa da bu kaderi özneleştirmeli, Freud'un deyimiyle, onun öznesi haline gelmelidir. Birincil bastırma, bir bakıma, bir bölünme yaratıp yapıyı harekete geçiren, kişinin evreninin başlangıcında atılmış bir zardır. Bireyin bu rastgele zar atışlarının —ebeveynlerinin arzusunun tikel konfigürasyonunun— üstesinden gelmesi ve bir biçimde onun öznesi haline gelmesi gerekir. "*Wo Es war, soll Ich werden.*" Bir zamanlar yabancı güçlerin —dil olarak Öteki, arzu olarak Öteki— hükmettiği o mahalde var olmalıyım. Bu ötekiliği özneleştirmeliyim.

Lacancı öznenin, Lacan'ın eserinde sık tekrar eden bu Freudcu buyruk temelinde etik bir motivasyona sahip olduğunu söyleyebilmemizin sebebi budur. Freud'un buyruğu, "ben"i nedene (geri) koymayı, kendi nedenimiz haline gelmeyi yasaklayışıyla doğal olarak paradoksaldır ama Lacan bu paradoksu görmezden gelmek yerine, burada öngörülen hareketin teorisini yapmaya girişip onu tetikleyecek teknikler bulmuştur. "Ben" bilinçdışında hazırda bekliyor değildir. Varsayılan herhangi bir yerde olabilir, fakat görünür hale getirilmesi gerekir. Bir anlamda, daima-çoktan orada olabilir; temel klinik görev onu *olduğu* yerde görünür hale getirmektir.

6

Metafor ve Özneliğin Tetiklenmesi

Özneliğin bir önceki bölümde tarif edilen üç kurucu uğrağı, üç metaforun yer değiştirmesi, birbirini ikame etmesi biçiminde de düşünülebilir. Yabancılaşmada, Öteki özne üzerinde hâkimiyet kurar, onun yerini alır; ayrılmada, Öteki'nin arzusu olarak nesne *a* öne çıkıp, özneyi kendine tabi kılar; fantaziyi katetmedeyse, özne kendi varoluş *nedenini* (Öteki'nin arzusu: nesne *a*) özneleştirip nesnesiz, saf bir arzulama hali ile nitelenir: arzululuk.

$$\frac{\text{Öteki}}{\$} \qquad \frac{\text{nesne } a}{\$} \qquad \frac{\$}{\text{nesne } a}$$

Böyle bakınca, öznenin oluşumundaki bu üç kurucu uğrağın aslında metafor oluşumunun üç uğrağı olduğu görülebilir; Lacan'ın birbirini ikame eden metaforlarında bir şeyin öbürünü iptal edişi Lacancı metapsikolojinin temelini oluşturur. Bu noktada, öznenin bir (ya da bir dizi) metafordan ileri geldiği çıkarsanabilir.

Oysa genellikle metaforun yeni bir anlama, başka bir ifadeyle, imlemeye yol açtığı düşünülür; yeni ve baştan aşağı farklı bir özne meydana getirebileceği pek hesaba katılmaz. İşte bu kitaptaki temel tezlerimden biri de budur; psikanalitik öznenin aslen iki yüzü vardır: *tortu* halindeki özne ile *gedik* biçimindeki özne. İlk durumda, özne bir gösterenin başka bir gösterenle yer değiştirmesiyle belirlenen anlamların tortulaşmasından, yani, bir gösterenin diğeri üzerindeki (ya da simgeselleştirilmiş bir olayın bir diğeri üzerindeki) geriye dönük etkisinden ibarettir: bu Lacan'ın "bir gösterenin başka bir gösteren için

temsil ettiği şey" biçimindeki özne "tanımına" denk düşer.[1] İkinci durumdaysa, özne iki gösteren arasında kurduğu bir bağlantı sayesinde gerçekte bir gedik açar; burada, özne (bu kez tortu halinde değil, kıvılcım biçiminde) gerçekte açılan gediğin ta kendisidir.

Haliyle, bir yanda öznenin yalnızca bir gösterenden, anlamdan ibaret olan yüzü —kastrasyonun öznesi (anlamda, "ölü" anlamda yabancılaşmış, hapsolmuş, yutulmuş özne)— diğer yandaysa (gösterenlerin birinden diğerine sıçrayıp onları birbirine bağlayan bir kıvılcım misali) iki gösteren arasındaki sınırı ihlal eden öteki yüzü vardır. Bu iki ayaklı özne mefhumu, Lacan'ın erken dönem bir çalışması olan "Logical Time and the Assertion of Anticipated Certainty" (1946) yazısında yer alan "özneliğin tetiklenmesi" ifadesinde cisim bulur; burada hem tortu halindeki, hem de "sıçrama" biçimindeki özneyi buluruz.[2]

Sıçrama biçimindeki, yani, kıvılcım halindeki özne, metafor oluşumu sürecinde "metaforun iki gösteren arasında çakan yaratıcı kıvılcımı" misali bir gösterenden diğerine sıçrar.[3] Başka bir deyişle, metaforun yaratıcı kıvılcımı öznenin ta kendisidir; metafor özne yaratır. O halde, her metaforik etki bir öznelik etkisidir (ve tersi). Ne öznel katılımın olmadığı bir metafordan bahsedilebilir, ne de metaforlaştırmanın olmadığı bir özneleştirmeden.

Metaforun yaratıcı kıvılcımı olarak öznenin herhangi bir sürekliliği ya da kalıcılığı yoktur; yalnızca iki gösteren arasında parlayan bir kıvılcım biçiminde vücut bulur. Diğer taraftan, ortaya çıkan yeni anlamın sonucu olan özne ise —yukarıda işaret edilen üç metafordan ilk ikisinde çizginin altındaki bölünmüş özne— saplanmış, zaptedilmiş halde kalır ve ancak bu tip bir kalıcılığa sahiptir. Öznenin semptomatik saplanmışlığının metaforik bir yapısı vardır: manasız bir gösteren özneye vekalet eder, onun aleyhine çalışır: $S_1/\$$.

Şimdilik, semptomların da böyle yer değiştiren bir yapısı olduğunu düşünebiliriz; anlam olarak öznenin yeni bir metafora ulaşıncaya dek zaptedilmiş halde kaldığı bir yapıdır bu. Lacan'ın teorisinde, analiz yeni metaforların oluşturulmasını gerektiren bir faaliyet

olarak görülebilir. Çünkü her yeni metafor beraberinde öznenin pozisyonunu değiştirebilecek bir öznelik tetiklenmesi getirir. Semptomun kendisinin de bir metafor olduğunu hesaba katarsak, analiz esnasında yeni bir metaforun yaratılması diğer tüm semptomların çözülmesinden ziyade, semptomun kendisinin yeniden yapılandırılmasına, yeni bir semptom yaratılmasına ya da semptoma ilişkin öznel pozisyonda bir değişime neden olur. Yukarıdaki üçüncü metaforda gösterilen yer değişiminin gerçekleşmesi ise analizin sonu olarak düşünülebilir, *S/a*: özne hem Öteki'nin, hem de Öteki'nin arzusunun (nesne *a*) yerini üstlenir ve böylece zaptedilmişliğinden kurtulup saplanmışlığını aşar.

Gösterilen

> Bunu önceden aşina olduğunuz benzer bir şeyle kıyaslayarak anlamaya çalışmanız için kafa patlatmanıza gerek yok; onda tamamen yeni bir olgu olduğunu fark etmeniz gerek.
>
> —Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*

Her yeni metafor dünyaya yeni bir anlam getirir. Anlam olarak özneyi değiştirir. Peki ama Lacancı şeyler şemasında anlam neye tekabül eder? Metafor tam olarak ne yaratır, neyi etkiler, neyi değiştirir?

Gösterilen genelde düşünce veya fikir dediğimiz şey değil midir? Düşünce de özgül gösteren kombinasyonlarından, yani, belli bir biçimde dizilmiş gösterenlerden ibaret değil midir? Birinin söylediği bir sözün anlamını "kavradığınızda" yaptığınız şey söz konusu ifadeyi diğer ifadeler, düşünceler, kavramlar bağlamında konumlandırmaktan başka nedir? Anlamak bir gösteren kümesini bir başka gösteren kümesi içine yerleştirmek, oturtmak demektir. Çoğu durumda, bu olabildiğince bilinçsiz bir süreçtir, öznenin özel bir çabasını gerektirmez: şeyler, çoktan "özümsenmiş" düşünceler arasındaki envaiçeşit bağlantıdan oluşan ağda yerli yerine otuverir.

Lacan'a göre, bir şey ancak hâlihazırda varolan zincirde kendine yer bulduğu zaman anlamlı hale gelir. Bunun gerçekleşmesi için de zincirin kendisini değiştirmek ya da baştan dökmek gerekmez.

Öte yandan, metafor, anlamlandırma zincirinde yeni bir kombinasyon, yeni bir dizilim, yeni bir *düzen* oluşturup eski düzeni sarsar; yepyeni bir düşünce konfigürasyonu meydana getirir. Gösterenler arasındaki bağlantılar bütünüyle değişir. Bu türden bir değişim özne işe karışmadan meydana gelemez.

Lacan'ın anlamayı reddetme ya da geciktirme konusunda bu kadar diretmesinin nedeni, yukarıda söylediğim gibi, anlamanın yalnızca bir gösteren konfigürasyonunu bir diğeri içine yerleştirmekten ibaret olmasıdır; anlama sürecinde her şeyin *status quo* düzeyine, hâlihazırda bilinenler düzeyine çekilmesidir. Tam da anlama sürecine içkin bu kolay indirgemeciliği sarsmak adına, Lacan'ın kendi yazıları mübalağalı, abes ve karmaşık metaforlarla doludur. Kimi Alman düşünürlerin[4] anlama sürecine gösterdiği yoğun ilginin aksine, Lacancı çerçevede, *verstehen* "özümsemek" olarak dahi karşılanabilir. Lacan'ın anlamın (anladığınızı hayal ettiğiniz şey olarak anlamın) imgesel olduğu yönündeki iddiasının esası budur. Bir şeyi özümseyerek biriş olduğunuz hissine kapılırsınız, ya da kendinizi zor bir görevin üstesinden gelmiş biri (ego veya benlik) olarak hayal edersiniz; bir düşünür olarak düşlersiniz kendinizi. Buna karşılık, "doğru anlama" —Fransızca'da, vurgunun dönüşlülük üzerinde olduğu *se saisir de quelque chose* ifadesiyle karşılanabilir— simgesel düzenin otomatik işleyişini aşan bir işlemdir, gerçeğin simgeseli istilasını içerir: gösteren gerçekte yeni bir şey meydana getirir ya da daha fazla gerçeğin simgesele sızmasına neden olur.

"Doğru anlama," anlayışın kendisi kısa devre yaptığı için yanlış bir adlandırmadır şüphesiz; lüzumsuzdur, konu dışıdır. Aslında burada ima edilen bir şeyin değişmesidir ki Lacancı analizin amacı da tam olarak budur: simgesel ile gerçeğin arasındaki sınırda, anlamanın genelde anlaşılan biçimiyle hiç ilgisi olmayan bir şey meydana gelir.

Analitik süreçte "kavrama" teriminin yersizliği de işte buradan gelir: analizanın kendi analizinde ne olup bittiğini, analitik sürecin nasıl devam etmesi gerektiğini, nevrozunun temelinde yatanın ne olduğunu vb. *anlamamaktan* duyduğu öznel hüsran psikanalizin etkinliğini hiçbir şekilde önlemez. Freud, yer yer, analizi en verimli geçen analizanların bile analizde olup bitenlerin genellikle çok azını hatırladığından, hatırladıklarını da hiç anlamadığından bahseder.

Psikanalitik Öznenin İki Yüzü

Psikanalitik öznenin iki yüzü, bazı yönleriyle, dördüncü bölümde tartışılan anlam ile varlık arasındaki bölünmeye denk düşer. Ancak burada bahsedilen bölünme bilinçdışı anlam ile bir tür "gedikteki-varlık" ya da Lacan'ın bir keresinde dediği gibi, "gerçekteki özne" arasındadır; anlam ile egonun sahte varlığı arasında değil.[5]

Gösterilen Olarak Özne

Gerçekteki özne analizanın bahsettiği gibi becerileri sınırlı, farklı davranış biçimleri arasında karar vermekten aciz, Öteki'nin kaprislerine boyun eğen, arkadaşının, sevgilisinin, kurumsal düzenlemelerin, dini-kültürel terbiyenin insafına kalmış biri filan değildir. Hem Freud hem de Lacan'dan epey müphem bir kavram ödünç alarak, bu kişiye "kastre" özne (sekizinci bölümde etraflıca açıklanacak) diyebiliriz. Ancak ister psikanalitik kullanımıyla ister gündelik kullanımıyla alalım, kastrasyon mefhumu çok fazla şey ima eder, o yüzden ben burada bunu olabildiğince dar bir bağlamda kullanacağım: öznenin Öteki'nde/Öteki sayesinde yabancılaşması ve Öteki'nden ayrılması anlamında.

Kastre özne dilde vücut bulur. "Yeterince" veya "kararınca" kastrasyona maruz kalmamış özne ayrılmayı tamamlamamış bir özneye

tekabül eder; Lacan'ın 1960'ların başlarında kullandığı terimlerle, fantazisinde Öteki'nin talebiyle (D) Öteki'nin arzusunu (*a*) "birbirine karıştıran" bir özneye (fantazisi $\$ \lozenge a$ yerine $\$ \lozenge D$'ye tekabül eder).[6] "Kendi kastrasyonunu Öteki'nin *jouissance*'ına kurban etmeyi" (*Écrits*, s. 323) reddeden özne, fantazinin katedilmesi olarak bilinen bir sonraki ayrılmadan geçmemiş öznedir; çünkü nedenin özneleştirilmesi için kastrasyonu feda etmek, terk etmek, ondan vazgeçmek gerekir. Özne neden olarak Öteki'nin arzusunu sahiplenmek için, Öteki'ne tabi olduğu, kastrasyona maruz kaldığı, fakat pek de şikâyetçi olmadığı bir sefalet içindeki pozisyonunu reddetmelidir. Dolayısıyla, fantazinin katedilmesi kastrasyonun aşılmasını, nevrozun ötesindeki ütopik bir anı içerir.

Haliyle, kastre özne Öteki'nin arzusunu özneleştirmemiş öznedir; Öteki'ne semptomatik teslimiyetinden rahatsızlık duymakla birlikte, bu teslimiyetten bir "ikincil kazanç" devşirir. Bu özne, bu bölümün başında ortaya konulan ilk iki metaforla nitelenebilir; ama üçüncüsüyle değil. Semptomlar özneye dair Öteki için tasarlanmış mesajlar olarak okunabilir; bu bakımdan, özne kendi mesajının ve varlığının anlam kazandığı o mahalden/istikametten ayrılabilene dek kastre halde kalır.

Lacancı bağlamda, kastrasyonun biyolojik organlarla veya bu organlara yönelik tehditlerle hiçbir alakasının olmadığı açıktır. Bu tip tehditler, belli koşullarda, erkek çocuğu gözde haz nesnesi olan annesine bağlılığından ayırmaya hizmet edebilir belki, ama kastrasyonun üstesinden gelmek için gereken o sonraki ayrılmayı gerçekleştirmek konusunda pek işe yaramazlar.[7]

Birinci tür ayrılma sayesinde bir tür varlık kazanılır: fantazinin sağladığı bir varlık. Bununla birlikte Lacan, nevrotik öznenin, tüm spot ışıklarının nesne-neden üzerinde toplanmış olduğu fantazisinde "afanize uğradığını" ya da solup gittiğini tekrarlayıp durur. Fantazide nesne *a* öne çıkıp başrolü kapar; özneyi perdeler, gölgede bırakır.

Dolayısıyla Lacan hem egonun sahte varlığını, hem de fantazinin temin ettiği güvenilmez varlığı eksik bulup sırasıyla reddeder: hiçbiri özneyi nevrozun ötesine götüremez. Her iki durumda da özne kastre

halde, yani, Öteki'ne tabi halde kalır. Bununla birlikte, Lacan nevrozun ötesindeki bir varlık mefhumunu yine de sürdürür.[8]

Kastre özne temsil edilen öznedir. Kendisini Öteki'ne takdim edip durur, ondan ilgi ve tanınma kazanma peşindedir; kendini Öteki'ne sahneledikçe, Öteki'nde/Öteki tarafından temsil edildiği için ister istemez daha da kastre hale gelir. Kastre özne yasaklı öznedir, çizginin altındaki öznedir: Öteki'ni anlamlandırma yönündeki teşebbüs ve niyetlerin bir ürünüdür. Bu özne, Öteki'nden ters yüz edilmiş halde aldığı "mesajın kurduğu bir öznedir" (*Écrits*, s. 305).

Bu yasaklı özneyi anlamak için, bir gösterenin (S_2) diğeri (S_1) üzerindeki etkisi yoluyla gerçekleşen anlam yaratımı sürecine daha yakından bakmamız gerekiyor.

TEKLİ VE İKİLİ GÖSTERENLER

Öznenin ayrılmayla birlikte devreye girişi Freud'un ilksel bastırma mefhumuyla alakalıdır. Freud'a göre, bilinçdışının içerdiği şey *Vorstellungsrepräsentanzen*'i, birebir tercümesiyle "temsilin ya da fikrin temsilcileri" ya da genellikle karşılandığı haliyle, "fikri temsilciler"dir. Bunlar *Triebe*'nin, dürtülerin zihinsel temsilcileridir. Freud'un bakış açısından, bastırılan şey (algılar ya da etkiler değil)[9] bu temsilcilerdir. Ancak Freud bu temsilcilerin statüsünü kesin olarak hiç belirlememiştir. Bilinçdışı, onun deyimiyle, "*ilksel bir bastırma*" yoluyla kurulur; "bastırmanın ilk safhasında dürtünün [Trieb] zihinsel (fikri) temsilcisinin bilince girişi engellenir." Bu ilksel bastırmanın gerçekleşmesiyle birlikte bir *saplantı* oluşur; bu andan itibaren söz konusu temsilci değişime direnç gösterir ve dürtü de bu temsilciye ilişik olarak kalır.[10] İlksel bastırma bilinçdışının *nüvesini* yaratır ve diğer (temsillerin) temsilcileriyle bağlantılar kurup, sonunda onların da bilinçdışına girişine yol açabilir.

Lacan, fikri düzeyde —temsil ya da düşünce düzeyinde— bu temsilcilerle gösterenleri, dürtülere vekâlet eden (yani, dürtülerin temsilciliğini

üstlenen) sözcükleri bir tutmamızı önerir. *Vorstellungsreprasentanzen* ile gösteren eşitliğinden hareketle[11] Lacan, bastırmayı bir çift tümleşik gösterene [Lacan'ın S_1 ile gösterdiği "tekli gösteren" ve S_2 ile gösterdiği "ikili gösteren" (XI. Seminer, s. 219)] yaslanarak bilinçdışının oluşumuna yol açan şey biçiminde tarif eder. İlksel bastırmada bastırılan şey ikili gösterendir.

DİĞER TÜM GÖSTERENLERE ÖZNEYİ TEMSİL EDEN GÖSTEREN

Bastırılan ilk ikili gösteren Öteki'nin arzusunun göstereni, yani Baba-nın-Adı'dır.

Bu gösteren oldukça eşsizdir: özneyi temsil eden diğer tüm gösterenlerin gösterenidir. Onun yokluğunda, diğer gösterenlerin hiçbiri, hiçbir şey imlemez. Burada Lacan'ın "Subversion of the Subject and Dialectic of Desire" (*Écrits*) yazısında gayet sistematik biçimde açıklanan bu fikri masaya yatıracağım.

Bir önceki bölümde gördüğümüz üzere, Lacan bir ilksel gösteren varsayar; orada olsa da olmasa da. Şayet değilse, bir kapanmadan, dolayısıyla psikozdan, bir öznenin mevcudiyetinin imkânsızlığından bahsediyoruz demektir: ilksel gösteren özneliğin olmazsa olmazıdır.

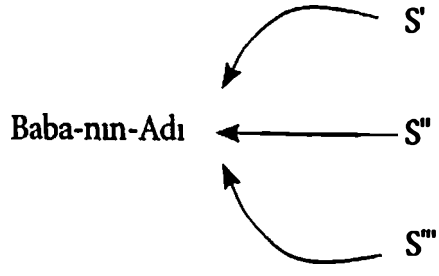
Haliyle, Baba-nın-Adı bizim olmazsa olmazımızdır. Lacan, nihayetinde bir gösteren olmakla birlikte, onun diğer tüm gösterenlerden, en azından çoğundan, epey farklı olduğunu söyler. Bir dilde sözcüklerden biri köhnediğinde ya da demode hale geldiğinde akraba sözcükler o boşluğu doldurmaya meyleder; anlamları o kaybolmaya yüz tutmuş sözcüğün anlamını da içerecek biçimde genişler. Oysa Baba-nın-Adı'nın ne telaffuzu mümkündür, ne de tazmini.

Psikozda, bu ismin anneyle çocuk arasına koyduğu bariyer pek de sağlam değildir. Baba figürü çocuğun anneye erişimini sınırlamada başarılı olamaz; gösteren çocuğun *jouissance*'ını yatıştırmaya yetmediğinden, bu *jouissance* onun hayatını zora sokar. Psikozun farklı formları, *jouissance*'ın hastayı ne şekilde istila ettiğine bağlıdır: şizofrenide

bedeni istila eder, paranoyada Öteki'nin konumunu.[13] Baba-nın-Adı psikozla başa çıkamaz.

Nevroz meselesine dönersek, diğer tüm gösterenlerin Baba-nın-Adı için özneyi temsil ettiğini görürüz. Nevrotiğin kullandığı bütün gösterenler (S', S", S"' vs.) bir şekilde Baba-nın-Adı'yla bağlantılıdır (Şekil 6.1), dolayısıyla, nevrotik duyduğu ya da söylediği her sözcüğe şöyle veya böyle karışmış haldedir. Hiçbir şey masum değildir: sözüm ona "boş konuşmaları" bile Öteki'yle ilgili bir öznel pozisyon ima eder ve her ifade, bir biçimde bu pozisyonun şekillenmesine katkıda bulunur.

Şekil 6.1

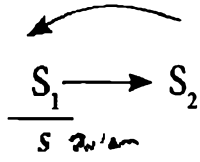
Gösterenin nevrozda nasıl iş gördüğünü açıklamaya çalışmak, bizi ister istemez psikoza geri götürür. Lacan'ın yaptığı gibi, bu "öteki" gösterenlerin her birine S_2 diyelim.[13] 1960'ların sonu ile 1970'lerin başında, S_1'e "ana gösteren," yalnızca dilin hareketi içinden doğan, başka bir deyişle, envaiçeşit S_2'nin çarpışmasıyla "diyalektikleşen" (bu terimi ileride açıklayacağım), anlamdan yoksun saçma gösteren rolü tahsis edilmiştir.

Lacan'ın sonraki kullanımına uygun olarak, Baba-nın-Adı'nın S_1, yani ana gösterenle ilişki içindeymiş gibi görünmesinin nedeni de budur. S_1 yerli yerinde değilse eğer, tüm S_2'ler bir biçimde çözülür. S_2'ler kendi aralarında ilişki halindedir; bir psikotik tarafından gayet olağan bir biçimde ve kusursuzca bir araya getirilebilseler de, herhangi bir şekilde onu etkilemezler; bir şekilde ondan bağımsız haldedirler. Örneğin, pek aşina olunmayan bir terim, diyelim ki "anti-kurumculuk" duyulduğunda, nevrotik o sözcüğü ilk ne zaman, kimden duyduğunu vs. hatırlarken, psikotik doğruca fonetik yapısına, yani sesine

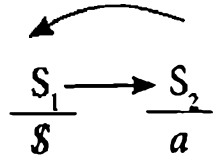
odaklanabilir. Anlam namına hiçbir şey görmeyebilir ya da hemen her şeyden bütünüyle kişisel bir anlam çıkarabilir. Psikozda sözcükler birer şey olarak, gerçek nesneler olarak alınır.

Nevrotik için, tüm S_2'ler tek tek S_1'e bağlıdır. Özne ne S_1'dir, ne de S_2. Özne bir gösterenin başka bir gösteren için temsil ettiği şeydir. Peki, bu noktada temsilin içermesi gereken şey nedir? S_1'e başlangıçta sahip olmadığı bir anlamı veren geriye dönük olarak S_2 olduğundan, S_2 S_1'e özneyi temsil eder (Şekil 6.2). Lacan Saussurecü göstergeye kendi versiyonunu yükleyince, "s" ile (küçük harfle) gösterilen bu anlam, S tarafından, gösterenin şekil 6.3'te gösterilen (bir örneği için bkz. XVII. Seminer) geriye dönük etkisinin tam versiyonuyla değiştirilir. Burada, özne *anlamların* kümelenmesinden, yani yığılmasından başka bir şey değildir. Özne, eğer S_2'ler ile S_1 arasındaki ilişkinin doğurduğu bütün bir anlam setinden oluşuyorsa, Öteki tarafından donatılan anlamların tortulaşmasından ibaret görünür (öznenin ifadeleri yalnızca Öteki'nde anlam bulur, daha doğrusu, bu ifadelere anlamını veren Öteki'nin ta kendisidir).

Şekil 6.2

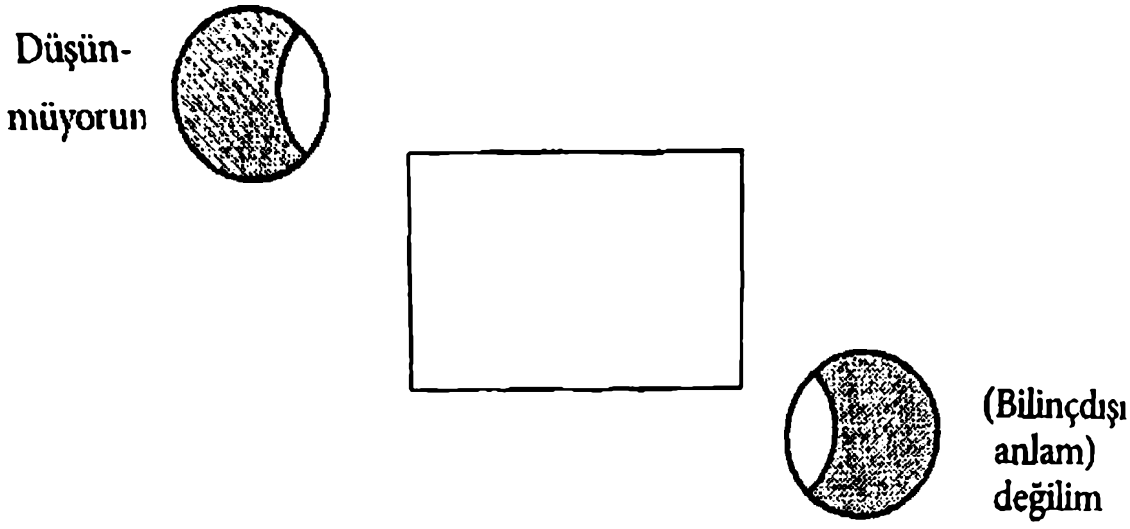

Şekil 6.3

Bir gösterenin bir diğeri üzerindeki etkisiyle oluşan anlam *olarak* özne, bir bakıma, anlamın gölgesindeki bir özneye denk düşer; anlam daima Öteki'nin mahallinde yer alır. Anlam —bilinçdışı anlam, yani, Öteki'ndeki anlam— olarak özneyi bölünmüş özne şemasına yerleştirebiliriz (şekil 6.4). Sağ alt köşede, bilinçdışı anlam yaratılmakla birlikte, özne varlıktan mahrumdur.

Şekil 64

Gedik Olarak Özne

Bu yorumda, ufak da olsa bir öznelik kırıntısı varmış gibi görünüyor fakat özne ancak S_1 ile S_2 arasındaki bağlantıların kurulmasıyla *belirir*. Özne yalnızca basit bir anlam tortusundan (aşağıdaki *matheme*'de çizginin altında yer alan şey) ibaret değildir,

$$\frac{S_1 \longrightarrow S_2}{s}$$

gösterenler arasındaki bağlantıları kuran da odur. "Project for a Scientific Psychology"[14] yazısındaki psişenin psikolojik krokisini çıkarırken Freud'un nöronlar arasındaki patikalar için kullandığı *Bahnung* terimi (İngilizce'de, bir parça aksak biçimde "basitleştirme" olarak karşılanır) Lacan tarafından *frayage* olarak tercüme edilir; bir tür yarma, daha doğrusu yol-açma. Lacan, Freud'un fikrini, kavramsal hafıza diye bilinen şeyler arasında bağlantı (ya da boğum) oluşturan bir yarılma olarak alıp, nöronal bağlantılarla gösterenler arasındaki bağlantıları kolayca ilişkilendirir. Özne gösterenler arasında açılan patikadır; başka bir deyişle, özne onları birbirine bağlayan şeydir.

Lacan (XVII. Seminer'de) dört söylemi oluşturunca, S_1 sabit bir kavram olmaktan çıkar. Eşsiz, tek bir S_1 yoktur; S_1 sadece söylemin geri kalan kısmından yalıtılmış (ya da Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nda

söylediği şekliyle, kişinin bilinçli düşüncelerinin "psişik zincirinden" koparılmış) bir göstereni ifade eder.[15] S_1, analizanın bir sözcüğe toslayıp durmasıyla fark edilir genelde; mesela "ölüm" gibi bir sözcük olabilir bu ya da analizana geçirimsiz görünen ve yeni çağrışımlar türetmek şöyle dursun, daima ketleyen herhangi bir sözcük olabilir. Burada analizanın karşılaştığı şey, bir bakıma, topyekûn bir anlam donmasıdır; analizan sözcüklerin anadilinde ne *anlama* geldiğini gayet iyi biliyor olabilir fakat *kendisi için* ne anlama geldiğine, öznel bir ima taşıyan o özel, kişisel manaya kör kalır. Özne anlamsız bir ana gösteren tarafından perdelenir burada.

$$\frac{S_1}{\$}$$

Ana gösteren işte bu manada anlamsızdır.

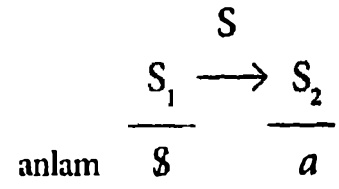
ÖZNELİĞİN TETİKLENMESİ: BİR ANA GÖSTERENİN DİYALEKTİKLEŞTİRİLMESİ

Analizin hedeflerinden biri de bu istisnai terimleri, yani, hastanın çağrışım akışına son veren, özneyi donduran —daha doğrusu, fesheden— bu sözcükleri "diyalektikleştirmektir." Lacan "diyalektikleştirme" terimini, bir bakıma, S_1'in bir dışı olduğunu göstermek, yani, S_1 ile bir başka gösteren (S_2) arasında karşıtlık kurmak için kullanır burada. S_1'i başka bir gösterenle herhangi bir ilişkiye sokabilirsek, özneyi değişime zorlayan bir ana gösteren statüsü kazanır. Onunla bir başka dilsel unsur arasında bir köprü kurulur ve bir kayıp meydana gelir:

$$\frac{S_1}{\$} \longrightarrow \frac{S_2}{a}$$

("Kaybın" —nesne *a*— karmaşık yapısına burada hiç girmeyeceğim; bunun için 7. Bölüm'e bakabilirsiniz). Açıkça söylemek gerekirse, analizan çağrışımlarının bu istisnai noktasına sıkışmış değildir artık; aylar boyunca belli aralıklarla aynı terime rastladıktan sonra, üstesinden gelmeye başlar. Ana gösteren özne için bir anlam yarattığında,

özne bir kez daha anlam ile varlık arasındaki bölünmeyle karşı karşıya

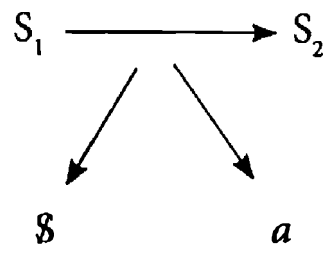

gelerek, S_1 ile S_2 arasında kurulan bağlantıda geçici sürelerde ortaya çıkar. Öznel *pozisyona* olanak tanıyan şey S_1 ile başka bir anlamlandırıcı unsur arasında bir karşıtlık oluşmasıdır. S_1 ile S_2 arasında kurulan köprüde —bir anlamda, ok boyunca[16] — *vücut bulan özne* ile *anlamın yasaklı, yani yabancılaşmış* (çizginin altına sürülmüş) öznesi (S) arasındaki çatışma gözden kaçırılmamalı.

Yalıtılmış herhangi bir S_1 ilk ortaya çıktığı anda daima saçmadır. S(Ⱥ)'nın aksine, S_1 telaffuz edilemez değildir. Öyle günün birinde dipsiz kuyulardan fışkıracak gizli saklı bir gösteren değildir; analizanın her gün kullandığı bir sözcük ya da isim bile olabilir. Fakat işin içine analizanın dahil olduğu bir bağlamda ortaya çıktığında anlam-dışı bölgede diretir, üstelik analizan bunun neden ya da nasıl olduğunu bilmez. Saçma, başka formlar da alabilir şüphesiz: bir kelime oyununun hiçbir şey ifade etmeyen seslerle sonuçlanması gibi, pek çok şeye yorulabilecek ama aslında hiçbir anlama gelmeyen anlaşılmaz ulamalarda kendini gösterebilir.

Her halükarda, Lacan'ın saçmanın önemi üzerinde durması analitik tedavi esnasında yalıtılmış ana gösterenler olarak öne çıkan gösterenleri diyalektikleştirmenin analitik amacıyla ilgilidir. Otizm, en fazla bir iki tane ana gösterenin bulunduğu ve diyalektikleştirilmenin hemen hemen imkânsız olduğu bir vaka olarak görülebilir. Oysa nevrozda, analiz boyunca kendilerini gösteren ve bir tür son durak, çıkmaz sokak misali dikkatimizi çeken bir dizi ana gösteren vardır genellikle. Analiz, bu çıkmaz sokakları caddelere bağlamanın peşindedir. Özne, çıkmazdaki bir engelin tahliye işlemi sırasında, bir menfezin açılmasıyla ortaya çıkar. Bir bakıma, söz konusu engelin iki ayrı parçaya bölünmesidir: S_1 ile S_2 (şekil 6.5).

Şekil 6.5

Tartışmanın bu noktasına kadar, psikanalizin gerçekleştirmeyi hedeflediği şeyi kavramanın en az dört farklı yolunu ortaya koydum: ana gösterenin diyalektikleştirilmesi, özneliğin tetiklenmesi, yeni bir metaforun yaratımı ve nedenin özneleştirilmesi, yani, üstlenilmesi. Şimdiye dek Lacan'ın çoğul-değerli "cebrine" aşinalık kazanan okur, artık bunların hepsinin tek ve aynı şey olduklarını duymaya hazır olsa gerek; bunların her biri aynı temel hedefi nitelemenin kısmi yollarıdır. Bir ana gösteren diyalektikleştirildiğinde, metaforlaştırma meydana gelir, özne tetiklenir ve nedenle ilişkisinde yeni bir pozisyon benimser. Hepsi de Lacan'ın fantaziyi katetme olarak adlandırdığı, ayrılma ve ileri ayrılma işlemi altında toplanır.

Nevrotiğin analizi en nihayetinde ayrılmayla ilgilidir. Nevrotiğin ebeveynleriyle, akrabalarıyla ya da başkalarıyla özdeşleşmesinden doğan ve ister psikosomatik, ister "salt" psişik olsun, mutlaka etraflıca incelenmesi gereken tüm semptomları dışında, onun analizi büyük ölçüde ayrılmanın tamamlanması etrafında döner. Freud, analiz yeterince sürdürüldüğü takdirde, kaçınılmaz olarak, aşılmaz bir "kastrasyon kayası"na toslanacağını öne sürer,[17] oysa Lacan ayrılmanın özneyi bu noktanın ötesine taşıyabileceğini ileri sürer. Yabancılaşma, birinin kaderini, yani, kendisini dünyaya getiren harici nedeni (Öteki'nin arzusu) özneleştirmesiyle aşılabilir. Üstü örtük biçimde "Lacan Lacan'a karşı" (geç dönem Lacan erken dönem Lacan'a karşı) şeklinde eleştirilen başka ütopik anların aksine, Lacan'ın çalışmasındaki bu ütopik an, bu kastrasyonun ötesine geçiş, bildiğim kadarıyla sonraki çalışmalarında hiç yer almaz. Dolayısıyla, bu nokta Lacan'ın Freud'u çürütmesinin, yani, onu aşmasının köşe taşlarından biri olarak karşımıza çıkıyor.[18]

III. KISIM

LACANCI NESNE: AŞK, ARZU, JOUISSANCE

7

Nesne (a): Arzunun Nedeni

Lacan, psikanalize en büyük katkısını nesne *a* ile yaptığının pekâlâ farkındaydı.[1] 1950'lerden 1970'lere uzanan Lacancı külliyatın içinde çok az kavram böylesine etraflı incelenmiş, bunca farklı perspektiften sınanıp böyle önemli değişimlerden geçmiştir; bu külliyatın içinde arzu, aktarım ve bilime dair olağan düşünme biçimlerimizde böylesi büyük bir tadilat gerektiren çok az kavram vardır. Bu birkaç kavram, Lacan'ın eserlerinde bambaşka simalarla çıkar karşımıza: öteki, *agalma*, altın oran, Freudcu Şey, gerçek, anomali, arzunun nedeni, artı-*jouissance*, dilin maddeselliği, analistin arzusu, mantıksal tutarlılık, Öteki'nin arzusu, suret/taklit, kayıp nesne vs. Çoğu henüz basılmamış olmakla birlikte, seminerlerin binlerce sayfasını sadece bu kavramı geliştirmeye ayırdığını düşününce,[2] Lacan'ın tüm nesne *a* yorumlarını layıkıyla açıklayıp kapsayabilecek bir nesne *a* açıklaması sunabileceğimi pek sanmıyorum. Kaldı ki bütün bu teferruatın önemli bir kısmı kapsamlı tefsirler gerektiren ve muhtemelen de çoğu okurun pek ilgisini çekmeyecek cebirsel, topolojik ve mantıksal formüllerden oluşur.[3] Bu konu üzerine başlı başına bir kitap yazılması gerekse de, bu bölümde kendimi nesne *a*'nın en çarpıcı yanlarından sadece birkaçıyla sınırlandıracağım.[4]

Kitabın önceki bölümlerinde, öznenin ortaya çıkışını ve bunun da Öteki'ndeki bir değişime tekabül ettiğini açıklamak için birkaç farklı bağlamda nesne *a*'dan bahsetmek zorunda kalmıştım. Fakat tahmin edilebileceği üzere, Lacan'ın nesne ve özne kavramları eşzamanlı değişimlerden geçtiği için, Lacan'ın teorisinin belirli bir andaki spesifik biçimi bu iki kavram birlikte düşünülmeden anlaşılamaz.

Üçüncü bölümde, nesne *a*'dan travmatik neden olarak simgeselleştirmeden artakalan simgeleştirmeden sonra, daha doğrusu ona rağmen devam eden, ayak direyen ve *ex-sist* statüsündeki gerçek (R_2) ve yasanın tıkır tıkır çalışmasını, gösteren zincirinin otomatik açılışını sekteye uğratan şey olarak bahsetmiştim. Beşinci bölümde ise nesne *a*'dan öznenin bir tür tamlık hissi yakalamak adına fantazisinde sarıldığı şey olarak, yani, varsayım niteliğindeki anne-çocuk birliğinin son kalıntısı, son yadigârı olarak; Öteki'nin arzusu olarak; *jouissance* nesnesi olarak; ayrılmada çocuğun beraberinde götürdüğü o anne "parçası" olarak; analizde özneleştirilmesi gereken, öznenin ona dönüşmesi gereken, mevcudiyetinin o yabancı, hayati öneme sahip nedeni olarak söz etmiştim. Altıncı bölümde de Freud'un kayıp nesnesi bağlamında, öznenin varlığı ve ana gösterenin diyalektikleştirilmesinin bir ürünü olarak kısaca değinmiştim nesne *a*'ya.

Bu noktada, okura nesne *a*'dan söz etmenin tüm bu yollarını "birlikte düşünmek" gibi hiç de kolay olmayan bir iş düşüyor; bu bölümde bu işi bir parça kolaylaştırabileceğimi umuyorum. Bununla birlikte, nasıl özneye ilişkin tüm Lacan formülasyonlarını birlikte düşünmek her zaman mümkün olmuyorsa (ikinci bölümde olduğu gibi), Lacan'ın tüm nesne formülasyonlarını tek potada eritmek de bir o kadar güçtür. Nesne *a*'yı daha derin düşünceler için bu denli bereketli kılan şey, kendisini sistematikleştirmeye çalışanları çileden çıkaran, "bilimcilerin" canına okuyan bu yönüdür kuşkusuz. Bir bilim olmaktan çok önemli bir söylem olarak psikanalizin terkibinde böylesine çoğul-değerli bir kavramın kıymeti olabilir mi? Psikanaliz ile bilim arasındaki ilişkiyi onuncu bölümde ele alacağım.

Gelin birkaç adım geriye gidip, nesne kavramını imgesel, simgesel ve gerçek açısından düşünelim. Geriye doğru atacağımız bu birkaç adım, 1930'lardan başlayarak, Lacan'ın nesne mefhumunun evrimine dair epey bir fikir verecektir.

"Nesne İlişkileri"

İmgesel Nesneler, İmgesel İlişkiler

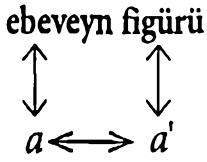
İmgesel nesnelerin en başta geleni egodur. Dördüncü bölümün ilk alt başlığında açıkladığım üzere, ego imgesel bir üründür;[5] bireyin kendi bedenine ilişkin ötekilerden yansıyan imgelerin, yani, ben-imgelerinin tortulaşması ya da billurlaşmasıdır. Freud'dan farklı olarak, Lacan bu billurlaşmanın bir failden ziyade nesne oluşturduğunu savunur. Söz konusu nesneye yapılan duygusal yatırım, daha doğrusu, libidinal yatırım diğer nesnelerden farksızdır, bu yüzden de bebeğin "kendi" egosuna etrafındaki başka bir nesneden (ya da egodan) daha çok bağlanması gerekmez. Nesne, imgesel düzeyde anlaşıldığı biçimiyle, libidonun kendisine yöneldiği, çekildiği şeydir; tıpkı Freud'un eserlerinde karşılaştığımız aşk nesneleri gibi.

1950'lerin başında, Lacan egonun tepeden tırnağa yabancı ve nesne-vari doğasıyla uğraşırken egoyu öteki (Fransızcasıyla, *autre*) olarak tanımlar —kısaltmasının *a* olması buradan gelir, genellikle italik yazılmasıysa (Lacan'ın topolojik tertibini düşününce) imgesel olduğunu gösterir. Birinin kendi egosu *a* ile gösterilirken, bir başkasının egosu *a'* ile gösterilir. Bu simgeleme ikisi arasındaki benzerliği vurgular.

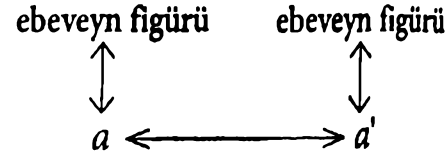
"İmgesel ilişkiler" hayali ilişkiler —*fiilen* olmayan ilişkiler— değildir; daha ziyade, her şeyin tek bir karşıtlığa indirgendiği egolar arası ilişkilerdir: aynı mı, farklı mı? İmgesel ilişkiler çeşitli sebeplerle kendiniz *gibi* olduğunu düşündüğünüz başka bir insan daha gerektirir. Tıpatıp birbirinize benzemeniz, aşağı yukarı aynı ölçülerde ya da aynı yaşlarda olmanız böyle düşünmenize sebep olabilir. Bu türden ilişkiler, bebeklerde genellikle geniş bir ailede bulunan ya da ölçüleri, yaşları, ilgi ve yetenekleri bakımından büyük benzerlikler taşıyan bir arkadaş çevresinde yer alan ve aynı zamanda da ebeveyni, yani, otorite figürüyle benzer bir ilişkiye sahip olan çocukla kurulur (şekil 7.1). Bu bakımdan, kimin benzeyip kimin benzemediğinin belirlenmesi simgesel bileşenler içerir.[6]

Şekil 7.1

Aynı ebeveyn figürü karşısında, aynı durumdaki iki kardeş

Farklı ebeveyn figürleri karşında aynı durumdaki iki çocuk

AYNI (AŞK), FARK (NEFRET)

Aynı ile farklı arasındaki temel imgesel karşıtlığa bağlı olarak, imgesel ilişkiler iki belirgin özellikten yola çıkarak karakterize edilir: aşk (özdeşleşme) ve nefret (rekabet). Bana benzediği ölçüde ötekini sevip onunla özdeşlik kurarım; acısını acım, neşesini neşem bellerim. Örneğin tek yumurta ikizlerinde, ikizlerden birinin diğerinin egosuna kendi egosuymuşçasına bağlanması çok sık görülür. İkizler kadar olmasa da, birbirine çok bağlı ailelerin çocukları arasındaki muazzam dayanışma da bir gerçektir. Bu tip durumlarda, komşunu kendin gibi sev biçimindeki kutsal emrin nadir bir uygulamasını görürüz. Kendime benzettiğim biri ancak kendimi sevdiğim kadar sevilmeyi hak eder.

Bu durum, böyle yakın özdeşleşmelerin öteki yüzünü de açıklar bir bakıma: *küçük ayrılıkların* doğurduğu gerilim. Sebep ister ana babanın farklı muamelesi, ister ikizlerin zamanla değişen görünüşleri olsun, en birbirine özdeş ikizlerin arasına bile ister istemez bir farklılık girer; başlangıçta ilişkileri ne kadar içli dışlıysa, ufak farkların doğuracağı öfke de o denli büyük olacaktır.

İşin içine nefretin karıştığı imgesel ilişkilerin en güzel örneği kardeş çekişmesidir. Küçük kardeşlerin ana babaya bağlılığı pek sorgulanmaz —onlarla ebeveynleri arasındaki fark barizdir— oysa çok erken yaşlardan başlayarak rütbe ve statü için diğer kardeşleriyle çekişip dururlar. Çocuklar genelde kardeşleriyle aynı kategoride olduklarını

düşündükleri için, diğer kardeşlere kendilerinden fazla ihtimam gösterilmesine, çifte standart uygulanmasına tahammül edemezler. Ailedeki ayrıcalıklı konumlarını çaldığı, daha çok ilgi gördüğü ya da ana babanın kıymet verdiği faaliyetlerde kendilerinden daha becerikli olduğu için kardeşlerinden nefret etmeye başlarlar. Böyle çekişmeler zamanla sınıf arkadaşları, kuzenler ve mahalle arkadaşlarını da içine alacak şekilde genişler. Bu gibi ilişkilerde, rekabet her türden simgesel ve dilsel unsuru da içeren statü simgeleri etrafında döner. Bu ilişkilerin ayırt edici özelliği, iki tarafın da —ufak tefek yaş farkları, okul ortalamaları, çevrelerindeki sükseleri vs. görmezden gelip— kendisini diğerine aşağı yukarı eşit görmesi ve kolayca öbürünün yerine koyabilmesidir; çekişme ve kıskançlık bu tip kıyaslamalardan doğar.

Bizim kendimize benzettiklerimiz, aslında Öteki'yle bizimkine benzer bir ilişkisi olanlardır çoğunlukla. Ayrıca, Öteki —ebeveynlerimizden tutun akademik Öteki, yasa, din, Tanrı ve geleneğe kadar— genelleştirilebileceği için, imgesel ilişkiler sadece erken çocukluk dönemine özgü olup büyüdükçe kaybolan ilişkiler değildir. Tüm yaşantımız boyunca önemlerini korurlar.

1950'lerin başında Lacancı nesne ötekidir, *a*'dır ve Lacancı çerçevede başka herhangi bir nesne de yoktur. Lacan'ın *das Ding*'i keşfettiği VII. Seminer, Platon'un *Şölen*'indeki *agalma*'ya vurgu yaptığı VIII. Seminer ve tamamen yeni bir nesne —gerçek bir nesne, arzunun nedeni— kavramsallaştırmaya başladığı IX. Seminer'e kadar bu durum değişmez. Bu seminerden itibaren, Lacan neredeyse tüm dikkatini bu sonuncuya vermiştir ama bu durum imgesel düzeye yerleştirilen nesnenin önemini hiç azaltmaz. Analitik şartları düşünmek yeterlidir.

Analizde, analizan analisti genellikle imgesel ötekinin vekili kabul eder (bilhassa da başlarda); analizanın o da *analizanmışçasına* kültür düzeyi, merakları, psikanalitik uyumu, inancı ya da buna benzer şeyler bakımından analistiyle özdeşleşme gayreti bunu gösterir. Kendi tecrübemde, birlikte iki üç seans yaptığım analizanlar arasında raflarımızın aynı kitaplarla dolu olduğuna dikkat çekip, ilgilerimizin,

bakış açılarımızın aynı olduğunun ima edilmesi epey sık rastladığım bir durum. Bu türden benzerlikler bulup benimle bir öteki olarak özdeşleşme gayreti, başlarda belki aşk doğurabilir ama en nihayetinde rekabete yol açar: analizan başlarda beni kendisine benzer biri olarak görür, fakat sonrasında benden farklı olduğu, yani, benden üstün ya da aşağı olduğu alanlar aramaya yönelir.

Lacan rekabetin bu düzeyini pek çok Amerikan analistin "karşı-aktarım" dediği düzeye yerleştirir: bu düzey, analistin kendini analizanıyla kıyasladığı, onun söylemini kendi söylemi açısından ölçüp biçtiği, kısaca, onunla aynı oyuna kapılıp gittiği düzeydir. "Analiz ortamında (ya da dışında) ne olup bittiğine ilişkin kavrayışlarında benden üstün olduklarını mı düşünüyorlar, yoksa aşağı olduklarını mı? İsteklerime boyun eğiyorlar mı? Durumun kontrolü bende mi? Yoksa ipleri elime almalı mıyım? Bu insan nasıl olur da benim sinirimi bozar, nasıl olur da bana kendimi bu kadar berbat hissettirir?" Lacan'ın bakış açısında karşı-aktarımsal duygular kaçınılmaz değildir; daima ve kati suretle imgesel düzeye yerleştirirler, bu yüzden de analist bu duygulardan sakınmalıdır. Analizana ifşa edilmemelidirler çünkü analist ve analizan pozisyonları aynı düzeydedir, ikisi de birbiri için imgesel ötekidir, benzer duygulara, takıntılara, endişelere vs. sahip olabilirler. Bu tip bir pozisyon alma, analizanın analistini bir Öteki role yerleştirmesini engeller.

Nesne olarak Öteki, Simgesel İlişkiler

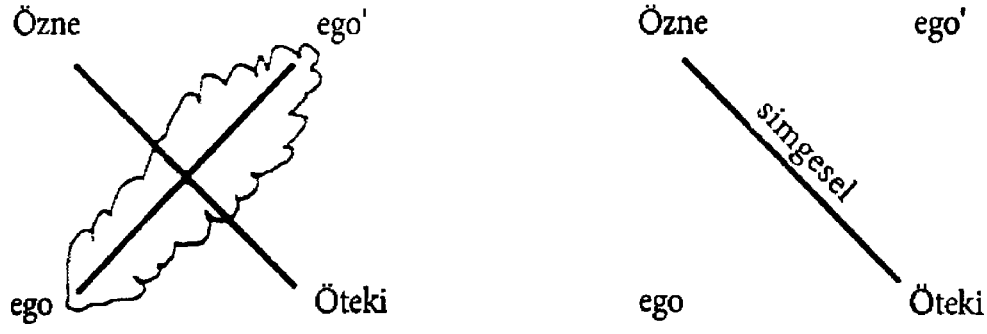
> Tüm bunlar bir başka insana yöneliktir — bilhassa da
> yerinin doldurulması mümkün olmayan
> tarih-öncesi, unutulmaz bir başka insana.
>
> —Freud, SE I, s. 239

Simgesel ilişkiler dil, bilgi, yasa, kariyer, akademi, ahlak, idealler vs. biçimdeki Öteki'yle ve onun tayin ettiği (daha güçlü bir ifadeyle,

talep ettiği) nesnelerle girilen ilişkilerdir: dereceler, diplomalar, başarı, evlilik, çocuk, nevrozda tüm bunlara bir de kaygı eşlik eder genelde. Bununla birlikte, analitik ortamdaki simgesel ilişkiler düzeyinde gerçekten önemli olan tek "nesne" (biraz üstünkörü ifade edersek) Öteki olarak, Öteki'nin vekili ya da temsilcisi olarak analisttir.[7]

Lacan'ın 1950'lerin başından ortasına kadarki çalışmasının karakteristik özelliğini yansıtan iki-kademeli analitik çerçeve modelinde (imgesel ve simgesel), nevrotiğe uygulanan analiz simgesel ilişkilerdeki imgesel ilişkilerin yarattığı paraziti temizlemeyi, başka bir ifadeyle, analizanın Öteki'yle yaşadığı sorunlarla yüzleşebilmesi için imgesel ilgileri ortadan kaldırmayı amaçlar. Örneğin heteroseksüel nevrotiklerde, başka şeylerin yanısıra, aynı cinsin üyeleriyle girilen imgesel özdeşleşmelerin etraflıca incelenerek feshedilmeleri de analizin bir parçasıdır genelde (şekil 7.2).

Şekil 7.2

Lacan'ın çalışmalarının bu erken döneminde, özne Öteki'ne dair benimsenen bir tutumdan ibarettir; bu, öznenin Öteki'yle ilişkisinde "güvenli" mesafeyi korumaya çalıştığı, yani, Öteki'nin taleplerini tam olarak yerine getirmediği ama bütünüyle de boş vermediği, onun bildirdiği hedefleri gerçekleştirmeye ne çok yakın, ne de çok uzak olduğu semptomatik bir tutumdur.

Analizanlar analistlerini sıklıkla Öteki yerine koyarlar. Lacan bunu şöyle formüle eder: analizan analisti her şeyi —psikolojik güçlükler baş gösterdiğinde, semptomlar ortaya çıktığında ya da bu gibi

durumlarda ne olduğunu— bildiği varsayılan özne olarak görür. Hayatında bir kez bile analistle görüşmemiş insanlar da dahil olmak üzere, Batı toplumu genel olarak analistlerin bu tür bir bilgiye sahip olduğunu varsayar. Bugün dünyanın bazı bölgelerinde psikanalizin sahip olduğu toplumsal işlevin bu varsayımla bir bağlantısı olsa gerek.

Fakat analistin bu bilen özne rolünü kabul edip, yalnızca analiz esnasında inşa edilebilecekleri için önceden bilinmesine imkân dahi olmayan bu şeyleri bildiğine inanma yanılgısına düşmesi bir sorun ortaya çıkarır. Bu tuzak analistin yanıltıcı bir efendilik hissine kapılmasına neden olur ki bu da analizanla imgesel bir ilişki doğurur. Analistin her şeyi bilen Öteki'nin —normal veya anormal, doğru veya yanlış, iyi veya kötü tüm soruların adresi olan— Tanrı-vari pozisyonuna yerleştirilmesiyle birlikte, analiz kimileri için bir zamanlar günah çıkarmanın oynadığı rolü üstlenirken, kimileri için de yakarış/kefaretin rolünü üstlenmeye başlar. Lacan, bir noktada, analizanın kendi semptomuna, arzusuna, fantazi ve hazlarına ilişkin bilgi birikimine analistin sahip olduğu varsayımını aktarımın başlıca nedeni olarak tanımlar (bilginin bir başkasına atfedilmesi aşk uyandırır; aktarım aşkı).[8] Öteki rolü dolayısıyla kaderi bu faktörlere bağlı olan analist, bu pozisyondan yorumlama tuzağına düşmemelidir.

Başlarda Freud da bu yanılgıya düşmüştü: uzunca bir süre bilinçdışı, bastırma, semptom oluşumu vb. konulara ilişkin teorisini analizanlarına da açıkladı; onların kendisine anlattıklarını bu temelde yorumlayıp, bu yoruma katıldıklarına ve inandıklarına dair bir ifade yakalamaya çalıştı.[9] Neyse ki bu ifadenin ortaya çıkmayışını çok dert etmeyip, zamanla düşündüğü her şeyi —durumu kavrarken izlediği yolu— analizanlarına açıklama yaklaşımını terk etti. Çünkü analitik ortamda bir teorinin benimsenmesi, analistinkinden daha sağlam bir teoriye ulaşmak ve bu sayede onu bilen özne pozisyonundan edip, onun da tıpkı kendileri gibi alelade biri olduğunu, daima haklı çıkmak şöyle dursun, aslında kendilerinden daha da budala olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla, analizanları analistin teorisini çürütme arayışına

sokuyordu (*Rüyaların Yorumu*'nda, Freud'un teorisini —her rüya bir isteğin doyurulmasıdır— çürütecek bir rüya gördüğünü iddia eden kasabın karısının yaptığı gibi).[10]

Bu demek değildir ki analist bildiği varsayılan özne pozisyonunu ne yapıp edip korumalıdır, tam aksine. Doğrudan böyle bir özneyi canlandırmak, analizan tarafında imgesel bir rekabet ilişkisinin doğmasına yol açar ki bu analist ile analizan arasında kurulabilecek en kötü ilişkidir. Bu ilk tuzaktır. İkinci tuzak: Analist kendisine atfedilen bu bilgiye gerçekten sahip olduğuna inanırsa, yorumlarını kürsüden vaaz verir gibi bildirmek durumunda kalacaktır; yapacağı yorumlar analizanlarına pek faydalı olmayacağı gibi, olsa olsa onları kendisine daha bağımlı hale getirecektir. Çünkü analist analizanın kendi semptomlarını "anlamak" için talep ettiği tavsiye ya da yorumu verdiğinde, ona sahip olmadığı bir şey (eksik, yani arzu) vermek yerine, neye sahipse ("bilgi") onu verip, analizanını arzulamak yerine talep etmeye, ayrılma yerine yabancılaşmış halde kalmaya teşvik etmiş olur.

Analist, analitik ortamda bilginin temsilcisi olarak kendisini görmek yerine, analizanın bilinçdışını dikkate almalıdır. Analitik ortamda nihai otorite, Öteki ya da "bildiği varsayılan özne" olarak alınması gereken tek şey —analizanın konuşmasındaki sekteler, sürçmeler ve lekelerde, sakarlıklarda, unutulan randevularda, hatalı para hesaplarında kendini gösteren ve konuşan— bilinçdışıdır.

Bununla birlikte, başlangıçta analizan analisti talebin Öteki'si rolüne,[11] başka bir ifadeyle, bilgi, yardım, beslenme, tanınma, ilgi, şefkat, onay ve kınama taleplerini daima yönelttiği (genelde ebeveyn olarak) Öteki rolüne konumlandırır. Lacan'a göre tüm bu talepler tek bir noktada özetlenebilir: aşk talebi.[12] Bunu şöyle de formüle edilebiliriz; tüm bu spesifik taleplerin ötesinde, aranan şey daima aşktır.

Winnicott'ın da dahil olduğu bazı analistler, analizana annelik etmenin analistin vazifesi olduğuna inanıyorlardı çünkü onlara göre analizanın nevrozu "doğru dürüst bir annelik görmediğine" işaret ediyordu. Onlara göre, analist "iyi bir anne" olmaya gayret etmelidir;

analizanın büyürken gördüğü ilgideki, onaylanma, kınama, sevgi ve disiplindeki açığı telafi etmelidir. Kusursuz bir aşk nesnesi olmalıdır; ne boğmalı, ne yok olmalıdır. Sorun şu ki, Lacan'a göre bu analizanı analistine daha da bağımlı getirip, arzusunun (fantazisinde dile geldiği üzere) bütünüyle analistin talebi ($ ◊ D) etrafında dönmesine neden olur: gösterdiği ilerleme, rüyaları, hayalleri, dışa vurdukları, kısaca her ne yapıyorsa ya analist talep ettiği içindir, ya analizan onun talep ettiğini sandığı için.

Analist daima birtakım taleplerde bulunur: buluşma saatleri, seans sıklığı, ücret ve konuşma (örneğin, analizandan aklına geleni söylemesini istemek) gibi, fakat ebeveyn olarak Öteki rolüne yerleştirildiğinde bu talepler aşk emaresi olarak okunurlar, onu tek bir aşk nesnesine sabitleyerek analizanın taleplerine yakıt olurlar. Zira aşkın (taleple bağlantılı) bir nesnesi *vardır*.[13] Freud'un "nesne seçimi" üzerine söyledikleri, öznenin benzer türden bir aşk nesnesi için, ya da aşk nesnesiyle aynı türden bir ilişki için tekrar edip durduğu talebiyle ilgili olsa gerek. Benzer şekilde, Lacan'ın çalışmalarının erken döneminde (özellikle de VI. Seminer'de) söz ettiği "arzu" nesneleri, yani "arzulanan" nesneler, düpedüz aşk nesneleridir, öznenin aşk talebini yönelttiği nesnelerdir.

talep ⟶ nesne

1950'lerin başından ortasına kadarki süreçte Lacan analizi, analizanın imgesel ilişkilerinin adım adım devre dışı bırakılması ve giderek simgesel ilişkilerine, yani, Öteki'yle ilişkisine odaklanmasını sağlamaya yönelik bir faaliyet olarak kavrar. Bu aşamada, analiz en nihayetinde öznenin analist tarafından cisimleştirilmiş *olmayan* bir Öteki'ne dair pozisyonunun "düzeltilmesinden" ibarettir. Teorisinin bu döneminde, Lacan böyle bir yeniden konumlanmanın Öteki'nin idaresinden çıkmış, deyim yerindeyse, palazlanmış bir arzu meydana getireceğine inanıyordu. Fakat sonrasında, bu düzeyde sürdürülen bir analizin arzu olarak öznenin kurulmasına yetmediği gibi, özneyi Öteki'nin talebinde temellenen talep düzeyindeki saplanmışlığına terk

ettiğini fark etmiştir. I. Seminer'e gelindiğinde, analistin merkez-dışı rolü seminerin hiçbir yerinde açıkça belirtilmemekle birlikte, Lacan (dil, gelenek vb. olarak) Öteki'yi çoktan analistle analizanın *arasına* yerleştirmiştir.[14] Bu noktada, Lacan tümüyle analizanın Öteki'yle ilişkisine yoğunlaşır ki gördüğümüz gibi, eğer analist Öteki rolünden içtenlikle el çekmez, bu rolden feragat etmezse, analizan talep düzeyine sıkışır, bu düzeyde saplanıp kalır, Öteki'nin talebiyle kafayı bozar ve asla gerçek manasıyla arzulayamaz.

Analistin analizanın nesnesi olarak muhtelif rollerini—öteki (*a*') ya da Öteki (A)— incelerken, analistin imgeselin tuzaklarından (bazı yönlerden doğru olsa da kendisini analizanla aynı kefeye koymaktan) sakınıp, yorumlarını her şeyi bilen Öteki pozisyonundan yapmaması gerektiğini gördük. Peki, bu durumda analist kendini nereye yerleştirecek? Ne imgesel rakip, ne de Öteki'nin temsilcisi olmayan bir analist için ne tür bir nesne kalıyor geriye? Hangi roller kaldı elimizde? Analistin analizanın psişik ekonomisindeki rolü ne olacak? Arzunun doğası üzerine titiz çalışması sayesinde, Lacan tüm bu soruları yanıtlar. Gelin, Lacan'ın arzu meselesinde vardığı sonuca doğru bir sıçrama yapalım.

Gerçek Nesneler, Gerçek'le Karşılaşmalar

Arzu ne tatmin arayan bir iştahtır, ne de
aşk talebi; ilkinin ikincisinden çıkarılmasıyla
elde edilen farktır—bu ikisinin birbirinden
ayrılması olgusunun ta kendisidir.
—Lacan, *Écrits*, s. 287

Je te demande de refuser ce que je t'offre parce que ce
n'est pas ça![15]
—Lacan

Birinin sizden bir şey istemesi, gerçekten
vermenizi istedikleri şeyin o olduğu anlamına gelmez.[16]
—Lacan, XIII. Seminer, 23 Mart 1966

Arzunun, aslına bakarsanız, nesnesi filan yoktur. Özü itibarıyla, başka bir şeye yönelik daimi bir arayıştır; onu tatmin edebilecek, başka bir ifadeyle, söndürebilecek nitelikte bir nesne yoktur. Gösterenlerin diyalektik *hareketinin* asli bir parçasıdır ve bu özelliğiyle de saplanmanın tam karşısında durur. Tatminden ziyade kendini devam ettirmenin, tekâmülün peşindedir: daha fazla arzu, daha büyük arzu! Tek dileği arzulamaya devam etmektir. Dolasıyla, Lacan'a göre arzu ile konuşma dilinde bu adla tanımlanan şeyin hiç ilgisi yoktur çünkü arzu ile talep arasında keskin bir ayrım vardır.

Arzuyla ilgili tek nesne, arzuya *neden olan* "nesne"dir (bunu hâlâ nesne olarak tanımlayacaksak şayet). Arzunun müstakil bir "nesnesi" yoktur.[17] Ama onu var eden bir nedeni vardır; Lacan buna nesne (a), arzunun nedeni der. Nesnenin paranteze alınması —en bariz biçimiyle, (kısaca *Suite* de denilen) "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"in *Écrits* 1966'daki ekinde görülür— nesnenin imgesel düzenden gerçeğe aktarılmasının işaretidir: bu noktadan itibaren, Lacan nesne *a* ("a" italik) yerine nesne (a) yazar. Aslında nedenden bahsederken "nesne" terimini kullanmak dahi pek çok açıdan yanıltıcıdır kuşkusuz fakat anlamını değiştirdiği halde terimden vazgeçmeyerek, Lacan psikanalitik teoride çoğunlukla "nesne" adıyla yürütülen ve örtük biçimde nesneye ikincil değer atfeden tartışmaları es geçmeyi ister.[18]

Arzunun nedeni olarak nesne (a) arzuyu meydana getiren şeydir: arzunun doğumundan da, alacağı özel biçim ve yoğunluğundan da o mesuldür. Bir şemayla tarif edersek, şöyle bir hat ortaya çıkar:

neden ⟶ arzu ⟶ bir nesneden ötekine metonimik kayma [19]

Şimdi, gelin bunu birazcık destekleyelim. Çocukta arzuyu doğuran şey ne Öteki'nin talebidir, ne de Öteki'nin şu veya bu özel nesneye ya da kişiye yönelik arzusudur; arzuyu uyandıran Öteki'nin arzudur. Öteki'nin arzusu yalnızca çocuğun arzusuna sebep olmakla da kalmaz, temas ettiği belirli nesneler ve insanlara yönlendirir onu. Çocukta

arzuyu meydana getiren şey —Öteki'nin birine ya da bir şeye bakışında [*gaze*] kendini gösteren, fakat o şeyden ayrı— saf bir arzulu olma hali olan Öteki'nin arzusudur. Örneğin, çocuğun arzusunu uyandıran şey, bakılan nesne değildir; bakış edimi esnasında kendini gösteren arzudur.

"Nesne seçiminde" rol oynayan faktörler —saç rengi, göz rengi vesaire— olarak bahsettikleri çeşitli nitelik ya da sıfatın yanında, analizanlar sıklıkla baş etmesi, yani, dile getirmesi çok daha güç bir şeyden söz ederler: bir erkeğin bir kadına tek bir bakışı, o kadına bir erkekte aradığı her şeyi özetleyebilir. (Kadının ihtiyaçlara dair tipik Amerikan söylemine sığınarak bir erkekte ne aradığına ilişkin *söylediklerini* önemli değildir: "İhtiyacım olan sadece biraz şefkat, biraz destek, biraz da teşvik edilmek." Çünkü bu bütünüyle bilinçli ego söylemidir: Öteki'nin, Amerikan toplumsal Ötekisinin söylemidir). Bakışın bu tikel biçimi, bu —örnek vermek gerekirse— arsız, cüretkâr bakış, egonun akladığı tüm o iyi niteliklerce (ailesinin geçimini sağlayan, şefkatli, iyi bir baba vb.) bastırılamayacak bir arzu uyandırıp, sahiden de kadının arzusuna neden olabilir. Söz konusu kadın için, Freud'un "nesne seçimi" dediği ve benim de *seçim refakatçisi* diyeceğim şeyi belirleyen, arzuya-neden-olan bu bakıştır işte. Çünkü bu bakış, dünyada bulunduğu haliyle, biriyle, yani, bir "birey" ile ilişkilendirilir. Bu birey, öznenin arzu-esinleyen bakışın yakınında olma umudunun refakatçisi olur.

Neden olan nesne ⟶ arzu ⟶ refakatçi
bakış/nazar (a) $
ses (a)

Ancak işin aslı şu ki; nedenle kıyaslandığında refakatçinin (bütün o bireysel özellikleri, zaafları, ayırt edici nitelikleriyle) pek de öyle arzulanacak pek bir tarafı yoktur. Mesela kadın, refakatçinin kendisine o bakışı atma kabiliyetinden ziyade ondaki önemsiz başka bir şeyle ilgileniyor olabilir fakat olur da adam öyle bakamaz hale gelirse, ilişkilerini eski haline getirebilmek için bu sefer kadının kıpırdanması, arzu-esinleyen o özel bakışla münasebetini tekrar tesis etmenin peşine düşmesi gerekebilir.

Bir kadında her şeyden çok sesi önemseyen adamlar için mesela, arzuyu harekete geçiren kadının ne söylediği, nasıl söylediği filan değildir; sesinin tonudur, tınısıdır. Böyle bir adam, sesi tıpkı annesininki gibi arzu uyandıran bir sesin sahibiyle karşılaştığında, kendisi için münasip görülebilecek bir eş aramayı bırakıp etrafındakilerin düşüncelerini, toplumsal baskıyı ve beylik ahlaki yargıları hiçe sayabilir.

Genelde düşünüldüğü biçimiyle aşk için olmasa da arzu için, arzulayan özne pozisyonunu sürdürebilmek için bu şarttır.

Yukarıda verdiğim nesne (a) örneklerinin ikisinin de ses ve bakışta kendini gösterdiği biçimiyle Öteki'nin arzusu olduklarına dikkat edin, ikisi de yansıtılamazdır (*unspecularizable*): kendi başlarına göremezsiniz onları, ayna imgeleri yoktur, üstelik simgeselleştirilmeleri ya da biçimlendirilmeleri de ziyadesiyle zordur. Lacan'ın gerçek dediği düzene kayıtlıdırlar; imgeselleştirilmeye de, simgeselleştirilmeye de dirençlidirler. Bunun yanında, öznenin en can alıcı haz/acı, heyecan/hüsran, coşku/dehşet deneyimleriyle yakından ilişkilidirler. Analitik faaliyete —konuşma, sözcüklere dökme, sorunun ne olduğunu dile getirmeye çalışma, söyleme— direnirler, öznenin varoluşunu belirleyen *jouissance* ile ilgilidirler.

Gerçek en temelde simgeselleştirmeye direnen şeydir, bu yönüyle de bir şeyin başka bir şeyle ikame edilebildiği simgesel düzenin tipik bir özelliği olan diyalektikleştirmeye dirençlidir. Her şeyin tazmini mümkün değildir; bazı şeyler sırf "gösterenleştirilememeleri" yüzünden değiş tokuşa kapalıdır. Öznenin tekrar tekrar kendilerine dönüp durmasını gerektiren Şey-vari nitelikleri yüzünden başka bir yerde bulunmaları imkânsızdır.

Gerçeğe dokunacak yolların bulunması, onun meydana çıkardığı tekrara çomak sokmak, yalıtılmış olan Şey'i diyalektikleştirmek ve öznenin nedenle bağlantılı olarak kendisini kurduğu yer olan temel fantaziyi silkelemek Lacancı psikanalizin kabullendiği bir mücadeledir.

Kayıp Nesneler

Lacan nesne (a)'yı kavramsallaştırmada kendisine yardımcı olan birkaç psikanaliste borcunu açıkça ifade eder: Karl Abraham, Melanie Klein ("kısmi-nesne") ve Donald Winnicott ("geçiş nesneleri").[20] Bununla birlikte, "kayıp nesne" mefhumunun formülasyonu için Freud'a olan borcu hepsinden fazladır kuşkusuz. Gerçi, çoğu zaman olduğu gibi, Lacan'ın "kayıp nesne"si Freud'da "rastlanabilecek" herhangi bir şeyin çok ötesine uzanır. Kendi bağlamında ele alındığında, Freud ne nesnelerin önlenemez, engellenemez bir şekilde kayıp olduğunu iddia eder, ne de bir nesnenin "yeniden keşfedilmesinin" ya da "tekrar bulunmasının" o nesnenin hâlihazırda kayıp olduğu anlamına geldiğini.

Örneğin, Freud'un "Negation"da söylediklerine bakalım:

> Deneyimlerimiz bize şunu öğretti: bir şeyin [*ein Ding*] (tatmin getiren bir nesne) sadece "iyi" olması —dolayısıyla da egoya dahil edilmeyi hak etmesi— değil,, dış dünyada var olması, gerektiği anda ulaşılabilmesi de önemlidir. Basit "iyi" veya "kötü" nitelik atfetme yargısından varlık yargısına doğru atılan bu adımı anlamak için tüm temsillerin [zihinsel imgeler] algılardan oluştuğunu ve bunların tekrarı olduğunu hatırlamalıyız. Bu bakımdan, temsil edilen [kafada canlandırılan, çizilen] gerçekliği [dış dünyadaki mevcudiyeti] garantiye alan şey en başta bir temsilin varlığıdır. Öznel ile nesnel arasındaki karşıtlık en baştan beri olan bir şey değildir: düşüncenin, bir kere algılanan ve artık mevcut olmayan bir dış nesneyi temsilde yeniden üreterek tekrar etme kabiliyeti sayesinde kurulmuştur. Bu doğrultuda, gerçekliği test etmenin ilk ve doğrudan amacı, gerçek algıda [zihinde] temsil edilene denk düşen bir nesne bulmak değildir, bu nesneyi yeniden bulmaktır; kendini o nesnenin hâlâ dışarda bir yerde olduğuna ikna etmektir... Gerçeklik testinin uygulanabilmesinin başlıca ön koşulu, önceden gerçek tatmin vermiş nesnelerin kaybolmuş olmasıdır. (SE XIX, s.237-38, çeviri değiştirildi.)

Freud burada, nesnenin doğası gereği, mutlak anlamda kayıp olduğunu iddia etmez. Başlangıçta, *karşılaşılan* bir nesne çocuk tarafından

aktif biçimde görülmez çünkü böyle bir karşılaşma gerçekleşmeden önce çocuk nesne arayıp bulacak kabiliyete sahip değildir. Sonrasında ise, tatmin deneyimi anısı hatırlanır (deyim yerindeyse, tekrar aktive edilir ya da tekrar canlandırılır); tatmin bir sanrıdan ibaret olabileceği (birincil süreç) gibi, "dış" dünyada aranıp bulunmuş da olabilir (ikincil süreç). Dolayısıyla, başlangıçta *Objectfindung* söz konusu değildir, yalnızca *Wiederzufindung* vardır: kasıtlı bir şekilde nesne *bulma* söz konusu değildir; yalnızca "dış" dünyada, kişinin daha önceden rastlaştığı tatmin deneyimine dair anısıyla örtüşecek bir nesnenin *yeniden bulunması* söz konusudur (*tuchi*). Buna karşılık, hayvanlar içgüdüleri (kazınmış, kaydedilmiş, kodlanmış bir tür bilgi) ne aramalarını söylerse onun *peşinde* sürüklenirler.[21] İnsanlar neyin tatmin vereceğine ilişkin böyle doğuştan bir bilgiden yoksundurlar, önce talihin yüzlerine gülmesi ve onunla karşılaşmaları gerekir ancak bir kez karşılaştıktan sonra tatmin deneyimini tekrar etmek için harekete geçebilirler.

Benzer şekilde, *Cinsellik Üzerine Üç Deneme*'de, Freud "bir nesnenin bulunması aslında yeniden bulunmasıdır" (SE VII, s. 222) derken, gizillik dönemi sonrasındaki nesne-seçiminin çocuğun ilk nesne-seçimini (meme) tekrar ettiği gerçeğine gönderme yapar. Burada da, önceden karşılaşılan bir nesne daha sonraki bir zamanda tekrar bulunur.

Freud'un dili çeşitli imalara son derece açıktır ve Lacan bu metinlerin *Talmudic* bir okumasını sunar (VII. Seminer, s.58'de kendisinin de söylediği üzere); metnin harfini bariz anlamından daha çok önemseyen bir okuma. Nesne bulunabilecek bir şey değilse, bu muhtemelen nesnenin doğası gereği fantazmatik oluşundan, *hatırlanan* bir tatmin deneyimine denk düşmemesindendir. Çünkü ilk etapta böyle bir nesne *yoktur*: hâlihazırda "kayıp bir nesne" *yoktur*; özne onu fantazisi ya da rüyası dışında bir yerde bulamayacağı için ancak sonradan kayıp olarak kurulabilir. Freud'un metnini bir sıçrama tahtası gibi kullanarak, nesneyi hep, zaten kayıp olan bir şey olarak görebiliriz.[22]

Kayıp nesneyi başka bir yoldan daha açıklayabilirdik. İlk tatmin deneyimi esnasında, meme bebeğin bedeninin parçası olmayan,

kontrolü dışındaki bir nesne olması şöyle dursun, nesne olarak bile kurulmaz. Ancak sonradan, anne çocuğa istediğini vermediğinde, emzirmeyi reddettiğinde bebeğin tatmin deneyimini tekrar etmek üzere kalkıştığı çok sayıda denemenin ardından kurulur. Memenin çocuktan ayrı, onun kontrolü dışında bir nesne olarak kurulmasına yol açan memenin yokluğu, dolayısıyla da tatmine ulaşma başarısızlığıdır. Bir kez kurulduğunda (yani, çocuk henüz başkalarının anlayabileceği bir şekilde konuşamasa da simgeselleştirildiğinde), çocuk ilk seferki deneyimini, yani, dudaklarından, dilinden, ağzından, kısaca kendinden *ayrılmamış* haldeki memeyi asla tekrar bulamaz. Nesne bir kez kurulduğunda, bebekle meme arasında, özne ile nesne arasında hiçbir ayrımın olmadığı o "ilk durum" asla tekrar deneyimlenemez (çünkü özne, ancak eksik haldeki meme nesne olarak kurulduğunda, bu nesneyle ilişkili olarak var olmaya başlar); haliyle, ilk seferde edinilen tatmin de tekrar edilemez.[23] Bir anlamda masumiyet sonsuza dek kaybolur ve gerçek memenin asla tam olarak *o* olamayacağı bundan sonra anlaşılır. *Nesne (a), nesnenin kurulduğu bu işlemin bir kalıntısıdır, bu simgeselleştirme harekâtından paçayı kurtarmış bir hurdadır.*[24] Başka bir şeyden yadigârdır; belki kayıp, belki daha bulunmamış bir şeyden.

İşte bu da 5. Bölüm'de nesne (a) için söylediğim şeydir tam olarak: nesne (a) varsayımsal kayıp anne-çocuk birliğinin kalıntısıdır.

Freudcu Şey

Lacancı nesnenin başka görünümleri de benzer şekilde Freud'un çalışmasından türemiştir. Yukarıda, "Negation"dan aldığım pasajda karşılaştığımız *Das Ding* (Şey), Freud'un "Project for a Scientific Psychology"si temelinde, Lacan tarafından VII. Seminer'de etraflıca tartışılmıştır. Freud, Şey'i bebeğin memeye ilişkin algısında sabit olan şey biçiminde nöronal terimlerle tarif eder: "nöronal kompleks"te "algısal komplek-

sin daimi kısmıyla" örtüşen tek nöron (Freud'un el yazmalarında gayet isabetli bir şekilde belirtildiği üzere, "nöron *a*") (SE 1, s328). Değişken olan ("nöron *b*") diğer nöronlarla (başka belirgin algılara ilişkin bellek mekânlarıyla) bağ kurup onlarla ilişkiye girer. Lacan'ın, Freud'un gösteren halindeki nöronlar ve gösterenler arasındaki eklemler, bağlantılar biçimindeki kolaylaştırıcılar (*Bahnungen*, gedikler) için önerdiği "tercümede" etrafı gösteren zinciri tarafından çevrilmiş olmasına rağmen, zincirin geri kalanından kopmuş, tek başına duran bir şey (nöron *a*) buluruz: Şey, nam-ı diğer nesne (a).

Freud kendi tarifini ötekine kadar genişletir: yardıma muhtaç haldeki bebekle ilk ilgilenen dost insan, hemcins ya da komşu (*Nebenmensch*). "Bu hemcins kompleksi iki bölüme ayrılır. Bunların biri daimi bir yapı olma etkisi gösterip tutarlı bir 'şey' olarak kalır" (SE I, s.331). Bu daimi kısım öteki nöronlarla —başka bir deyişle, gösterenlerle— çağrışımsal bağlardan mahrum kaldığı ölçüde, Lacan "çevirisine" şöyle devam eder: "*Das Ding*, en baştan beri anlamsızlık [ya da anlamın-ötesi: *hors-signifié*] dediğim şeydir. Özne, kendisini her tür bastırmanın öncesindeki birincil duygulanım tarafından karakterize edilen bir ilişki içinde kurarak, hem bu anlamsızlıktan, hem de onunla duygulanımsal bir ilişki kurmaktan uzak durur" (VII. Seminer, s. 54).

Das Ding burada Öteki'nde ("Öteki-kompleksinde") *imlenmeyen* ve *imlenemez* nesne olarak belirir: Öteki'nin *içinde* olan ama Öteki'nden fazla ya da onu aşan bir şey.[25] Bu, öznenin mesafesini koruduğu, ne çok yaklaştığı, ne çok uzaklaştığı o nesnedir. Özne ona karşı, *onunla ilgili asal haz/acı deneyimine karşı bir savunma biçiminde vücut bulur.* Öznenin onunla ilişkisi birincil duygulanım tarafından belirlenir; bu ister histerideki gibi tiksinme, iğrenme ya da hoşnutsuzluk olsun, ister obsesyondaki gibi sakınmaya neden olan bunaltı[26] ya da üstesinden-gelme hissi olsun. Doğrusu, histeri ile obsesyonu ayıran yapısal tanı ölçütünü de bebeğin hemcinsiyle (ebeveyn olarak Öteki) ilişkisinde karşılaştığı "şey"e (nesne *a*) dair benimsenen bu değişken birincil tutumlar, "birincil duygulanımlar" oluşturur. Freud'un Fliess'e

yazdığı mektuplarda, histerinin bir başka insanla "ilk" cinsellik yüklü karşılaşmaya verilen belli türden duygusal tepki (rahatsızlık ya da tiksinme) tanımlandığını; obsesyonun ise başka bir tepki açısından çeşitli şekillerde tanımlandığını görürüz: haz, bunaltı ya da suçluluk. [27]

Burada, hem Lacan'ın "Freudcu Şey" dediği şeyin nesne (a)'nın erken bir versiyonu olduğunu, hem de (5. ve 6. bölümlerde tanımlandığı üzere) Freud'un tanımladığı bu şeyle kurulan ilk ilişkinin temel fantazinin teşkil ettiği ilişkiyle aynı olduğunu görürüz.

Artı-Değer, Artı-*Jouissance*

Lacan XVI. Seminer'de nesne (a)'yı Marx'ın artı-değer kavramıyla özdeşleştirir.[28] Özne tarafından en çok kıymet verilen, en fazla değer biçilen şey olan nesne (a) eskinin altın standardıyla ilişkilendirilir; ölçülebilen diğer tüm değerlere (para birimleri, kıymetli metaller, mücevherat vb.) karşı tek değer. Özne tüm aktivite ve ilişkilerinde bu değerin peşinde koşar.

Artı-değer, kapitalizmde "kazanç" ya da "kâr" denen şeyin miktarına denk düşer: kapitalistin işçileriyle paylaşmak yerine kendine ayırdığı kaymaktır ("yeniden yatırım sermayesi" ya da başka hüsnütabirlerle de anılır). En genel anlamıyla, işçinin emeğinin meyvesidir. Amerikan İngilizcesinde yazılmış resmi belgelerde, mülkün belli oranı üzerindeki "kullanım hakkından," veya bu tutarı himayesinde tutma hakkından söz edildiğinde, bu, mülkiyet sahibi kişinin, mülkün ya da paranın kendisinde dair bir hakkı olmasa bile, o mülkten kar elde etme hakkı olduğu anlamına gelir. Başka bir deyişle, bu bir mülkiyet hakkından ziyade "faydalanma / keyfini sürme" [*enjoyment*] hakkıdır. Gündelik Fransızcada bu kişinin söz konusu mülk veya paranın *la jouissance*'ına sahip olduğu söylenebilir. Daha net Fransızca finans terimleriyle söylersek, söz konusu kişinin arazi, yapı ya da sermayenin kendisinden (*la nue-propriété*; harfiyen, "çıplak mülki-

yet") yararlanmaktan ziyade, yalnızca onun meyvesini yemesi, yani, bakımı, işlenmesi vb. maliyetlerin, kısaca işletme maliyetinin amortismanı için gerekenin üzerindeki getirisinden faydalanması / bunun keyfini sürmesi demektir (Fransız hukuk jargonunda, *jouissance*'ın iyelikle yakından ilgili olduğunu gözden kaçırmayın.)[29]

İşçi artı-üründen asla faydalanmaz: onu "kaybeder." Çalışma süreci ondan "yabancılaşmış" bir özne (S) üretirken, bir yandan da kaybı üretir: (a). Ürün fazlasından faydalanan, Öteki olarak kapitalisttir ve tam da bu yüzden özne kendini Öteki'nin hayrına çalıştığı, Öteki'nin *jouissance*'ına kurban olduğu nahoş bir durumda bulur ki bu da nevrotiğin en nefret ettiği şeydir!

Artı-değere benzer şekilde, artı-*jouissance* Öteki'ndeki öznenin "dışında" cereyan eden bir şey olarak görülebilir. *Hors corps* cereyan eden libodunun bir parçasıdır bu (daha detaylı bir tartışma için bkz. 8. Bölüm, "Kastrasyon")

Arzu nesnesi ile *arzuya neden olan nesne* arasındaki fark gerçekten çok önemlidir. Literatürdeki nesne (a) açıklamalarının çoğu, Freud'un nesnelerini tartışırken kullanılan basit, tekdüze bir dili paylaşıyor maalesef: anne çocuğun ilk nesnesidir; erkek çocuk annesiyle aynı cinsiyetten başka bir aşk nesnesi bulmalıdır; kız çocuk ilk nesnesinin karşı cinsiyetinden bir aşk nesnesi bulmalıdır vesaire. Bu durum, Lacan'ın zaten hayli karmaşık olan teorisini kavramayı daha da zorlaştırıyor. Burada ortaya koyduğum tartışma pek kapsamlı bir tartışma değil çünkü nesne (a)'nın daha detaylı yönleri gelecek bölümlerde ve eklerde ele alınacak.

8

Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur

Lacan'ın cinsel fark ya da kendi tabiriyle, "cinsiyetlenme" formülasyonunda parça-bütün diyalektiği çok hayati bir konuma sahiptir. Ancak hem İngilizce, hem de Fransızca literatür, Lacan'ın yürüttüğü tartışmayı çoğunlukla yanlış anlamış, hepsi-biraz (*all-some*) diyalektiği etrafında yoğunlaşmıştır; bilhassa da *Encore*'dan (XX. Seminer) tercüme edilen ve *Feminine Sexuality*'de yayınlanan bölümlerde bu yanlış anlama çok feci düzeylere ulaşıyor.

Hepsi-biraz diyalektiği, doğru veya yanlış, çoğunlukla Aristoteles'e kadar izlenir, oysa parça-bütün diyalektiği genellikle Sokrates öncesi dönem ile Hegel'e mal edilir. Fakat Lacan'ınki, parça-bütün diyalektiğinin bükülmüş bir versiyonudur: bütün asla bütün değildir (Öteki yoktur), parça ise tanımlanamaz, konumlandırılamaz, belirlenemezdir[1] ve "bütünle hiç ilgisi yoktur."[2] Böyle düşününce, daha geleneksel bir felsefi arka plana sahip olanlara kıyasla, Lacan'ın diyalektiğinin küme teorisindeki modern gelişmelere aşina olan matematikçiler ile postyapısalcılar için daha anlaşılabilir olması pek şaşırtıcı değildir.

Lacan'ın cinsel fark meselesine bakışını ortaya koyarken, baş edilmesi gereken pek çok engel çıkar karşımıza. İngilizce yazan (ya da İngilizceye çevrilen) kimi yazarlar, Lacan'ın cinsiyetlenme üzerine çalışmasını, onun düşüncesinin başka yönlerini doğru düzgün kavramadan ele aldıkları için okuyucularına kısmen de olsa yanlış yorumlarla örülü bir okuma sunup, Lacan'ın hiçbir zaman benimsemediği görüşleri eleştirmişlerdir.[3] Lacan'ın kulağa metafizik gelen iddialarından birini ("Mektup gideceği yere daima ulaşır") alıp bağlamı dışına çekmek ve sonra da (Derrida'nın "The Purveyor of Truth"da yaptığı gibi)

hiç söylemediği şeyler üzerinden Lacan'a saldırmak zor bir iş değil; Lacan metinlerinde "fallus" sözcüğünün geçtiği yerleri bulan herkes onu fallosantrizmle suçlayabilir. Asıl mesele, Lacan'ın (XVIII. ve XXI. Seminer ile başka bazı yerlerdeki) sayısız cinsel fark açıklamasını elekten geçirip asıl ilgilendiği şeyi yakalamakta, esas tezini yalıtabilmekte.

Burada gerçekleştirmeyi umduğum dört şey var: (1) Lacan'ın kastrasyon, fallus ve fallik işlev derken ne kastettiğini açıklamak; (2) Lacan'ın "cinsel ilişki diye bir şey yoktur" ifadesiyle neyi hedeflediğini göstermek; (3) cinsel fark üzerine tartışmaları Lacan'ın gerçekten söyledikleri etrafında tekrar toplayabilmek adına, "cinsiyetlenme formüllerinin" hiç değilse bazı karmaşık yanlarını irdelemek[4] ve (4) Lacan'ın açıklamalarıyla gündeme gelen başka bazı geniş kapsamlı meseleleri ele almak. Kendi formülasyonlarından bazılarında yer alan Freudcu terimlerin ötesine bakabilmemizi sağlayacak malzemeyi yine Lacan temin eder: kastrasyonu yabancılaşma olarak, fallusu arzunun göstereni olarak, Baba-nın-Adı'nı S(Ⱥ) olarak gördüğümüzde, Freud'un alabildiğine kültürel terimlerinin ötesine uzanan bir cinsiyetlenme teorisi çizebilir hale geliriz.

Kastrasyon

XIV. Seminer'de Lacan sorar:

> Nedir kastrasyon? Küçük Hans'ın öne sürdüğü formülasyonlara pek benzemediği kesin; biri o ufak musluğu söktüğü halde, musluğun olduğu yerde durması gibi. Buradaki asıl mesele Hans'ın kendi *jouissance*'ını içinde tutamamasıdır (12 Nisan 1967).

Kastrasyon, belli bir noktada, belli miktarda *jouissance*'tan vazgeçmemiz gerektiği olgusuna dayanır. Bu ise, Lacan'ın kastrasyon mefhumunda feragat edilecek şeyin penis değil, *jouissance* olduğunu ima eder; kendi *jouissance*'larına yabancılaştıkları (terimin Marksist anlamıyla)

ölçüde, hem erkeğe, hem kadına uygulanabilir olması buradan gelir.

Lacan'ın düşüncesinde, kastrasyon yabancılaşma ve ayrılmayla çok yakından ilgilidir. Daha önce gördüğümüz gibi, konuşan özne yabancılaşmada ortaya çıkar ve dilde var olmak uğruna bir şeyden vazgeçmeye zorlanır.[5] Fakat ayrılma ikinci bir feragat daha gerektirir: talep olarak Öteki'den devşirilen hazdan, Öteki'nin talebini fantazi nesnesi olarak konumlandırmaktan ($S \lozenge a$ yerine $S \lozenge D$), yani, dürtüden elde edilen hazdan.

Peki, feda edilen bu *jouissance*'a ne olur? Nereye gider? Tamamen iptal mi olur? Tarihe mi karışır? Yoksa başka bir düzey ya da mahale mi kayar? Yanıt pek de gizemli değil: Öteki'ne kayar; bir bakıma, Öteki'nin hesabına aktarılır.[6] Bu ne anlama geliyor peki? Bedenden dışarı "sızan" bu *jouissance* konuşmada tekrar temellenir. Bizim yerimize dil olarak Öteki eğlenir. Başka türlü ifade edersek, Öteki'nde cereyan eden o *jouissance*'tan pay almamız ancak Öteki'nde yabancılaştığımız, Öteki'nin söylemine gönüllü destek verdiğimiz ölçüde mümkün olur.

Finnegans Wake'i okuyan hemen herkes, *jouissance*'ın gösterende, dil olarak Öteki'nde istiflendiği hissine kapılır. Birbirine bağlanan harfler ve dilsel "keşifler" dilin içinde öylece durup keşfedilmeyi bekliyorlarmış gibi görünür; dilin bizimkinden bağımsız bir hayat sürdüğünü akla getirir. Açıkçası, dil elbette kendi kendine hareket etmez ama dil olarak Öteki "içimizde" olduğu sürece ondan belli bir *jouissance* devşirebiliriz.

Kastrasyonun içerdiği feda, belli miktarda *jouissance*'ın Öteki'ne devredilip, bu *jouissance*'ın Öteki'nde, yani, bizim "dışımızda" cereyan etmesine izin vermek demektir. Bu, örneğin, yazı formuna bürünebilir, ya da bir "bilgi dağarcığı" kurulması şeklini alabilir; "kendi hayatını" süren, yaratıcısından bağımsız olan ve ötekilerin ekleme yapabileceği, değiştirilebilecek bir bilgi.

Bu şekilde, kastrasyon başka alanlardaki başka süreçlerle de ilişkilendirilebilir: ekonomik düzlemde, kapitalizm belli orandaki değerin işçiden kesilmesini, alınmasını gerektirir; "artı-değer." Bu

değer (ki işçinin perspektifinden bakıldığında artı veya fazla değildir, düpedüz eksidir) işçiden alınıp —işçi bir kayıp deneyimine maruz bırakılır—, "serbest" piyasa namına Öteki'ne transfer edilir. Bir önceki bölümde artı-*jouissance*'la (Lacan'ın *plus-de-jouir* kavramıyla) eşitlediğimiz artı-değer, "soyut pazar güçlerinin" "yabancı" dünyasında dolaşıma girer. Kapitalizmin kendi sahasında yarattığı bu kayıp muazzam bir piyasa mekanizmasının gelişmesine imkân verir. Benzer şekilde, bizim konuşan varlıklar olarak sahneye çıkışımız da bir kayıp yaratır ki uygarlığın ve kültürün merkezinde bu kayıp yer alır.

Freud, her kültürel başarının zorunlu önkoşulu olarak gördüğü "içgüdüsel feragat" [*instinctual renunciation*] ile bağlantılı olarak söz eder bu kayıptan. Bu feragati genellikle Oidipus kompleksi ve çözümüyle ilişkilendirdiği için (bir aşk nesnesinden vazgeçip bir başkasının peşine düşmek), kızlardan beklenen feragatin erkeklerden daha az olduğuna —dolayısıyla da kadınların kültüre daha az katkı sunduğuna— inanmıştır Freud.

Lacan'ın düşüncesinde ise, *jouissance*'ın feda edilmesini —geriye "azıcık bir haz" bıraktığı için bu fedanın kapsamı göz ardı edilmemelidir— gerektiren şey Öteki'nin talebidir ve daha önce söylediğimiz gibi bunun tek istisnası otistlerdir. Bu talep bütünüyle kültüre, o kültürün bilgi dağarcığına bağlıdır çünkü dil olmaksızın hiçbirine erişim sağlayamazdık.

Akrabalık yasaları üzerine çalışmasında, Claude Lévi-Strauss'un buna benzer bir yapı öne sürdüğü düşünebilir: kadın değiştokuşu ya da sirkülasyonu ensest tabusunun neden olduğu temel bir kayba dayanır.[7] *Yapısal Antropoloji*'de söylediklerini düşünün:

> Toplumun bir bütün olarak iletişim kuramına göre yorumlanmasını içeren "Kopernik devrimi"ni, toplumu veya kültürü dile indirgemeden de başlatabiliriz. Nasıl ekonomik kurallar ürün ve hizmetlerin dolaşımını garantiye alıyor, dilbilimsel kurallar mesajların dolaşımını sağlama alıyorsa, akrabalık ve evlilik kuralları da gruplar arasındaki kadın sirkülasyonunun garantisi olduğu için, söz konusu uğraş üç düzeyde mümkündür.[8]

Bu alıntıyı hafifçe değiştirip, iletişim teorisinin yerine gösteren teorisi, kadın sirkülasyonu yerine arzunun göstereninin sirkülasyonu, ürün ve malların dolaşımı yerine artı-değerin dolaşımı, mesajların dolaşımı yerine de kayıp *jouissance*'ın dolaşımı (ki artı-*jouissance*'a denk düşer) yazarsak, üç "sistemin" hepsinde aynı yapıyı buluruz: üçünde de bir eksik, bir kayıp üretilir ve Öteki'nde dolaşıma sokulur.

Bunun politik sahadan bir örneğini bizzat Lacan verir:

> Bana kendi bedeniminkinden başka bir *jouissance* verilmedi, verilemezdi de zaten. Bu pek aşikâr değil belki ama şüphe çekiyor; insanlar iyi olan, dolayısıyla yegâne varlığım olan bu *jouissance*'ın etrafını insan hakları denen sözüm ona evrensel yasanın koruyucu çitiyle çevirdiler: bedenimi uygun gördüğüm biçimde kullanmama kimse engel olamaz. Sınırlar koymak... *jouissance*'ın kökünü kurutmaktan başka bir şeyle sonuçlanmaz. (XIV. Seminer, 22 Şubat 1967)

Sınırlama, (*başkalarının* istedikleri gibi kullanmasını yasaklayarak) bana kendi bedenimin *jouissance*'ına sahip olma ayrıcalığı tanıyan bir yasa formunda sunulur fakat başkalarına getirilen bu kısıtlama benim *jouissance*'ımın da mahvına yol açar.

Örneğin, Lacan'ın VII. Seminer'deki Freud okumasının merkezinde böyle bir fikir yer alır. Gerçeklik ilkesinin haz ilkesine getirdiği sınırlar haz ilkesinin kendi yararınadır nihayetinde ama amacını aşar. Gerçeklik ilkesinin dayattığı feragat, gerçeklik ilkesinin yerine getirmesi beklenen işlevle *kıyaslanamaz*: haz ilkesinin dolaylı yoldan muhafaza edilmesi, ötelenmesi. Freudcu süperegonun —bir bakıma, edimlerinde etiği en çok gözetenleri en ağır cezaya çarptırarak—[9] kendi sınırlarını aşmasına benzer şekilde, yasa kendi otoritesini kaçınılmaz olarak aşar: simgesel düzen içimizdeki canlı varlığın, organizmanın gösterenlerle yeniden yazarak, onu öldürür; öyle ki, varlık ölür ("harf öldürür") ve geriye yalnızca gösteren kalır.

Sınır, eksik, kayıp: Lacan'ın kastrasyon dediği şeyi, Lacancı düşüncenin merkezinde yer alan bu üç kavram oluşturur. Bunlar bazı vaka

tarihçelerinde ve Batı kültürünün bazı evre ve alanlarında genellikle cinsel organla, erkek organının kalkıp inmesiyle, çocukların bebeğin nereden geldiğine ilişkin cinsel teorileriyle ilişkilendirilirler. *Ancak, eksiğin/kaybın kendi yapısına kıyasla bu gibi detaylar tamamen olumsaldır.*

Fallus ve Fallik İşlev

Aşk ve ilgi arayışındaki her çocuk, ebeveynlerinin ilgi duyduğu tek nesne olmadığı gerçeğiyle er ya da geç yüzleşir. Ebeveynlerin çok sayıdaki,—ve kuşkusuz, pek çok türden— ilgi nesnesinin hepsinde ortak olan tek şey vardır: çocuğu ebeveynin ilgisinden mahrum bırakırlar. Ebeveynin ilgisi çocuğun evrenindeki en değerli şeydir: deyim yerindeyse, diğer tüm değerleri ölçen altın standarttır. Çocuğu bu ilgiden mahrum bırakan tüm nesne ve aktiviteler başka türlü asla sahip olamayacakları bir önem kazanır. Tevekkeli değil, sıradan bir gösteren tek başına ebeveynlerin arzusunun çocuğu aşan bu kısmını (ve haliyle, genel olarak arzularını) imlemeye başlar. Lacan bu göstereni "arzunun göstereni" olarak tanımlar —"insanın arzusu Öteki'nin arzusudur" sözünden yola çıkarak— ama bu "Öteki'nin arzusunun göstereni" olarak da tanımlanabilir. Bu gösteren arzulamaya değer olanın, arzulanası olanın gösterenidir.

Batı kültürlerindeki başka pratiklerin genelde yaptığı gibi, psikanalitik pratik bu gösterenin fallus olduğunu öne sürer. Yerleşik bir fikirden fazlası olmadığını öne süren pek çok itiraza rağmen, psikanaliz bu tespitin klinik bir gözlem olduğunu, bu bakımdan da olumsal olduğunu iddia eder.[10] Zorunlu, evrensel bir yasa değildir belki ama klinik pratikle defalarca doğrulanmış olması bir genelleme oluşturur. Bu gösterenin başka herhangi bir şey olmamasının hiçbir teorik gerekçesi yoktur, nitekim arzunun göstereni rolünü başka bir gösterenin oynadığı toplumlar da olmuştur (veya vardır) muhtemelen.

Peki, fallus bizim toplumumuzda neden böyle bir rol oynuyor? Lacan bunun olası nedenlerini şöyle açıklar:

> Bu gösterenin, cinsel ilişkide gerçek olarak [bir gerçek olarak aktivite, yani imgesel veya simgesel aktivite değil] alınabilecek en çarpıcı (veya göze batan [Fransızca kelime *saillant* bunlardan her ikisini de kapsar]) şey olarak seçildiği söylenebilir; bu aynı zamanda, terimin birebir anlamıyla (tipografik olarak), ilişkideki en simgesel şeydir, çünkü cinsel birleşmedeki (mantıksal) bağlayıcı fiile [copula] eştir. Abartılışına (şişirilmesine) istinaden, kuşaktan kuşağa aktarılan hayati akışın imgesi olduğu da söylenebilir. (*Écrits*, s. 287; *Feminine Sexuality*, s. 83)

Fallusun *de facto* statüsüne ilişkin her ne sebep ileri sürülürse sürülsün –ki bunların hiçbiri yapısal değil, doğası gereği "antropolojik" veya imgeseldir– fallus, kültürümüzde genel olarak arzunun göstereni olarak iş görmeye devam eder.[11]

Şimdi bunların ışığında, arzunun göstereni ile arzunun nedeni aynı şey değildir. Arzunun nedeni anlamın ötesindedir, imlenemezdir. Lacancı psikanalitik teoride, Öteki'nin arzusu öznenin arzusunun nedeni olarak çalıştığı sürece, nesne (a) terimi Öteki'nin arzusunun gösterenidir; fakat "teori dışı" rolü düşünüldüğünde, yani, gerçek olarak düşünüldüğünde, nesne (a) hiçbir şey imlemez: Öteki'nin arzusundan başka bir şey değildir, nesne (a) gösterilen değil gerçek olarak arzudur.

Diğer taraftan, fallus yalnızca bir gösterendir: gündelik dilde olduğu gibi, teoride de arzunun gösterenidir. Dolayısıyla, nesne (a) gerçek, arzunun dile gelmez nedenidir, buna karşılık fallus yalnızca "arzunun adıdır" ve bu bakımdan da dillendirilmesi imkânsız değildir.

Arzu daima eksikle bağlantılı olduğu için, fallus *eksiğin gösterenidir*. Fallusun kayması, yer değiştirmesi bir bütün olma yapısındaki eksiğin hareketini gösterir. Kastrasyon yapıyı harekete geçiren ilksel bir kaybı adlandırırken, fallus bu kaybın gösterenidir. Lacan'ın 1959 tarihli makalesi "On Ernest Jones' Theory of Symbolism"de dediği gibi, "fallus. ... gösteren tarafından meydana getirilen parçalanma

[*morcellement du signifiant*] yüzünden öznenin maruz kaldığı eksiğin gösterenidir" (*Écrits* 1966, s. 715). Aynı yazının bir başka yerinde şöyle der Lacan: "Fallus, gösterenle ilişkisinde özneyi belirleyen eksiğin [varlıktaki eksiğin, yani, olmak istemenin (tiresiz *manque à être*)] göstereni olarak iş görür." Haliyle, öznenin gösterenle ilişkisini belirleyen şey, varlıktaki o kaybın, yokluğun gösterenidir: başlangıçta özne diye bir şey yoktur; öznenin var olacağı o boş uzamı gösteren tayin eder. Aynı makaleye 1966'da eklediği sonsözde şöyle yazar Lacan: "[Bir] Simge, 'yerinde olmayanın' [yani, bir şeyin olması gereken o yerdeki eksiğin: *manque à sa place*] oluşturduğu eksiğin yerinde ortaya çıkar ve simgenin hareketini mümkün kılan yerinden etme düzleminin devreye girmesi için bu eksik elzemdir (*Écrits* 1966, s. 722; Lacan'ın "gösteren" yerine "simge" sözcüğünü kullanması Jones'un sembolizm teorisini yorumlaması yüzündendir). Bu noktada, simgeselin harekete geçmesi için bir şeyin eksik veya kayıp olması gerektiği aşikâr.[12]

Bunu ifade etmenin en kolay yolu muhtemelen şudur: Eğer bakıcıları çocuğun açlık, ıslaklık, üşüme veya başka huzursuzlukları deneyimlemesine fırsat vermeden onun ihtiyaçlarını tahmin edip karşılayabilseydi, çocuk neden konuşmayı öğrenmekle uğraşsın ki? Her ağlamaya başladığında ağzına meme veya biberon verilseydi mesela, girer miydi bunca zahmete? Beslenme ihtiyacı duymasa, istediği sıcaklığı koruması mümkün olsa, durduk yere neden dil belasına bulaşsın ki? Lacan'ın kaygı tartışması bağlamında söylediği gibi; "çocuk için en kaygı üreten şey, —onun arzu duymasını sağlayan eksik bağlamında— çocuğu var eden ilişkinin en fazla rahatsız olduğu zamandır; yani, eksik ihtimalinin ortadan kalktığı zaman, annesinin daima arkasında olduğu zamandır." (X. Seminer, 5 Aralık 1962) Eksik olmaksızın ne özne var olabilirdi, ne de arzunun diyalektik hareketi.[13]

Fallus meselesinde söz konusu eksik, "herhangi tikel veya evrensel anlamdaki *talebin hüsranının* doğurduğu 'sahip olma eksiğidir'

[sahip olma, malik olmak başarısızlığı: *manque à avoir*]" (*Écrits* 1966, s. 730; *Feminine Sexuality*, s. 91; vurgu bana ait) — başka bir deyişle, öznenin arzulamasına neden olan şey bu eksiktir düpedüz, talep değil.

Lacan'ın deyimiyle, *eksiği kuran "fallik işlev"*dir, yani, dilin yabancılaştırıcı işlevidir. Göreceğimiz gibi, fallik işlev Lacan'ın maskülen ve feminen tanımlarında hayati rol oynar; ilkinden farklı olarak, feminen yapı kayıpla bağlantısı üzerinden tanımlanır ve bu eksik yabancılaşmanın, dil kullanımımızın —daha doğrusu, dilin bizi kullanmasının— yol açtığı bölünme tarafından oluşturulur.[14]

Yine göreceğimiz gibi, bütün hikâye (fallik işlevin devreye soktuğu) eksik ve onun dolaşımından ibaret değildir: Lacan'ın *jouissance* ekonomisi bir "*Jouissance* Koruma" yasası tarafından yönetilen kapalı bir ekonomi değildir, bir noktada kurban edilen şey başka bir noktada üç aşağı beş yukarı tekrar oluşturulur. Freud'un ekonomisinde, libidonun yalnızca Freud'un tekrar ve süperegonun aşırı, ölçüsüz doğasından bahsettiği zamanlar *dışında* muhafaza edilmesine benzer şekilde; Lacan'ın ekonomisinde arzu ile eksik arasındaki pürüzsüz bir yer değişimi var gibi görünmesi de, ancak dikkatimizi gösterenin imleyerek tanımladığı simgesel evrenle sınırladığımız ölçüde mümkündür. Perspektifimizi gerçek ve gösterenin gösterenliğini de içerecek kadar genişlettiğimizde her şey değişir.[15]

"Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur"

L'être sexué ne s'autorise que de lui-même.
—Lacan, XXI. Seminer, 9 Nisan 1974[16]

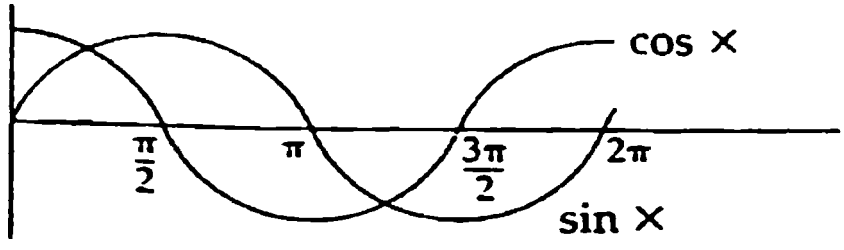
Lacan aşk, seks ve dile adanmış yarım yüzyıllık bir çalışmanın ardından, 1960'ların sonunda deprem etkisi yaratan o meşhur ifadelerinden birini ortaya atar: "Cinsel ilişki diye bir şey yoktur" ("*il n'y a pas de rapport sexuel* ").[17]

Bu ifadeyi muğlak yapan, Fransızca *rapports sexuels* ifadesinin basitçe cinsel birleşme anlamında da kullanılabilmesidir. Yoksa, Lacan insanların seks yapmadığını filan iddia etmez, neresinden bakarsanız bakın saçma sapan bir iddia olurdu bu; Lacan'ın *rapport* sözcüğünü kullanması ideaların "soyut" diyarına dönüktür daha ziyade: bağ, bağıntı, ilişki, uyum, oran, ayrım vb.

Lacan'a göre, erkekle kadın, tam da erkek ve kadın oldukları ölçüde *dolaysız bir ilişkiye* sahip olamazlar. Başka bir deyişle, birbirleriyle erkekten kadına veya kadından erkeğe şeklinde "etkileşim" kuramazlar. Bir şey, böyle bir ilişki kurmalarına engel olur, aralarındaki etkileşimi saptırır.

Böyle bir ilişkinin —varsa şayet— ne içerebileceği farklı yollardan düşünülebilir. Eğer kadın ve erkeği birbirlerine göre tanımlayabilseydik, yani karşıtlar olarak, yin/yang veya etken/edilgen benzeri basit bir tümleyici zıtlık (kendisi bile tatmin edici bulmasa da, Freud'un modeli budur) olarak tarif edebilseydik, bu ikisi arasında bir ilişkinin söz konusu olduğunu düşünebilirdik. Maskülenlik ile sinüs eğrisi, feminenlikle de kosinüs eğrisi arasında bir bağ kurabilseydik örneğin, bu bile bir cinsel ilişki formülüne ulaşmamızı sağlardı: $\sin^2 x + \cos^2 x = 1$ (şekil 8.1).

Şekil 8.1

Bu özel formülün avantajı, kadın ve erkeklerin birbirlerinden

nasıl farklı şeyler beklediğine ilişkin Freud'un söylediklerini grafik bir şekilde açıklıyor görünmesinden geliyor: "Erkeğin aşkı ile kadının aşkını birbirinden ayıran şeyin psikolojik bir evre-farkı olduğu izlenimine kapılıyor insan." (SE XXVII, s. 134) Bu noktada, maskülen ile feminen eğrilerin bariz farkına, birinin diğerini geriden-takip etmesine rağmen, tek bir şey meydana getirecekleri şekilde onları birleştirebilirdik.

Fakat Lacan'a göre böyle bir denklem mümkün değildir: cinsiyetler arasında sözlü veya yazılı olarak doğru ilişki diye nitelenebilecek hiçbir şey yoktur. İlişkilerini tamamlayacak bir şey olmadığı gibi, aralarında ne basitçe zıt bir ilişki vardır, ne de paralellik. *Her cinsiyet üçüncü bir terime göre ayrı ayrı tanımlanır.* Bu bakımdan, cinsiyetler arasında olsa olsa dolaysız herhangi bir ilişkinin yokluğundan, bir ilişkisizlikten söz edilebilir.

Lacan, (1) cinsiyetlerin ayrı ayrı ve farklı biçimlerde tanımlandığını, (2) "partnerlerin" simetrik olmadığını ve örtüşmediğini göstererek işe başlar. Analizanlar, biyomedikal/genetik olarak (cinsel organ, kromozom vb. göre) belirlenmiş cinsiyetleri ile toplumsal olarak tanımlanan maskülen/feminen kavramları ve cinsel partner seçimleri arasındaki uyuşmazlığı her gün gösterirler (pek çok insan hâlâ bu seçimin üreme içgüdüsüne göre yapıldığını varsayıyor). Haliyle, analistler cinsel farkı biyolojik terimlerle tanımlamanın yetersizliğiyle hemen her gün yüzleşir. Lacan kadın ve erkeği net biçimde tanımlamanın psikanalitik yolunu VIII. Seminer'de keşfetmeye başlar ve 1970'lerin ortasında kadar bunun peşinden gider.

Onun bu çabası, hem gereksiz ölçüde karmaşık, hem de epeyce Freud menşeli "ikincil materyal" içeriyor gibi görülebilir başta; fakat şunu unutmayalım ki cinsiyetleri ayırmanın bu yeni yolunu geliştirdiğinde, hangi yolun nereye çıkacağını çoğu zaman Lacan da bilmiyor, yeni yeni keşfediyordu. Şimdi, önceliği teorisinin ana hatlarını kısaca açıklamaya verip, başlangıçta bazı okurlar için ciddi bir engel teşkil eden *matheme*'leri incelemeyi sonraya bırakacağım.[18]

Saf maskülenlik ve feminenlik, içeriği
belirsiz teorik inşalardan ibarettir.
—Freud, SE XIX, s. 258

Lacan'a göre, erkek ve kadın dil nazarında, yani, simgesel düzen nazarında farklı tanımlanır. Lacan'ın nevroz ve psikozun anlaşılmasında sunduğu katkıya benzer şekilde —psikoz simgeselden menedilip gerçekte geri dönen o kısmı içerirken, nevroz içermez— maskülenlik ve feminenlik simgesel düzenle farklı ilişkilenme biçimleri, dil tarafından bölünmenin farklı halleri olarak tanımlanır. Dolayısıyla, Lacan'ın cinsiyetlenme formülleri yalnızca konuşan öznelere ilişkindir, hatta bana sorarsanız, yalnızca nevrotik öznelere özgüdür: klinik açıdan ifade etmek gerekirse, bu formüllerde tanımlanan kadın ve erkek nevrotiktir; nevrotik erkekle nevrotik kadın ise simgesel düzen içinde/sayesinde nasıl yabancılaştıklarına göre ayrılırlar.

ERKEK

Psikanalitik perspektiften bakıldığında, kimlerin erkek kabul edileceği —biyolojik/genetik yapıya bakılmaksızın— bütünüyle "fallik işlev" tarafından belirlenir. Fallik işlev de dil tarafından meydana getirilen yabancılaşmayı adlandırdığı için, Lacan'ın erkeğe ilişkin temel yaklaşımı çeşitli yollardan ifade edilebilir:

- Erkek dilde tamamen yabancılaşmıştır.
- Erkek bütünüyle simgesel kastrasyona tabidir.
- Erkek tepeden tırnağa fallik işlev tarafından belirlenir.

Dil arzunun oluşumunda sonsuz sayıda kombinasyona izin verse de, simgesel düzen açısından erkeğin sınırlı, sonlu olduğu düşünülebilir.

Arzunun terimleriyle ifade edersek, bu sınır babanın kendisi ve onun ensest yasağıdır: erkeğin arzusu ensest dileğin ötesine geçmez; babanın sınırlarını çiğnemeyi ve dolayısıyla da nevrozun "düğüm noktasını" yerinden sökmeyi gerektirdiği için, bunun tahayyül edilmesi bile imkânsızdır: bu hem *le nom du père,* babanın adı, hem de *le non du père,* babanın "Hayır"ıdır (*nom* ile *non* Fransızcada eşseslidir). Bu noktada, Lacan'ın çalışmasında, maskülen yapı ile obsesyonel nevrotiğin bir düzeyde birbirlerinin sinonimi olduğu rahatlıkla görülebilir.

Dilbilimsel olarak ifade edersek, simgesel düzeni kuran şey bizatihi erkeğin sınırıdır; bu ilk gösteren (S_1) —babanın "Hayır"ı— gösteren zincirinin başlangıç noktası ve birincil bastırmanın meşgul olduğu şeydir: nevrotik öznede bilinçdışının, bir yerin oluşumu.[19]

Benzer şekilde, erkeğin hazzı da sınırlıdır ve sınırları belirleyen fallik işlevdir. Erkeğin hazzı gösterenin kendi hareketinin izin verdikleriyle —Lacan'ın fallik *jouissance* dediği, ama simgesel *jouissance* da denebilecek şeyle— sınırlandırılmıştır.[20] Burada, düşüncenin kendisi *jouissance* yüklüdür (XX. Seminer, s. 66); Freud'un obsesif şüphe (Fare Adam vakasını düşünün) üzerine çalışması tarafından ispatlanan ve adeta nokta atışıyla "zihinsel mastürbasyon" ifadesinde kendini ortaya koyan bir çıkarım. Bedenle ilişkilendirildiği sürece, fallik veya simgesel *jouissance* yalnızca gösterenin işaret ettiği organı içerir ve bu organ gösterenin tek uzantısı, tek enstrümanı olarak iş görür haliyle. Lacan'ın fallik *jouissance* için yer yer "organ hazzı" ifadesini kullanmasının nedeni de budur (Krş. Standard Edition XVI, s. 324).

Erkeğin fantazileri, gerçeğin adeta simgesel düzeni sağlama alan bu yönüne bağlıdır: nesne (a). Nesne (a), simgesel hareketin "gerçek"ten *sakındığı* bu dolambaçlı patikada dönüp durmasını sağlar.[21] "Erkek" kategorisi altında yer alanlar için, uygun mesafe korunduğu sürece özne ile nesne arasında, simgesel ile gerçek arasında bir tür simbiyotik ilişki vardır. Bu noktada nesne bir başkasıyla ancak çevresel olarak ilişkilidir; bu yüzden de Lacan nesneden devşirilen *jouissance*'ın, doğası gereği mastürbasyon olduğunu söyler. (XX. Seminer, s. 75)

KADIN

Erkek dört bir yanı fallik işlev tarafından kuşatılmış halde, gösterenin etkisi altında belirlenirken, kadın (yani, biyolojik/genetik cinsiyetlerine bakılmaksızın psikanalitik perspektiften kadın kabul edilenler) bütünüyle kuşatılmış *olmayışıyla* belirlenir. Kadın erkekle aynı biçimde bölünmez: evet, yabancılaşmıştır ama bütünüyle de simgesel düzene tabi değildir.[22] Fallik işlev onun üzerinde de etkilidir ama mutlak hükümran değildir. Simgesel düzen nazarında, kadın tam, sınırlı veya limitli değildir.

Erkeğin hazzı bütünüyle gösteren tarafından belirlenirken, kadınınki kısmen gösteren tarafından belirlenir, bütünüyle değil. Erkek Lacan'ın fallik *jouissance* dediği şeyle sınırlandırılmışken, kadın hem bunu, *hem de* Lacan'ın Öteki *jouissance* dediği başka türlü bir *jouissance* deneyimleyebilir. Bunu "Kadın" bölümü altına yerleştirilebilecek her özne deneyimlemez belki — hatta çok çok azının deneyimlediği doğrulanmıştır ama Lacan'a göre yapısal bir ihtimaldir bu.

Peki, yalnızca psikanalitik açıdan kadın olarak sınıflandırılmış olanların deneyimleyebildiği bu Öteki *jouissance* nedir? Lacan'ın Öteki'yi büyük Ö ile telaffuz etmesi, Öteki *jouissance* denen şeyin gösterenle bağlantılı olduğunu gösterir; ama S_1'le bağlantılıdır, S_2'yle değil — herhangi bir gösteren değil, (bir ifade uydurmak gerekirse) Öteki gösterenle: tekil gösteren, baştan aşağı yabancı duran, diğer tüm gösterenlerden açıkça farklı bir gösteren. S_1 (babanın "Hayır"ı) erkek için hareket ve hazlar silsilesindeki bir sınır olarak iş görürken, kadın için seçilebilir bir "partner"dir, kadının onunla ilişkisi dil tarafından çizilen sınırların ve dilin izin verdiği haz kırıntısının ötesine adım atma olanağı tanır. Erkekte bir bitiş noktası gibi çalışan S_1, kadın için açık bir kapıdır.[23]

Feminen yapı, fallik işlevin kendi sınırları olduğunu ve gösterenin her şey olmadığının ispatıdır. Bu bakımdan, feminen yapı ile histeriğin söyleminde tanımlandığı şekliyle histerik arasında yakın bir akrabalık vardır. (Bkz. XVII. Seminer ve bu kitabın 9. Bölümü)

BİYOLOJİNİN ÖTESİ

Lacan'ın erkek ve kadını tanımlama şeklinin biyolojiyle uzaktan yakından alakası yoktur; erkeği ve kadını böyle tanımlamanın (genetik olarak) erkek histerikler ile (genetik olarak) kadın obsesif-kompulsifleri de hesaba katabilen bir bakış sunduğu görülebilir. Eğer benim Lacan yorumum doğruysa [biyolojik olarak] erkek olan bir histerik feminen yapı tarafından kurulmuştur: bu bakımdan, muhtemelen hem fallik, hem de Öteki *jouissance*'ı deneyimleyebilir. [Biyolojik olarak] kadın olan bir obsesif-kompulsif ise maskülen yapı tarafından belirlenmiştir ve doğal olarak *jouissance*'sı da fazlasıyla simgeseldir.

Klinik bakış açısından, pek çok biyolojik kadının maskülen, pek çok biyolojik erkeğinse feminen yapıda olduğu söylenebilir.[24] Bu bakımdan, analist eğitiminin bir kısmının, [biyolojik] kadının otomatik olarak histerik olduğu ve feminen yapı tarafından doğrudan belirlendiğini düşünme alışkanlığından kurtulmayı içermesi gerekir. Her bireyin gösterenle ilişkisi ve *jouissance* makamı titizlikle incelenmelidir; biyolojik cinsiyet temelinde bir açıklama getirmekten kaçınılmalıdır.[25]

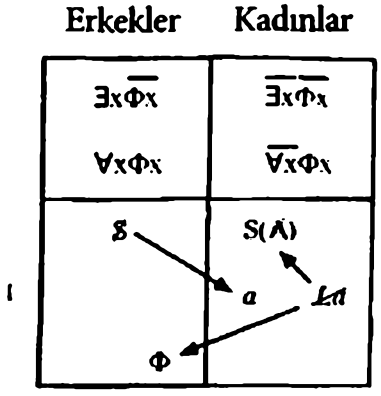
Katı biyolojik ayrımların ötesine geçen pek çok insanın varlığı, "*borderline*" kategorisinin Amerika'da neden yaygın olarak kullanıldığını kısmen de olsa açıklayabilir. Sınırları aşan bu hastalar, genellikle psikiyatrist, psikolog ve psikanalistler tarafından *borderline* olarak teşhis edilmiş olanlardır. (Lacan *borderline* kategorisini tümden reddeder.)

Lacan'ın maskülenlik ve feminenliği tanımlamada kullandığı ayrıksı yöntem, cinsiyetler arasında cinsel ilişki diye bir şeyin neden mümkün olmadığını gösterir fakat bu noktaya geçmeden önce erkeğin ve kadının partnerlerinin daha ayrıntılı açıklandığı aşağıdaki sınıflandırmayı incelememiz gerekiyor. Lacan'ın paradoksal mantığına karşı olanlar bu bölümü es geçip, "Asimetrik Çiftler" başlıklı bölüme atlayabilirler.

Cinsiyetlenme Formülleri

XX. Seminer'de, bir kısmı üzerine yıllardır çalıştığı, bir kısmını ise seminerinde ilk kez tahtaya çizmeden hemen önce, sabah çabucak hazırladığı bir şema ortaya koyar Lacan.

Şekil 8.2

Bu şemayı yorumlamaya XX. Seminer'den birkaç pasaj üzerine düşünerek başlayacağım.

MASKÜLEN YAPI

> Tablonun üst bölümünde yer alan dört önermeli formülle başlayacağız; ikisi sağda, ikisi solda yer alıyor. Konuşan her varlık bu iki taraftan birinde yer alır. Solda, ikinci satır —∀xΦx— fallik işlev sayesinde *bir bütün olarak* alınan erkeğin yazıldığı yeri gösterir. (s. 74, vurgu bana ait)

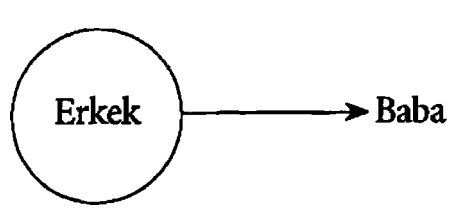
Bu doğrultuda, ∀xΦx bir erkeğin tamamen fallik işlev kapsamında olduğu anlamına gelir (x bilinen herhangi bir özneyi veya bu öznenin bir parçasını, Φx söz konusu özneye veya bu öznenin bir kısmına uygulanan fallik işlevi, ∀x ise bütün x'leri temsil eder).[26] Formülün

açılımı şudur: erkek tepeden tırnağa simgesel kastrasyon tarafından belirlenir, yani, her zerresi gösterenin etkisi altındadır. Ancak alıntıya devam edersek, bir istisna gözümüze çarpar:

> [Erkek] biri, *bir bütün olarak* [fallik işlev tarafından belirlendiği için] Φx işlevinin reddedildiği bir x'in varlığı yüzünden, bu işlevin sınırlı olması şartıyla konumlandırabilir: ∃x $\overline{\Phi x}$. Baba'nın işlevi olarak bilinen şeydir bu... Dolayısıyla, buradaki bütünlük, bir istisnaya dayanır — Φx'i tamamıyla olumsuzlayan bir terim olarak koyutlanan istisna. (s. 74, vurgu bana ait)

Erkek bir bütün olarak düşünülebilir çünkü onun sınırlarını tayin eden bir şey vardır (∃ x: bazı x'ler [bazı özneler veya onların parçaları] vardır ki fallik işlev menedilmiştir; $\overline{\Phi x}$). Erkek kendisini belirleyen tanımlanabilir bir sınır olduğu için bütün olarak alınabilir (şekil 8.3).

Şekil 8.3

Lacan'ın cinsel farka dair çalışmasının, geleneksel mantığı kendisinin gösteren mantığı temelinde yeniden ele alışına dayandığını ve onunla eş zamanlı geliştiğini akılda tutulmalıyız. Bir gösteren asla tek başına değildir. Etrafımızda karanlıktan başka bir şey olmasaydı, yani, siyahın olmadığı bir durumla hiç karşılaşmasaydık, siyahtan bahsedemezdik. Siyah, siyah olmayan bu şey sayesinde anlam kazanır. "Siyah" sözcüğü "beyaz" ve diğer tüm renk sözcükleriyle karşıtlığı sayesinde anlamlıdır.

Lacan altmışların başında üst sınıf bir teori dili kullanırken, yetmişlerde bu defa klasik mantığa ait simgeleri eşsiz bir şekilde kullanarak aynı fikri geliştirmeye devam eder. Örneğin *L'Etourdit*

yazısında şöyle der: "Onu olumsuzlayan bir varoluş tarafından kontrol edilemeyecek hiçbir evrensel ifade yoktur."[27] Ünlü Fransızca vecizeyle ifade edersek: *her evrensel iddia, kuralı kanıtlayan bir istisnanın ex-sistence'i üzerine temellendirilir.* [28]

Dolayısıyla (tamamen ve evrensel olarak fallik işlev tarafından belirlenen) erkeğin özü zorunlu olarak babanın varoluşunu ima eder. Baba olmadan erkek formsuz (*informe*) bir hiçlik olurdu. Limit konumundaki baba (benzetmeyi sürdürecek olursak) herhangi bir bölge işgal etmez: kendi sınırları içinde iki-boyutlu bir yüzey tanımlar ama herhangi bir uzamı doldurmaz. Erkeğin erkekliğini belirleyen bu baba bildik babalardan değildir: Lacan bu babayı Freud'un *Totem ve Tabu*'sunda ifade edilen ilk baba (*primal father*) ile ilişkilendirir; ilk sürünün babası, kastrasyona yenilmemiş ve sürüdeki tüm kadınları kontrol eden baba. Tüm erkekler simgesel kastrasyon tarafından işaretlendiği halde, yine de fallik işlevi kabul etmeyen, simgesel kastrasyona yenilip yerini ona bırakmayan, bunda ısrar eden bir erkek vardır. Bu erkek yasaya tabi değildir: *onun yasası kendisidir.*

Peki bu, ilk babanın Lacan'ın yukarıdaki maskülen yapı formülünde ($\exists x\overline{\Phi x}$) var olduğunu —var olmanın olağan anlamıyla— ileri sürmek olmaz mı? Hayır, bu baba ex-sist statüsündedir: onun durumunda, fallik işlev basitçe reddediliyor değildir; düpedüz menedilmiştir (Lacan, niteleyicinin üzerindeki olumsuzlama çizgisinin uyumsuzluğa işaret ederken, fallik işlevin üzerindeki olumsuzlama çizgisinin menetmeyi işaret ettiğini ifade eder)[29] ve menedilme bir şeyin simgesel düzenden kesinkes dışlanmasını ima eder. Ancak simgesel düzenden menedilmemiş bir şeyin var olduğu söylenebilir; varoluş dille el ele yürür, ilk baba simgesel kastrasyonun dışında durarak —bu tür bir menedilme ima edişiyle— ex-sist olmalıdır. Elbette ona bir isim veririz ve bu sayede simgesel düzenimizde var olur; ama öte yandan, bu tanımlamanın kendisi bu düzenin reddini ima eder ve bu sayede de tanımı gereği ex-sist statüsündedir. Tartışmalı bir statüsü vardır; ilk baba Lacan'ın 1950'lerde "iç-dış"

(*extimate*) olarak nitelediği şeydir: içeriden dışlanmıştır. Buna rağmen ex-sist olduğu söylenebilir, çünkü, tıpkı nesne (*a*) gibi, ilk baba da $\exists x\overline{\Phi x}$ şeklinde yazılabilir.

Şimdi, ilk sürünün mitik babasının kastrasyona yenilmediği ve simgesel kastrasyonun da bir limit, bir sınırlamadan ibaret olduğunu söyledik. İlk baba işte bu açıdan sınır tanımazdır. Lacan'a göre, ilk baba tüm kadınları aynı kategoride toplar: erişilebilir. İlk baba için tüm kadınlar kümesi vardır, ama kendisi yalnızdır (şekil 8.4). Annesi ve kız kardeşleri, en az komşuları ve uzak kuzenleri kadar meşru hedeflerdir. Kastrasyonun etkisi (bu durumda, ensest tabusu) bu mitik kümeyi en az ikiye böler: erişilebilirler ve erişilemezler. Kastrasyon bir dışlama meydana getirir: anne ve kız kardeşler yasaktır (şekil 8.5).

Bununla birlikte, kastrasyon erkeğin erişilebilir olan kadınlarla ilişkisini de değiştirir: bu kadınlar, bir bakıma yasak olmayanlar olarak tanımlanmaya başlar.

Şekil 8.4

Şekil 8.5

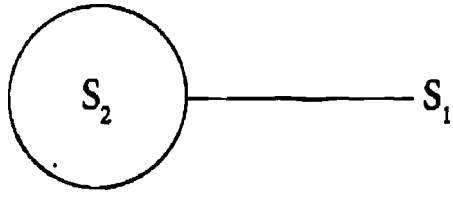
XX. Seminer'de, Lacan erkeğin ancak kastrasyonsuz pozisyonda bir kadından gerçekten keyif alabileceğini —*jouir d'une femme*— söyler. *Jouir d'une femme*, bir kadından kurtulmak, ondan gerçekten keyif almak, ondan faydalanmak manasına gelir, bu ise şunu ima eder; erkeğin

hazzı aslında kadından gelir, onun olduğu, olmasını istediğini düşlediği şeyden değil; kadının o olduğuna ya da o şeye sahip olduğuna inanmak kendini kandırmaktan başka bir şey değildir. Yalnızca ilk baba gerçekten kadınların kendisini elde edebilir. Sıradan ölümlü maskülenler partnerlerinden, nesne (a)'dan vazgeçmeyi kabullenmelidirler. Dolayısıyla, bir *kadınla* yalızca mitik ilk baba sahici bir cinsel ilişki kurabilir. Bu ilk baba için cinsel ilişki diye bir şey vardır. Onun dışındaki diğer tüm erkekler bir kadınla değil, nesne (a) ile —yani, fantaziyle— "ilişki" kurarlar.

Bununla birlikte, biri erkeğin tamamen kastrasyona uğradığını, diğeriyse kastrasyonu reddeden, ona direnen bazı emsaller (*Instanz*) taahhüt eden bu iki formül tarafından belirlenen tüm erkekler, ensest düşlerin bilinçdışında sınırsızca varlığını sürdürdüğünü gösterir. Kastrasyona rağmen, her erkek kendisine —sınır tanımaz babanın keyfini sürdüğü— o hayali hazza erişme ayrıcalığı bahşeden ensest rüyalar görmeye devam eder.

Bir anlığına *niceliksel* terimlerle konuşursak, Lacan'ın burada şunu da söylediği düşünülebilir; bir zamanlar kastrasyon kuralının bir istisnası vardıysa da, şimdilerde tanıştığınız her erkeğin kastre olduğuna emin olabilirsiniz. Haliyle, siz de gönül rahatlığıyla söyleyebilirsiniz: biyolojik açıdan değilse de, psikanalitik açıdan erkek olan tüm insanlar kastredir. Fakat erkekler tepeden tırnağa kastre oldukları halde, yine de bir çelişki var: istisnasız tüm erkeklerde bir şekilde bulunan kastre-olmama —sınır tanımazlık, sınırsızlık— ideali.

Şekil 8.6

Maskülen yapı, şekil 8.3'ü değiştirerek, şekil 8.6'daki gibi çizilebilir. Burada S_2, $\forall x\Phi x$ formülüne karşılık gelerek oğlu nitelerken, S_1, $\exists x\overline{\Phi x}$ formülüne karşılık gelip babayı niteler.

Baba $\exists x\overline{\phi x}$ S_1

Oğul $\forall x\phi x$ S_2

Cinsiyetlenme formüllerindeki bu kısmi temsil, Lacan'ın mantık, dilbilim ve Freud'dan aldığı malzemeler içeren cinsiyetlenme tartışmasının ne ölçüde katmanlı olduğunu gösteriyor.

FEMİNEN YAPI

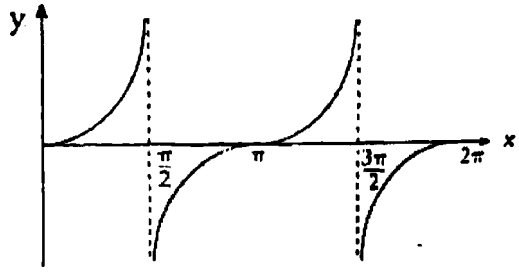
Feminen yapıyı tanımlayan iki formüle geldiğimizde, karşımıza çıkan ilk şey anatomisinden bağımsız bir şekilde psikanalitik kategori olan "Kadınlar"ın altında bulunan *hepsi-değil* (not all) bir kişinin fallik işlev tarafından tanımlanmasıdır ($\overline{\forall x}\Phi x$): gösteren yasasına tabi[30] olan bir kadının hepsi değildir ([verili bir özne] x'in hepsi olmayanı, yani $\overline{\forall x}$, ya da x'in her kısmı değil, yani Φx; örnek verecek olursak fallik işlevin tamamında geçerli olmayan x). Lacan bu fikri pozitif terimlerle ifade etmez; örneğin, *her kadının fallusun hükmünden kaçan bir kısmı var* demez. Bir zorunluluk haline getirmek yerine, olasılık olarak bırakır ama cinsel yapıların belirleniminde bu olasılık önemli rol oynar.

Karşımıza çıkan ikinci formül ($\overline{\exists x}\overline{\Phi x}$) ise şunu ifade eder; fallik işlevin tamamen hükümsüz olduğu tek bir kadına bile rastlayamazsınız: her kadın, en azından kısmi de olsa, fallik işlev tarafından belirlenir (fallik işlevin uygulanamaz olduğu tek bir x bile [bir özne veya onun bir parçası] yoktur, yani $\overline{\exists x}$ ve $\overline{\Phi x}$). Eğer fallik işlevin öznede *hiçbir* etkisi yoksa o özne psikotiktir; fallik işlevin üstündeki çizgi menetmeyi işaret eder.[31]

Feminen yapıya dair temel bir örnekleme olarak tanjant eğrisini (şekil 8.7) kullanışlı buluyorum; $\pi/2$ noktasında eğri haritanın sağına doğru kıvrılıp yok olur ve sonra gizemli bir şekilde öteki tarafta tekrar ortaya çıkar. $\pi/2$ noktasında, eğriye gerçek bir değer atfedemeyip, şöyle bir ifadeye başvurmak zorunda kalırız: "x, 0'dan $\pi/2$'ya doğru gittikçe y'nin değeri pozitif sonsuza

yaklaşır; fakat π'den π/2 noktasına doğru yaklaştıkça y'nin değeri negatif sonsuza yaklaşır." Eğrinin iki tarafının nasıl bir araya geldiğini bilemesek de, değeri hakkında konuşmamıza imkân verecek bir simgeler sistemi benimseriz. Feminen yapının ikinci formülüyle ($\overline{\forall x}\Phi x$; bkz. Şekil 8.2) ilişkilendirilen ve potansiyel olarak "Kadın" kategorisine dahil olanlarca deneyimlenebilir olan Öteki *jouissance*'ın statüsü, tanjant eğrisinin π/2 noktasındaki değerine benzer. Ölçünün, temsil haritasının dışına çıkar. Onun statüsü, bütünü sıkıntıya sokan mantıksal bir istisnanınkine benzer.

Şekil 8.7

$\overline{\exists x}\overline{\Phi x}$ formülünün özeti şudur bir bakıma; kadın tamamen fallik işlev tarafından belirlenmediği halde, fallik işlevi reddeden bir kısmının *var olduğunu* ileri sürmek, fallik işlevi reddeden bir şeyin yine de ona tabi olduğunu, simgesel düzen içinde yer aldığını iddia etmek anlamına gelir çünkü var olmak simgesel düzende bir yere sahip olmak demektir. Bu sebeple, Lacan hiçbir zaman fallusun ötesine uzanan bir feminen örneğin *var olduğunu* iddia etmez: onun arzunun göstereni tarafından yapılandırılmış *logos* karşısındaki, simgesel düzen karşısındaki radikal başkalığını muhafaza eder. formülü bu "fallus ötesi diyarın" *varlığını* inkâr etse de, ileride göreceğimiz gibi, onun *ex-sistence* statüsünü hiçbir şekilde inkar etmez.[32]

Dolayısıyla, kadın erkekten hiç de daha az "tam" değildir çünkü *erkek yalnızca fallik işlev bağlamında* bütündür.[33]Kadınlar yalnızca fallik işlev açısından düşünüldüğünde erkeklerden daha az "bütündür"; fallik işlev dışarda tutulduğunda kadınlar erkeklerden daha "tanımsız" ya da daha "belirsiz" değildir.

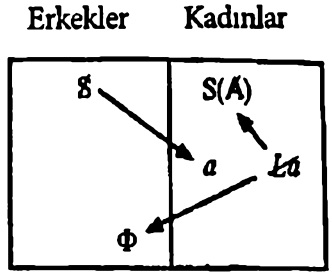
Partnerlerin Asimetrisi

FALLUS: ~~KADIN~~'IN PARTNERLERİNDEN BİRİ

Şimdi, simgelerin ya da Lacan'ın deyimiyle, *matheme*'lerin cinsiyetlenme formüllerine uygulandığını düşünelim bir de. Şekil 8.8'de üstü çizili *La* —bir anlamda, kadının tam olmayışını simgeler— (~~Kadının~~ partnerlerini gösteren oklarla) bir yandan gösteren olan fallusa (Φ, phi) bağlıyken, diğer taraftan da Öteki'ndeki eksiğin gösterenine [S(A)] bağlıdır.

Arzunun göstereni olan fallusu bu bölümün başında ayrıntısıyla ele almıştım. Burada, Lacan bizim kültürümüzde kadının arzunun göstereni olan fallusa erişimini bir erkek veya maskülen oluşum, yani, psikanalizin "Erkek" kategorisine giren biri aracılığıyla gerçekleştirdiği fikrini ekler.

Şekil 8.8

S(Ⱥ): ~~KADIN~~'IN ÖTEKİ PARTNERİ

Si quelque chose ex-siste à quelque chose, c'est très précisément de n'y être pas couple, d'en être "troisé," si vous me permettez ce néologisme.

—Lacan, XXI. Seminer, 19 Mart 1974[34]

Tablomuza geri dönersek, kadının bir yandan fallusla "ikili" bir ilişki (*coupled*) içindeyken bir yanda da kaçınılmaz bir şekilde Öteki'ndeki bir eksiğin, gediğin göstereniyle "üçlü ilişkide" (*tripled, troisées*) olduğunu görürüz.

Ancak bu eksik dilin arzuyla dolup taştığını gösteren, Öteki'nin bir görünümü olan anne veya babanın tam olmadığını, bu yüzden de bir şeye ihtiyaç duyduğunu ifade eden —doğrudan arzuyla ilişkilendirilen— eksik değildir basitçe. Arzu-ima eden eksiğin (veya eksik-ima eden arzunun) göstereni fallik gösterenin ta kendisidir çünkü. Lacan 1970'lerde S(Ⱥ) üzerine pek fazla konuşmadığı için, nasıl işlediğine dair kendi yorumumu öne süreceğim burada.[35]

Beşinci bölümde S(Ⱥ) üzerine konuşurken, Lacan'ın VI. Seminer'deki Hamlet tartışması bağlamında "Öteki'nin arzusunun göstereni" olarak söz etmiştim ondan. Çalışmalarının bu aşamasında Lacan, S(Ⱥ) simgesini gösteren olarak fallusu adlandırmak için kullanmış, bu da imgesel fallusu (-φ) simgesel fallustan (Φ) ilk kez ayırabilmesini sağlamıştır. Lacan metinlerindeki simgelerin anlamı çoğu kez kaydadeğer değişimler geçirmiştir; ben S(Ⱥ)'nın da benzer bir değişim geçirdiğini öne süreceğim: VI. Seminer'de Öteki'nin eksiğinin, arzusunun gösterenini işaret ederken, XX. Seminer'de "ilk" kaybın gösterenine işaret eder.[36] (Lacan'ın çalışmalarında sıkça rastladığımız gibi, bu kayma dizgedeki bir değişime denk düşer: simgeselden gerçeğe. "Erkek" başlığı altında toplanan tüm unsurların simgeselle, "kadın" başlığı altında toplananlarınsa gerçekle bağlantılı olduğuna dikkat edin).

İlk kayıp oldukça farklı yollardan kavranabilir. Birincil bastırma gerçekleştiğinde, "ilk" gösterenin (S_1, annenin arzusu) kaybı olarak gerçek ile simgeselin sınırında kavranabilir. Gösterme düzeninin oluşması için bu ilk gösterenin "ortadan kaybolması" gerekir: *başka bir şeyin var olması için bir dışlama şarttır.* Dışlanan bu ilk gösterenin statüsü —(simgesel ile gerçek arasındaki) bir sınır fenomen olmaktan çok— diğer tüm gösterenlerden oldukça farklıdır; öznenin kökenindeki ilksel kayıp veya eksikle yakından akrabadır. Bu ilk dışlama

veya kaybın bir biçimde kendine bir temsilci, daha doğrusu, bir gösteren *bulduğunu* ileri süreceğim: S(Ⱥ).

Peki, gerçek bir şeyin (gerçek bir kaybın, dışlamanın) gösteren bulması ne anlama geliyor? Malum, genellikle gerçeğin imlenemez olduğu düşünülür. Eğer gerçek bir gösteren bulursa, bu gösterenin son derece olağandışı bir şekilde çalışması gerekir. Çünkü genelde gösteren gerçeğin yerine geçer, onu siler, iptal eder; başka bir gösteren için özneyi imler ama bizatihi gerçeği imlemez.

XX. Seminer'de Lacan'ın özel olarak feminen *jouissance* ile ilişkilendirdiği, şekil 8.8'deki S(Ⱥ) formülünün, hem dürtülerin tamamen tatmin olduğu (Lacan'ın "Öteki *jouissance*" ifadesinin arkasında bu öteki türlü tatmin yatar) Freudcu dürtü yüceltimini, hem de sıradan bir nesnenin Şey statüsüne yükseltildiği Lacancı yüceltimi gösterdiğini düşünüyorum (bkz, VII. Seminer).[37] Freudcu Şey "Tanrı," "İsa," "Meryem," "Kutsal Bakire," "sanat," "müzik" vb. şekilde örneklenebilecek bir gösteren bulur; gösterenin bu *bulması* bir karşılaşma (*tuch*), yani, bir bakıma tesadüfi olarak anlaşılmalıdır.

Dini çoşku veya mest olmayla, ya da ressamın, müzisyenin eseriyle ilişkilendirebileceğimiz imgesel tatmin dışında, burada *gerçek* bir tatmin söz konusudur; bu da Lacan'ın feminen yapıda yer alanlar için öne sürdüğü "nevrozun ötesi" gibi görünüyor. 5 ve 6. bölümlerde, Lacan'ın nevrozun ötesini ilk kavramsallaştırmasını, nedenin özneleştirilmesi, ne kadar paradoksal görünse de kişinin kendi nedeni haline gelmesi olarak nitelemiştim. XX. Seminer'le birlikte, Lacan bunu nevrozun ötesine uzanan patikalardan biri olarak, maskülen yapı tarafından karakterize edilen patika olarak görür. Öteki patika —yüceltim patikası— feminen yapı tarafından karakterize edilenlere özgüdür.[38]

O halde, maskülen patika arzunun yolu (birinin kendi arzusunun nedeni hali gelmesi) olarak nitelenirse, feminen yapı aşkın yolu olabilir. Göreceğimiz gibi, maskülen özneleştirme kişinin etkin neden olarak (gösteren) kendi ötekiliğini kurmasını içerdiği düşünülebilecekken,[39] feminen özneleştirmenin kişinin maddi neden olarak

(harf) ötekiliğini kurmasını içerdiği düşünebilir.[40] Bu durumda her ikisi de nedenin ya da ötekiliğin özneleştirilmesini gerektirir ama farklı yollardan. Bu konuya ileride tekrar döneceğim.

Kadın Yoktur

Cinsiyetlenme formülleri tablosundaki *Lá*, Lacan'ın "Kadın yoktur" mefhumu için kullandığı kısaltmadır: bizatihi Kadın için, onun özü için bir gösteren yoktur. Kadın ancak üstü çizilerek yazılabilir: Kadın. Eğer Lacan'ın önerdiği gibi göstereni yoksa —bunun altında fallusun erkeğin, erkek özün göstereni olduğu fikri yatar çünkü erkeği belirleyen fallik işlevdir— S(Ⱥ)'nın Kadın'ın partnerlerinden biri olması, bir anlamda bu kayıp tanımın veya özün yerini alacak bir gösterenle karşılaşılıp, bunun benimsenebileceğini akla getirir. Bir gösterene vekalet eden S(Ⱥ) ne hazır giyim ne de dikilmiş giyimdir, *her ne kadar kadının tabi olmayacağı bir gösteren olsa da, yeni bir ana gösterenin* (S_1) oluşumunu temsil eder. Erkek daima bir ana gösterene tabidir, fakat kadının ana gösterenle ilişkisi bütünüyle farklıdır. Ana gösteren erkek için sınır işlevi görür, kadının S(Ⱥ) ile ilişkisi öyle değildir.

Lacan'ın Kadın'ın göstereni (ya da, Kadın için gösteren) yoktur iddası, toplumsal açıdan, kadının kültürümüzdeki yerinin ya doğruca partner olarak benimsediği erkek tarafından tanımlanmasıyla ya da kadının kendisi tarafından tanımlanmasının önündeki büyük güçlüklerle alakalıdır kuşkusuz. Başka bir ifadeyle, kadının kendini başka türlü tanımlamak için giriştiği bu arayış uzun ve engellerle dolu bir arayıştır.[41] Batı'nın toplumsal Öteki'si bu tarz arayışları asla hoş görmez, haliyle bu arayışı gerçekleştirenler oradan devşirilebilecek tatminden mahrum kalır çoğu zaman. Müzik, sanat, opera, tiyatro, dans ve "güzel sanatların" diğer dalları bu Öteki'nin gözünde iyi kabul görse de, bir erkekle ilişkinin asli olduğu kanıtlanmadığında daha az kabul edilir. Geçmişte, bir kadının erkekle ilişkili olarak tanımlanmayı pas geçip, manastıra kapanarak kendini tamamen dine

adaması gayet normal karşılanırken, bugün buna teşebbüs etmek bile hoş karşılanmıyor; yani, Öteki, kadının bazı dini gösterenleri benimsemesini gittikçe daha da zorlaştırıyor. Çünkü, evet, S(Ⱥ) ile ilişki karşılaşmayla kurulabilir ama unutmayalım ki kadınının kendini içinde bulduğu kültür veya alt-kültür(ler) bu karşılaşmayı kolaylaştırılabileceği gibi öteleyebilir de.

Bu durum, kadın için "otomatik," yani, hazırda bekleyen bir gösterenin hiçbir zaman olmayacağı manasına gelmez. Eğer Lacan'ın teşhisini kabul edersek, söz konusu durum kaçınılmaz değil, olumsaldır.

Lacan, kadının kendine ait bir cinsel kimliğe sahip olmadığını asla iddia etmez; ilgili literatürde yer yer dile getirilenin aksine, Lacan kadını bir şeyini kaybetmiş erkek olarak tanımlamaz.[42] Lacancı terimlerle, cinsel kimlik en az iki farklı düzeyde kurulur: (1) imgesel düzeydeki cinsel kimliği açıklayan, egoyu kuran ardışık özdeşleşmeler (genelde ebeveyn(ler)le özdeşleşme) düzeyi ve (2) bu düzeyin gerçek bir çelişki içinde olduğu, her öznenin kendisini yerleştirebileceği Lacan'ın cinsiyetlenme formüllerinin farklı yönleri bağlamında tanımlanan maskülen ve feminen yapı. Dolayısıyla, sık sık çelişen bu iki düzey,[43] ego ile özneye denk düşer. Ego düzeyindeki özdeşleşmelerde, kadın pekâlâ babasıyla (ya da toplumsal olarak "maskülen" olduğu düşünülen bir figürle) özdeşlik kurabilirken, arzu ve kadının öznel *jouissance* kapasitesi düzeyinde, kadın feminen yapı tarafından belirlenebilir.

Aslına bakarsanız, bir kadının cinsel kimliği pek çok farklı kombinasyon içerebilir, çünkü maskülen ve feminen yapının aksine, Lacan'ın bakışı bir "ya o/ya bu" durumu kurar ve bu ikisi arasında bir ara bölge yoktur, ego özdeşleşmeleri pek çok (biyolojik) erkek ve (biyolojik) kadın bireyden unsurlar içerebilir. Başka bir deyişle, cinsel kimliğin imgesel düzeyi, özü itibarıyla, kendiyle fazlasıyla çelişkili olabilir.

Cinsel kimliğin (Lacan'ın deyimiyle, cinsiyetlenmenin) ego düzeyinden *başka* bir düzeyde, öznelik düzeyinde varoluşu, İngilizce konuşulan dünyada çok yaygın Lacancı teoride kadının özne olarak kabul görmediğine ilişkin hatalı kavrayışı çürütür. *Feminen yapı feminen*

öznelik demektir. Kadın bir erkekle ilişki kurduğu sürece, o erkeğin fantazisindeki bir nesneye —nesne (a)— indirgenecektir muhtemelen; maskülen yapı perspektifinden görüldüğü sürece, kültüre özgü basmakalıp kıyafetler içindeki maskülen fantazi nesnelerinin bir koleksiyonundan fazlası olmayacaktır: i(a), yani, nesne (a)'yı hem içeren, hem de gizleyen bir imge. Sözcüğün gündelik, yaygın kullanımıyla, öznelik kaybı manasına gelebilir bu —"kendi hayatını kontrol etme," "dikkate alınması gereken bir fail olma" vb.—[44] fakat psikanalitik açıdan asla bir öznelik kaybına denk düşmez. *Jouissance* (deneyimi) *ile ilgili olarak benimsenen bir pozisyon ya da tutumun kendisi öznelik içerir ya da ima eder.* Bu tutum benimsendiğinde, feminen bir özne vücut bulur. Bu tikel öznenin kendi dünyasını ne ölçüde özneleştirdiği ise bambaşka bir sorudur.

Bugün feministler tarafından yapılan çalışmaların bazılarının, deneyimlerinde yer alan ve daha önce temsil edilmemiş, simgeselleştirilmemiş, özneleştirilmemiş belli bir gerçeği ortaya koyma, temsil etme, simgeselleştirme ve bu sayede de özneleştirme girişimini içerdiği düşünülebilir. Bu önceden yazılmamış, söylenmemiş gerçek Lacan'ın Öteki *jouissance* ve Öteki cinsiyet dediği şeyle alakalıdır (Kadın, bir kadın için bile Öteki cinsiyeti teşkil eder; bu nokta ileride ele alınacak). Bu ikisi yazılmadığı, söylenmediği, temsil edilmediği, yani özneleştirilmediği sürece Öteki'dir (kişiye yabancıdır). Çoğu feminist kendi çalışmalarını başka terimlerle —belirgin bir şekilde, deneyimin imgesel veya dogmatik-öncesi/semiyotik düzeyiyle alakalı— ifade etse de, katı Lacancı terimlerle ve elbette indirgemeci olma riskini alarak, bu çalışmalar gerçeğin (gerçek Öteki veya *jouissance* olarak Öteki) özneleştirilmesi girişimi olarak kavranabilir.[45]

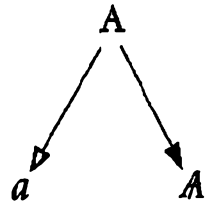
Maskülen/Feminen—Gösteren/Gösterenlik

Şimdi yorumumu biraz daha ileri götüreceğim. Lacan hiçbir zaman "Erkek, arzunun göstereni (Φ) tarafından *tanımlanır*" demediği halde,

gelin bir anlığına öyle olduğunu varsayalım. Bu, Erkek tanımlanabildiği sürece Kadın'ın asla tanımlanamayacağını ima etmez mi ister istemez? Dolayısıyla, arzunun göstereniyle Kadın özdeşleştiğinde de Erkek'in tanımlanamayacağı anlamına gelmez mi? Arzunun göstereninin aynı anda yalnızca tek bir cinsiyetle özdeşleşebilmesinin teorik bile olsa yapısal bir nedeni olabilir mi? Eğer öyleyse, karşı cins kaçınılmaz olarak arzunun nedeni olan nesneyle bağlantılı hale gelmez mi? Cinsiyetlerden birinin gösteren tarafından tanımlanması halinde, diğerinin nesne olarak öteki tarafından tanımlanmasının teorik bir gerekçesi var mıdır?

Belki de vardır. Ayrılma Öteki'nin yasaklı Öteki ile nesne (a)'ya bölünmesine yol açtığı ölçüde, Öteki (mesela, ebeveyn olarak Öteki: çekirdek ailedeki anne ve baba) biri gösterenle (A), diğeriyse bir nesneyle ilişkilendirilecek iki "kısma" ayrılır (şekil 8.9). Lacancı arzunun diyalektiği açısından, bizimki gibi örgütlenen toplumlarda iş gördüğü haliyle, gösteren ile nesne rollerinin farklı cinsiyetlerde cisim buluşunun teorik bir gerekçesi olsa gerek.

Şekil 8.9

Lacan'ın cinsiyetlenmeye dair çalışmasından, özneleştirmenin farklı cinsiyetlenen varlıklarda farklı düzeylerde meydana geldiği çıkarımı yapılabilir: maskülen yapıdakilerin nesneyi özneleştirmeleri ya da yeni bir ilişkilenme biçimi bulmaları gerekirken, feminen yapıdakilerin göstereni özneleştirmesi veya yeni bir ilişkilenme biçimi bulmaları gerekir. Her iki cinsiyet de başlangıçta Öteki olan şeyi özneleştirir fakat bu Öteki'ye yaklaştıkça uğraştıkları Öteki'nin görünümü değişir. Sanki Öteki erkekte bütünüyle kabul edilmiş gibi, erkeklerin "problemi" nesneyle birlikte olmaktır; oysa kadında Öteki hiçbir zaman bütünüyle kabullenilmez. Dolayısıyla, kadının

"problemi" Öteki'nin var olmasını sağlamak, onu tamamlamak değil —ki bu sapkının projesidir— onu özneleştirmektir, kendi içinde kurmaktır. Dolayısıyla, feminen yapıyla nitelenenler için özneleştirme 5 ve 6. bölümlerde ortaya konulandan oldukça farklıdır, gösterenle karşılaşmayı gerektirir.[46]

Kadın ve erkek dilde, dil tarafından oldukça farklı biçimlerde yabancılaşır, Öteki'yle, S_1 ve S_2 ile bambaşka ilişkileri vardır. Özne olarak farklı bölünmüşlerdir ve *bu bölünme farkı cinsel farkı açıklar.* Dolayısıyla cinsel fark kadın ve erkeğin gösterenle farklı ilişkilerinden doğar.

İki cinsiyetin de dilin kuruluşuyla ilgili bir rolü varmış gibi görünüyor: erkek gösteren rolünü oynarken, kadın Lacan'ın (XX. Seminer, s. 71'de) ifade ettiği gibi "*l'être de la significance*" rolü oynar. Bildiğim kadarıyla, İngilizce konuşan hiç kimse *signifiance* sözcüğünü çevirmeyi denemedi henüz,[47] Lacan'ın dilbilimden devraldığı bu terimi ne amaçla kullandığı gayet açık olsa da (evet Lacan bu terimi "devralmıştır" fakat dilbilimde "anlamlı olma durumunu" adlandıran bu sözcüğü baş aşağı çevirmiştir.) Ben şöyle tercüme etmeyi öneriyorum: "gösteren*lik*," yani "gösteren olma hali", gösterenin *ex-sist* oluşu, gösterenin maddilliği, gösterenliği.[48] Lacan bu terimi gösterenin anlamsız doğasını, sahip olabileceği herhangi bir anlamın, anlamlandırmanın dışındaki, ondan ayrılmış varoluşunu vurgulamak için; gösterenin varlığının kendi anlamlandırıcı rolünü aştığını, maddi varlığının simgesel işlevini aştığını vurgulamak için kullanır. Gösterenin varlığı "gösterici rolünün", logostaki gösterme rolünün ötesine uzanır. Dolayısıyla, Lacan bu sözcüğü "anlamlı olma durumundan" ziyade, "anlamlı etkilerden *Başka* etkilere sahip olma durumunu" tanımlamak için kullanır.

Lacan her "sign*ificance*" dediğinde, bu terimde saklı olan "*defiance—meydan okuma*" sözcüğünü duymalıyız! Gösteren kendisine tahsis edilen role karşı koyar ve bunu anlamlandırma görevini bütünüyle reddederek yapar. Gösterenin varlığı anlam-üretiminin, anlamlandırmanın dışında ve ötesindeki *ex-sistence* statüsündedir.

Lacan'ın düşüncesinde, varlık harf ile ilişkilendirilmiştir 1970'lerde,

harf gösterenin maddi, imlemeyen yüzüdür, imlemeksizin etkileri olan kısmıdır: *jouissance* etkisi. Harf *dilin maddiliği* ile ilgilidir, Lacan'ın XX. Seminer'de (s. 26) ifade ettiği şekliyle, "*substance jouissante*":[49] *jouissance* maddesi ya da keyif verici (*jouissing*) madde, orgazm yaratan, keyiflendiren madde. Maskülen ile göstereni, feminen ile harfi ilişkilendirmek, başlangıçta Platon'a kadar uzanan o eski biçim-içerik metaforuna dönüş gibi görülebilir ama Lacan'da dönüşler daima bir bükmedir: madde biçimin hakkında gelip, ona bir iki numara öğretir.

Kendine Öteki, Öteki Jouissance

Lacan'ın öne sürdüğü üzere, bir kadının kendisi için Öteki olması nasıl düşünülebilir? Kadın kendisini erkek (erkek üzerinden fallus) açısından tanımladığı ölçüde, bu öteki görünüm —S(Ⱥ) ile potansiyel ilişki— anlaşılmaz, yabancı, Öteki olarak kalır. Lacan'ın 1958/1962'de söylediklerini düşünün: "Kadının erkeğe olduğu gibi kendisi için de Öteki haline gelmesi için, erkek burada (kastrasyonla ilgili olarak) katalizör işlevi görür." (*Écrits* 1966, s. 732) Kadın kendini yalnızca fallus açısından, yani, erkekle ilişkisinde tanımlanan pozisyona konumlandırdığında, bu şekilde tanımlanmayan diğer kadınlar Öteki olarak konumlandırılır. Bu Öteki potansiyel fark edildiği ölçüde, yani, S(Ⱥ) ile bir ilişki kurulduğunda, kadın artık kendisi için bir Öteki değildir. Fark edilmediği ölçüde ise, Lacan'ın erkek (*homme*) ve homoseksüel sözcüklerini birleştirip yazdığı üzere, kadın bir *hommosexuelle* olarak kalacaktır: erkeklere aşık olup, erkekler gibi aşık olacaktır, arzusu erkeğin fantazisindeki gibi yapılanacaktır.

Maskülen yapıyla nitelenenler için, kadın Lacan'ın "uygunsuz" [*indecent*] dediği Öteki *jouissance*'ın temsilcisi olarak görüldüğü, ona cisim verdiği ölçüde Öteki rolündedir; baştan aşağı Öteki'dir, *jouissance* olarak Öteki'dir. Peki neden "uygunsuz"? Çünkü fallusla ilişki gerektirmez ve (maskülen yapıda) dürtüler bütünüyle simgesele tabi hale geldikten sonra elde kalan bir haz kırıntısından ibaret

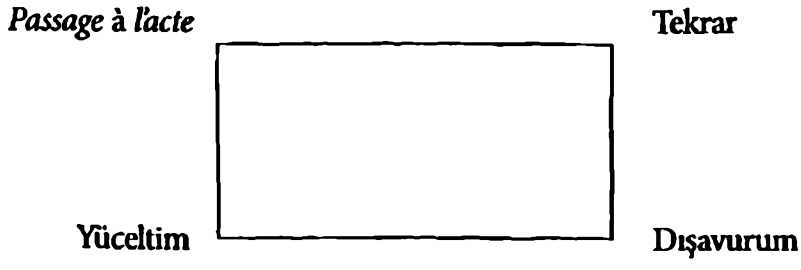
olan fallik *jouissance*'ın (maskülen yapıda böyledir) kıtlığını ifşa eder. Dürtülerin bu şekilde boyundurluk altına alınması, gerçeğin simgeselin içine akıtıldığı[50] ve *jouissance*'ın Öteki'ne aktarıldığı Freudcu yüceltime denk düşer.

Öteki *jouissance*, dürtülere tam tatmin sağlayan aşk sayesinde bir yüceltim formu içerir. Öteki *jouissance* aşkın *jouissance*'ıdır[51] ve Lacan Öteki *jouissance*'ı dinsel vecdle ve fallik *jouissance*'tan farklı olarak cinsel organlarla sınırlandırılmamış türden cismani, bedensel bir *jouissance* ile ilişkilendirir (Lacan'ın açıkça belirttiği gibi, Öteki *jouissance* klitoral orgazma karşı vajinal orgazm değildir). Lacan'a göre, Öteki *jouissance a*seksüeldir (oysa, fallik *jouissance* cinseldir) ama yine de *bedene ilişkindir/bedendedir*[52] (fallik *jouissance* yalnızca gösterenin enstrümanı olan organı içerir).

Lacan'ın S(Ⱥ) hakkında doğrudan çok az şey söylemesi, Öteki *jouissance*'ın Öteki'nin mutlak radikalliği veya ötekiliğiyle ilgili olduğunu akla getirir: Öteki'nin Ötekisi (yani, dışı) yoktur. Öteki herhangi bir tikele, belirli bir içe ait bir dış değildir yalnızca; daima ve kaçınılmaz olarak Öteki'dir, her türlü sistemin "dışındadır."[53]

Bu noktada, Öteki *jouissance*'ın daha detaylı bir açıklamasını başka bir sefere bırakıp,[54] şimdilik sadece Öteki *jouissance*'ın, Freud'un dürtülerin tam tatmininin yüceltimin bir formu olan "cinsellikten-arındırma" [*desexualized*] tarafından sağlandığına yönelik görüşüyle ilgili olduğunu belirtmekle yetineceğim.[55] "İktidarsız libido" Lacan'daki *a*seksüel, Öteki *jouissance* ile yakından ilişkili gibi görünüyor. Yeri gelmişken, Lacan yüceltimi 4 ve 6. bölümlerde ortaya koyduğum mantıksal dörtgenin sol alt köşesine yerleştirmiştir (bkz. şekil 8.10).

Figure 8.10

Buradaki yorumum bir yorum başlangıcından fazlası değilse de, şekil 8.8'in anlaşılabilmesini mümkün kılacak genel bir çerçeve olarak bana çarpıcı geliyor.

Daha önce belirttiğim gibi, Lacan (1) cinsiyetlerin ayrı ayrı ve farklı biçimlerde tanımlandığını ve (2) "partnerlerin" simetrik olmadığını ve örtüşmediğini göstererek işe başlar. Şekil 8.8'de gördüğümüz üzere, erkeğin partneri nesne (a)'dır, kadın değil. Dolayısıyla, kadından gelen herhangi bir şey erkeği uyarabilir: belli bir şekilde konuşması, belli bir şekilde bakması vesaire, fakat bu ancak erkek kadına arzusunu uyandıran kıymetli bir nesne olarak yatırım yaptığı sürece mümkündür. Bu bakımdan, erkek nesne (a)'nın temeli, dayanağı veya aracı olan (biyolojik olarak belirlenmiş) bir kadına ihtiyaç duyabilir ancak partneri asla bu kadın olmayacaktır.

Aynı şekilde, o da kadının partneri olmayacaktır. Kadın kendisi için fallusa cisim verecek, beden olacak veya dayanak olacak (biyolojik) bir erkeğe gereksinim duyabilir, ama partneri asla bu erkek olmayacaktır, onun partneri fallustur. Kadının "Erkek" kategorisine dahil olmayan Öteki partneri, S(Ⱥ) devreye girdiğinde bu çatlak veya asimetri çok daha derin bir hal alır, bu şekilde kadının bu öteki partneriyle "ilişki kurmak" veya ona "ulaşmak" için bir erkeğe başvurmasına gerek kalmaz.

Erkek ve kadının cinsel partnerleri özdeş hale gelseydi —diyelim ki, nesne (a) her ikisi için de tek partner olarak iş görseydi—, en azından, cinsiyetlenmiş varlıklar olarak arzuları paralel bir şekilde (*hommosexuelle*) yapılanırdı ve bu bağlamda ikisi arasındaki bir cinsel ilişkiyi düşünmeyi deneyebilirdik. Fakat partnerleri arasında öyle net, öyle aşılmaz bir asimetri vardır ki cinsiyetler arasında makul bir cinsel ilişki hiçbir biçimde varsayılamaz, düşünülemez veya yazılamaz.

Psikanalizin Hakikati

Lacan'ın psikanalizin *yegâne* hakikati olarak nitelendirdiği şey işte budur. Evet, Lacan zaman zaman tüm hakikatlerin matematize edilebilir olduğunu öne sürmüştür: "'Matematize edilemeyecek,' yani, yazılamayan, salt aksiyomlara dayanmayan tek bir hakikat bile yoktur. Bu da demek oluyor ki hakikat vardır ama bu hakikatin hiçbir anlamı yoktur, yani, matematiksel çıkarım şeklinde ifade edilebilenden [çıkarımın kaydından] başka hiçbir sonucu yoktur" (XXI. Seminer, 11 Aralık 1973).

Fakat bu yorum, örneğin, "hakikat tablosu"nda ve simgesel mantıkta (bkz. 10. bölüm) göreceğimiz doğru için geçerlidir yalnızca. Lacan'a göre, psikanalizin *yegâne* hakikati cinsel ilişki diye bir şeyin olmayışıdır, esas mesele özneyi bu hakikatle yüzleşme noktasına getirmektir.

Varoluş ve *Ex-sistence*

N'existe que ce qui peut se dire. N'ex-siste que ce qui peut s'écrire.

Lacan'ın varoluşa dair ("Kadın yoktur", "Öteki *jouissance* yoktur") ve *'il y a'* ile *'il n'y a pas'* ifadelerini içeren ("Cinsel ilişki diye bir şey yoktur", *"Il y a de l'Un"*, *"Il n'y a pas d'Autre de l'Autre"*) birçok paradoksal ifadesini düşünerek, burada Lacan'ın *ex-sistence* kavramına ilişkin bir iki cümle eklemek istiyorum.

Bildiğim kadarıyla, "ex-sistence" sözcüğü Fransızca'da ilk kez Heidegger çevirilerinde (örneğin, *Varlık ve Zaman*), Yunanca *ekstasis* ile Almanca *Ekstase* sözcüklerinin karşılığı olarak kullanıldı. Terimin Yunanca'daki kök anlamı bir şeyin "dışında durma", bir şeyden "ayrı durma"dır. Yunanca'da, çoğunlukla bir şeyin ihracı, yerinden edilmesi anlamında kullanılmasına rağmen, bugün "kendinden geçmek" (*ecstatic*) dediğimiz ruh halini ifade etmek için de kullanılmaktadır. Haliyle, sözcüğün türev niteliğindeki bir başka anlamı da "kendinden

geçme"dir (*ecstasy*) ve Öteki *jouissance* ile alakalıdır. Heidegger sözcüğü kök anlamında, yani kendi "dışında durma," kendi "dışına çıkma" anlamında kullanmışsa da, Yunanca'daki köküyle bağlantılı olan "varoluş" (*existence*) için de kullanmıştır. Lacan ise, "dışarda duran, bir bakıma, dışardan ısrar eden bir varoluştan," içeride içerilmeyen, içten ziyade "iç-dış" (*extimate*) olan bir şeyden söz etmek için kullanır.

Öteki *jouissance* simgesel kastrasyonun dışında, simgeselin ötesindedir. *Ex-sist* statüsündedir. Simgesel düzenimiz içinde bir yer, hatta isim bile verebiliriz Öteki *jouissance*'a ama yine de anlatılmaz, dile gelmez olarak kalır. Onun *ex-sist* olduğunu düşünebiliriz çünkü yazılabilir: $\forall x \Phi x$.

Fakat cinsel ilişkilerde durum farklıdır: cinsel ilişki yazılamaz, bu yüzden var da değildir, *ex-sist* de değildir. Düpedüz *öyle bir şey yoktur.*

Ex-sistence ve *ex-sist* statüsündeki Öteki *jouissance* kavramları Lacan'ın "*jouissance* ekonomisini" ya da "libidinal ekonomisini" ucu açık, totaliz edilemez bir hale getirir. *Jouissance*'ın muhafaza edilmesi söz konusu değildir; feda edilen *jouissance* ile elde edilen *jouissance* arasında, Öteki *jouissance*'ın fallik *jouissance*'ın yetersizliğini, kıtlığını tazmin veya telafi ettiği dengeli, kısaca tümleyici, orantılı bir ilişki olanaksızdır. Öteki *jouissance* özü itibarıyla kıyas kabul eden, ölçülebilir, dengeli bir şey değildir, "medeni topluma" uygun değildir. "Fallik ekonomi" veya basit yapısalcılık içine sığdırılamaz. *Ex-sistence* statüsündeki nesne (a)'ya benzer şekilde, Öteki *jouissance* "tıkır tıkır çalışan yapı" üzerinde telafisi olmayan etkilere sahiptir.

Cinsel Fark için Yeni Bir Metafor

> Gösteren... topolojik terimlerle yapılandırılmalıdır.
>
> —Lacan, XX. Seminer, s. 22

Burada Lacan'ın cinsel fark meselesine bakışını ortaya koymaya çalıştım, peki ne yapacağız bununla? Ne kadar ciddiye almak gerek?

Ne faydası olacak bize?

Lacan, aktif–pasif diyalektiğinin (ki bundan Freud'un kendisini de tatmin olmamıştı), sahip olma ve olmanın (en azından dilbilimsel açıdan bakıldığında öbüründen daha ilginçtir) ötesine uzanan yeni bir cinsel fark metaforu ortaya koyar.[56] Çağdaş eleştiriler ile psikanalizin üzerinde en net uzlaştığı şey biyolojik farklılıkların yetersiz olduğudur; cinsel farkın biyolojik açıdan belirlenmiş "katı" sınırlarının psişik düzeyde çok fazla insanın tarafından aşıldığı görünüyor. Bu açıdan şöyle bir argümanla başlayabiliriz: feminen yapıya sahip (belli bir şekilde tanımlanmış) [biyolojik] erkekler ve maskülen yapıya sahip (başka bir şekilde tanımlanmış) [biyolojik] kadınlar vardır.

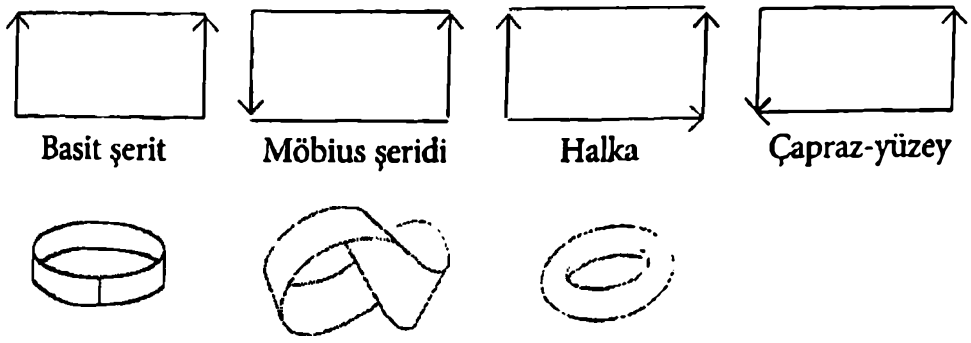
Lacan'ın maskülen ve feminen yapıları tanımlama biçiminde ilginç olan nedir? Her şeyden önce, yeni bir topoloji içerir: Batının, bir dizi eş merkezli daire veya küre şeklindeki asırlık dünya kavrayışından ayrılıp, bunun yerine Möbius şeridi gibi, Klein şişesi gibi, çapraz-yüzey [*cross-cap*] gibi paradoksal topolojik yüzeyleri model alır. Sonuncusu, düşünme şeklimizde köklü bir değişim meydana getirmek için bilhassa verimli bir yüzeydir. Eğer "topoloji ile yapı arasında katı bir özdeşlik" (XX. Seminer, s. 14) varsa, o halde yeni topolojik modeller, sistemler üzerine düşünmemizi kolaylaştırabilir.

Çapraz-yüzey aslında bükülmüş bir küredir ve deyim yerindeyse, *Lacancı bir bükmedir* bu. Bu ufak bükme kürenin bütün topolojik niteliklerini değiştirir, şeylere ilişkin eski, bildik kavrayışın aksine, hiçbir şey kendi üstüne dönmez. Bu, 1950'lerin sonu ile 1960'lara denk düşen ve pek çok kavramın simgeselden gerçeğe kaydığı Lacancı dönüşün aynısıdır (bu gidişat Lacan'ın üç düzene de—imgesel, simgesel, gerçek— eşit derece önem atfeden Borromean düğümü ile karşılaşmasıyla son bulur.) Lacancı bükme hareketi, felsefe ve yapısalcılığın yeni hiçbir şey görmediği noktada, simgeselin ötesindeki bir şeyi görme kabiliyetidir bir anlamda.

Möbius şeridinin aksine, çapraz-yüzey *imkânsız* bir yüzeydir. Mobius şeridi yapılabilir, bu bakımdan da hayal edilebilir (ya da hayal-edi-

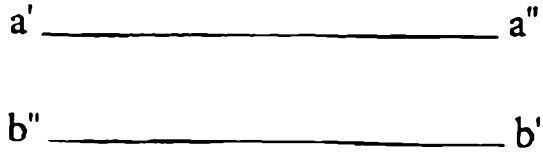
lebilirliği-mümkün), zihinde resmedilebilir bir şeydir. Oysa çapraz-yüzey, bir dizi başka topolojik yüzey gibi, kenarları boyunca uzanan okların karşıt yüzeylerin çakışma noktalarını gösterdiği bir dörtgen ile tanımlanabilir bir yüzeydir ama yapımı imkânsızdır. Şekil 8.11'de, simgesel temsilleriyle birlikte verilen yüzeyleri düşünün:

Şekil 8.11

Çapraz-yüzey dışındakiler birebir olarak görsel anlatıma elverişlidir. Çapraz-yüzey topolojik terimlerle simgesel olarak ifade edilebilmesine rağmen (üstteki dörtgen gibi), birebir görselleştirilebilir veya yapılabilir bir şey değildir. Bunu gözümüzde canlandırmak için, belli bir noktası oyuk olan ve bu oyuğun her iki tarafındaki tüm noktaların birbirine bağlı olduğu bir küre hayal edilebiliriz; ancak, bu kürede noktalar bir yaranın dikilmesinde olduğu gibi doğrudan karşısındaki noktaya değil, şekil 8.12'deki a' noktasının b' noktasına ve a'' noktasının b'' noktasına bağlanması gibi karşı taraftaki *simetrik* noktaya bağlanırdı:

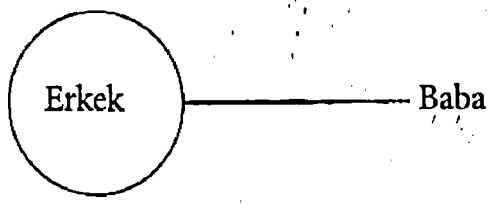
Şekil 8.12

Çapraz-yüzey bu manada imkânsızdır. Fakat yazılabilir: simgesel tarifi mümkündür. Gerçek bir şeyi, simgesel-üstü bir şeyi tarif etmek için simgesel olarak kullanılabilir.

Eski eş merkezli daire veya küreler fikrinin uygun düştüğü bir şey varsa eğer, Lacan'a göre, baba işleviyle sınırlandırılmış olan maskülen yapıdan başkası değildir bu (şekil 8.13).

Şekil 8.13

Freud kadınların yasayla başka türlü bir ilişkisi olduğunu ileri sürer ve bunu daha az gelişmiş ego-ideali veya süperegoya bağlar, oysa feminen yapıyla nitelenen öznelerin sınırlarla ilişkisinin temelden farklı olduğu imasıyla bu durum daha iyi anlaşılabilir: iç ve dış arasındaki karşıtlık elverişsizdir. Bu doğrultuda, çapraz-yüzey aşılmaz bir sınır oluşturmadığı için iç ve dış kavramları şaşmaz tanımlar değildir, yalnızca bölgesel olarak geçerlidir. Çapraz-yüzeyin "yüzeyindeki" bu ufak istisna onun tüm özelliklerini değiştirir. Lacan'ın yeni metaforunu formüle etmenin bir başka yolu, küme teorisi ve topolojiden gelen "açık" ve "kapalı" terimlerini kullanmaktır. Erkek gibi "kapalı bir küme" kendi sınırını veya limitini içerir; oysa Kadın gibi açık bir küme kendi sınırını veya limitini içermez. En azından şunu iddia edebiliriz; Lacan bu yeni cinsel fark formülasyonunu —pek çok psikanalist için olağan çalışma alanları olmayan— küme teorisi, mantık ve topoloji çalışmaları sayesinde geliştirebilmiştir.[57]

Lacan'ın cinsel fark için getirdiği bu yeni metafor, yeni bir semptom devreye sokar: cinsel farkı düşünmek için en az öncekiler kadar semptomatik olan yeni bir yol oluşturur. Bir semptom belli şeylerin görülmesine izin verdiği ölçüde, kaçınılmaz olarak belli şeylerin de görülmez olmasına neden olur.

Bu semptomatik bakışı nitelerken, bir yandan yapının önemini

korurken, diğer yandan da kaçınılmaz olarak tamamlanamaz olduğunu, yapı içinde ortaya çıkan bazı önermelerin asla çürütülemez veya doğrulanamaz olduğunu vurgulayan "Gödelci yapısalcılık" cazip bir seçenek olabilir. Lacan, kaydadeğer her biçimsel sistemin çürütülemez veya doğrulanamaz önermeler içerdiğine, aynı dil içinde kalındığı sürece dilin hakikatini tanımlamanın imkânsız olduğuna yönelik Gödelci fikirleri açıktan benimser. Onun düşüncesinde, istisna yalnızca kuralı ispatlayan bir şeyden ibaret değildir, bunun çok ötesinde, istisna bizi kuralı yeniden tanımlamaya zorlar. Lacan'ın çalışması histerinin yapısını ete kemiğe bürür: Lacan bir sistemi formüle etmeye ne kadar yaklaşırsa, kuşkusu ve sorgusu da o ölçüde şiddetlenir. Bu "tüm sistemlere son veren bir sistem" ise eğer, bu ifadeyi yepyeni bir biçimde duymayı bize öğreten Lacan'ın kendisidir.

IV. KISIM

PSİKANALİTİK SÖYLEMİN STATÜSÜ

9

Dört Söylem

Bütün yoktur. Hiçbir şey bütün değildir.
—Lacan, *Scilicet* 2/3 (1970): 93

Söylem evreni diye bir şey yoktur.
—Lacan, XIV. Seminer, 16 Kasım 1966

Metadil diye bir şey yoktur.
—Lacan, XIV. Seminer, 23 Kasım 1966

Lacancı psikanaliz hem oldukça güçlü bir teori, hem de önemli bir toplumsal pratiktir. Ama, öyle olmasını dileyenlere rağmen, birleştirici ya da bütünleştirici bir dünya görüşü, *Weltanschauung* değildir.[1] Evet, etkileri olan bir söylemdir. Fakat en nihayetinde onlarca söylemden biridir; belirleyici, nihai bir söylem değildir.

Bugün dünyaya hâkim olan söylem iktidar söylemidir kuşkusuz: şuna veya buna ulaşmaya aracılık ettiği düşünülür ama nihayetinde iktidar iktidar içindir. Lacancı psikanaliz özünde bir iktidar söylemi değildir. Fakat analitik ortamda iş başında olan bir iktidardan söz edilebilir; "müşteri"sinin özerkliğini (ego olarak okuyun) kutsal kabul eden, kısıtlanmasına veya sorgulanmasına karşı çıkan pek çok Amerikan psikoloji okulunun kabul edilemez bulduğu türden bir iktidar. Psikanaliz, analizanda yeni bir arzu konfigürasyonu meydana getirmek için arzu nedeninin gücünü devreye sokar. Bu bakımdan, analitik söylem iktidar söyleminden farklı yapılandırılmıştır. Lacan'ın "dört söylemi" söylemler arasındaki bu tür yapısal ayrımlara açıklama getirmenin peşindedir; biraz ileride bu noktaya döneceğim.

Öncelikle görelilik meselesini gündeme getirmek istiyorum. Psikanaliz nihai söylem değilse, söylemler içinde bir söylemden

ibaretse şayet, hangi iddiası dikkat değer olabilir ki?

Onlarcasından biriyse eğer, neden analitik söylemle uğraşıp da kendimizi yoralım ki? Bu sorulara verecek tek bir cevabım var: *farklı söylemlerin işleyişini kavramamıza olanak tanıyan yegâne söylemdir de ondan.*[2]

Dört söylemi tek tek incelemeden önce ortaya koymam gereken bir şey daha var: Lacan'ın dört söylemden birini "histeriğin söylemi" olarak adlandırmış olması, belli bir histeriğin daima ve kaçınılmaz olarak histeriğin söylemi içinde kalacağı ve bu söylem içinde iş göreceği anlamına gelmez. Analist olan bir histerik, analistin söylemi içinde iş görebileceği gibi akademisyen olan bir histerik de üniversitenin söylemi içinde iş görebilir. Histerik, söylemini değiştirdiğinde psişik yapısı değişmez; değişen sadece etkinliğidir. Kendisini analistin söylemi içinde konumlandırdığında, başkaları üzerindeki etkisi bu söylemin elverdiği etkiye denk düşer; bu söyleme özgü engel ve eksiklerle baş etmek zorunda kalır. Her tikel söylem belli şeyleri kolaylaştırırken diğerlerini zora sokar, belli şeyleri görmeyi sağlarken belli şeylere de kör bırakır.

Diğer taraftan, söylem öyle istediğiniz zaman takıp çıkarabileceğiniz bir şapka değildir. Söylem değişimi belli koşulların yerine gelmesini gerektirir. Mesela, bir analist daima analitik söylem içinde iş görmez; ders verdiği ölçüde üniversitenin söylemini, efendinin söylemini ya da histeriğin söylemini benimseyebilir (Lacan'ın kendi eğitmenliği bu son başlık altında görülür çoğunlukla).

Lacan'ın histeriğe özel bir söylem tanımlamış olduğu halde, obsesif nevrotik, fobik, sapkın veya psikotik için bu tür bir söylem tanımlamaması çarpıcıdır. Kuşkusuz, onların söylemi de bir dereceye kadar biçimlendirilebilir, nitekim Lacan fobi, sapkınlık ve diğerlerinde fantazi yapısının biçimlenişine ilişkin epey bir yol katetmiştir.[3] Fakat bunlar ana hatlarını belirlediği dört temel söylemin odağında yer almazlar. Burada dört söylemin *her birinin* kendine has

karmaşık yapısına girmeyeceğim, hele de ilk söz edildikleri XVII. Seminer'den tekrar ele alındıkları XX. Seminer ve sonrasındaki seminerlere uzanan gelişimleri konusuna. Bunun yerine, bu bölümde dört söylemin temel özelliklerini ortaya koyup, sonraki bölümde de Lacan'ın XXI. Seminer'de işaret ettiği farklı tür söylemler üzerine konuşmanın *ikinci* yolundan bahsedeceğim.

Efendinin Söylemi

Hem tarihsel nedenler yüzünden, hem de hepimizin tabi olduğu gösterenin yabancılaştırıcı işleyişini ete kemiğe bürüdüğü için, Lacan'ın söylemleri efendinin söylemiyle başlar. Bu bakımdan, efendinin söylemi dört söylem içinde ayrıcalıklı bir yerde durur; hem filogenetik, hem de ontogenetik bakımdan bir tür temel söylem oluşturur. Yabancılaşma yoluyla özneleşmenin temel kaidesi (4. ve 6. bölümlerde gördüğümüz gibi) olmasının yanında, Lacan dört söylem bağlamında biraz farklı bir işlev yükler ona:

$$\frac{S_1}{\$} \longrightarrow \frac{S_2}{a}$$

Efendinin söyleminde, hâkim ve buyuran pozisyonu (sol üst köşe) S_1 tarafından, manasız, ipe sapa gelmez bir gösteren, kısaca, ana gösteren işgal edilir. Efendiye —bu işten karlı çıkacağımız için veya buna benzer başka bir gerekçeyle değil— sadece o öyle dediği için itaat edilmesi gerekir.[4] Onun iktidarının herhangi bir meşruiyeti yoktur: o sadece vardır, oradadır. Efendi (S_1), işçi pozisyonundaki (sağ üst köşe, Lacan tarafından ötekinin pozisyonu olarak da adlandırılır) köleye (S_2) hitap eder (hitap etme ok ile gösteriliyor). Köle, efendi için çalışıp didinirken bir şey öğrenir: burada S_2 ile temsil edilen (üretken)

bilgiyi ete kemiğe bürümeye başlar. Efendi bilgiyle ilgilenmez: her şey yolunda gittiği, iktidarı devam ettiği veya genişlediği sürece endişelenecek bir şey yoktur. İşlerin nasıl yürüdüğünü bilmeye hiç de hevesli değildir. Kapitalisti efendi, işçiyi de köle olarak alırsak, sağ alt köşede beliren nesne (a) üretim fazlasını yani artı-değeri temsil eder. Kapitalist, işçinin emeğinden devşirilen bu fazlaya el koyar ki bunun da doğrudan veya dolaylı olarak bir tür keyif sağladığını varsayabiliriz: artı-*jouissance*.

Efendinin zaaf göstermemesi gerekir, bu yüzden de aslında herkes gibi olduğunu, dildeki bir varlık olarak simgesel kastrasyona boyun eğdiğini özenle gizlemelidir: gösterenin bilinç ile bilinçdışı arasında meydana getirdiği bölünme (S) efendinin söyleminde saklanır ve yalnızca hakikat pozisyonundan görünür: saklı hakikat.

Dört söylemin her birindeki muhtelif pozisyonlar şöyle gösterilebilir artık:

$$\frac{\text{fail}}{\text{hakikat}} \longrightarrow \frac{\text{öteki}}{\text{ürün/kayıp}}$$

Bu dört pozisyondan birine Lacan'ın hangi *matheme*'ini koyarsanız koyun, *matheme* pozisyona tahsis edilen rolü üstlenecektir.

Diğer üç söylem, ilkinden hareketle, her öğe saat yönünün tersine doğru bir tam turun ya da "devrin" çeyreği kadar kaydırılarak geliştirilmiştir.[5] Bu sonrakilerin, yani, "türetilmiş" söylemlerin sonradan oluştuğu veya en azından sonradan fark edildiği varsayılabilir; analistin söyleminin ancak on dokuzuncu yüzyılın sonunda ortaya çıktığını ve histeriğin söylemini tanımlamayı mümkün kılanın da o olduğunu düşününce, bu durum dört söylemin en az ikisi için geçerli görünüyor. (Hegel, efendinin söylemini çok daha önce tanımlamıştı).

Üniversitenin Söylemi

> Bilgi, yüzyıllardır hakikate karşı
> bir savunma olarak kullanılıyor
> —Lacan, XIII. Seminer, 19 Ocak 1966

Üniversitenin söyleminde, anlamsız ana gösterenin hakim, buyurgan pozisyonunu "bilgi" işgal eder. Nihai otorite, kör iradenin yerine hüküm süren sistematik bilgidir ve her şeyin bir mantığı vardır

$$\frac{S_2}{S_1} \longrightarrow \frac{a}{\$}$$

Lacan, efendinin söyleminden üniversitenin söylemine doğru bir tür tarihsel hareket öne sürecek kadar ileri gider; buna göre, üniversitenin söylemi efendinin iradesine bir tür meşruiyet ya da rasyonellik kazandırır. Bu anlamda, 1960'lar ve 70'lerde, üniversitenin söyleminin ardında gizlenen hakikatin ana gösteren olduğunu iddia ederek, üniversitenin kapitalist üretimin (o dönemki adıyla, askeri-endüstriyel kompleksin) bir kolu olduğunu öne süren argümanla hemfikir olduğu söylenebilir.

Burada, bilgi artı-değeri (kapitalist ekonominin kayıp formundaki, yani, değerin işçiden düşülmesine dayanan ürünü) sorgulayıp rasyonelleştirir, yani, aklar. Bu noktada, ürün veya kayıp bölünmüş, yabancılaşmış öznedir. Üniversitenin söyleminde fail bilen özne olduğu için, bilgisiz özne, yani, bilinçdışının öznesi üründür ama aynı zamanda da dışlanandır. Felsefe, der Lacan, bilimin en kötü türü olması bir yana, daima efendiye *hizmet eder*, kendini daima efendinin söylemini rasyonelleştirme, destekleme hizmetine vakfeder.

Lacan'ın başlarda üniversitenin söylemini bilimsel biçimlendirmeyle, bilimin giderek matematikselleşmesiyle ilişkilendirirken, sonrasında gerçek bilimsel çalışmayı üniversitenin söyleminden ayırıp histeriğin söylemiyle ilişkilendirdiğini unutmayalım. İlk bakışta şaşırtıcı gelebilir ama, aşağıda açıklamayı deneyeceğim gibi, Lacan (örneğin,

"Science and Truth"da açıkladığı)[6] gerçek bilimsel faaliyetin histeriğin söyleminin yapısına denk düştüğünü düşünür.

Bu değişim, yankısını *Television*'da bulur, burada histeriğin söylemi ile bilimsel söylemler birbirleriyle ilişkilendirilir; 1975'te, Belçika'da yapılan bir konuşma olan "*Propos sur l'hystérie*"de ise ikisi arasında tam bir denklik vardır. Üniversitenin söyleminde içerilen türden bilginin, terimin en pejoratif Freudcu anlamıyla rasyonalizasyondan ibaret olduğunu ima eder. Bu bilginin gerçeği yakalamaya çalışan, mevcut mantıksal ve/veya fiziksel koşulların ortaya çıkardığı güçlükleri sürdürmenin peşindeki bir bilgi türü değil de, bir alanı tamamen kapsamaya çalışan ansiklopedik bir uğraş (Charles Fourier'nin 810 karakter tipi[7] ile Auguste Comte'un bütünleyici sosyolojisini düşünün) olduğunu varsayabiliriz.

Ana gösterenin hizmetinde çalışırken, her argüman, akıl ve rasyonellik kisvesine büründüğü sürece öyle veya böyle iş görecektir.

Histeriğin Söylemi

Histeriğin söyleminde (burada üçüncü sırada sunduğuma bakmayın, aslında birbirini izleyen çeyrek turların sonucu olarak dördüncü ve son geliştirilen söylemdir), hakim pozisyonu işgal edip, S_1'e yönelen bölünmüş öznedir.

$$\frac{\$}{a} \longrightarrow \frac{S_1}{S_2}$$

Üniversitenin söylemi ivmesini uyduruk bir sistemle gizlediği ana gösterenden alırken, histerik efendiye gidip ondan elindekileri göstermesini, bilgi sayesinde ciddi bir şey üreterek kendini kanıtlamasını ister.[8] Histeriğin söylemi üniversitenin söyleminin tam tersidir, tüm pozisyonların tersine çevrilmesidir. Histerik öznel bölünmenin önceliğini korur, bilinç ile bilinçdışı arasındaki çelişkiyi ve böylece de arzunun itilaflı, kendisiyle çelişen doğasını sürdürür.

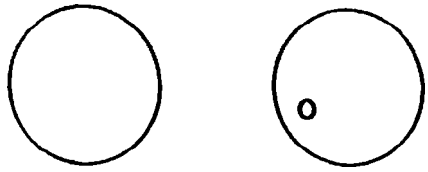
Sağ alt köşede bilgiyi (S_2) buluruz. Bu pozisyon Lacan'ın *jouissance*'ı, bir söylem tarafından üretilen hazzı yerleştirdiği ve bu sayede histeriğin bilgiden ayrıldığını iddia ettiği yerdir aynı zamanda. Bilgi, histeriğin söyleminde belki başka hiçbir yerde olmadığı ölçüde erotikleştirilir. Efendinin söyleminde, bilgi yalnızca bir şey ürettiği, yani, efendinin hizmetine sunulabildiği ölçüde kıymetli olmakla birlikte, bilginin kendisi efendinin erişimine kapalıdır. Üniversitenin söyleminde, bilgi kendi başına akademisyenin mevcudiyetini ve aktivitesini aklayan bir son değildir.[9] Dolayısıyla, histeri bilgiye ilişkin eşsiz bir konfigürasyon sunar ve bana kalırsa, Lacan'ın bilimin söylemini eninde sonunda histeriyle özdeşleştirmesi de işte bu yüzdendir.

1970'de, XVII. Seminer'de, Lacan bilimi efendinin söylemiyle aynı yapıya sahip bir şey olarak görür.[10] Görünüşe bakılırsa, bilimin de tıpkı klasik felsefe gibi efendiye hizmet ettiğini düşünür. 1973'e gelindiğinde, *Television*'da, bilimin söylemi ile histeriğin söylemini *neredeyse* özdeş olduğunu iddia ederken (s.19); 1975'te bu ikisini alenen bir tutar.[11] Onu böyle yapmaya iten neydi dersiniz?

Heisenberg'in belirsizlik ilkesini düşünelim. Belirsizlik ilkesi, basit ifadesiyle, taneciğin hem pozisyonunu, hem de ivmesini aynı anda kesin olarak bilmenin imkânsız olduğunu söyler. Parametrelerden birini bulsak dahi, diğeri muhakkak bilinmez kalacaktır. Bu, bilim adamları için ürkütücü bir önermedir. Genelde, biraz da naif bir şekilde, sonsuz oran ve göz kamaştırıcı hızlarına aldırmadan, bilim adamlarının ellerindeki araçları her şeyi ölçebilene kadar inceltip durduğunu düşünürüz. Oysa Heisenberg, ölçme kabiliyetimize ve haliyle de bilimsel bilgiye bir limit koyar.

Durmadan genişlemesine rağmen, eğer bir anlığına bile bilimsel bilgiyi tam, eksiksiz bir bütün (bütün bilimsel bilginin, geçmişin ve geleceğin kusursuz bir bileşimi) olarak görürsek Heisenberg bize şöyle diyecektir: küme tam değildir, bütün bütün değildir çünkü kümede "doldurulamaz" bir boşluk vardır (şekil 9.1).[12]

Şekil 9.1

Heisenberg'in sözleri Lacan'ın histerik için söylediklerini anımsatır: histerik, efendinin bilgisinde noksan olanı bulmak için efendiyi —bir partnerde, öğretmende ya da herhangi birinde cisim bulabilir— sıkıştırır. Ama ne efendinin her şeye getireceği bir açıklaması vardır, ne de akıl yürütmeleri sağlamdır. Histerik efendiden bilgi üretip teorisini kanıtlamasını talep eder. Tarihsel olarak konuşursak, histeriye ilişkin tıbbi, psikiyatrik veya psikanalitik teorilerin gelişiminin ardındaki gerçek itici güç histeriğin kendisi olmuştur. Freud'u psikanalitik teori ve pratiği geliştirmeye iten, muayenehanesinde geçirdikleri bütün o süre boyunca ona bilgi ve becerilerinin yetersizliğini hatırlatıp duran histeriklerdir.

İyi bir bilim adamına benzer şekilde, histerikler ne ellerindeki bilgiyi kullanıp can havliyle her şeyi açıklamaya kalkışırlar —bu, bilgiyi sistematikleştirmekle meşgul olan birine, mesela ansiklopediste göre bir iştir— ne de günün birinde tüm soruların yanıt bulacağına kesin gözüyle bakarlar. Heisenberg, bilmenin yapısal olarak imkansız olduğu bir şeyin varlığından söz ettiğinde fizikçileri şaşkına çevirmişti: bilmemizin imkansız olduğu bir şey, bir tür kavramsal anomali.

Daha önce üçüncü ve yedinci bölümlerde gördüğümüz üzere, benzer problem ve paradokslar matematik ve mantıkta da karşımıza çıkar. Lacancasıyla söylersek, bu tür imkânsızlar gerçekle, yani, nesne (a) ile bağlantılıdır.

Histeriğin söyleminde, nesne (a) hakikat pozisyonunda kendini gösterir. Bu da demek oluyor ki histeriğin söyleminin hakikati, onun görünmeyen itici gücü gerçektir. Sahiden bilimsel ruha uygun hareket ettiklerinde, fizikçiler de gerçeğin, yani, işlevsiz olanın, uygunsuz olanın hizmetindedir. Histerik, teorinin eksiği gediği olmadığını —her şartta çalıştığını— ispatlamak için çelişki ve paradoksların üze-

rini örtmeye kalkışmaz, aksine bu çelişki ve paradoksları takip edebildiği yere kadar götürür.

Analistin Söylemi

Gelelim analistin söylemine:

$$\frac{a}{S_2} \longrightarrow \frac{\$}{S_1}$$

Burada hakim ve buyurgan pozisyonu işgal eden fail arzunun nedeni olan nesne (a)'dır. Analist saf arzululuk (saf arzulayan özne) rolünü üstlenip, öznenin bölünmüşlüğünü tam da bilinç ile bilinçdışı arasındaki bu bölünmenin ortaya çıktığı noktalarda sorgular: dil sürçmeleri, beceriksiz ve kasıtsız edimler, gevelenen sözler, rüyalar vb. Bu şekilde, analist hastasıyla meşgul olur, onun çağrışımlarını harekete geçirir ve bu zahmetli çağrışımın ürünü yeni bir ana gösterendir. Henüz herhangi bir gösterenle ilişkilendirilmemiş olan ana gösteren, deyim yerindeyse, hastanın "ağzından yanlışlıkla çıkar."

Efendinin söylemini tartışırken, S_1'den anlamsız bir gösteren olarak söz etmiştim. Analitik ortamda alenen ortaya çıktığında, ana gösteren ilişkiyi sonlandırıp hastanın söylemini kesintiye uğratan bir çıkmaz sokak, bir tıkanma noktası, bir terim, sözcük veya deyiş olarak gösterir kendini. Altıncı bölümde gördüğümüz üzere, bu bir özel isim (hastanınki veya analistinki) olabileceği gibi, ölmüş sevgiliyi anımsatan bir söz, bir rahatsızlığın adı (AIDS, kanser, sedef hastalığı, körlük) veya başka herhangi bir şey de olabilir. Analizin görevi bu ana göstereni başka gösterenlerle ilişkiye sokmak, yani, kendisinin ürettiği bu ana göstereni diyalektikleştirmektir.

Bu ise efendinin söylemine dayanıldığını ya da burada görebileceğimiz biçimiyle temel anlam yapısına başvurmayı gerektirir: böyle bir öznelleştirmenin gerçekleşebilmesi için tüm ana gösterenlerin bir iki-

cil gösterenle (*binary signifier*) bağlantısının kurulması şart. Semptom kendini bir ana gösteren şeklinde gösterebilir; aslında, analiz ilerleyip de kişinin hayatında semptom olarak görülenler arttıkça, her semptomatik edim ya da sancı, analitik ortamda, özneye hiçbir şey imleyemeyen basit bir sözcük veya deyiş olarak gösterebilir kendini. XX. Seminer'de Lacan analistin söyleminde S_1'i *Ia bêtise* (aptallık ya da düzenbazlık) olarak adlandırır; Lacan'ın çevirdiği haliyle, kendi at fobisini *Ia bêtise* olarak tanımlayan Küçük Hans vakasına kadar uzanan bir referans (s.17). Analitik işlemin kendisi bir anlamsızlık parçası üretir.[13]

Analitik söylemde S_2 hakikat pozisyonunda ortaya çıkar (sol alt köşe). S_2, burada bilgiyi temsil eder fakat üniversite söyleminde hâkim pozisyonu işgal eden türden bir bilgi değildir bu. Burada söz konusu olan bilinçdışı bilgidir; gösteren zincirinin içine işlemiş fakat öznelleştirilmemiş bir bilgidir. Bu bilgi neredeyse, özne orada var olmalıdır.

Şimdi, Lacan'a göre, analist analitik söylemi benimsese bile, analizan analiz esnasında kaçınılmaz olarak histerikleşir. Hangi klinik kategoride yer aldığından bağımsız olarak —ister fobik olsun, ister sapkın ya da obsesif-kompulsif— analizan histeriğin söylemine dahil olur.

$$\frac{\$}{a} \longrightarrow \frac{S_1}{S_2}$$

Niye peki? Çünkü analist bölünmüş, kendiyle çelişen bir özne kurar, deyim yerindeyse, ateş hattına yerleştirir onu. Analist, obsesif nevrotiğin entelektüel bakışındaki tutarsızlıkları göstermek için onun Dostoyevski yazınıyla ilgili teorilerini sorgulamaz. Obsesif, analitik seans boyunca üniversitenin söylemindeki (akademik söylemdeki) S_2 pozisyonundan konuşmayı deneyebilir ama analizanı bu düzeyde tutmak onun belli bir tutumu sürdürmesine olanak tanır. Örneğin, analist Bakhtin'nin Dostoyevski'nin diyalojik stiline bakışı üzerine yarım saatlik bir eleştiriyi pas geçip, bunun yerine minicik bir dil sürçmesine ya da anali-

zanın konuşmasındaki çift-anlamlılığa —örneğin, analist analizanın beklenmeyen ve istenmeyen bir evlenme tekilinden ("near Mrs.") hemen sonra memleketini terk ettiğini bildiğinde, analizanın Bakhtin üzerine makalesinin yanlış zamanda basıldığını anlatırken "near misses (ucuz yırtmak)" metaforunu kullanmasına— odaklanabilir.

Dolayısıyla, analist analizanı bilinç düzeyinde konuşan özne ile aynı ağızdan konuşan bir öteki (özne) arasında bölünmüş olarak, yani, analiz süresince üretilen S_1'leri sorgulayıp S_2'lerle bağlantısını kurmak için oluşturulan bir söylemin faili olarak (histeriğin söyleminde olduğu gibi) kabul eder. Bu işlemin ardındaki itici güç nesne (a)'dır elbette; analist bir tür saf arzululuk halini işletir.[14]

Psikanalizin Toplumsal Durumu

Yukarıda, psikanalizin özünde bir iktidar söylemi olmadığından bahsetmiştim: psikanaliz efendinin söylemiyle sınırlandırılamaz. Gerçi, tek tek analistlerin ve okulların başka okul ve analistlere karşı giriştiği iktidar mücadelesinde —Fransa ya da başka yerlerde— çoğunlukla Lacancı psikanalizin Amerikan yorumu hâkimdir.[15] Psikanaliz toplumsal bir pratik olduğu için, rekabet içeren ve çoğu kez de antagonistik bir söylemden oluşan sosyal ve politik çevrede iş görür: fizyolojik ilkeleri ve akli "dengesizliklerin" tedavisini destekleyen tıbbi söylem, psikanalizin teorik ve klinik temellerinin altını oymayı amaç edinmiş "bilimsel" ve felsefi söylem, psikanalitik terapinin süresi ve maliyetini düşürmenin peşindeki politik ve ekonomik, hastaları kendi tarafına çekmeye çalışan psikolojik söylem vesaire vesaire. Bu tip durumlarda, psikanaliz politik bir lobi haline gelir ve yapabileceği tek şey de durmadan değişen politik bağlamda yaşam hakkını savunmaya çalışmaktır.

Lacancı psikanalizin önemli hareketlerden biri haline geldiği Paris gibi şehirlerde, analistler ve okullar teorik ve/veya klinik sahanın hâkimiyeti için çekişip dururlar; politik nüfuz, üniversite desteği, hastane

pozisyonları, hastalar ve popülerlik için rekabet ederler. Analitik ortamda gördüğümüze benzer şekilde, bu durum psikanalitik söylemin gelişiminin kaçınılmaz bir sonucu mudur? Bana sorarsanız değildir. Tek tek analistlerin analitik söyleme sadakat göstermesini olumsuz etkileyebilir fakat bu söz konusu etkinin analitik söylemin kendisine içkin olduğu manasına gelmez. Kuşkusuz, psikanalizin uzun kamplaşma ve iç çatışmalar tarihi içinden pek çokları bu iddiaya itiraz edecektir fakat analitik söylemin kendisindense, kurumsallaşma başlar başlamaz analistin başka söylemler benimsemesinin ileriye dönük sonuçlarından bahsetmeyi yeğlerim (okulların oluşumu, prensiplerin tertibatı, yeni analistlerin yetiştirilmesi, lisans alma şartları vb.) Analitik ortam dışındaki bağlamlarda analitik söyleme ne kadar bağlı kalınabileceği ve kalınması gerektiğine dair bazı sınırlar vardır!

Metadil Diye Bir Şey Yoktur

Söylemin kısıtlamalarından kaçabilen bir metadil veya metasöylem yoktur çünkü kişi daima belirli bir söylem içinde hareket eder; söylem üzerine konuşurken bile. Psikanalizin iddiası, söylem dışı bir Arşimet noktası sunmak değil, söylemin kendi yapısını açığa vurmaktır. Her söylem bir düzeyde *jouissance* kaybı gerektirir (bkz. 8. Bölüm),[16] her söylemin kendi saç ayakları, kendi hakikati vardır. Her söylem, bu kaybı farklı bir çıkış noktasından hareketle farklı tanımlar. Marx kapitalist söylemin kimi özelliklerini açığa çıkartmıştır, benzer şekilde, Lacan da öteki söylemin özelliklerini. Bir söylemin nasıl çalıştığını bilmeden ona özgü özellikleri tanımlayamayız.

Lacan dört söylemi ilk ortaya koyduğunda, bunlardan başka söylem olmadığını iddia ediyormuş gibi görünür. Bu durum, her makul söylemsel aktivite formunun bu dört söylem altında yer aldığı manasına mı gelir? Bilim meselesiyle meşgul olacağım sonraki bölüme kadar bu soruyu açık bırakacağım.

10

Psikanaliz ve Bilim

Psikanalizin bilimsel statüsü, Amerika'da en naif biçimiyle tartışılmıştır genelde. Bilimin (büyük B ile) kendinden menkul bir "bilgi dağarcığı" olduğu (farklı grupların hararetli tartışmalara konu olan toplumsal pratiklerinin aksine), standart doğrulama ve yanlışlama prosedürlerinin, model geliştirme ve kavramsallaştırma yöntemlerinin oluşturduğu sabit bir kümeyi tarif ettiği varsayılmıştır; aslında, bilimi tartışanlar bilimsel uğraşa ilişkin hiçbir şey bilmezlerken durum böyleydi.

Hâlbuki bilim pozitivistlerin ve Amerikan sağduyusunun kabul ettiği gibi tekdüze bir yapıdan ibaret değildir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, hem tarih ve bilim felsefesi çalışmaları hem de tek tek bilimlerin kendisi[1] her bilimin metematize edilmiş aksiyomatik önermeler, ölçülebilir ampirik olgular ve soyut kavramlardan oluşan bir kümeye dayandığı fikrini kesinkes çürütmüştür. Bilim insanları, filozoflar ve tarihçiler arasında bilimin ne olup ne olmadığı konusunda hemen *hiç* uzlaşma yoktur. Fakat "pozitif bilimlerin" her probleme çözüm sunacağına inanılan ve her olumlamanın da saygın bilimsel otoritelerden alacağı bir onay mührünün peşinde koştuğu Amerika'da bu itilaflar bilimin itibarını hiç zedelememiştir.

Söylem olarak Bilim

Tüm bunların yanında, *bilim bir söylemdir.* Bu ifade gayet sıradan görünmesine rağmen, Bilim'in tahtından indirilip, söylemler içinde

bir söylem olarak yeniden ele alınmasını gerektirir. Freud'un "rasyonalite"yi "rasyonalizasyon"a dönüştürdüğü düşünülebilir ve Lacan'ın söylem teorisi de farklı söylemlere paralel olarak, farklı rasyonalite iddiaları olduğunu ileri sürer. Kendi saç ayaklarına sahip olan ve kendi akıbetini arayan her söylem kendi rasyonalite formunu hâkim kılma mücadelesi verir.

Kuşkusuz, bilimsel söylemin de kendi içinde çeşitli formları vardır, bunlardan bazılarını geçen bölümde tartışılan üniversite söylemi çatısı altına (efendinin iktidarına meşruiyet sağlayan, efendinin etki alnını daha da genişleten bilim olarak), bazılarını ise histeriğin söylemi içine yerleştirebiliriz.

Psikanalitik söylem ile bilimsel söylem arasındaki ilişkiyi Lacan'ın 1970'lerde söylem teorisine yaptığı katkı bağlamında kavramanın en iyi yollarından biri de, XXI. Seminer'den başlamaktır bence. Fakat XXI. Seminer'e geçmeden önce, Lacan'ın psikanaliz ile bilim arasındaki ilişkiyi 1960'ların ortasında nasıl değerlendirdiğini kabaca açıklamak gerek.

Özneye Dikiş Atmak

Lacan, psikanalizi bir bilim olarak kurmaya çabalarken esasen şu soruyla meşguldü: Mevcut tüm bilimsel söylemlerin ortak bir yönü var mıdır? Onun bu soruya verdiği cevabı başka bir yerde, "Science and Truth"un[2] bir yorumunda zaten tartıştım, o yüzden burada kısaca özetlemekle yetineceğim: Bilim özneyi "diker," yani, kendi alanından dışlayarak yok sayar onu. Bunu gerçekleştirmekte tamamen başarılı olduğu söylenemese de, elinden geldiğince böyle yapmaya çalışır.[3] Bu Newton fiziğinde geçerli olduğu kadar, yapısalcılıktaki Lévi-Strausscu damga için de geçerlidir; konuşan özne konu dışı kabul edilir. Lacan, dilbilim ve yapısal antropolojinin oturduğu temellere benzer bir şekilde psikanalizin bir bilim olarak kurulması olasılığından heyecan

duyan ilk kişi olmasına rağmen, sonrasında *hakikati,* yani nedeni [*cause*], dolayısıyla da bu nedenin bir sonucu olan özneyi hesaba katmadıkları için psikanalizi bu iki disiplinden ayrı tutmuştur.

Bilimin hakikatle uğraştığı söylenebilirse de, bilim bunu ancak hakikati bir tür değere indirgeyerek yapar. Tablo 10.1'de görüldüğü üzere, hakikat tablosundaki D (doğru) ve Y (yanlış) harfleri, önermelerin olası kombinasyonlarına tahsis edilmiştir.

Tablo 10.1

A	B	A ve B	
D	D	D	1. satır
D	Y	Y	2. satır
Y	D	Y	3. satır
Y	Y	Y	4. satır

Eğer Lacan'ın Fransız olduğunu (önerme A) ve Fransa dışına adımını bile atmadığını (önerme B) ileri sürersem, bu önermenin tümüyle doğru olması için hem A, hem de B önermesinin tek tek doğru olması gerekir. Hakikat tablosundaki dört satır, bu tür bir önermeler mantığının hesaba kattığı dört olası kombinasyonun tamamını içerir. A önermesi doğru veya yanlış olabilir, aynı durum B için de geçerli olduğuna göre, *hakikat değerlerinin* oluşturacağı herhangi bir kombinasyon teorik olarak mümkündür. Eğer sadece biri doğru olursa, bir bütün olarak benim önermem yanlış olur. Benim önermemin bir bütün olarak doğru olması, içerdiği iki önermenin de doğru olmasına bağlıdır (ilk satır).

Bilim "doğru" ve "yanlış" tespitlerine dayanır fakat bunlar sadece önermeler mantığı, başka bir ifadeyle, simgesel mantık içinde anlam kazanır: "doğru" ve "yanlış" sadece bilimin tarif ettiği saha içinde kavranabilir değerlerdir ve bundan bağımsız bir geçerlilikleri yoktur.[4]

Böyle bakınca, "doğru" ile "yanlış" tıpkı artı ile eksi gibi, 0 ile 1 gibi bilimsel söylem içindeki basit birer değerdir: belirli bir bağlamda

rol oynayan ikili karşıtlıklardır. Diğer yandan, Hakikat (H büyük) bilimsel söylemden dışlanıp şiirden edebiyata, dinden felsefeye uzanan diğer alanlara sürgün edilir.

Oysa psikanaliz, aksiyomlarının kendi kendini doğrulayan doğasını sorgulamaya öncelik verir: gerçek, imkânsız, işe yaramayan şey. Psikanalizde sorumluluğu üstlenilen Hakikat işte budur. Aldığı başlıca form ise cinsel ilişkinin imkânsızlığıdır.

Bilimin özneyle meşgul olduğu söylenebilirse de, onun uğraştığı özne kendi düşüncelerinin efendisi olan, varlığı düşüncelerine bağlı olan bilinçli Kartezyen öznedir. Mevcut bilimler "düşünmediğimde *varım*" ile "var olmadığımda düşünürüm" arasında bölünmüş olan özneyi asla hesaba katmazlar.

Amerika'nın başlıca *de facto* metadili olan bilim, Lacancı özneyi diker ve bunu yaparken beraberinde onun (hakikati olan) nedenini de diker.[5] Bilim psikanalitik özneyi ve nesneyi dışladığı için, Lacan'ın 1960'lardaki bakışı, bilimin psikanalizi içerebilmesi için önce kendisinin ciddi bir değişimden geçmesi gerektiği yönündedir. Başka bir deyişle, psikanalizin *matheme*'ler ve kesin sınırlarla tanımlanmış klinik yapılar halindeki biçimlenişi —Lacan'ın çalışmalarının karakteristik özelliklerinden biridir bu— psikanalizi bilim yapmaya yeterli değildir çünkü esasen bilimin kendisi psikanalizi kuşatmaya muktedir değildir. Bilim öncelikle psikanalitik nesnenin özgünlüğünü görmelidir.[6] Lacan'ın o sıralardaki düşüncesi şöyledir o halde: *Bilim henüz psikanalizle bağdaşacak düzeyde değildir.*

X. Seminer'de Lacan bilimin, ilerleyişi varsayımını, "neden" kategorisini düşünmekte gitgide daha aciz oluşumuzla ilişkilendirir. Bilim neden ile sonuç arasındaki "boşu" devamlı doldurarak, aslında durmadan "neden" mefhumunun içini boşaltır, böylece olaylar gayet iyi bilinen "yasalar" uyarınca, düzenli bir şekilde başka olaylara yol açıyormuş gibi görünür. Lacan ise nedeni çok daha uç bir noktada kav-

rar; ona göre, neden yasa-vari etkileşimlerin pürüzsüz işleyişine sekte vuran şeyin ta kendisidir. Bilimde, nedensellik yapı denen şeye hapsedilir; nedenden sonuca giden yol bir dizi kapsamlı yasa uyarınca belirlenmiştir. Yasalara ters düşen bir neden, bilimsel bilginin durduğu noktadan açıklanamaz olarak kalır ve zamanla düşünülemez hale gelir; bilimin söz konusu meseleyi şimdilik açıklayamadığına dair varsayım genel eğilim halini alır.

Psikanalizi bilimden ayıran şey, psikanalizin nedeni ve bu nedene verdiği libidinal tepkiyle özneyi de hesaba katmasıdır, oysa dilbilim, örneğin, özneyi basitçe simgesel düzen, yani, gösteren tarafından belirlenen bir şey olarak görür. Bu şekilde, psikanaliz öznenin iki yüzünü birden kavrar: (1) bağlamın, matrisin "saf öznesi" — deyim yerindeyse, nedensiz özne ve (2) Lacan'ın tabiriyle, "doymuş özne,"[7] yani, bir *jouissance* nesnesi (libidinal bir nesne) ile ilişki halindeki özne, *jouissance*'a göre benimsenmiş bir tutum olarak özne.

Ne kadar paradoksal görünse de, 1960'larda Lacancı psikanalizin projesi bu iki asal kavramı —neden ve özne— korumak ve daha derin açıklamalar getirmektir. Lacan'ın düşüncesinin bu evresinde bilimle psikanaliz arasındaki farklar tam anlamıyla aşılmaz görünür.

Bilim, Histeriğin Söylemi ve Psikanalitik Teori

Bir önceki bölümde ifade ettiğim gibi, Lacan gerçek bilimsel söylemi histeriğin söylemiyle özdeşleştirdiğinde bu durum biraz değişir. Çünkü sahici bir bilimsel çalışma, yasa-vari aktivitelerin pürüzsüz işleyişine sekte vuran şey olan nedeni dışlamak yerine, Heisenberg'in belirsizlik ilkesinde olduğu gibi, bir şekilde hesaba katmaya çalışır. Burada "gerçek," bilimin rastlayınca yolunu değiştirdiği bir şeyden ziyade, sarsıntıya neden olduğu teoriye dahil edilen bir şeydir. Hakikat, "gerçek"le karşılaşma olarak, kaçınılan değil, yüzleşilen şeydir. Bu noktada, fizikçinin bilen özne dışında bir pozisyondan çalışabilmek için

aldanmayı göze aldığı söylenebilir.[8] Bilimsel söylem ile histeriğin söylemi işte bu anlamda çakışır.

Peki bu durum psikanalizi nereye götürür? *Analitik ortamda etkin olan* psikanalitik söylem, histeriğin söyleminden bariz bir şekilde farklıdır, teori inşasından ziyade, belirgin bir şekilde psikanalitik amaçlar tarafından tanımlanan bir praksisle ilgilidir; analistin gizemli arzusuna dayanan psikanaliz özneleştirmeyi, ayrılmayı, fantaziyi katetmeyi vb. hedefler. Psikanaliz, analist için de, analizan için de *anlamaya* dayalı bir pratik değildir; belli bir etkinliğe (terimin Aristotelesçi manasıyla) dayalıdır.

Diğer taraftan, *teori inşasında etkin olan* psikanalitik söylem ise, Hakikati ciddiye aldığı —gerçek nedenle karşılaşmayı formüle etmeye çalıştığı— ölçüde histeriğin söylemi gibi çalışır ve bu açıdan bilimsel söyleme benzer. Bana sorarsanız —fazla basitleştirmeye yol açmasına rağmen— "temel bilimler"i "uygulamalı bilimler"den (yani, amaç-odaklı bilimden) ayırmak nasıl önemliyse, psikanalizin biri tam anlamıyla teorik, diğeri ise klinik olan iki veçhesini birbirinden ayırmak da bir o kadar önemlidir.

Psikanaliz bir bütün olarak bir praksistir. Bununla birlikte, farklı çehreleri söylem teorisiyle bağlantılı olarak ayrı ayrı incelenebilir. Başka bir deyişle, analitik ortamdaki *psikanalitik pratik* analitik söylemi benimser; daha doğrusu, ideal durumda böyledir çünkü çoğu analist açıkça üniversite söylemine benzeyen bir şeyi benimser. *Psikanalitik teori ve eğitim* ise histeriğin söylemini benimser; bir kez daha, ideal durumda demek zorundayım çünkü hiçbir şey cevapsız soruları örtbas etmek için tasarlanmış dogmatik öğretiler kadar yerleşik değildir.[9] Toplumsal-politik kurumlar olan *psikanalitik cemiyetler* çeşitli söylemler (histerik, efendi veya üniversitenin söylemini) benimseyebilirler; Lacan benimsenen bu söylemlerin belli bir şekilde iş görmesi gerektiğini düşünür fakat ben ideal durumda benimsemeleri gereken söylem ile Lacan'a göre, fiilen benimsedikleri söylem(lere) ilişkin bir tartışmayı başka bir zamana bırakıyorum.

Analistlerin farklı farklı söylemler benimsemesi bizi şaşırtmamalı, zira aynı şey başka pratikler için de geçerlidir:

- Klinik pratikte, tıp doktoru telkinleri, tehditleri, plasebo etkilerini, şişirilmiş ücretleri, beyaz yalanları veya hastasını sağlığına kavuşturmak için her ne gerekiyorsa onu kullanabilir. Daha teorik düzeyde, tıp doktoru tikel bir tarihsel anda yürürlükte olan bilimsel söylemi benimseyebilir. İktidar sahibi olmak, prestij sağlamak veya düpedüz hayatta kalmak için politik lobicilik yapıp, menfaat söylemini (efendinin söylemini) benimseyebilir.
- Politikacı "komuta merkezinde" iktidar söylemini (efendinin söylemini), kamusal alanda eşitlik ve demokrasi söylemini (üniversitenin söylemini) benimseyebilir, hatta danışmanlarıyla tartışırken de histeriğin söylemini benimseyebilir.
- Çalışma sahası (terime benim yüklediğim anlamda) bir praksis (praksis basitçe gerçeği incelemeyi değil, onu değiştirmeyi hedefler) üzerine kurulu olmamasına rağmen,[10] bir teorik fizikçi de laboratuvarda, sınıfta, bölüm toplantısında, Ulusal Bilim Fonu gibi bir finans kaynağıyla veya Pentagon yetkilileriyle yaptığı bir görüşmede oluşuna bağlı olarak bambaşka söylemler benimseyebilir.

Farklı zamanlarda ve farklı tarihsel, toplumsal, politik, ekonomik, dinsel bağlamlarda, hemen her alandaki her praksiste farklı söylemler devreye girer.

Üç Düzen ve Farklı "Kutuplanan" Söylemler

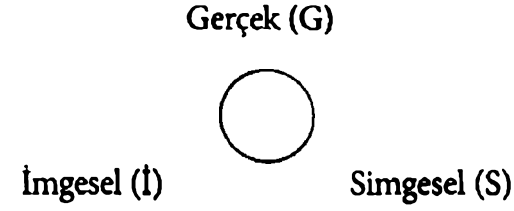
Gerçek, benim ona dair fikrime bağlı olmayan şeydir.
—Lacan, XXI. Seminer, 23 Nisan 1974

O, istediğinizi yapabileceğiniz bir şey değildir.
—Lacan, XIII. Seminer, 5 Ocak 1966

Daha önce bahsettiğim gibi, psikanalitik söylem ile bilimsel söylem arasındaki ilişkiyi anlamanın bir diğer iyi yolu, Lacan'ın söylem teorisine 1970'lerde yaptığı katkıdan geçer. Muhtemelen yalnızca söz konusu seminerin başıyla sınırlı olsa da, XXI. Seminer'de, Lacan "dört söylem" çerçevesinde ortaya konan söylemlerden ufak tefek farklarla ayrılan ve onların yanı sıra varlığını sürdüren söylemleri düşünmenin bir yolunu ortaya koyar.

Farklı söylemler üzerine düşünmenin bu yolu, her söylemi üç düzenin —imgesel, simgesel, gerçek— aldığı sıraya göre tanımlar (şekil 10.1). Dairenin etrafını saat yönünde dönen söylemler (GSİ, SİG ve İGS), saat yönünün tersine dönenlerden (GİS, İSG, SGİ) ayrılır. Lacan saat yönünde ilerleyenler için "sağ kutuplu" (*dextrogyre*), saat yönünün tersi istikamettekiler içinse "sol kutuplu" (*lévogyre*) terimini kullanır; Borromean düğümüne benzer şekilde, terimler düğümlerin "uyumunu" tarif etmek için kullanılmıştır (bkz. XXI. Seminer, 13 Kasım 1973).

Şekil 10.1

Bildiğim kadarıyla, Lacan bu özel kombinasyonun kapsadığı *tüm* söylemlere ilişkin detaylı bir açıklamayı asla vermez. Yalnızca iki tanesine değinir: imgeseldeki simgeseli gerçekleştiren (İSG) dini söylem ve simgeseldeki gerçeği imgeselleştiren (SGİ) psikanalitik söylem. Lacan'a göre, bu iki söylemde ortak bir şey vardır çünkü ikisi de "sağ kutupludur." Fakat ben burada bu iki söylemin olası benzerliklerini tartışmaktansa, "simgeseldeki gerçeğin imgeselleştirilmesi" ifadesiyle Lacan'ın ne kastettiğine açıklık getirmek ve bu yeni kombinasyonla bağlantılı olarak bilimin nasıl konumlandırabileceğinden söz etmek istiyorum.

Lacan'a göre, simgesel düzenin kendisinin "gerçek" unsurlar içer-

diğini varsayan —yani, gören, fark eden, idrak eden— ilk söylem matematiktir. Simgesel düzende mantıksal açmazlar, paradokslar oluşturan çözülmesi imkânsız kördüğümler vardır: daha sağlam, daha "saf" bir simgesel sistem bu kördüğümleri ortadan kaldırmaz. Simgesel düzende —Gödel'in ortaya çıkardıklarına benzer (3 ve 7. bölümlerde kısaca tartışılıyor bu konu)— birtakım imkânsızlıklar vardır ve bunları ilk gören, ilk kavramsallaştırmaya çalışanlar matematikçilerdir.

Psikanaliz, "matematiksel işlemi genişleterek" matematiğin izinden gider; bu nedenle psikanalizin kendisi de bir SGİ oluşturur (XXI. Seminer 13 Kasım 1983). Psikanaliz, nesne (a)'nın varlığını tanıyarak simgeseldeki gerçeği imgeselleştirir, yani, hesaba katar.

Daha önce ifade ettiğim gibi, bu, psikanalitik *teori inşası* ideal şartlarda histeriğin söylemi kapsamına girer demenin bir başka yoludur. Ama aynı zamanda da psikanalitik *işlem* hakkında konuşma olanağı verir: analitik ortamda, analist analizanın simgeselindeki gerçeği (imkânsızlıkları) dinleyip, yaptığı yorumla bu gerçeğe temas etmeyi dener.[11] Bu açıdan, psikanalitik teori *ve* pratik üzerine aynı terimlerle konuşmamıza izin veren şey SGİ sınıflandırmasıdır: psikanalizi bir *praksis* olarak niteler.

Lacan, bu yeni kombinasyonla bağlantılı olarak bilimin nasıl tasnif edilebileceğini asla dile getirmez fakat ben bilimin, tıpkı Gödel'in matematiksel mantığı gibi, SGİ bir söylem olarak düşünülebileceğini öne sürmek cüretini göstereceğim.[12] Kuşkusuz, Heisenberg'in belirsizlik ilkesi de modern fizik tarafından oluşturulan simgesel düzendeki gerçeği ayırt edip onunla uğraşır, tıpkı diğer bilimlerde yaptığı gibi.

Fizik hiçbir zaman psikanalizin kurduğu türden bir praksis oluşturmayacak. Psikanaliz (mevcut çoğu toplumsal ve politik söylem tarafından anlaşılanın aksine) analizanın iyiliğinden ziyade, kendi muazzam Eros'unun peşindedir,[13] oysa fizik üzerinde çalıştığı gerçeği değiştirmenin peşinde değildir: uzam, zaman ve maddeye ilişkin değişimler hedeflemez. Bununla birlikte, her ikisi de SGİ söylemler oluştururlar ve bu açıdan belli bir ortak *yönelime* sahiptirler.

Biçimselleştirme ve Psikanalizin Aktarılabilirliği

1950'lerin sonu ile 1960'larda, Lacan psikanalitik kavramları semboller, veya kendi deyimiyle, *matheme*'ler biçiminde formüle etmek ve sadeleştirmek için oldukça çaba sarf eder. *Matheme* terimi *phoneme*, *semanteme* ve *mytheme*, yani, sırasıyla konuşmanın, anlamın ve mitin en küçük birimleri model alınarak türetilmiş olmakla birlikte, Lacan'ın geliştirdiği semboller, formül-vari ifadeler sağladığı için doğası gereği yarı-matematikseldir.

1960'larda Lacan, yüzde yüz aktarılabilirliğin, bir şeyi bir insandan diğerine bütünsel olarak iletme becerisinin anahtarı olan biçimselleştirmeyi/matematikselleştirmeyi bilimin temel niteliklerinden biri kabul eder. Her *matheme*, bir bakıma, kavramsallaştırmanın önemli bir kısmını yoğunlaştırıp somutlaştırır fakat kitap boyunca görüldüğü üzere, yine de her biri son derece çok-değerlidir. *Matheme*'ler veya formüller kendi kendilerine bir kavram veya düşüncenin bir insandan başka birine eksiksiz olarak aktarılmasını —her türden iletişimin esasen yanlış-iletişim olduğunu söyleyerek Lacan'ın kati suretle eleştirdiği bir tür ideal iletişimi ("Ne demek istediğini anlıyorum")— garanti edemezlerse de, *matheme'in kendisi aktartılır*. Matheme yazının bir parçası olarak kayda geçirildiğinde nesilden nesile devredilebilir, yerin altına gömülse dahi, bin yıl sonra tekrar gün yüzüne çıkıp, başka bir gösteren için özneyi temsil eden şey şeklinde tercüme edilebilirler.

Başlangıçta, Lacan'ın psikanalizin aktarılabilirliği meselesine duyduğu ilginin kaynağı, Freud'un çalışmalarının özellikle İngiliz ve Amerikalılar tarafından yanlış yorumlanmasıydı; "pozitif bilimlerdeki" formüller ve biçimlendirmeyle bu tür yanlış-yorumların önüne geçilebileceğini umuyordu. Ancak diğer taraftan da şeyleri basitleştirerek dile getirmekten özenle sakınıp, Freud'un metinlerini, analizanlarının konuşmalarını veya kendi sözcüklerini çabucak anladıklarını sanmamaları için öğrencilerini uyarmıştır.

Lacancı psikanaliz sonlu bir tanımlama ve aksiyomlar sisteminden başka bir şey olmadığı halde, Lacan, bir noktada, psikanalizi küme teorisine indirgemekle, yani, bütünüyle aktarılabilir bir söylem haline getirmekle övünür. Bununla birlikte, psikanaliz nicelden ziyade nitel bağlantılar öngören simgeselleştirme işleminin —harfler ve sembollerden oluşan formüller, başka bir deyişle, *matheme*'lerin— giderek "kalıplaştığı"[14] bir doğrultuda ilerliyor. Tıpkı 8. Bölüm'ün sonunda tartışılan, esas topolojik niteliklerine hiç dokunmadan boyutları sınırsızca değiştirebilecek şekiller gibi, Lacan'ın cebrinde yazılan ya da kodlanan ilişkiler nitel, yapısal ilişkilerdir.

Lacan'ın nicel olmayan bir biçimselleştirme arayışı, onun "geçiş" [*pass*] dediği şeyde görülebilir. Geçiş, analizden geçmiş birinin, duyduklarını bir komiteye (*Cartel de la passe*) rapor eden iki kişiye (*passeurs*) kendi analizinde olup bitenleri ayrıntısıyla anlattığı bir işlemdir. Geçiş işleminde, analistin temin ettiklerinden bağımsız olarak analitik işleme dair bilgi toplanması, bu sayede analizde gerçekten ne olduğuna dair fikirlerin onaylanması veya inceltilmesi icap eder. Geçiş, Alain Badiou'nun tabiriyle,[15] psikanalizin, farklı analizanlarla defalarca tekrar edilen bir dizi "kapsamlı prosedür"den oluşan bir pratik olarak kurulması şeklinde anlaşılabilir. Bu bakımdan geçiş, psikanalize özgü bir bilimsellik kurmaya dönük kapsamlı bir girişimin parçası olarak görülebilir.

Psikanalizin Statüsü

> [B]ir bilim olmasa da, psikanaliz ciddiye alınmalıdır.
> —Lacan, XXV. Seminer, 15 Kasım 1977

Lacan'ın sağ ve sol kutuplu söylemler tartışması, düşünülebilecek yegane söylemlerin "dört söylem" olmadığını ima eder. Bununla birlikte, dört söylem çok büyük bir zemini kapsarlar ve farklı söylemlerin ana hatlarını ve maksatlarını incelemek için oldukça elverişlidirler.

Bilhassa da buradaki amacımız açısından, "doğru" bilimsel tavrı histeriğin söyleminin ayrılmaz bir parçası olarak görmeyi mümkün kılan şey dört söylemdir.

Bilim ile psikanalitik teori inşası pek çok ortak noktaya sahip olmasına ve ikisi de SGİ söylemler olmasına rağmen, psikanaliz bir bilim değildir; temel düzeyde, bilimsel söylemin yapısı ve işleyişini anlamamıza imkân veren bir söylemdir daha ziyade. Bu açıdan, psikanalizin Lacancı versiyonu kendine uygun bilimsellik formları —biçimlendirme ("matheme-leştirme"), kapsamlı prosedürler, keskin klinik ayrımlar vb.— arasa da, aslında bilimden alacağı hiçbir onaya ihtiyaç duymayan bağımsız bir söylemdir. En nihayetinde, büyük B ile başlayan bir Bilim yoktur: "Bu bir fantaziden ibarettir."[16] Bilim diğer söylemler gibi bir söylemdir sadece.

Lacancı Psikanaliz Etiği

> [P]sikanalizin etik sınırları, pratiğinin sınırlarına denk düşer.
>
> —Lacan, VII. Seminer, s. 21–22.

Lacan teorik gelişimler temelinde analizin hedeflerini daha derinlemesine incelemek ve ve analizin hedeflerinin gözden geçirilmesine dayanan daha ileri bir teorileştirmeye girişmek için daimi bir çaba ortaya koymuştur. Eğer pragmatizmi sosyal, ekonomik, politik norm ve gerçekliklere uymak olarak tanımlarsak, analiz amaçları açısından pragmatist değildir. Analiz bir *jouissance* praksisidir ve *jouissance* hiç de pratik değildir. Sermayenin, sağlık sigortası şirketlerinin, kamusal sağlık hizmetlerinin, kamu düzeninin ve "yetişkin bireyler arasındaki ilişkilerin" gereklerini reddeder. Psikanalistlerin *jouissance* ile baş etmek için kullanması gereken teknikler, vakit nakittir prensibi gibi "profesyonel tutumun" kabul görmüş fikirlerini yerle bir eder. Bizim toplumumuzda terapistlerden beklenen, hastalarının

iyiliği için[17] onlarla günümüzün hâkim toplumsal, politik ve psikolojik söylemlerince kabul gören usullerde etkileşime girmeleridir, oysa analistler bunun yerine analizanların *Eros*'unu destekleyecek şekilde hareket eder. Psikanalizin praksisini oluşturan şey işte bu yönelimdir.

Sonsöz

Marx kapitalist sistemin herhangi bir noktadan başlanarak, hiçbir özelliği ıskalanmadan incelenebileceğini söyler. Bu açıdan, çalışmada izlenecek sıranın hiçbir önemi yoktur; kapitalizmi dokumaya herhangi bir yerinden başlanabilir. Kuşkusuz, aynı şey Lacancı psikanaliz için de geçerlidir; benim bu kitapta izlediğim hat tamamen olumsaldır, tek dayanağı Lacan'ın bazı kavramlarının zihnimde ayrıldığı kategorilerdir.

Bu kitap hiçbir zaman bir *bütün* olarak tasarlanmadı; daha ziyade, bambaşka dinleyiciler/okuyucular için belirli temalar üzerine hazırlanan ve ancak bir araya toplandıktan sonra uyumlu bir görüntü oluşturan konuşmalardan, yazılardan oluşan bir derlemedir. Bu birlik, bir dereceye kadar doğaçlama olsa da, elbette Öteki'nin (bu örnekte, Amerikan yayıncılık endüstrisinin) beklentilerini karşılaması gerekiyordu.[1] Bu sebeple, bana kalırsa, kitabın en iyi noktaları, bazı alt bölümler ile bütünün içinde nasıl durduklarına aldırmadan uzun uzadıya yer verdiğim yoğun dipnotlara gizlendi.

Bununla birlikte, kitabın bütünün bu birleşik-olmayan doğası bazı okular için kimi yönlerden sıkıntılı olabilir. Lacan üzerine daha önce yaptığım çalışmalarda, Babanın-Adı, S(Ⱥ), Φ, S_1 vb. arasındaki "doğru ayrımları" yakalamak beni epey meşgul etmişti; bu ifadelerin farklı anlam ve kullanımlarını, eşseslileri (*le non du père*, Babanın "Hayır"ı; *le nom du père*, Babanın-Adı) ve her köşeden fırlayan gramatik belirsizlikleri (*le dèsire de la mère, annenin arzusu ya da anneye arzu*) açıklamakla uğraşıp durmuştum. Fakat burada, söz konusu terimlerin birçoğunu uygun düştüklerini düşündüğüm farklı bağlamlarda yorumlayıp çok daha yüzeysel ele aldım. Bu tavır kavramların kullanımında bariz bir akıcılık yaratmadı değil ama diğer taraftan, bunun bedeli bir titizlik eksikliği oldu muhtemelen. Matematikçiler hiçbir anlamı olmayan semboller, psikanalistler ise bambaşka anlamlara gelebilecek semboller kullanıyorken ve pozitivistler de umutsuzca her terime şaşmaz, tek bir anlam yüklemeye çalışıyorken, ne yapmalıyız?

Belki matematikçilerin çalışmalarına yakından bakmak bir şeyler söyleyebilir bize; meşhur dört farklı görüşe sahip üç haham hikâyesinde olduğu gibi, matematiğin temellerine ilişkin ne kadar farklı teori varsa Big Bang'e veya dünyadaki yaşamın kökenine ilişkin de o kadar teori vardır. Kim bilir, matematikçilerin kullandığı, hiçbir anlamı olmayan semboller tüm yorumlara açıktır belki de.

Diğer taraftan, bu tür bir açıklık Lacan'ın sembolleri için asla geçerli değildir. Kullandığı semboller birden fazla anlama gelebilir ama anlamdaki bu değişim veya kaymanın ardında belirgin bir mantık vardır. Örneğin, nesne *a* imgesel olarak başlayıp, 1950'lerin sonu ile 1960'ların başında gerçeğe taşınır; S(Ⱥ) simgeselde başlayıp gerçeğe doğru kayar. Kayma daima gerçeğe doğrudur. Bu bakımdan, her sembol kendi tarihsel/kavramsal bağlamına sahiptir, her biri gözle görülür değişimler geçirmiştir.

Kimse bu kitapta nihai tatmin bulamayacak çünkü herkes kendisine en hayati görünen teorik meselelere layıkıyla ilgi göstermediğimi düşünecek. Edebiyat eleştirmenler Lacan'ın tarzının, üslubunun ve metafor kavramının hakkını vermediğini düşünürken; felsefeciler eski formülasyonları yeni gelişmelermiş gibi sunduğumu, mantık ve küme teorisindeki büyük büyük tartışmaları üstün körü geçtiğimi düşünecek; psikanalistler öncelikli klinik meselelere göstermem gereken dikkati spekülatif, mantıksal sistemlere verip ölüm gibi, *jouissance* gibi konulara gerektiğinden az yer ayırdığımı düşünecek; feministler Lacan'ın cinsel farka bakışının yeterince geliştirilmediğini, dolayısıyla kusurların öylece durduğunu düşünecek; öğrenciler Lacan'ın soyut kavramlarını daha anlaşılır, daha basit anlatabilecekken benim pek çok lüzumsuz yorum yaptığımı düşünecek; akademisyenler ise Lacan üzerine bugün yazılan başka kitaplara kıyasla, şahsi görüşüme hemen hiç yer vermediğimi düşünecekler.

Her biri kısmen haklı olan bu eleştirilere verebileceğim tek yanıt şu; Lacan benim aşina olmayı umut bile edemeyeceğim kadar çok

çalışma alanından akademisyen ve pratisyenlerin ilgi alanına giriyor. Bir analist olarak, Lacan'ın deneyim sayesinde ne elde ettiğini, analizanlarımın beni kaçınılmaz olarak belli fikirlere yöneltmesiyle, yeni yeni anlamaya başladım. Lacan'ın çalışmalarındaki çarpıcı fakat anlaşılması güç pasajlara dair bir yorum pırıltısı yakalamama olanak veren şey çoğu zaman klinik pratiğim olmuştur. Umuyorum ki bu kitaptaki bariz yetersizlik ve dengesizliklerin bazıları bundan sonraki yazılarda toparlanacaktır ama yine de bazı okurların kendilerine önemli gelen meseleleri es geçtiğimi düşüneceğinden kuşkum yok. Sonuçta, Lacan'ın (veya başka birinin) çalışmalarının herhangi bir alan için ne ifade ettiğini belirleyecek olanlar o alanı en iyi bilenlerdir.

Kitap fikrinin kendisi Lacan'a oldukça yabancıydı. Yazılarının çoğunu gönülsüzce, başkalarının ısrarı üzerine yayınlamıştır. Nazlı olduğu için mi dersiniz? Belki, kısmen öyleydi fakat esas sebep Lacan'ın "sisteminin" açık bir sistem olarak, neredeyse bir anti-sistem olarak kalmasını istemesidir. Yayın, sabitleme demektir, doktrin oluşumu demektir; analizde ne bulunması gerektiğine, analitik süreçte ne olup bitmesi gerektiğine ilişkin yerleşik, sabit fikirlerden ibaret bir psikanaliz yaklaşımı, kısaca standardizasyon demektir. "Technique" makalesinde, Freud'un pratisyenleri kafalarını analizana dair fikir ve hedeflerle doldurmayıp —tüm dikkatlerini analizana vererek— söyleyeceği ve yapacağı her şeye açık olmaları konusunda uyarmasına benzer şekilde, Lacan da öğrencilerine her şeyi anlamaya çalışmaktan vazgeçmelerini çünkü anlamanın en nihayetinde bir savunma formu olduğunu, zaten bilinen şeylerin tekrar edilmesinden başka bir şey olmadığını hatırlatır. Anlamakla ne kadar meşgul olursanız, o kadar az duyarsınız: o kadar az yeni ve farklı şey duyabilirsiniz.

Hayatları boyunca psikanalitik pratik ve teoriyi bir arada deneyimlemiş olan Freud ve Lacan'ın çalışmaları bunun en açık göstergesidir. Aslına bakarsanız Lacan, yazdıklarına harfi harfine, olağanüstü bir dikkat gösterirken bile Freud'un çalışmasının ruhunu takip etmiş

birkaç analistten biridir. Bu ruh Lacan'ın kendi öğretmenlik stiliyle ilişkilendirebileceğimiz türden —*analitik öncesi* fikirlere dönen başkalarının çalışmalarını acımasızca eleştirmeye aykırı olmayan— bir açıklık gerektirir: geleneksele saldırırken, kendisinden türeyen geleneği parçalamayı da ihmal etmeyen, çalışma alanında yer alan, hatta kimileri kendi ürünü olan ana gösterenlere meydan okuyan bir biçim.[2] Bir öğretmen olarak, Lacan'ın söylemi histeriğin söylemi altında yer alır; otorite uğruna otoriteyi asla kabul etmeyen bir söylemdir. Lacan Freud'u çok ciddiye almakla birlikte, zaman zaman, itinalı düşünce süreçlerinin ardından ondan ayrılmıştır. Esas mesele, yalnızca yerleşik fikirlere dayalı, tefekkürden yoksun eleştiriden sakınmak değil, (üniversite söyleminin gerektirdiği gibi) her şeyi açıklayacak bir sistem formüle etme takıntısından kurtulmaktır. En iyi eğitim söylemi, Lacan'ın üstün bilimsel faaliyetle ilişkilendirdiği histeriğin söylemidir. Ama histeriğin söylemi, bu söylemi kendiliğinden benimsememiş olanlar için sürdürmesi her zaman kolay bir söylem değildir; keza Amerikan akademisinin ya yayın yap ya yok ol dünyasında yer alanlar için de durum pek farklı değil.

> Okumak için anlamak zorunda değilsiniz. Önce okumanız gerekir.
>
> —Lacan, Seminar XX, p. 61

Benim burada yaptığım Lacan okuması, Amerika'daki çağdaş entelektüel yönelimler bağlamında biraz açıklama gerektiriyor sanırım. Bu kitap henüz taslak halindeyken, yayınevinin kitabı okuttuğu hemen herkes Lacan'a yeterince eleştirel yaklaşmadığımı belirtti; doğrudan eleştiriye girişmeksizin yakın bir okuma, detaylı bir açıklama sunmanın yeterli olmadığı imasıyla elbette. Bu durum her ne kadar sinir bozucu olsa da sonunda komik gelmeye başladı bana: Amerikan akademik yayın dünyasında, bir düşünür (en azından, çağdaş bir düşünür) üzerine, onun düşüncelerini "düzeltmeden" de enine boyuna

çalışmanın mümkün olduğu zamanlar geride kalmışa benziyor. Gerçi, bu kısmi ayrıcalık her şeyden önce Lacan üzerine yazan araştırmacılar için ortadan kalkmıştır, Derrida, Kristeva, Foucault ve başka çağdaş figürler üzerine yazanlar için durum pek öyle değildir. Neden dersiniz?

Lacan okumak sinir bozucu bir deneyimdir! Hemen hiçbir zaman kastını açıktan söylemediği için, bu duruma çok çeşitli açıklamalar getirilmiştir: "Sağlıklı düşünmek şöyle dursun, adam yazamıyor bile." "Hiçbir zaman spesifik bir teorik pozisyona bağlı kalmak, sıkışmak istememiştir." "Uğraştığı şeyleri, anlaşılması tamamen imkânsız hale getirmese de kasten zorlaştırmış olmasının bir amacı vardı." "Lacan'ın yazıları aynı anda birkaç farklı düzeyde ilerleyip, felsefe, edebiyat, din, matematik vb. birçok farklı alanda bilgi sahibi olmayı gerektirir; arka planı oluşturan bütün bu malzemeyle hemhal olmadan ne dediğini anlamak mümkün değildir."

Yukarıdaki ifadelerin doğru tarafları da var, yanlış tarafları da. Lacan'ın *Écrits*'sinden çevirdiğim beş bölümün ardından, bir yandan çevirmesi çok zor bir yazarla uğraştığımı düşünürken, diğer yandan da Fransızca okumanın hazzını duymuştum. Doğrusunu söylemek gerekirse, belirsiz ve karmaşık formülleri beni hâlâ çileden çıkarıyor ama o kadar zihin açıcı, o kadar kışkırtıcı ki çok az metinden bu tadı alabiliyorum. Lacan'ın düşüncelerini her zaman açıkça ifade *edemediği* doğru olabilir ama bu herkes için geçerli değil midir, hem sonra ışıl ışıl parlayan kimi formüllerine gölge düşürür mü? Çok katmanlı ima ve göndermeleri bazı okurları sıkıntıya sokabilir ama Lacan'ı anlamanın yolu önce arka planı oluşturan bütün o malzemeyi okumaktan geçmez; bu olsa olsa daha fazla kafa karışıklığına yol açar.

Esas sorun, *Lacan okurken meseleye dahil olan tuhaf bir zamansal mantıktır*: neden bahsettiğine dair az veya çok fikir sahibi olmadan onun *yazılarını* (bilhassa da *Écrits*'yi) okuyamazsınız (seminerler için daha az geçerlidir bu). Başka bir deyişle, yazılarından az da olsa bir şey anlamak için neden bahsettiğiyle ilgili epey bir fikir sahibi olmanız gerekir. Ama sonrasında bile işiniz zordur!

O halde, seçeneklerden birinde, Lacan'ı —beraberinde getireceği tüm önyargılarla birlikte— bir başkasından öğrenip, ondan sonra okuduğunuz o metinlerden öğrendiklerinizi doğrulamanız veya çürütmeniz gerekir. Diğerindeyse, kendi hipotezinizi formüle edebilinceye dek tekrar tekrar Lacan okumanız, sonra da bu hipotezleri aklınızda tutarak, yine tekrar tekrar Lacan okumanız gerekir. Bu, bir yandan —anlama ve "üretim" bağlamında ciddi bir zamansal gerilime yol açarak— çoğu akademisyenin *yayın yap ya yok ol* mottosuyla biçimlenen ekonomik gerçekliği açısından sorun olmakla birlikte, başka bir düzeyde de Amerikan pragmatizmi ve bağımsızlığına ters düşer. Eğer birinin çalışmasını görece makul bir sürede kendim için kullanılır hale getiremeyeceksem, ne diye uğraşıyorum ki? Her şeyden önce bağımsız bir düşünür olduğumu ispatlamam gerekiyor, bunun için de söz konusu kişiyi anlamaya başlar başlamaz eleştirmem gerek. Eh, bunun için de "anlama süresini" kısa kesip doğruca "hüküm verme evresine" geçmem, eleştirmek maksadıyla okumam gerekiyor.

1960'larda, Freud'u çevirmeden önce onu anlamaktan bahsedenlerle (ki epey yaygın bir kanıdır) dalga geçer Lacan, sanki o zorlu çevirme zahmetine katlanmadan Freud'a dair herhangi bir şey anlaşılabilirmiş gibi. Aynı durum Lacan için de geçerli elbette: onu anlamak için çeviriye öncelik verilmelidir ama kilit bazı referans noktaları olmaksızın çevirmeye başlayamazsınız bile. Çevirdiğinizde anlamaya başladığınızı sanırsınız ama anlayışınız geliştikçe çeviriniz de değişir, üstelik bu değişim her zaman doğru yönde olmayabilir. Lacan'ın metinlerindeki herhangi bir şeyin anlam kazanması için, önce sizin bir yargıda bulunmanız, bir hipotez geliştirmeniz gerekir ama diğer taraftan da "anladığınız şey bir parça aceleye gelmiş olur" (XX. Seminer, s.65). Anlamak daima erken başlamayı, erken sonuca varmayı gerektir ama bu bütün sonuçların doğru olduğu anlamına gelmez!

Lacan gibi bir yazara Amerika'da verilen tepki aşağı yukarı şöyledir:

1. Eğer kendi başıma onu anlayamıyorsam, düşünmeye değmez.
2. Eğer kendini anlaşılır şekilde ifade edemiyorsa, ne dediğini kendi de pek bilmiyor demektir.
3. Fransız "teorisi" üzerine hiç düşünmedim zaten.

Komşusu tarafından, ödünç aldığı çaydanlığı hasarlı bir şekilde iade etmekle suçlanan adamın üç adımlı uyduruk inkârını anımsatmıyor mu?

1. Hasarsız iade ettim.
2. Ödünç aldığımda delikti zaten.
3. Ben çaydanlık filan ödünç almadım.[3]

Okuduğunuz yazar gerçekten okumaya değer bir yazarsa, başlangıçta çılgınca görünen bazı fikirler üzerine kafa yordukça çok daha ikna edici hale gelecektir, en azından sebep oldukları açmazları anlamanızı sağlayacaktır. Çoğu insan, bir yazara bu kadar bile kredi açmaz, bir aşk-nefret ikilemi esir alır okumalarını. Yazarı sevmek ("Bilgi sahibi olduğunu varsaydığım kişiye aşık olurum," XX. Seminer, s. 64) kulağa pek çılgınca gelmez, oysa eleştirel okumak nefret açığa çıkarır (Destekliyor musun, yoksa karşı mısın?). Nefret ciddi bir okumanın olmazsa olmazıdır belki de: "O kadar da çok şey bilmediğini varsayarsam, [Aristoteles'i] daha verimli okurum muhtemelen" (a.g.e.). Eğer illa şartsa bu varsayım, okurun yazarı sevdiği ve bilgi sahibi olduğunu varsaydığı uzun bir dönemin ardından gelse iyi olur!

Amerika'da sürdürmesi hiç de kolay olmayan bir aşktır bu. Belki de bu yüzden, İngilizce'de basılan Lacan eserlerinin büyük bölümü berbat çevirilerdir. Klinisyenler, Lacancı pratisyenlerin uygulamalarını gözlemleyip, Lacancı ayrım ve formüllerin klinik avantajlarını doğrudan görebildikleri bir bağlamdan mahrumdur burada. Amerika'da, Lacan'ı bir başkasından öğrenmek, bu anlaşılmaz metinleri olsa olsa sizden birkaç yıl önce okumaya başlamış birinden öğrenmeye denk düşer genellikle.

Sokakta rastlayacağınız bir Fransız Lacan'dan hiçbir şey anlamaz, formüllerinin bir tekini bile açıklayamaz. Lacan tipik bir Fransız ve ruh olarak da "Fransız düşüncesine" bir Amerikan düşüncesine olduğundan çok daha yakın olabilir ama Fransa'da *Écrits*'yi okuyarak Lacan'ı anlamış kimse yoktur neredeyse! Lacan'ın dediği gibi; "Okunsunlar diye yazılmadılar ki" (XX. Seminer, s. 29). Fransızlar, akademik ve/veya klinik bağlamda, Lacan'ı onunla birlikte çalışanlardan, yakınındakilerden, derslerini takip edenlerden, hastanelerdeki vaka sunumlarına katılanlardan, yıllarını analiz koltuğunda harcayanlardan öğrendiler. Lacan'ın çalışmalarını birinci ağızdan, bir praksis olarak öğrendiler.

Amerika'da, arkeolojik kazılarda ortaya çıkan antik metinleri andıran bir metinler kümesinden, bağlamı çoktan unutulmuş, ortadan kaybolmuş ölü bir söylemden yalnızca biraz daha fazlasıdır Lacancı psikanaliz. Neşriyatın niceliği bunu değiştiremez. Çünkü Lacan'ın söyleminin tekrar hayat kazanması için, *klinik yaklaşımının* da, analiz, gözlem ve klinik çalışmalar aracılığıyla, yani öznel deneyim aracılığıyla metinleriyle bir arada sunulması gerekir.

Ek 1: Bilinçdışının Dili

Bu ekte, henüz çevrilmemiş olan "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"in ekinde ortaya konan dört-sembollü "dili" inceleyeceğim (*Écrits* 1966, s. 41–61). Daha önce, 2. Bölüm'de böyle bir dilin çok daha basit bir örneğini ortaya koymuştum; o basit örnek bu tür dillerin temel özelliklerini görmemizi sağlamıştı. Burada etraflı bir şekilde ele alacağım daha kompleks model ise, Ek 2'deki *caput mortuum* incelemesinin önkoşuludur; *caput mortuum* nesne (a)'nın bir görünümüdür (bana kalırsa, gün yüzüne çıkarması en zor olanlarından biridir).

Kitabın içerdiği eklerin ikisi de Lacan'ı *kelimesi kelimesine* okuma girişimi olarak, başka bir deyişle, "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"e sonradan eklenen bu parçada söylenenleri daha önce seminerin kendisine gösterilenden çok daha yoğun bir dikkatle okuma girişimi olarak görülmeli.[1] Aslına bakarsanız, "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"e sonradan eklenen bu parçayı neredeyse kimse doğru dürüst okumamıştır.[2] Ancak Lacan, *aşırı-belirlenimli* semboller içeren dilin nispeten basit bir modelini ortaya koyarak, simgeselde gerçeğin kendini nerede, nasıl dışavurduğunu göstermeyi, bu sayede de "literalizasyon"un limitlerini belirlemeyi başarmıştır.

"Eğlenceli Matematik"

Lacan'ın buradaki anlatımı (*Écrits* 1966, s. 41—61) kafa karıştırıcı ölçüde yoğun olmakla birlikte, adımları daha basit ifade edilebilir:

Birinci Adım: yazı tura atışları üçlüler halinde gruplandırılır ve her grup tablo E1.1'de belirtilen kategorilerden birine girer.

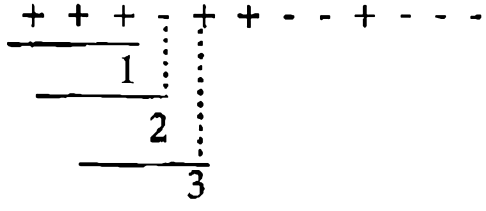
Tablo E1.1

1	2	3
(özdeş)	(farklı)	(değişken)
+ + +	+ + - - - +	+ - +
- - -	+ - - - + +	- + -

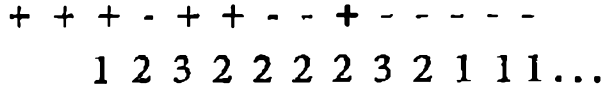
Lacan 1 ve 3 kategorilerine giren üçlüleri "simetrik" olarak, 2 kategorisine girenleri ise "asimetrik" olarak adlandırır ("farklı" tabiri buradan gelir). Bu tanımlamalar ileride önem kazacak.

Atış sonuçlarını arka arkaya dizdiğimizde, şekil E1.1'de görüldükleri halde gruplayıp, sınıflandırabilir hale geliriz.

Şekil E1.1

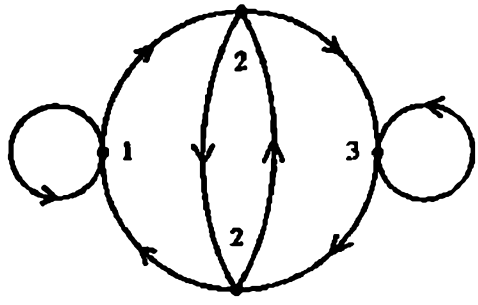

İlk üç atışın sonucu (+ + +) kategori 1'de yer alır; ardından gelen örtüşen üçlü (+ + –) kategori 2'de; üçüncü üçlü (+ – +) ise kategori 3'te yer alır ve böyle devam eder. Bunu şöyle sadeleştirebiliriz:

Bu noktada, araya işaret değişimini başlatan (veya geri alan) bir kategori 2 girmeksizin 1'den 3'e (veya 3'ten 1'e) doğrudan geçilemeyeceği rahatlıkla görebilir. Birbirini doğrudan izleyen diğer tüm kombinasyonlar mümkündür. Lacan, olası tüm hareketleri görünür kılmak için (*Écrits* 1966, s. 48'de "1–3 Ağı" dediği) şekil E1.2'deki grafiği ortaya koyar:

Şekil E1.2: 1–3 Ağı

(Bu grafiğin 2. Bölüm'de tarif edilen, basitleştirilmiş iki-sembollü atış-gruplandırma matrisine bütünüyle uyduğuna dikkat edin.)

İkinci Adım: Şimdi bu rakamsal matrisin üzerine simgesel bir matris bindirelim (tablo E1.2).

Tablo E1.2: Yunanca Harf Matrisi I

α	β	γ	δ
1_1. 1_3	1_2	2_2	2_1
3_3. 3_1	3_2		2_3

Burada rakam çiftleri arasındaki boş alanın üçüncü bir rakamla doldurulması gerekir. Her Yunanca harf ilk-düzey grupları üçlüler halinde yeniden gruplandırır. Örneğin α, *başka bir rakamla ayrılmış* iki tane 1 bulduğumuz durumları (artı/eksi hattının altında) içerir:

```
+ + + + + - - - + - - - - -
    1 1 1 2 2 1 2 3 2 1 1 1...
  ---
    α
```

Bu durumda, ortadaki rakamın 1 olması gerekir çünkü yukarıda gördüğümüz gibi, 1'den 3'e doğrudan geçmek imkânsız olduğu (ikisinin arasına bir 2 girmesi gerektiği) için bu bir 3 olamaz ama 2 de olamaz çünkü tekrar 1'e dönebilmek için en azından iki tane 2'ye ihtiyaç duyarız (tek bir 2 yeterli değildir). Eğer boşlukları doğru şekilde doldurursak, daha detaylı bir tablo (tablo E1.3) çizebiliriz. Ama şu anda bizim için en önemli şey, her üçlüdeki birinci ve üçüncü rakamları takip etmektir.

Tablo E1.3: Yunanca Harf Matrisi II

α	β	γ	δ
111, 123	112, 122	212, 232	221, 211
333, 321	332, 322	222	223, 233

Lacan bunu açık açık (en azından kolayca anlaşılabilecek kadar açık) biçimde ifade etmez[3] ama bu ilk-düzey sembolleri gruplandırma-

nın başka herhangi bir yolu, geri kalanları düpedüz anlamsız bırakır. Rakam serisi aşağıdaki şekilde yeniden gruplandırılmalıdır. Atış-sonuçları hattı (yani, +/– satırı) ile rakam kodlama hattını (ikinci satır) tekrar düşünelim; önce birinci ve üçüncü rakamları gruplandırdık, sonra ikinci ve dördüncü rakamları, sonra üçüncü ve beşinci rakamları gruplandırdık; tablo E1.4'te görüleceği gibi, bunu birbirine bağlı her çifte onu temsil edecek bir sembol ekleyerek yaptık.

Tablo E1.4

Sıra numarası					1	2	3	4	5...
	+	+	+	-	+	+	-	-	+...
			1	2	3	2	2	2	2...
					α				
				2	3	2			
						γ			
					3	2	2		
							β		
						2	2	2	
								γ	

Bu şemayı şu şekilde sadeleştirebiliriz:

+	+	+	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	
		1	2	3	2	2	2	2	2	3	2	1	1	1	
				α	γ	β	γ	γ	γ	δ	γ	α	δ	α	

Yunanca Harf Matrisi'ni tanımlarken, Lacan α'nın simetrik bir üçlü-yazı tura grubundan (yani, kategori 1 veya 3) yine simetrik bir üçlüye; β'nın simetrikten asimetriğe (yani, kategori 2'ye); γ'nın asimetrikten asimetriğe; δ'nın asimetrikten simetriğe doğru ilerlediğini söyler, bunu gözden kaçırmayalım. Bu noktaya ileride döneceğim.

Dile getirilmesi gereken bir diğer nokta ise şu; her harf her harfi *doğrudan* takip edebildiği halde (Yunanca Harf Matrisi II'nin yer aldığı tablo E1.3 incelenerek sağlaması yapılabilir), her harf her harfi *dolaylı* olarak takip edemeyebilir. Burada gördüğümüz durum, her şeyden önce üçüncü pozisyonun belirlenimi, daha doğrusu, üçüncü pozisyona dayatılan sınırlamadır.

α ile başladığımızı düşünürsek; ardından gelen harf α, β, γ veya δ olabilir ama üçüncü sırada daima ya α ya da β yer alır. Neden peki? Olası dört α kombinasyonun (111, 123, 333, 321) hepsi ya 1'le, ya 3'le biter. Bu üçlülerin son rakamları, üçüncü sıradaki üçlülerin ilk rakamı olacağı ve yalnızca α ile β harfleri 1 ve 3'le başlayan kombinasyonlar içerdiği için, üçüncü sırayı yalnızca α veya β doldurabilir.

Eğer α yerine δ ile başlasaydık, 1 veya 3'le biten δ kombinasyonları için bu akıl yürütme işlemini olduğu gibi tekrar edebilirdik.

Diğer taraftan, tüm β ve γ kombinasyonları 2 ile *bittiği*, 2 ile *başlayanlar* da yalnızca δ ve γ kombinasyonları olduğu için, eğer birinci sırada β veya γ varsa, üçüncü sırayı yalnızca δ veya γ doldurabilir.

Bu, hem *Écrits*'de (1966, s. 49) görülen yoğun simgesel formülü, hem de ondan türettiğim tablo E1.5'teki formülü açıklar. Üst satırda, birinci sırada α ve δ yer aldığında, ikinci sıraya hangi harfi koyarsak koyalım, üçüncü sırada daima α veya β yer aldığını görürüz; alt satırda ise, birinci sırada γ ve β yer aldığında ikinci sıraya yerleştirilen her harfin üçüncü sırada bir γ veya δ vereceğini görürüz.

Tablo E1.5: AΔ Dağılımı

	α,δ		α,β
	⟶	α,β,γ,δ	⟶
	γ.β		γ,δ
Zaman:	1	2	3

Bu da demek oluyor ki, üçüncü sıra, kısmen de olsa, birinci tarafından önceden belirlenmiştir; üçüncünün "nüvesi" birincide saklıdır. Bu fikri daha ileri götürmeden önce, gelin Lacan'ın *Écrits* 1966'nın 50. sayfasında yer alan *dört-duraklı* şemasını inceleyelim.

Öncelikle, en üst satırında sıra numaralarını, ikinci satırında ise (yazı tura atışlarının sonuçlarının kodlandığı) bir örneklem sayısı hattı içeren Tablo O ile başlayalım (tablo E1.6).

Tablo E1.6: Lacan'ın O Tablosu

	Sıra Numarası:							
	1	2	3	4				
Örnek rakam satırı								Yunanca
2 1 1	1	1	2					harf satırları:
	δ	α	α	β	γ	γ	δ	1
		γ			α			2
	β	δ		δ	β			3

Lacan birinci sıradaki δ'dan dördüncü sıradaki β'ya geçmenin tek yolunun bu ikisi arasına iki tane α sokmak olduğunu iddia *etmez*. Aslına bakarsanız, δ'dan β'ya geçmenin birkaç farklı yolu vardır; Lacan'ın burada üzerinde durduğu şey, *bu yolların hiçbirinin* γ harfi (2. Yunanca harf satırı) içermiyor oluşudur: olası tüm kombinasyonlar denenerek kontrol edilebileceği gibi (neresinden baksanız zahmetli bir iştir), tüm δ'ların 1 veya 3'le bittiğine, dolayısıyla üçüncü sırada bir γ'nın yer almasının mümkün olmadığına (yukarıda, tablo E1.5: AΔ Dağılımı'nda, birinci sırada δ varsa, üçüncü sırada yalnızca α ve β'nın yer alabileceğini görmüştük), ikinci sıradaki bir γ'nın dördüncü sıradaki üçlünün bir 2'yle başlamasını gerektirdiğine, oysa hiçbir β kombinasyonun 2'yle başlamadığına dikkat etmek de yetecektir.

Tablodaki üçüncü Yunanca harf satırı, hem ikinci sırada bir β olduğunda, dördüncü sırada asla β yer alamayacağını gösterir (çünkü β dördüncü sıradaki üçlünün başına bir 2 koyar ama hiçbir β kombinasyonu 2 ile başlamaz); hem de, çılgınca bir şey yapıp da üçüncü sıraya bir δ koymayı denerseniz, daha önce üç duraklı örnekte gördüğümüz şeyle karşı karşıya kalacağınızı gösterir: birinci sırada bir δ kombinasyonu varsa, üçüncü sırada asla δ bulunamaz.

Birinci Yunanca harf satırında, δααβ serisinin sağında kalanlar, sol taraftakiyle tamamen aynı çalışan βγγδ serisi için dışlanan terimleri verir.[4]

O Tablosu'nu takip eden sayfalarda, Lacan matrise bindirilen Yunanca harflerin diğer sözdizimsel özelliklerinden bahseder. Örneğin, arada bir δ olmaksızın birbirini takip eden iki tane β ile karşılaşıldığında, bunların ya bitişik ardıl (yani, ββ) olması gerekir, ya da en az bir tane αγ çifti ile ayrılmaları gerekir (örneğin, βαγβ, βαγαγβ, βαγα . . . γβ). Burada dikkat etmemiz gereken şey, α veya γ'ları sınırsızca yeniden üreten rastgele bir yazı tura serisi teorik olarak aşağıdaki iki örnekteki gibi mümkün olmakla birlikte

+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
				α	α	α	α	α	α	α	α	α
-	-	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-
		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
				γ	γ	γ	γ	γ	γ	γ	γ	γ

hiçbir rastgele serinin δ veya β'ları bu şekilde sınırsızca üretmesi mümkün değildir, çünkü δ'lar daima üçlülerin başındaki tekrar eden rakamdan sondaki farklı rakama doğru ilerler (mesela, 223) ve bu şekildeki iki tekrardan sonra kendilerini tüketirler; β'larsa tam tersini yapar (farklı rakamdan tekrar edene doğru) ve benzer bir şekilde kendilerini tüketirler. Başka bir deyişle, yalnızca başka harflerin

eklenmesi sayesinde kendilerini tazeleyebilirler ve her β çifti, kendisini tekrar edebilmek için en az iki ardışık başka harfe gerek duyar. Aynı durum δ çiftleri için de geçerlidir.

İhtimal ve Olasılık

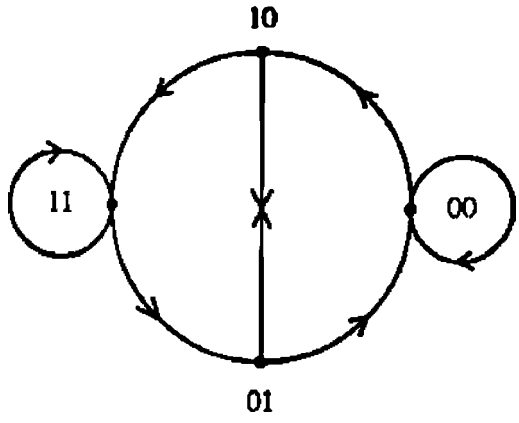
Lacan'ın ikinci-düzey matrisinden yapılabilecek çıkarımlardan biri de şudur; kullanılan madeni paranın hileli veya hile yapmaya müsait olmasından bağımsız olarak, tanımlanan bazı harfler, mesela β ve δ, *asla* yüzde elliden fazla ortaya çıkamaz. Buna karşılık, epey bir şansla veya ufak bir hileyle de olsa, α ve γ yüzde elliden fazla ortaya çıkabilir. Bu iki-kademeli simgesel matris her Yunanca harfe, diğerleriyle eşit derecede ortaya çıkma ihtimali tanıyacak şekilde tasarlanmış olsa da,[5] bu adeta kendiliğinden oluşan olasılık ve imkânsızlıklar ilgili bir sınırlamadır.

İhtimal ile olasılık aynı şey değildir. Bu doğrultuda, Lacan'ın şu iddiası göz önüne alınan tüm ihtimallerin üst üste binmesinin, bileşiminin kayda değer bir sonucudur: yazı tura atışlarının son derece elverişli kombinasyonları, seriyi tamamen ele geçirecek şekilde α veya γ *doğurabilirken*, hiç ama hiç elverişli olmayan kombinasyonlar hiçbir zaman aynı şeye sebep olacak şekilde β veya δ *doğuramaz*.
Fakat bana sorarsanız, en önemli sonucu üretilen *sözdizimdir*; belli kombinasyonlara izin verirken diğerlerini yasaklar. Burada gördüğümüz şey, rakamların üst üste binmesiyle oluşan (1'den 3'e ve 3'ten 1'e doğrudan hareketi yasaklayan) yasaların, alfabetik matrise girişle birlikte karmakarışık bir araç içine serpilmesidir. Bu tür bir araç ile dil arasındaki benzerliklerin bazılarını 2. Bölüm'ün 6. dipnotunda incelemiştim. Burada ortaya çıkan gramer, bir sonraki alt bölümde gösterildiği gibi, Lacan'ın 1–3 Ağı'na benzer bir grafikle betimlenebilir.

Ağ Haritaları

Bu ekin geri kalanında ve bir sonraki ekte, Lacan'ın 1966'da eklediği ve "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"e girişi/sonucu ikiye bölen "Parantez içi Parantezler" ile ilgileneceğim. Bu bölüm üzerine yürüteceğim tartışmaya, bölümün sonundaki, değiştirilmiş 1–3 Ağı ile ilk ve son defa düzenlenmiş α, β, γ, δ Ağı'nı gördüğümüz dipnotla başlayacağım. Yeni ağ şekil E1.3'te verildi.

Şekil E1.3: 1–3 Ağı (hafifçe değiştirilmiş)

1–3 Ağı'nın bu yeni transkripsiyonunda, hem tüm oklar yön değiştirmiştir, hem de öncekinde 1, 2 ve 3 rakamlarının olduğu yerde şu kombinasyonları buluruz: 00, 01, 10, 11. Bu açıdan, şemanın ters yüz edilmesi bir yana, kodlama sistemi bir kez daha —tanınmaz hale gelecek biçimde!— elden geçirilmiştir. Bu durumda, bu yeni kodlamanın ardındaki mantığı kavrayabilmek için, atış sonuçlarının oluşturduğu kombinasyonların bir rakam altında gruplandırılışını gösteren tabloya (E1.7) dönmek zorunda kalırız.

Tablo E1.7

1	2	3
(aynı)	(farklı)	(değişen)
+ + +	+ + - - - +	+ - +
- - -	+ - - - - +	- + -

Yukarıda, 1–3 Ağı'nın basitleştirilmiş iki-sembollü matrisin şemalaştırılmasında son derece elverişli olduğundan bahsetmiş olsam da Lacan bu şemayı, ilk bakışta görünebileceği gibi, iki-sembollü matris (yani, + +, + –, – +, – –) için *basitleştirmez*. 11 kombinasyonu + + + ve – – – dizilerini kapsayarak açıkça önceki kategori 1'in yerini alır. Peki, bu nasıl mümkün oluyor? 1'in "aynılık" ifade ettiğini, başka bir deyişle, ilk iki atış sonucunun ikisinin de ya artı, ya eksi olduğu varsayalım; bu doğrultuda, 11 örtüşen ikinci atış çiftinin sonuçlarının da aynı olduğunu ima eder; bu şekilde önceden kategori 1'de yer alan her iki kombinasyona açıklama getirebiliriz. Bu durumda, 0 sembolü de "fark" ifade edecektir, dolayısıyla 00 da + – + ile – + – dizilerini açıklayacaktır, dizide içerilen iki çift atışın sonuçları farklı işaretler gerektirecektir. 10 + + – ile – – + dizilerini (önce aynı, sonra farklı), 01 ise + – – ile – + + dizilerini (önce farklı, sonra aynı) karşılayacaktır.[6]

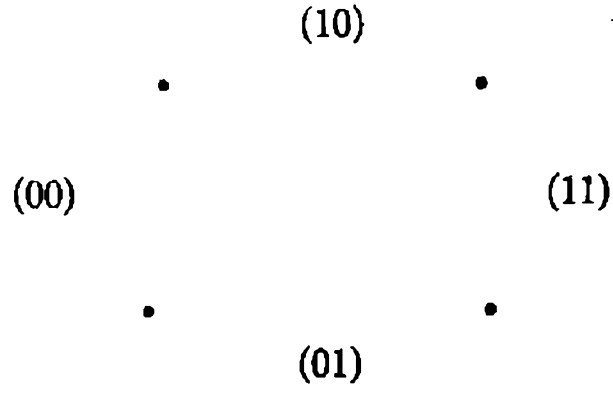
Eğer bu yeni kodlama öne sürdüğüm şekilde çalışıyorsa, *Écrits*'nin 56. sayfasında ortaya konulan grafikte bir dizgi hatası var demektir. Çünkü atış sonuçlarının oluşturduğu zincir solda sağa ilerlediğini varsayarsak (Lacan'ın sayfa 47'deki dipnottaki kendi örneğinde böyledir), her yeni terim sağa eklenecektir, bu şekilde + + + ile – – – dizileri sırasıyla + + – ile – – + haline gelecektir; dairenin üstüne doğru hareket ettikleri için ikisi de 10 şeklinde kodlanmalıdır. Bu da, sayfa 56'da 01 ve 10 kombinasyonları yanlışlıkla ters yazılmış demektir ki ben gerekli düzeltmeleri şekil E1.3'te gerçekleştirdim.[7]

Lacan, burada, tüm matematikçilerin nasıl çıkarım yapılacağını bildiğini ileri sürdüğü üst-düzey bir grafik kurmaya girişir—sanki, *Écrits* adıyla bilinen ve psikanalitik yazılarının bir derlemesi olan bu

metnin esas okuyucuları usta matematikçiler olacakmış gibi! Gelin biz bu grafiği adım adım "çözmeyi" deneyelim.

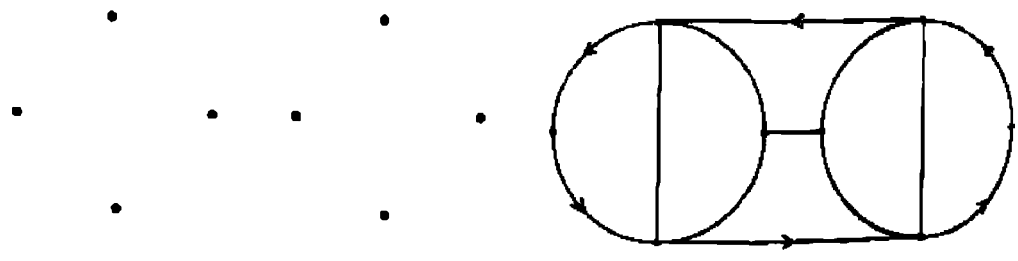
1–3 Ağı'nda ana gövdeyi oluşturan dört kavisi ortadan kesip kestiğimiz yerleri birer noktayla (veya düğümle) işaretlersek, bu dört yeni noktanın oluşturduğu bir kare elde ederiz (şekil E1.4)

Şekil E1.4

Sonra, 00 ile 11'in sağ ve solundaki kavisleri tam ortasından kesecek şekilde iki nokta ekleyip, 10 ile 01'in arasındaki merkezi doğruyu (eski 1–3 Ağı'na bakarak hatırlanabileceği gibi, aslında karşılıklı iki oktan oluşur) keserek iki nokta daha ekleriz. Bir sonraki adımda, 1–3 Ağı'nda (şekil E1.5) gösterildiği gibi, bu noktaları yeni oklarla tekrar birbirine bağlarız. Bu şekilde, *1–3 Ağı'nın her adımını iki ayrı adıma bölerek grafiğin formuna* dair bir açıklama elde etmiş oluruz.

Şekil E1.5

Lacan'ın yeni noktaların her birine tahsis etmeye devam ettiği rakamlar, 1–3 Ağı'nda bulunanlara benzemesine rağmen, ilişkili ama başka bir koddan türer! Lacan aynı kodu sürdürseydi eğer, yeni α, β, γ, δ Ağı, aslında olduğu gibi beşli diziye değil de dört sembollü (yani, artı ve eksi işaretleri) bir diziye denk düşerdi.

1–3 Ağı'nın her adımını iki ayrı adıma bölerek anlaşılan üst-düzey grafik, sembol kombinasyonlarını iki misli açıklar. Bir üç-sıralı çift bileşiminde —birbirini izleyen üç artı veya eksi işaretinin yer aldığı temel yapı taşı, temel birim— 2^3 (yani, 8) olası kombinasyon vardır ama eğer ilave bir sıra eklersek, 2^4 (yani, 16) olası kombinasyon elde ederiz. Şimdi, yukarıda gördüğümüz üzere, 1/0 (aynı/farklı) bindirmeyi kullandığımızda, 1–3 Ağı'ndaki her nokta iki farklı kombinasyona denk düşer: örneğin, 10 ilk işareti aynı, sonraki iki işaret farklı olan + + – ve – – + dizilerine denk düşer. Dolayısıyla, üç-sıralı çift bileşiminde (mesela, 1–3 Ağı) 8 olası kombinasyon 4 noktaya veya düğüme denk düşer (11, 10, 01 ve 00). Dört-sıralı bileşimde 8 noktaya bağlanan 16 olası kombinasyonumuz, beş-sıralı bileşimde ise 32 olası kombinasyon ile 16 noktamız olur (üç boyutu da içerdiği için en iyi grafik budur).

Şimdi, *Lacan'ın α, β, γ, δ Ağı 8 nokta içerdiği için normal olarak dört-sıralı bir sembol dizisine karşılık gelir.* Bu açıdan, Lacan'ın bu noktaları, her biri üç sıralı 1/0 dizileriyle numaralandırması (yani, 000, 001, 010, 011, 100, 101, 110, 111) Ağın dört-sembollü bir artı/eksi dizisine işaret ettiği fikrini doğruluyor gibidir. Bu durumda, α, β, γ ve δ'nın hepsinin beş-sembollü dizileri adlandırmasını nasıl açıklayacağız peki?

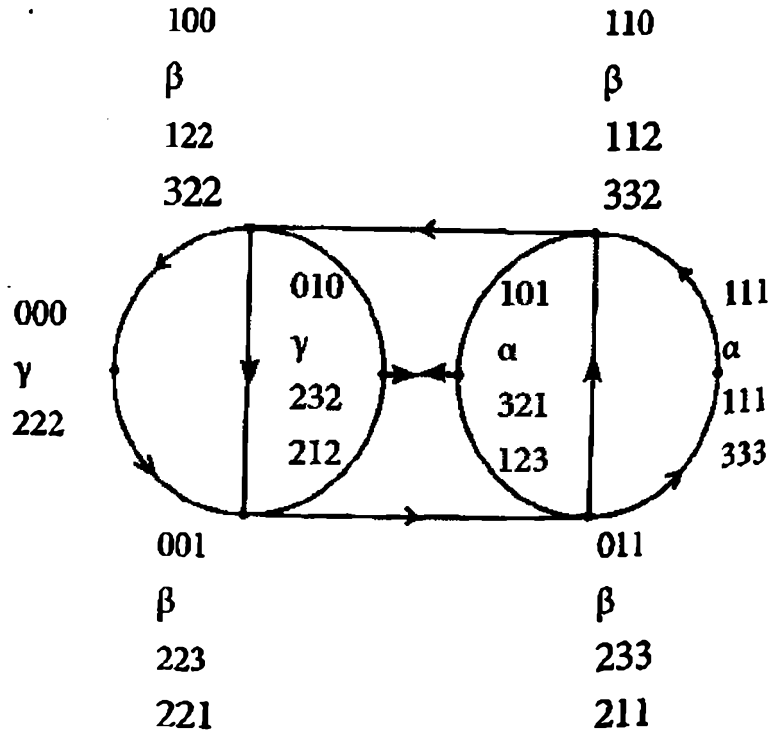
Üç şekilde yapabiliriz bunu:

1. 1 ile 0, 1–3 Ağı'nda, *aynı ve farklıyı* adlandırırken, burada sırasıyla *tek ve çifti* adlandırırlar.[8] Başka bir deyişle, dört atış sonucunun oluşturduğu diziyi kodlamak yerine (örneğin, 111'in + + + + ve – – – – dizilerini, 000'ın + – + – ve – + – + dizilerini işaret etmesi gibi), bizim eski sayısal matrisimizi yeniden kodlarlar: 1, sayısal matris kategorisi 1 ve 3'ün yerine (tablo E1.7'deki tek-sayı kategoriler), 0 ise sayısal matris kategorisi 2'nin yerine geçer (çift-sayı kategori).

2. Alternatif olarak, 1'in tüm *simetrik* konfigürasyonları (tablo E1.7'deki sayısal matris kategorileri 1 ve 3 altında gruplananlar), 0'ın ise tüm *asimetrik* konfigürasyonları (aynı tabloda kategori 2 altında gruplandırılanlar) adlandırdığını söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, 0 Lacan'ın "farklı" (burada, tuhaf manasıyla) olarak tanımladığı tüm kategorileri adlandırır. Bu şekilde, sayısal matrisi yeniden kodlarken, aynı zamanda üç atış sonucunun oluşturduğu dizisinin kodlanmasını kolaylaştırır.[9]

Yukarıda, *Yunanca Harf Matrisini* tanımlarken söz etmiştim: Lacan, α'nın simetrik bir üçlü-yazı tura grubundan (yani, kategori 1 veya 3) başka bir simetrik gruba doğru; β'nın simetrikten asimetriğe (yani, kategori 2) doğru; γ'nın asimetrikten simetriğe doğru; δ'nınsa asimetrikten asimetriğe doğru ilerlemesini şart koşar. α, β, γ, δ Ağı, yalnızca 0 ve 1'lerden oluşan yeni üçlüler tarafından belirlenen farklı üçlülerle doldurularak yeniden yazılabilir (şekil E1.6).

Şekil E1.6

Zincir, grafiğin herhangi bir noktasından hareketle, üçlünün sonuna bir tek veya çift sayının (0 veya 1) eklenmesiyle, ya da (şayet, tüm kombinasyonları hesaplayacak kadar hevesliyseniz) beş-sembollü bir dizinin sonuna artı veya eksi eklenmesiyle belirtilen iki farklı yöne doğru izlenebilir. Grafik, izin verilen tüm güzergâhları (ve dolayısıyla yasaklananları da) gösterme avantajına sahip; 1/0, tüm farklı artı/eksi kombinasyon ve üçlülerini üç-sıralı 1/0 bileşimine indirgeyerek kodlar.

Lacan'ın bu tabloya α, β, γ ve δ için iliştirdiği notların (s. 57) anlaşılmazlık derecesinde az ve öz olduğuna dikkat edin. Devirler, iki sembolden biriyle (1 veya 0) doldurulacak boşluklar gibi çalışır: bu bakımdan, 1.1 111 veya 101 olarak, 1.0 110 veya 100 olarak okunmalıdır vb. Burası, her Yunanca harfin kendisinin simetrik–asimetrik konfigürasyonu üzerinden tanımlandığını en açık gördüğümüz yerdir. Bununla birlikte, düğümleri 11, 10, 01 ve 00'dan oluşan eski 1–3 Ağı'nın, artık α, β, γ, δ sistemini layıkıyla temsil edebilir gibi görünmesine rağmen, ne yasaklı hareketleri, ne de hafıza devrelerini temsil edebildiğini gözden kaçırmayalım.

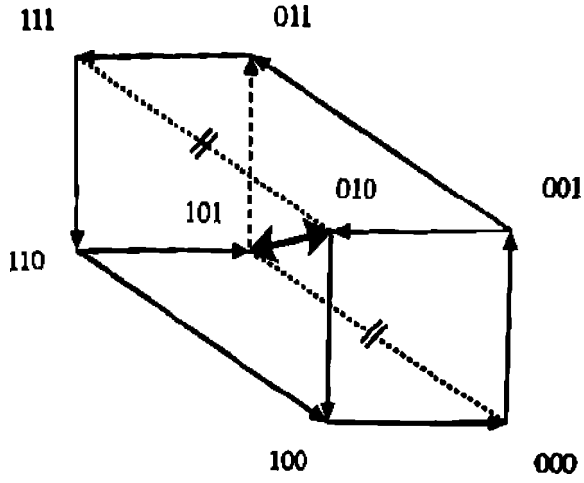
Lacan bu karmaşık ağın nihai *formunâ*, en başta, sekiz olası 1/0 üçlüsünü bir küpün (veya paralelkenarın) köşelerine yerleştirerek ulaşmıştır. Çünkü bir küpün tam olarak sekiz köşesi vardır ve bu açıdan, Lacan'ın aklına temsili bir biçim olarak küpün gelmesi hiç de şaşırtıcı değildir (bkz. IV. Seminer, 20 Mart 1957). Eğer, bir hatta birbiri ardına 0'lar ekleyerek, bir başka hatta ise 1'ler ekleyerek, bir uca 000, diğer uca 111 koyarsak (şekil E1.7), Lacan'ın nihai grafiğini (şekil E1.6) bulmak için oklarla işaretli alanı doldurmak, küpü iki boyutta düzleştirmek ve karenin uçlarını yuvarlamak zorunda kalırız.[10]

İleride başvurmak üzere, α, β, γ, δ Ağı'nın üst ve altına yerleştirilen sayısal üçlülerin birbirlerinin *ayna imgeleri* olduğuna dikkat edin: 322/223, 122/221, 233/332, 211/112. Aynı durum yeni 1–0 üçlü çiftler için de geçerlidir: 100/001, 110/011. Bu ayna imgelerinin hepsi, Lacan'ın ayna evresi tarafından ima edilen zorunlu bir *sağdan sola*

ters çevirme içerir. Bu doğrultuda, β *ve* δ *birbirlerinin aynadaki yansımalarıdır* (Sonuçta, sırasıyla, simetrikten asimetriğe ve asimetrikten simetriğe doğru hareketleriyle tanımlanırlar). Bu bilgi, Ek 2'de, Lacan'ın "L Zincirini" incelerken önem kazanacak.

3. α, β, γ, δ Ağı'nın artı ve eksilerden oluşan beşli-işaret dizisini nasıl içerdiğini açıklamanın bir başka yolu daha var: önce 1–3 Ağı kodunu kullanarak bu dizileri kodlayıp, sonra aynı kodu kullanarak *yeniden kodlarız*! Açıklayayım:

Aynı/farklı 1/0 kodu iki kez uygulanabilir: önce beşli-işaret dizisi (örneğin, + + − + +) için, sonra buna denk düşen 1/0 kodu (örneğin, 1001) için.

Rakam dizilerindeki örtüşen çiftleri alıp, ister 1 ile kodlanacak özdeş iki rakam, ister 0 ile kodlanacak iki farklı rakam bulalım, onları yeniden kodlayabiliriz. Yukarıdaki örnekte (1001'e denk düşen + + − + +), 1001 dizisini farklı-aynı-farklı şeklinde yeniden kodlarız, başka bir deyişle, 010 olarak. Bu artı/eksilerden oluşan beşli-işaret dizisini 1/0'lardan oluşan üçlü-işaret dizisinde özetleme olanağı sağlar ve bu sayede, şaşırtıcı bir şekilde, kodlanan her dizi α, β, γ, δ şemasına kusursuz olarak oturur: örneğin, (aynı/farklı kodlaması iki defa uygulanarak) 111 ve 101 altında gruplanan her bir +/− dizisi, aslında bir α dizisidir (1'den 1'e, 1'den 3'e, 3'ten 3'e, 3'ten 1'e hareket eder).[11]

Bu durum, kodun ikinci defa uygulanışında bir 1'in, artı/eksilerden oluşan *dört simetrik* üçlü-işaret *kombinasyonunun hepsini* açıkladığını gözlemleyerek kolayca açıklanabilir (örneğin, ilk uygulamada 00 ile 11'i kapsar ki bu

da, sırasıyla + – + ve – + – ile + + + ve – – – dizilerini içerir). İkinci uygulamadaki bir 0 ise *tüm asimetrik* üçlü-işaret *kombinasyonlarını* gösterir (ilk uygulamada 10 ve 01 ile gösterilir ki bunlar da sırasıyla + + – ve – – + ile + – – ve – + + dizilerini gösterir).

Dolayısıyla, aynı/farklı kodunun iki defa uygulanması, her simetrik veya asimetrik ardışık üçlü diziye bir 1 veya 0 tahsis edilen simetrik/asimetrik kodlama birebir aynı etkiye sahiptir.

Benzer bir diyagram, bir akış çizelgesi yardımıyla da oluşturulabilir. + + + ile başlayıp, serilerin sonuna bir + veya – eklenmesiyle beliren farklı güzergâhlar çizilebilir. Bu, tablo E1.8'de gördüğümüz üzere, her ilave ile birlikte akış çizelgesini iki kola ayırır. Bu noktada, örneğin, akış çizelgesindeki 2. satırının şekil E1.6'da sağdaki daireyi verdiğine, 15. ve 16. satırlar arasındaki bağlantının (211→112) aynı dairenin yönelimli çapını verdiğine; 10. satırın soldaki daireyi, 8. satırın bu dairenin çapını verdiğine; 6. satırın iki daireyi birbirine bağlayan hattı; 1. ve 8. satırın ααα ve γγγ döngülerini verdiğine dikkat edin.

Gerçekten böyle bir grafik oluşturmak için, yukarıdaki hareketlerin hepsini alıp, önce sayısal üçlüleri tekler (1'ler) ve çiftler (0'lar) biçiminde yeniden kodlayıp, sonra olası tüm hareketleri belirleyerek özdeş girdilerin tümünü (yeni üçlüler) birbirine bağlamalıyız. Her bir sıra için iki seçeneğin bulunduğu üç-sıralı bir bileşimde birbirine bağlanacak sekiz nokta (000, 001, 010, 011, 100, 101, 110 ve 111) olduğunu düşünürsek, bu tür bir "Ağ" çizmenin pek çok farklı yolu vardır ve en zekice olanlardan biri Lacan'ınkidir. J.-A. Miller'ın ifade ettiği gibi, bu Ağ Lacan'ın "arzu grafiği" ile yakından ilgilidir.(*Écrits*, s. 315).

Tablo E1.8

Satır numaraları							
1	++++ →	+++++ → 111					α döngüsü
2	→	++++- → 112	+++-+ → 123	++-+- → 233	+-+- → 333	-+-+- 333	sağ taraf daire
3					→	-+-++ 332	
4				→	+-+-- → 332	-+--+ 332	üst satır
5					→	-+--- 321	
6			→	++-++ → 232	+-+++ → 321	-+++- 212	iki daireye bağlanır
7					→	-++++ 211	
8				→	+-++-→ 322	-++-+ 223	sol-çap
9					→	-++-- 222	
10		→	+++-- → 122	++--+ → 222	+--+- → 223	--+-- 232	sol taraf daire
11					→	--+-+ 233	
12				→	+-++ → 222	--++- 222	γ döngüsü
13					→	--+++ 221	
14			→	++--- → 221	+---- → 211	----- 111	ald satır
15					→	----+ 112	
16				→	+---+ → 212	---+- 123	iki daireye bağlanır
17					→	---++ 122	

Ek 2: Nedenin Peşinde

Lacan, "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"e yazdığı ekin "Parantez içi Parantezler" bölümüne (1966'da eklenmiştir), görece kurnaz bir ifadeyle başlayıp, "açık seçik dile getirdiği" sayısal ve alfabetik matrislerini çözmeyi deneyenlerden birinin bile bu matrisleri parantezlerle bağlantılı olarak düşünmeyi akıl edemeyişine "şaşırdığını" söyler, sanki akla gelecek ilk şey buymuş gibi.

Görünüşe bakılırsa, Lacan'ın niyeti bir yandan meşhur L Şeması'nın yeni bir transkripsiyonunu ortaya koyarken,[1] aynı zamanda da, 1956 ile 1966 arası dönemde üzerinde özenle durduğu nesne *a*'nın rolünü belirginleştirip şemayı geliştirmektir. Şimdi, gelin onun yaptığı bu yeni düzenlemeyi adım adım izleyelim çünkü neden olarak nesne *a*'nın nasıl devreye sokulduğunu ancak bu şekilde görebiliriz.

Ek 1'de, bir β'dan başka bir β'ya doğrudan geçilebileceği gibi, araya αγ çiftlerinin eklenmesiyle bir δ'nın ortaya çıkışı engellenerek de geçilebileceğini ifade etmiştim. Lacan, *Écrits* 1966'nın 51. sayfasında, bu yeni düzenleme sırasında tamamen yeniden kodlanmış bir örnek verir; (βαγα . . . γβ). Lacan'ın metninde, hiçbir teorik gerekçe öne sürülmeksizin, yalnızca β ve δ'ların parantezlere dönüştürülerek (aşağıda gösterdiğim gibi, β'nın açık parantez, δ'nın kapalı parantez olduğu) verilen parantezli yapıyı —(( ) ( ))— alıp muhtelif boşlukları doldurarak ilerleyelim. Boşlukları aşağıdaki gibi doldurduğumuzda,

(1 (3) 2 (3) 1a)

Lacan'ın 1 konumuna sınırsız sayıda αγ çifti yerleştirirken, 1a konumuna aynı şekilde γα çiftleri yerleştirdiğini görürüz. Lacan bu ilk dizileri *astar* olarak adlandırırsa da —örneğin, bir ceket astarı gibi— Fransızca *doublure* sözcüğü aynı zamanda bir tür çifteleme ima ederek, burada asıl önemli şeyin bu çift yönlü yapı, başka bir ifadeyle, açılan

ve kapanan parantezlerden ikişer tane yer alması olduğunu açıkça ortaya koyar çünkü Lacan'a göre, dolgu (αγ ve γα çiftleri) hiçliğe indirgenebilir. Lacan, bu çift parantezleri aynı zamanda tırnak veya tırnak işareti olarak da adlandırır ki bu da, en azından, düşündürücü bir terminolojidir.

2 konumuna, sonunda fazladan bir γ bulunan sınırsız sayıda γα çifti yerleştiririz, bu fazladan γ'nın sebebi toplam işaret sayısını tek yapmaktır (burada herhangi bir sembol yer almayabilir de). İki 3 konumuna da sıfır veya fazladan γ koyarız; başka bir ifadeyle, istediğimiz kadar γ koyabiliriz. Bu şekilde şu diziyi elde ederiz:

(αγαγ . . . (γγ . . . γ) γαγα . . . γ (γγ . . . γ) . . . γαγα)

Ama, eğer olası her yeri işaretsiz bırakmayı seçersek, şuna da indirgenebilir: (( ) ( )).

Bir sonraki adımda, ilk ve son parantezler arasında kalan bölgenin dışına istediğimiz kadar α serisi yerleştiririz; α serisi, sıfırı veya fazladan parantezleri —ister işaret sayısını tek yapmak için α ile biten αγ dizileriyle dolu olsun, ister hiçlikle— yutar. Aşağıda gösterildiği gibi, bu diziler ana dizinin bir tarafına da yerleştirilebilir, iki tarafına da. Örneğin:

(αγαγ . . . (γγ . . . γ) γαγα . . . γ (γγ . . . γ) . . . γαγα) ααααα (αγαγ . . . α) ααα . . .

Şimdi α ve γ'ları, sırasıyla, 1 ve 0'lar ile değiştirelim:

(1010 . . . (00. . .0) 010101 (00 . . . 0) . . . 0101) 11111 (1010 . . . 1) 111

Lacan, ortaya koyduğu L Zinciri'nde (ki "L Şeması"na karşılık gelir), ufak farklılıklarla şöyle yazar bunu:

L Zinciri: (10 . . . (00 . . . 0) 0101 . . . 0 (00 . . . 0) . . . 01) 11111 . . . (1010 . . . 1) 111 . . .

Lacan'a göre, L Zinciri'nin L Şeması'na karşılık gelmesi için gereken bir başka koşul daha vardır: parantez içindeki 000 dizisi sessizlik anı olarak, değişken dizide bulunan 0'lar ise sıçrama veya kesme olarak alınmalıdır çünkü 0 bu iki pozisyonda aynı rolü oynamaz.

Lacan'ın α, β, γ, δ zincirini doğrudan bu şekilde yeniden yazmayı akıl edememiş olmamız *gerçekten* şaşırtıcı! L Zinciri'nin her parçasını L Şeması'nın bir parçasına bağlamaya geçmeden, gelin önce elimizdeki Zinciri en ufak detayına kadar inceleyelim.

Ana parantez (veya tırnak: « ») çiftinin dışında, şu şekilde sadeleştirebileceğimiz bir dizi buluruz: 111(101)111. 1=α ve 0=γ bilgisiyle (Lacan en azından bu kadarını garanti eder), açık parantez için β, kapalı parantez içinse δ'yı sabitleyebiliriz. Çünkü dizinin ilk kısmı, yani ααα, yalnızca tamamı artı veya eski olan bir dizi ya da tekdüze ardışık bir dizi temelinde mümkündür (ilk sayısal matrisimizdeki tamamı 1 veya 3 olan dizilere karşılık gelir). Sonraki parça (αγα), parantezin açılmasından sonraki ikinci pozisyonda yer alan bir γ ortaya çıkardığı ve γ da 2'den 2'ye hareketi gösterdiği için, ya parantez zorunlu bir değişimle başlayıp (+'dan –'ye, veya tam tersi) bizi 1'den 2'ye götürür, ya da homojen döngüyü bozarak (arka arkaya iki artı veya eksi koyarak) 3'ten 2'ye götürür; her ikisi de β konfigürasyonlarıdır. Örneğin:[2]

```
+ + + + + + + + - + +
        1 1 1 1 2 3 2
          α α α β α γ
          1 1 1 ( 1 0
```

Parantezin kapanması da aynı yoldan belirlenebilir çünkü bir γ'nın daima 2 ile bittiğini ve eğer iki pozisyon ileride γ dışında bir işaret yer alacaksa, bunun mutlaka bir δ olması gerektiğini biliyoruz; bir γ'dan iki sıra sonra yalnızca γ veya δ yer alabilir (bkz, Ek 1, AΔ Dağılımı). Bu durum yukarıdaki zincir devam ettirilerek de görülebilir:

```
+ + + + + + + - + + + + + + +
    1 1 1 1 1 2 3 2 1 1 1 1 1
      α α α β α γ α δ α α α
      1 1 1 ( 1 0 1 ) 1 1 1
```

β ve δ'nın açık ["("] ve kapalı [")"] parantezle eşitlenmesi, Ek 1'deki α, β, γ, δ Ağı tartışmasında keşfedilen β ve δ'nın birbirlerinin ayna imgesi olması durumuyla ayrıca doğrulanmıştır.

Tek-sayılı αγ dizisinin daima 12321 biçimindeki dairesel model ile sonuçlanacağını unutmayalım. Aşağıdaki örnek diziyi düşünün:

```
+ + + + + + + + - + + + - + + + - + + + + + + +
  1 1 1 1 1 2 3 2 1 2 3 2 1 2 3 2 1 1 1 1 1
    α α α β α γ α γ α γ α γ α γ α δ α α α
    1 1 1 ( 1 0 1 0 1 0 1 0 1 0 1 ) 1 1 1
```

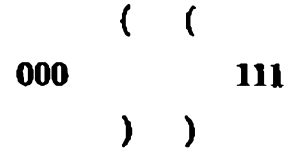
Burada, artı/eksi hattında, üç işarette bir karşıt işaretin devreye girdiğini görürüz.[3]

Şimdi —Lacan'ın sıfır veya daha fazlasına sahip olabileceğimizi ve ne kadar uzun olurlarsa olsunlar, 1111 zincirine iki ana tırnaktan sonra eklendiklerini söylediği— bu gruplamalar (10 . . . 1) L Şeması'nda Öteki'ye karşılık gelen 1111 zinciriyle beraber alınır. Haliyle, Öteki burada, sayısal matriste sinüs eğrisi biçimini alan, üç aynı, bir farklı sembolden oluşan dizi ile kesilmiş haldeki homojen bir artı veya eksi dizisi (ya da eşit oranda artı ve eksiden oluşan değişken bir dizi) olarak temsil edilir: 11123212321232111. α=1, γ=0 denkliğinde, bu gruplamalar (10. . . 0)1'lerin sonsuz tekrarını —ya da Lacan'ın Freud'un (*Grup Psikolojisi ve Ego Analizi* içindeki "Özdeşleşme" bölümünde yer alan) *einziger Zug* terimi için kullandığı ifadeyle, bu "tekil niteliğin" (unary trait) tekrarını— yalnızca anlık olarak aksatır. Dolayısıyla, buradaki 1 saf farkın biri, henüz ayırt edilmemiş işaretin biri, bunlar arasına gömülen parantezlerse, 1'den başlayıp, uzun veya kısa dairesel bir di-

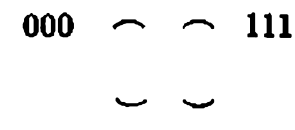
zinin ardından, zinciri yine aynı noktaya, 1'e getiren önemsiz, anlık kesintiler gibi görünüyor.

Eğer bir anlığına geri dönüp, Ek 1'deki α, β, γ, δ Ağı'na tekrar göz atarsak, sağ ucunda 111 dizisi, sol ucunda ise 000 dizisi olduğunu fark ederiz. Bu Ağ'da kullanılan 1–0 ikili kod (1=simetrik, 0=asimetrik), L Zincirini oluşturan 0–1 ikili kod (1= α, 0=γ) ile birleştirilmemelidir. Gelgelelim, eğer bir an için bu iki ikili matrisi bağlarsak, Ağ enteresan bir görsel destek sağlar; yasaksız öznenin yerini 000, Öteki'nin yerini 111, β ve δ'ların yerini parantezler alır, bu şekilde şekil E2.1 ve şekil E2.2'deki iki konfigürasyondan birine sahip oluruz.

Şekil E2.1

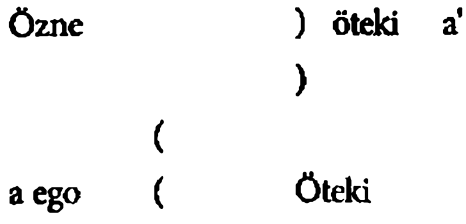

Şekil E2.2

Ağı 45 derece döndürürsek, ayna-yansımalı parantezlerin ego (küçük *a*) ile ötekini (*a'*) kolayca temsil edebileceği şekil E2.3'ü elde ederiz. Şaşırtıcı biçimde, bu şema açıkça Lacan'ın L şemasına benzer.

Şekil E2.3

Ağın ortasındaki γ-α döngüsü —burada gösterilmiyor— kendi kendini katettiği için (ilk adımda 123, ikinci adımda 232, üçüncü adımda 321'e ilerleyen; ya da basitçe 101 ile 010 arasında gidip geldiği için) *dürtü* ile eşitlenebilir belki. Lacan'a göre, örneğin, dürtü öyle bir şey-

dir ki bir içeri alma dürtüsü (*incorporative drive*), başka bir ifadeyle yutma dürtüsü, bir yutulmuş olma korkusuna dönüşebilir (Lacan bunu içi dışına çıkmış bir eldivene ve Möbius şeridinin asla birbirinden ayrılmayan iki "yüzeyine" benzetir).[4]

Piston benzeri γ-α döngüsünün, dürtünün temsilcisi şeklindeki bu yorumu, Lacan'ın şu ifadesiyle fazladan bir ağırlık kazanır; "tırnakların" (parantezlerin) arasındaki şey —örneğin, 000)010(000— L Şeması'ndaki S(Es) ile aynı şeydir, başka bir deyişle, Freudcu *Es* veya dürtülerin merkezi olan idin eklenmesiyle tamamlanan öznedir (dürtü Fransızca *pulsion*'un karşılığıdır). Gelgelelim, Lacan 00 . . . 0 dizisi arasındaki 01 döngüsünü L Şeması'ndaki imgesel *a–a'* aksına eşitler.

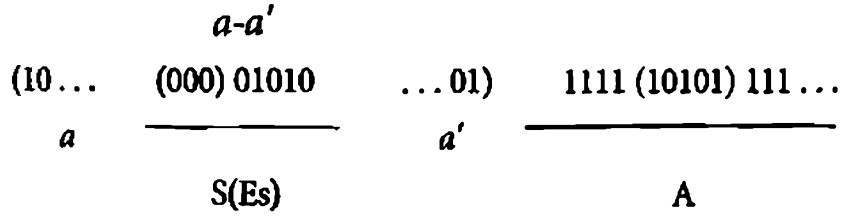
Şimdi, gelin Lacan'ın L Zinciri'ndeki "tırnakların" içinde ne olduğuna biraz daha yakından bakalım:

(10 . . . (00...0) 0101 . . . 0 (00 . . . 0) . . . 01)

Parantezlerin içindeki 0'lar sonsuz uzunluktaki γ dizilerine, başka bir deyişle, 2 dizilerine karşılık gelir ve bu açıdan da ikişer tane artı ve eksiden oluşan dizinin tekrarına denk düşer. Daha önce (1010 . . . 1 zincirinde) incelediğimiz γ'lar veya 2'ler, (sayısal matristeki) çift sayıların etrafı tek sayılarla sarılı olduğu ya da (1/0 ikili matriste) 0'ların daima 1'lerden ayrı tutulduğu sinüs dalgası şablonunun bir parçasıydı, oysa burada zincir tekdüzedir, iki uçtaki parantezler tarafından oluşturulan bariyerler yalnızca ara verme (veya rahatlatma) ya da heterojenliği temsil eder. Yukarıdaki tırnakları (10 (000) 010 (000) 01) şeklinde sadeleştirdiğimizde, altına bir sayısal örneklem satırı koyulabileceğini görürüz:

β α γ β γ γ γ γ δ γ α γ β γ γ γ δ γ α δ
(1 0 (0 0 0 0) 0 1 0 (0 0 0) 0 1)
(. . . 1 1) 2 3 2 3 2 2 2 2 3 2 1 2 2 2 2 2 1 2 3 3

Ortadaki 1 ile 0 değişimi L Şeması'nın imgesel *a*–*a'* ızgarasını temsil eder; iki ana parantez setinin dışında kalan her şey, bariz bir şekilde tekil niteliğin tekrarının egemen olduğu (büyük) Öteki'nin alanını temsil eder; "astarın" sağ ve sol tarafında yer alan 10 ve 01 çiftleri ise, bizatihi *a* ile *a'*-nın —Lacan'ın sonraki topolojik incelemelerinde daha detaylı açıklandığını öne sürdüğü— ayrıcalıklı statüsüne ilişkindir.

Astarın sağ ve solundaki parçalar, zincirini geri kalanından ayırılıp beraber alındığında (10 . . . . . 01), cogito'daki psikolojik egoyu, başka bir ifadeyle, Lacan'ın yanlış cogito dediği şeyi temsil eder. Ego, burada, özneyi Öteki'nden *ayıran* —öznenin (teorik amaçlarla) içinden geçici olarak çıkarılmış olduğu— bir tür *astar veya paravana* eşitlenir.

L Zinciri ile L Şeması arasındaki bu ilişkileri belirttikten sonra şöyle der Lacan:

> [L Şeması'nı L zinciri biçiminde yeniden formüle etmeye yönelik] bu çabada kendini dayatan tek **kalıntı**, L zinciri kullanarak yasaları kolayca formüle edilebilir olan simgesel zincire bağlı belli bir hatırlamanın [*mémoration*] biçimselliğidir.
>
> ([Bu yasa], esasen, bir veya birkaç parantez işaretinin geçilmesi ya da aşılması [*franchissement*] sayesinde [parantezlerin tek tek veya grup halinde açılması ya da kapanmasıyla], 0 ile 1'lerin birbirini izlemesiyle oluşan değişim (veya vardiya) tarafından tanımlanır).
>
> Burada gözden kaçırılmaması gereken şey, hem öznedeki temel hatırlamanın, hem de sabit farklılıkların ayırt edilebildiği, kayda değer bir yapılaştırmanın biçimlenmesiyle ulaşılan hızıdır (aslına bakılırsa, örneğin tüm tırnakları ters çevirirsek, aynı simetrik-olmayan yapı sürüp gider).

> Bu sadece bir egzersiz olmasına rağmen, gösterenin *caput mortuum*'u dediğim şeyin nedensel yönünü üstlenen şekli tarif etme niyetimi yerine getirir.
>
> Burada, çalınan mektup hikâyesindeki gibi bir sonuç tezahür eder. (*Écrits* 1966, s. 56; vurgular bana ait)

Dolayısıyla, burada hesaba katılacak bir artık vardır ki Lacan nesne *a*'dan, yani, arzu nedeninden genellikle bir kalıntı, kırıntı, artık veya tortu olarak söz eder. Şimdi, gelin O Tablosu'na bir kez daha göz atalım (burada, tablo E2.1).

Tablo E2. 1

	Yuva Numarası:							
	1	2	3	4				
örnek numara satırı:								
2 1	1	1	1	2				Yunanca harf satırları:
	δ	α	α	β	γ	γ	δ	1
		γ			α			2
		β	δ		δ	β		3

Ek 1'de, dört adımda δ'dan β'ya geçmek için, γ'nın daireden bütünüyle dışlanması gerektiğini, β'nın ikinci adımda ve δ'nın da üçüncü adımda dışlanması gerektiğini görmüştük. Bu yasaklı harfler dairede kullanılamadıkları için, bir bakıma, bir tortu oluşturur. Kenarda tutulmaları gerekir ki bu bakımdan, zincirin bu yasaklı harflerin etrafında döndüğünü, bu harflerin etrafından dolanarak, dış hatlarını izleyerek biçimlendiğini söyleyebiliriz. Bu yasaklı harfler, Lacan'ın işlemin *caput mortuum*'u olarak nitelediği şeydir (bkz. 2. bölüm).

Parantezli Yapılar

Yukarıda tercüme edilen alıntıya tekrar bakarsak, ikinci paragrafta geçen yasanın, her ortaya çıktıklarında L Zinciri'ndeki parantezleri "aşması" gereken işaret kombinasyonları tarafından somutlaştırıldığını görürüz. Örneğin, bir 0 serisi ve kapalı bir parantezden sonra, bir sonraki kapalı parantezi aşıp sonsuz uzunluktaki 1 serisine ulaşmak için 01 çiftlerine gerek duyarız. Buradaki tüm düzenleme ve aşma işini yüklenen parantez setleri arasında bulduğumuz şey, tamamıyla 01 ve 10 çiftlerinden oluşan bir dizidir —örneğin, (10 . . . (-, çünkü 0-1 döngüsü daima elzem olmakla birlikte, parantez içindeki yekpare 0 dizileri —örneğin, (00000)— herhangi bir uzunlukta olabilir: iki 0 seti arasında tek sayıda işaret —örneğin, (000) 01010 (00)— "tırnak" setleri arasında ise çift sayıda yer almalıdır.

Peki, eğer Lacan'ın üstteki metinde önerdiği gibi, tüm "tırnakları" ters çevirirsek ne olur? Şuna ulaşırız:

) 1 0 ..) 0 0 0 (0 1 0 1 0) 0 0 0 (.. 0 1 (1 1 1) 1 0 1 0 1 (1 1 1
δ α γ δ γ γ γ β γ α γ α γ δ γ γ γ β γ α β α α δ α γ α γ α β α α α

Bu dizi, bizatihi Yunanca harflerin tanımlanışı gereği *yasaklanmıştır*. O halde, Lacan üçüncü paragraftaki "asimetri" ile ne kasteder? Eğer yalnızca parantezleri ters çevirmekle kalmayıp, 0'lar ile 1'leri de değiştirirsek—

) 01 . . .) 111 (10101) 111 (. . . 10 (000) 01010 (000 . . .

—L Zinciri'ndeki simetri kaybının aynısını gördüğümüz (ki önemsiz bir ayrıntıdır bu) yerde *mümkün olan* bir seri elde ederiz: soldaki, sağdakiyle "dengelenemez."

sol:	) 01 . . .) 111 (10101) 111 (. . . 10 (	Özne
sağ:	010 (000) 01010 (000) 010 . . .	Öteki
ya da	000) 010 (00000) 010 (000 . . .	

Sol tarafla özneyi, sağ tarafla da Öteki'ni bir anlamda eşitleyebiliriz; sonuçta, aralarında basit bir simetri ve dolayısıyla, terim riskli olsa da, *uyum* yoktur. Madem öyle, kendimize "Niye?" diye sormalıyız? Bu sorunun cevabı "Neden yüzünden" gibi görünüyor; neden, burada *caput mortuum* ile özdeştir, önceden tanımlanan harflerin birinden diğerine her harekette harfler çatışır (örneğin, bir δ'dan başka bir δ'ya).

Gelin, tersine-çevrilmemiş zincirin sağ ve sol taraflarına kısaca bir daha bakalım:

sol:	(10 . . . (000) 01010 (000) . . . 01)	Özne
sağ:	. . 111 (101) 11111 (101) 111 . . .	Öteki

Sol tarafta, fazladan ve yapısal olarak gerekli bir parantez seti buluruz, ( ); yani uçlarda yer alırlar. Şimdi, Lacan nesne *a*'yı sık sık nesne (a) biçiminde yazar değil mi? Bu bir parça zorlama görünebilirse de, Lacan sol tarafın *a* ile *a*'–nın yanı sıra, (Freudcu id ile tamamlanan) özneye de karşılık geldiğini söylemez. Lacan L Şeması'nı geliştirdiği esnada *a* ile *a*'–nın statüsü henüz bütünüyle hesaba katılmamıştır ama Lacan sonraki topolojisinin bunu hesaba kattığını iddia eder. Bu topoloji, nesne (a)'nın yerini çapraz-yüzey kullanarak tespit eder (örneğin, bkz. XI. Seminer). 10/01 ayna imgeleri doğrudan *a* ile *a*'–nın statüsüyle ilgili olduğu için, Lacan dikkatini yalnızca parantezlere vermiş gibi görünüyor.

Peki Lacan parantezleri böyle bir kavramsallaştırmaya neden dahil eder? Burada, bir şey açıkça *paranteze alınmıştır*: özne L Zinciri'nde çift paranteze alınmıştır, nesne (a) ise bir dizi *matheme* ve grafikte paranteze alınmıştır. Bir şey paranteze alınmış (*mis entre parentheses*) yani, askıya alınmış, sürüncemede bırakılmıştır.

Şimdi, L zinicirinin bir varyasyonunda, açık parantezin "(" işleyişine kısaca bakalım:

$$\underset{A}{\underline{11111111111}} \qquad \underset{a}{\underline{(101010.....)}} \qquad \underset{A}{\underline{1111111111}}$$

Soldaki 1'ler, Lacan'ın Öteki'yle ilişkilendirdiği tekil niteliğin tekrarına karşılık gelir. Parantez —başka bir deyişle, Lacan'ın alfabetik matrisindeki β— olmasaydı, zincire bir 0 dahil olması asla mümkün olmazdı: aslına bakarsanız hiçbir değişim mümkün olmazdı. Bir α zincirini kırabilecek tek şey bir β'dır (sayısal matrisimiz üzerinden düşünürsek, 1 veya 3'lerden oluşan bir zincir ancak bir 2 ile kırılabilir, çünkü 1–3 ve 3–1 değişimleri yasaklanmıştır).

Dolayısıyla, tekil niteliğin tekdüze ve sürekli tekrarına heterojenliği yalnızca parantez sokabilir. Bir şeyin Öteki'nden ayrılması, kopması ancak bir parantezin dahil olmasıyla mümkündür; ancak bir parantezin ortaya çıkması Öteki'ni geçici olarak uzak tutar (Öteki'ni çift parantezin uzak kenarına itip, devam etmeyi, tekrar hak iddia etmeyi beklemesine sebep olur); sadece bir şeyin Öteki'nde (sonsuz L Zinciri'nde) gizlenebileceği bir oyuk açmasına yetecek kadar uzun bir mesafedir bu.

Bu tür bir imge, Lacan'ın yabancılaşma ve ayrılma mefhumlarına güzelce oturur; özne Öteki'nin eksiğinde kendine bir oyuk açar ve burada ikamet eder (bkz. XI. Seminer). Bu, eğer gerçekten istersek rahatça kusur bulabileceğimiz bir imge olmakla birlikte, Lacan'ın bazı iddialarını açıklar.[5]

O halde, harf özneyi parantezli yapıya zorlayan bir şey olarak görülebilir: harfin otonom işleyişi —harf Öteki'nin diyarından çıkmadır ve bütünüyle oraya yerleştirilmesi gerekir— özneye başka seçenek bırakmaz.

Lacancı Semboller Sözlüğü

$ — Savunduğum üzere, öznenin iki yüzü vardır: (1) dil tarafından/dilde yabancılaşmış özne, kastre (=yabancılaşmış) özne, "ölü" anlamın tortusu olan özne; burada, özne varlıktan mahrumdur, Öteki tarafından, yani, simgesel düzen tarafından gölgelenmiş haldedir; (2) öteki olanın "kişinin kendi" yapıldığı özneleştirme esnasında, iki gösteren arasında uçuşan kıvılcım olarak özne.

a — Nesne *a*, nesne (a), *petit a*, *objet a*, veya *objet petit a* biçimde yazılır. 1950'lerin başında, kişinin kendisi gibi bir imgesel ötekidir. 1960'lar ve sonrasında, en az iki görünümü vardır: (1) öznenin arzusunun nedeni olarak iş gören, *jouissance* ve kayıp deneyimleriyle yakından ilgili olan Öteki'nin arzusu (örneğin; meme, bakış, ses, kaka, fonem, harf, hiçlik vb.); (2) simgeselleştirme işleminin gerçek düzene yerleştirilen kalıntısı; mantıksal anomali ve paradokslar; harf veya dilin gösterenliği.

S_1 — Ana gösteren, tek gösteren; buyurgan gösteren veya buyruk olarak gösteren. Yalıtılılmış haldeyken öznee hükmeder; başka bir gösterenle bağlandığında, öznelleştirme meydana gelir ve anlamlı /anlam olarak özne ile sonuçlanır.

S_2 — Herhangi bir gösteren ya da diğer tüm gösterenler. Dört söylemde, bir bütün olarak bilgiyi temsil eder.

A — Pek çok forma bürünebilen Öteki: tüm gösterenleri içeren hazine-dairesi veya depo; anadil; talep olarak, arzu olarak ve *jouissance* olarak Öteki; bilinçdışı; Tanrı.

Ⱥ — Eksik haldeki, yapısal olarak tamamlanmamış haldeki Öteki, ya da bu eksikte meydana gelen özne tarafından tamamlanmamış olarak deneyimlenen Öteki.

S(Ⱥ) — Öteki'ndeki eksiğin göstereni. Öteki yapısal olarak tamamlanmamış olduğu için eksik Öteki'nin karakterine içkindir fakat bu

eksik özne için her zaman görünür değildir ve her göründüğünde de tanımlanamayabilir. Burada, bu eksiği adlandıran bir gösterene sahibiz; bu gösteren bütün bir simgesel düzenin düğüm noktasıdır, diğer tüm gösterenlerle ilişki halindedir (S_2) fakat psikozda (Babanın-Adı olarak) menedilmiştir. Lacan'ın feminen yapı tartışmasında, dilin maddiliği veya tözüyle daha yakından ilgili görünür (dolayısıyla, gösterenlik olarak nesne *a* ile ilgilidir).

Φ — Arzunun veya *jouissance*'ın göstereni olarak fallus; olumsuzlanamazdır.

Φx — Fallik işlev. Simgesel kastrasyonla ilişkilidir: yabancılaşma.

∃x — "En az bir tane x vardır" anlamına gelen mantıksal niteleyici. Lacan'ın eserinde genellikle bir işlevi takiben kullanılır; örneğin, Φx: "Fallik işlevin devrede olduğu en az bir tane x vardır".

$\overline{\exists}$x — Klasik mantıkta, olumsuzlama işareti (-) niteleyiciyi önceler. Fakat Lacan niteleyicinin üzerine bir çizgi yerleştirerek farklı türde bir olumsuzlama yaratır (olumsuzlama uyumsuzlukla ilgilidir); genellikle "(Böyle olan) tek bir x bile yoktur" manasına gelir. Ancak, böyle bir x'in var olmadığını söylemek, hiçbir şekilde böyle bir x'in *ex-sist* olmadığı manasına gelmez.

∀x — "Her bir x için" veya "tüm x'ler için" (x bir elma olabileceği, bir birey veya bir unsur da olabilir) manasına gelen mantıksal niteleyici. Lacan bu eski niteleyiciye yeni bir yorum getirir: "x'in tamamı için."

$\overline{\forall}$x — Lacan'ın olumsuzlamaya getirdiği değişime göre, olumsuzlama çizgisi niteleyicinin üzerine yerleştirildiğinde "x'in tamamı değil" (örneğin, bir kadının) veya "x'in hepsi değil" ya da "her x değil" manasına gelir. Bu *matheme*, feminen yapıda yer alanların deneyimlemesi muhtemel olan Öteki *jouissance*'ı adlandırmak için bağımsız olarak kullanılır genelde.

◊ — Bu elmas şekli veya eşkenar dörtgen (*poinçon*) şu bağıntılara işaret eder: "örtme-gelişme-birleşme-ayrılma" (*Écrits*, s. 280), yabancılaşma (∨) ve ayrılma (∧), büyüktür (>), küçüktür (<) vb. En basit haliyle, "...' ile ilişkili" veya "... arzusu" olarak okunur, örneğin S◊ *a*: nesne ile ilişkisinde özne, ya da öznenin nesneye yönelik arzusu.

$◊ *a* — fantazinin *matheme*'i veya formülü; genellikle "temel fantazi." "Nesne *a* ile ilişkisinde yasaklı özne" şeklinde okunabilir, bu ilişki dörtgenin üstlendiği bütün anlamlar tarafından tanımlanır. Nesne *a*, öznenin Öteki'nin arzusuyla karşılaşmasını doğuran travmatik *jouissance* deneyimi biçiminde anlaşıldığında, fantazi formülü öznenin bu tehlikeli arzuyla arasındaki güvenli mesafeyi korumaya çalıştığı, çekicilik ve iticiliğin özenle dengelendiği manasına gelir.

$◊ D — (Freud çevirilerinde genellikle "içgüdü" ile karşılanan) dürtünün *matheme*'i, taleple (arzu veya ihtiyaç değil) ilişkideki özneyi içerir (arzu veya ihtiyaç değil). Arzu ima eden fantazi formülü, nevrozda genellikle bu dürtü formülüne indirgenir çünkü nevrotik Öteki'nin talebini kendi arzusu zanneder (bu ikisini birbirine karıştırır).

Teşekkürler

1980'lerin başında, beni Lacan'la ilk tanıştıran Jim Ovitt'tir; Lacancı metinlerin yaşattığı hazzı ve korkuyu ilk kez tatmamı sağlayansa Cornell Üniversitesi'nde profesör olan Richard Klein'dır.

Lacancı psikanalize dair bildiklerimin çok büyük kısmını Jacques-Alain Miller'dan öğrendim; Saint-Denis, Paris VIII Üniversitesi çatısı altında verdiği, 1983'den 1989'a kadar takip ettiğim haftalık *Orientation lacanienne* semineri için minnettarım. Lacan'ın *Écrits*'sini okumaya başlamama imkân veren pek çok kilit noktayı ona borçluyum; bu kitapta yer alan formüllerin çoğu, Miller'ın *Orientation lacanienne* seminerinde Lacan'a dair söylediği şeylere ilişkin *yorumumu* ifade eder. École de la Couse freudienne'e bağlı en deneyimli Lacancı psikanalistlerden biri olan Colette Soler ile Saint-Denis, Paris VIII Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan Alain Badiou, Lacancı düşünceyi kavramamda etkili olmuş diğer eğitmenlerdir: aslına bakarsanız, Soler ve Badiou burada önerdiğim kimi yorumlara itiraz ederlerdi muhtemelen.

Beni Lacan çevirmeye yönlendirme onuru (!) Marc Silver'a ait; Lacancı modelleri tek tek çözmeye harcadığım uzun saatleri bu işe ayırmam için beni cesaretlendiren de kendisidir.

Kenneth Reinhard (UCLA'da İngiliz Edebiyatı profesörü), Julia Lupton (UC Irvine'da Karşılaştırmalı Edebiyat ve İngiliz Edebiyatı profesörü) ve John Smith (UC Irvine'da Alman Edebiyatı profesörü) bu kitabı hazırladığım dönem boyunca Lacan üzerine çalışmalarımı destekleyip, kıymetli muhataplarım oldular. Onların desteği, bazı Lacan metinlerinin yorumunu geliştirdiğim, ders verme deneyimi edindiğim bir forum imkânı sundu bana; onlara ne kadar teşekkür etsem az.

San Diego State Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Howard Kushner, kitabın yayımlanma sürecinin kritik bir evresinde bana el uzatıp, bu kitabın ilk bölümünün yazılmasına vesile oldu.

Duquesne Üniversitesi Psikoloji bölümü başkanı Richard Knowles, büyük bir nezaketle ders yükümü üstlenip, bu kitabı bitirmemi sağladı.

Notlar

Önsöz

1. Örneğin, Fliess'e yazdığı mektuplar ve "Project for a Scientific Psychology," ilk basım: 1950; *The Standard Edition of the Works of Sigmund Freud*, cilt 1 (bundan sonra SE), haz. James Strachey (New York: Norton, 1953-74). Daha önemli mektupların bazıları ancak 1954'te erişilebilir oldu, özellikle de 29. ve 30. mektuplar; bkz. *The Origins of Psychoanalysis* (New York: Basic Books, 1954).
2. Öznenin iki yüzü için Freud'a iki referans: 1895-96'daki Freud [Fliess'le yazışma kısımları (SE I)], 1933'teki Freud [*New Introductory Lectures on Psychoanalysis*] (SE XXII, s. 80)].
3. *The San Diego Union*, 12 Temmuz 1990.
4. "Psikanaliz. . .yine de 'bilim'den ne anlamamız gerektiği konusunda bizi aydınlatabilir." (XI. Seminer, s. 7). Türkçesi; Seminer 11. Kitap: *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, Çev. Nilüfer Erdem, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
5. Yakında basılacak *A Clinical Introduction to Lacanian Psychoanalysis* kitabıma bakınız (Cambridge: Harvard University Press, 1996) (Türkçesi: *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*, Çev. Özgür Öğütcen, İstanbul: Encore Yayınları, 2016.)
6. Örneğin, Colette Soler'nin İngilizce'deki ilk Lacan seminerinden derlenen derslerdeki karşıtlıklar tartışması için bkz. *Reading Seminars I & II: Lacan's Return To Freud*, haz. Bruce Fink, Richard Feldstein ve Marie Jaanus (Albany: SUNY Press, 1995).
7. Elinizdeki kitap, Écrits'nin tam metin İngilizce çevirisi yayınlanmadan önce yazıldı. Okur, Bruce Fink'in Héloïse Fink ile beraber, Russell Grigg ve Henry Sullivan'ın asistanlığıyla çevirdiği *Écrits*'ye başvurabilir. Bkz. *Écrits*: The First Complete Edition in English (New York: Norton, 2007)

1. Dil ve Ötekilik

1. İngilizce'deki "söylem"in aksine, Fransızca'da *discours* terimi alelade sohbetlerde de kullanılır. Örneğin, Fransızca'da biri size "bu senin hikâyen, olanların senin açından anlatılışı" demek için *"Ça c'est ton discours"* ifadesini kullanabilir. Benzer şekilde, *"Son discours à lui, c'est qu'elle ne l'aime pas assez"* ifadesi "anlattıklarına göre kadın onu yeterince sevmiyor(muş)" şeklinde tercüme edilebilir. Bu noktada, anlatılan hikâyenin

adamın "numarası" olduğunu söyleyecek kadar ileri gidebiliriz; altmışlarda, bu ifadeyi "makamı" ya da "usulü" olarak çevirmiş olsak adamın sürekli aynı şeyleri anlatıp durduğu hemen anlaşılırdı. Bu, konuşanın istediğini elde edemediği ketlenmiş bir duruma ilişkin o eski "numara"-dan, "lafazanlıktan", o bayat sızlanmadan farksızdır. Adeta bir "saplantı," dilinden düşürmediği bir hüsrandır. Fransızca *discours* terimi İngilizce'deki "söylem" teriminin daha akademik ve felsefi anlamlarını da taşır kuşkusuz. Çeşitli söylem biçimleri üzerine derinlemesine bir tartışmayı 9. Bölüm'de bulabilirsiniz.

2. Ego konuşması ile Öteki arasındaki ilişkiden ileride ayrıntısıyla söz edilecek.
3. Bu ifade Lacan'ın eserinde mütemadiyen tekrarlanır; bkz. *Écrits*, s. 312.
4. Ya da "bilinçdışı düşünme;" birkaç örneği için bkz. SE V s. 468, 493 ve 613.
5. Bir örneği için bkz. *The Purloined Poe*, haz. John Muller and William Richardson (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1988).
6. Öteki'nin temel tamamlanmamışlığı -yani, doğası itibarıyla eksik oluşu- ve Lacan'ın can alıcı kavramlarından bazılarının arkasındaki genel mantık 3. ve 8. Bölüm'de etraflıca ele alınacak.
7. Bkz. Lacan'ın, II. Seminer'deki çeşitli formülasyonları: *"Je est un autre,"* "Ben bir ötekidir" (s. 9); "le moi est un objet," "Benlik bir nesnedir" (s. 44) vb. *"Je est un autre"* aynı zamanda Écrits 1966, sayfa 118'de de bulunur (Écrits, s. 23). Bu ifadelerin çoklu imaları ileride etraflıca incelenecek.
8. Lacan'ın Freud'un *Vorstellungsrepräsentanz* kavramı üzerine çalışmalarında ima edilen budur, örnekleri için bkz. *Écrits* 1966, s. 714 ve XI. Seminer, s. 216-22.
9. Bu terimin ayrıntılı incelemesini 2., 4. ve 5. Bölüm'de bulabilirsiniz.
10. Bkz. VII. Seminer, s. 61.
11. Freud'un unterdrückt kavramı, düz anlamıyla, bastırılmış, menedilmiş, durdurulmuş, dizginlenmiş, alıkoyulmuş gibi manalar içerir. XI. Seminer, s. 219 ile III. Seminer, s. 57'de Lacan'ın chû en dessous olarak tercüme ettiği yerlere bakınız.
12. Bkz. XI. Seminer, s. 149 ve 203.
13. Freud'un babasının sarf ettiği sözlerle kıyaslayın: "Bu çocuktan bir şey olmayacak"; bkz. *Interpretation of Dreams* [Rüyaların Yorumu], SE IV, s. 216.
14. Bkz. II. Seminer, s. 175-205 ve *Écrits* 1966, s. 41-61.
15. Lacan'ın "çalınan mektup" olarak adlandırdığı şey, gerekmediği halde duyduğunuz ya da gördüğünüz ve silinmemecesine hafızanıza kazınmış bir sohbet kırıntısıdır. Böylesi harfler "okunmak" için elverişli değildir, analizan analize getirir onları. Bkz. *The Purloined Poe*, s. 49.

16. Bkz. *The Purloined Poe*, s. 38.
17. "Özne pozisyonu" (*position de sujet*) ifadesi, "Science and Truth"da (çev. Bruce Fink) bulunabilir; bkz. *Newsletter of the Freudian Field* 3 (1989): 5; *Écrits* 1966, s. 856.
18. Lacancı tanı kategori ve ölçütlerine ilişkin derinlemesine bir tartışmayla ilgilenen okurlar; yakında çıkacak yeni kitabım *A Clinical Introduction to Lacanian Psychoanalysis* (Cambridge: Harvard University Press, 1996) [Türkçesi: Lacancı Psikanalize Bir Giriş, Çev. Özgür Öğütcen, İstanbul: Encore Yayınları, 2016]— ile Jacques-Alain Miller'ın, editörlüğünü Bruce Fink, Richard Feldstein ve Maire Jaanus'ın yaptığı *Reading Seminars I & II: Lacan's Return to Freud* içindeki "An Introduction to Lacan's Clinical Perspectives" yazısına bakabilirler. Bu çalışmada, klinik yapıları sistemli bir biçimde açıklamak yerine, sadece Lacan'ın nevrozla psikozu nasıl ayırdığına (5. Bölüm'de) ve obsesyonel ile histeriye (7. Bölüm'de) kısaca değinmekle yetineceğim.

2. Bilinçdışı Düşüncenin Doğası, ya da Diğer Yarım Nasıl "Düşünür"

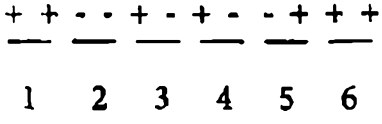
1. Benzer şekilde, Freud da bir rüyadaki her unsurun rüya düşüncelerinden birine gönderme yaptığı görüşünden sakınmıştır.
2. Freud'un "ön-bilinç" dediği düzeyde çok sayıda bilinçsiz düşünce işlemi sürdürülür, ama burada onlarla ilgilenmiyorum.
3. Bkz. *Formations de l'inconscient* [Bilinçdışı Oluşumlar], yayınlanmamış V. Seminer, 1957-58.
4. Bu şifreleme ile Freud'un *Rüyalarım Yorumu*'nda tanımladığı çarpıtma arasında verimli bir karşılaştırma yapılabilir.
5. Yine de, Lacan'ın IV. Seminer'deki iddialarını gözden kaçırmamalıyız: "bir simgesel sistemin işleyişi için gerekli asgari şartlar vardır... [ve] kesinlikle üç taneden ibaret değildir" (27 Mart 1957); benzer bir noktaya farklı bir şekilde *Écrits*'de de değinilir: "Öznel bir sıralamanın -bilinçdışının perspektifinden- inşası daima dörtlü bir yapıyı gerektirebilir" (*Écrits* 1966, s. 774). Bu, bizim üçlü işaret sistemimizin (1, 2, 3) yeterli olmadığı izlenimini verir. Ek 1'de, "Çalınan Mektup Üzerine Seminer"in ekindeki sayısal matrisin işleyişiyle birlikte, bu dörtlü işaret sisteminin özgün özelliklerini ortaya çıkaran, Lacan'ın kısa ve öz biçimde hazırladığı ikinci alfabetik şablonun detaylı bir açıklamasını (Fransızca metindeki birkaç dizgi hatasıyla birlikte) sunacağım. Metaforda dörtlü (dört-terimli) yapıların önemi üzerine bir tartışma için 6. Bölüm'e, Lacan'ın daha karmaşık dört-parçalı yapılarından bazılarına ilişkin bir açıklama içinse 9. Bölüm'e bakabilirsiniz.
6. Lacan'ın sözdizimini meydana getiren şeyin tam olarak ne olduğuna

olabildiğince yakından bakmak için, gelin kendi modelimizi kurarken Lacan'ınkine ne eklediğimize iyice bir bakalım:

Söz konusu "gerçek" olayın -yazı tura atmak- rastgele olduğunu varsaydık, yani madeni paranın hilesiz olduğunu peşinen kabul ettik. İyi ama bir paranın hilesiz olması ne demektir? Genel anlamıyla, yazı gelme ihtimaliyle tura gelme ihtimalinin tam olarak eşit olması demektir. Peki, bu nasıl tespit edilir? Tekrar tekrar atıp her birinin kaç defa geldiğini hesaplayarak elbette: Makbul olanı, bin atışın sonunda beş yüz tane yazı, beş yüz tane tura veren bir madeni paradır. Bu ise, söz konusu olayın rastgele olup olmadığını belirleyen bir simgesel sistemin çoktan devrede olduğunu söylemeye eşdeğerdir. Dolayısıyla, "rastgele" nitelemesi temel bir olasılık teorisi formu içeren simgesel bir matris kullanımına dayandırılır. Haliyle, bir simgesel sistemin tatmin edici sonuçlar veren ilk testi atlatılmadan hiçbir şey rastgele alınamaz. (Aslına bakarsanız, neredeyse hiçbir testin sonucu tam olarak %50 yazı, %50 tura vermez: rastlantısallık bir paranın veya olayın ulaşacağı bir limittir daha ziyade çünkü denemelerin sayısı sonsuza uzanır.)

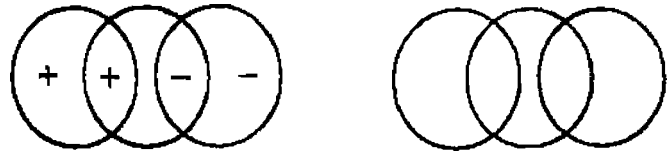
Başka bir ifadeyle, ele aldığımız "ham olay" simgesel olarak çoktan belirlenmiştir; simgesel matrisler hiç de "masum" değildir, yani, sözüm ona "kurulu gerçekliğimizde" tesadüfe asla yer yoktur. O halde, olay gösteren tarafından (yani, olay hakkında konuşurken kullandığımız sözcükler tarafından) geriye dönük biçimde rastgele kurulur.

Hayali bir düzlemin tam ortasında buluşacak şekilde, her iki tarafı tamı tamına aynı miktarda gelen ideal bir madeni para yoktur ve bu yüzden de "bütünüyle rastgele" sonuçlar doğurur. Belki bir bilgisayar tam bir %50/%50 sonucu sağlayabilir (ki bu bile ancak çift sayıda "atıştan" sonra mümkündür: yani yazı-tura grupları oluşturduktan sonra). Her halükarda, mesele başlangıçta dahil ettiğimiz simgesel girdileri fark etmektir. Amaçlarımız doğrultusunda, tıpkı herhangi bir artı eksi seçme yöntemi gibi, hemen her madeni para iş görecektir. Herhangi bir artı eksi serisinden başlayabiliriz, zira artı ve eksileri gruplandırmak için kullanılan simgelerin düzenine ilişkin kurallar, onların belli bir şekilde gruplandırılmasıyla -simgesel olarak birbirlerine zincirlenmesiyle- oluşur. Benimsenen gruplandırma stratejisine bakıldığında, sözdizimi sanki hep oradaymış gibi (in statu nascendi) görünür çünkü aslında, gruplandırmalar üst üste binmezse sözdizimi çöker. Aşağıdaki örtüşmeyen gruplandırma stratejisini düşünün:

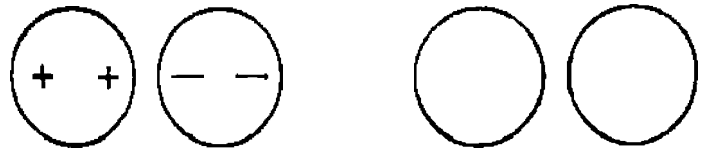

Buradan, bir simgenin diğerini takip edip edemeyeceğine dair herhangi bir kural çıkmaz, simgelerin her biri şifreledikleri işaretler bakımından ötekilerden tamamen bağımsızdır. Örneğin, yukarıdaki zincirdeki 3, kendinden önce gelen ve 1'in şifrelediği çiftin yarısını şifrelemez ama yine de doğrudan, araya bir 2 girmeksizin, 1'i takip edebilir. Örtüşen sistemde zincir bir formken (şekil 2.2), örtüşmeyen sistemde gruplanan elemanlar arasındaki bağlantılar kurulmamıştır: tamamen bağımsız haldedirler (şekil 2.3).

Şekil 2.2

Şekil 2.3

Örtüşme, şifrelenen, başka bir ifadeyle, simgeselleştirilen olayın elemanları (artılar ve eksiler dizisi) ile kullanılan simgeler arasında birebir veya ikiye bir denklik olmadığı anlamına gelir. Her ikili işaret kümesinin aynı simge (bu küme, genel anlamıyla, onun eşsiz ve biricik göndergesidir) ile gösterildiği bir durumdan...

$$\underset{1}{\underline{+\,+}}\ \underset{3}{\underline{-\,-}}\ \underset{2}{\underline{+\,-}} \qquad \text{(A Durumu)}$$

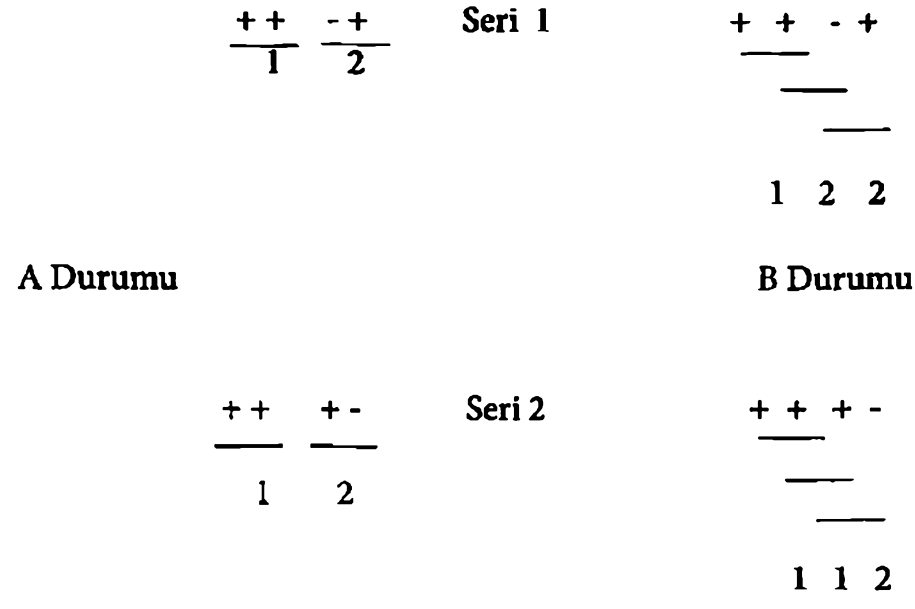
...ziyade, her artı veya eksi işaret kümesini göstermek için birden fazla simge kullanıldığı bir durumdur. Şekil 2.4'teki örnekte, üç simge, *fazladan-temsil ederek*, iki artı ile iki eksiyi temsil eder, "A durumunda" aynı iş için iki simgenin yeterli olacağı rahatça görülebilir.

Şekil 2.4

$$\underset{1}{\underline{+\,+}}\ \underset{2}{\underline{-\,-}}\ \underset{3}{\underline{+\,-}} \qquad \text{(B durumu)}$$

Fakat eğer 2 simgesinin iki farklı kombinasyona (+ – ve – +) işaret ettiğini düşünürsek, artı/eksi serilerinin eksiksiz bir temsili için, yani + – kombinasyonu ile – + kombinasyonunu ayırmak için örtüşmenin gerekli olduğunu görürüz (şekil 2.5). Örtüşen simgeselleştirme sistemi, örtüşmeyen bir sistemin aksine, birinci seriyle ikincisi arasında ayrım yapabilir.

Şekil 2.5

Bu iki farklı kombinasyonu, yani + – ile – + kombinasyonlarını farklı rakamlarla işaretleseydik eğer, ilk etapta böyle bir sorunumuz olmazdı; görünüşe bakılırsa, 2 simgesinin bu *çift anlamlılığı* (ya da iki farklı göndergesi) iki farklı duruma sebep oluyor: eksik veya müphem bir temsil olan A durumuna ya da eksiksiz bir temsil olan B durumuna.

Demek ki, aynı simgeyi iki farklı kombinasyonu göstermek için kullanmazsak, ayırt edilebilir yasalar, sözdizimi kuralları veya hafıza üretmeyen bir örtüşmeyen harfler dizisiyle artı/eksi serilerinin eksiksiz bir temsilini yapabiliriz. Dolayısıyla, sözdizimi ve hafıza, simgelerin işaretlere yalnızca belirli bir yoldan uygulanmasından doğuyor gibi görünüyor, o halde Lacan "dilinin" grameri simgesel materyal veya hammaddenin kendisinden ziyade bu kendine özgü uygulama biçiminden gelir.

Peki ama artı/eksi serileri "gerçekliğe" ne ölçüde uygun bir modeldir? Öyle ya, Lacan'ın modelleri bir çocuğun erken deneyimlerinden "rastgele olaylarla," diyelim ki, bir artı/eksi dizisi tarafından

biçimlendirilen rastgele bir zincir arasında bir tür analoji kurmayı denemek gibi kıymetli bir işi üstlenir en nihayetinde. Bir çocuk ile bir bilgisayar arasında olsa böyle bir analoji yetebilirdi ama simgeselleştirilmesi gereken şey, düzenli bir şekilde birbirini izleyen artı/eksilerle görünürde hiçbir benzerlik taşımayan, bir çocuğun deneyimi olarak başlangıçta hiçbir şekilde simgeselleştirilmez olandır.

Freud'un torununun (*Haz İlkesinin Ötesinde*'de tarif edilen) "*Fort-Da*" (var-yok) oyununu düşünün; çocuğun söylediği ilk iki kelime, Freud'un yorumuna göre, annesinin geliş gidişlerini, yani çocuğun hayatındaki önemli bir olayı simgeliyor gibidir. Bu iki söz ("yok" ve "burada") -anne, sadece "yok" olma ihtimali sayesinde "burada" olarak ya da "burada" olma ihtimali sayesinde "yok" olarak tanımlanabileceği için bunlar birbirine bağlıdır- "basit bir simgesel düzen, varlık ve yokluğa alternatif olan çizgisel bir işaretler dizisi oluşturarak" (*Écrits*, s. 141) annenin görünmesi ile kaybolusunu şifreler, yani kodlar.

Diğer taraftan, Lacan'ın modeli böyle ilk düzey bir kodlamayı peşinen kabul eder. Bu ilk düzey, onun simge uygulama stratejisinde eksik olan şeyin "karmaşık bir gerçeklikten" başlamak vasıtasıyla oluşturulması olarak görülebilir.

Önceden gördüğümüz gibi, yazı tura atmanın "gerçekliğini," başlangıçtaki olaya hiçbir şey eklenmiyormuş gibi görünen ama şifrelemede kullandığımız tamsayılara (1, 2 ve 3) başka bir anlam düzeyi ekleyen bir şekilde şifreleyebiliriz

"Çalınan Mektup Üzerine Seminer"in sonsözünde, Lacan, her simgeye çift (bazen dörtlü) anlam/gönderge veren ve böylece de eksiksiz bir temsil -belki, bir üst-belirlenim formu- için örtüşme gerektiren bir şifreleme yöntemi ortaya koyar. Bu bakımdan, Lacan'ın simgesel matrisi, tek bir sözcüğe daima birden fazla anlam yükleyen ve genellikle herhangi bir şeyin tam bir temsilinin sözcüklerden fazlasını gerektirdiği doğal dilleri oldukça yakından taklit eder gibidir. Bu daha karmaşık dili Ek 1'de etraflıca ele alacağım.

7. Freud bizi "bilinçdışı düşünce" ve "bilinçdışı fikir" ifadelerinin basit birer oksimoron olduklarından kuşku duymaya yöneltir: "Rüya-çalışması işlemi oldukça yeni ve tuhaf bir şey; bu tip şeyler daha önce hiç bilinmiyordu. Rüya-çalışması bilinçdışımızdaki zihinsel sistemde sürüp giden bu işlemlerin ilk işaretini verir bize... onlara 'düşünce süreçleri' demeye cüret etmekte zorlanırız." (SE XXII, s. 17-18)
8. Jacques-Alain Miller, yayınlanmamış 1., 2., 3. ve 4. Seminer, 27 Şubat 1985 grubu.
9. Bkz. *Écrits*, s. 150.
10. Sonraki bölümlerde ifade edildiği gibi anlam geriye dönük kurulur.

3. Sözün Yaratıcı İşlevi: Simgesel ve Gerçek

1. "Harf öldürür ama biz bunu harfin kendisinden öğreniriz" (*Écrits* 1966, s. 848); İngilizcesi için, *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* içinde yer alan "Position of the Unconscious" çevirime bakın (Albany: SUNY Press, 1995). "Harf öldürür" deyimi ilk kez Écrits 1966, s. 24'te geçer, İngilizcesi için editörlüğünü John Muller ve William Richardson'ın üstlendiği *The Purloined Poe*'ya bakın (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1988, s. 38).
2. "*Le réel est sans fissure*", "gerçek gediksizdir": yarığı, boşluğu ya da deliği yoktur; yekparedir. Benzer bir vurgu için bkz: II. Seminer, s. 313: "Gerçeğin eksiği yoktur.". Aynı şekilde bkz IV. Seminer, s. 218: "Gerçek, tanımı gereği tamdır."
3. Lacan'ın gerçeklik kavrayışı Freud'unkiyle birebir örtüşmez.
4. Bkz. Peter Berger ve Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality* (Garden City: Doubleday, 1966).
5. Lacan, "olmak" fiili olmaksızın varlık diye bir şey de olamayacağını söyleyecek kadar ileri gider: "'Konuşan varlık'. . .bir laf kalabalığıdır, çünkü ancak konuşarak var olunur; 'olmak' fiili olmasaydı varlık diye bir şey de olmazdı." (XXI. Seminer, 15 Ocak 1974)
6. Heidegger'in bu kavramı için bkz. bu kitap, 8. Bölüm.
7. Harf, daima ve kaçınılmaz olarak fantazi düzeyinde çalışır, eğer bu hastanın fantazisi değilse, analistinkidir. Mesele hastanın fantazi-tabanlı gerçekliğini analistinkiyle değiştirmek değil, hastanın kendi gerçeğini simgeselleştirmesini sağlamaktır.
8. Öznelik bağlamında metaforlaştırma ve ikame için 6. Bölüm'ün sonuna bakınız.
9. Diyalektikleştirme, 5. Bölüm'ün sonunda etraflıca tartışıldı.
10. Bkz. kitabın sonundaki Ek 1 ve 2.
11. Bu kavramsallaştırmayı, Jacques-Alain Miller'ın *Orientation lacanienne* sınıfına borçluyum.
12. Bu tür formülasyonlar Lacan'ın çalışmasında epeyce yaygındır: bir *sınıfı* ayırt etmenin yolu (Bertrand Russell'ın yapacağı gibi; bkz. *Introduction to Mathematical Philosophy*, 2. Bölüm) neyi içerdiğine bakmaktan ziyade, neyi dışladığına bakmaktır (bkz. IX. Seminer); tüm gösteren sistemini ayakta tutan şey bir gösterenin birincil bastırılmasıdır; özne, nesnesiyle dahili bir dışlama ilişkisi içindedir — nesne, bir bakıma dışlanmışlığıyla içerdedir (en mahrem olan şey, aynı zamanda içeriden kovulmuş olandır, yani "iç-dış"tır [extimate]; böylece, bütün dışsallığına rağmen korkunç derecede tanıdık gelirken, içeride olmasına rağmen de tamamen yabancı durur). Bu mantığı ileride etraflıca irdeleyeceğiz.

13. Bu, Lacan'ın geç dönem çalışmalarında ortaya konulan *lalangue* kavramıyla ilgilidir.
14. Paradoks üzerine tartışmalardan biri IX. Seminer'de bulunabilir, 24 Ocak 1962.
15. Bertrand Russell ve Alfred North Whitehead, *Principia Mathematica*, cilt 1 (Cambridge: Cambridge University Press, 1910).
16. Bu, geçici bir bileşenin girişiyle yinelenen/değişken mantıklar ile bağlantılı olarak anlaşılabilir. Örneğin, bkz. Raymond Kurzweil, *The Age of Intelligent Machines* (Cambridge: MIT Press, 1990).
17. Gösterenin otonom işleyişinde daima bir aşırılık, bir fazlalık vardır; Lacan, bunun gösterenin kumaşıyla, "maddi" doğasıyla ilgili olduğunu ileri sürer: gösterene içkin bir şey, gösterenin kendisinde (ya sesinde ya harfinde) bulunan bir şey gösterenin kendi kastını aşmasına, taşmasına ya da kendi kabına sığmamasına yol açar.

4. Lacancı Özne

1. Lacan'ın "The Mirror Stage as Formative of the Function of the I as Revealed in Psychoanalytic Experience" yazısına bakınız; *Écrits*, s. 1-7.
2. VIII. Seminer'in 23-24. bölümlerine bakınız. Tıpkı Freud tarafından incelendiği gibi, görsel imgeler Lacan'ın "ideal ego" kavrayışına, figüratif (yani, dilde yapılandırılan) imgeler ise "ego ideali" kavrayışına denk düşer.
3. Bkz. Roman Jakobson, *Selected Writings* cilt 2 içinde "Shifters, Verbal Categories, and the Russian Verb" (1957), s. 130-147 (The Hague: Mouton, 1971).
4. Bu, benim burada üzerinde durmayacağım epey çetrefilli bir konu. Özel isimlerin rolüne odaklanan oldukça fazla çalışma olduğunu ve Lacan'ın konuya nereden baktığını söylemek yeterli: Lacan'ın bakışı en çok Kripke ile Jakobson'ınkine, yani, bir ismin bu isimle bilinen kişiden başka hiçbir şey anlamına gelmediğini savunan görüşe yakındır. Burada yürüttüğüm tartışma, büyük oranda J.-A. Miller'ın yayınlanmamış seminerlerine dayanıyor.
5. Otto Jespersen, *Language: Its Nature, Development, and Origin* (New York: 1923).
6. Jacques Damourette & Edouard Pichon, Des mats à la pensée: *Essai de grammaire de la langue française*, 7. cilt (Paris: Bibliothèque du français moderne, 1932—51).
7. Bu sonuncusu, Fransızcada *ne*'nin *craindre* ile birlikte kullanımının çağrıştırdığına epey yakındır.
8. IX. Seminer'e ve Écrits'deki "Subversion of the Subject and Dialectic of Desire" başlığına bakınız.

9. Heidegger pek çok başka çalışmasında da *hupokeimenon*'dan bahsetmiş olmakla birlikte, buradaki referans *Varlık ve Zaman*'a (Being and Time). Lacan Heidegger'den epeyce bir etkilenmiş, hatta onun "Logos" yazısını Fransızca'ya çevirmiştir. Heidegger'in şeyleşmiş özne eleştirisinin Lacan'ın düşüncesi üzerinde, bilhassa da 1950'lerde (Lacan'ın çeviri dönemi), etkili olduğu açıkça görülüyor.
10. Daha iyisi, *(söylem ya da başka aktivitelerden ziyade) bir gösteren ile bir diğeri arasındaki bir gedik, yani iki gösteren arasında kurulan bir hat* olarak tanımlamaktır. Lacancı öznenin özgünlüğü, onun ileride değineceğim gösteren üzerine çalışmasından gelir.
11. Descartes'ın *Philosophical Writings* eserinin J. Cottingham tarafından yapılan en güncel çevirisine bakınız: (Cambridge: Cambridge University Press, 1986): "Düşünüyorum, o halde varım."
12. Venn şemalarının böyle kullanımını, *Newsletter of the Freudian Field 4* (1990) içindeki "Alienation and Separation: Logical Moments of Lacan's Dialectic of Desire" yazımda uzun uzun açıkladım. Burada sadece şunu belirtmeliyim ki, boş bırakılan kısımlar göz ardı edilince, taranan kısımlar yerinde ve doğru görünür.
13. Deyim yerindeyse, Öteki'nin *imgesel* öteki -içselleştirilmiş imgelerin bir billurlaşması olarak ego- ile (tamamlanmamış) simgesel Öteki'ye ayrıldığı söylenebilir. Ancak 5. Bölüm'de arzulayan Öteki ile nesne a, arzunun nedeni arasındaki bir bölünmeyle ilgili olarak Öteki'nin yasaklanmasını ele alacağız.
14. Lacan'ın *Écrits*'sinde, "Mirror Stage" yazısından "Subversion of the Subject" yazısına doğru Fransızca kişi zamiri je ile ilgili kaydadeğer bir notasyon değişimi meydana geldiğine dikkat edin. İngilizce'de bir sözcükten sözcük olarak bahsettiğimizde onu tırnak içine almaya meyletderiz. "Ben" birinci tekil kişi zamiridir; burada "ben" tırnak içine alınır. Fransızlar nadiren böyle yapar; nadiren diyorum çünkü daima bir dizi topografik tarz vardır, çok İngilizce kitap okuyan Fransız yazarlar tuhaf bir noktalama geliştirme eğilimindedir. Lacan "Mirror Stage" yazısında bariz bir şekilde Ben'in işleyişiyle başlar ama çalışmasının bu kısmında je'nin j'sini nadiren büyük harfle yazar. Jakobson'ın "değişkenler" üzerine yazısını tartışırken, hem alıntılandığını –Fransızca'da alıntılanan her sözcük italik yazılır- hem de imgeselliğinin dikkate alındığını (Lacan imgesel unsurları çoğunlukla italik yazar, örneğin öteki için a, ötekinin imgesi i(a) vb.) ifade edecek biçimde je italik kalır. Fakat Freud'un "*Wo Es war; soll Ich warden*" yazısını çevirirken de, yeniden çevirirken de je'yü büyük harfle ve italik olmayan bir şekilde yazmaya meyillidir. Ne zaman büyük J ile başlayan bir "Je" ile karşılaşsanız, Lacan'ın aklından geçenin bilinçdışının öznesi olduğundan emin olabilirsiniz; bu "Je" bir

bakıma, kayıp gösterendir: öznenin gösterenidir ama telaffuz edilemez bir şey olarak kalır.

15. "Science and Truth", *Newsletter of the Freudian Field* 3 (1989): 7.

5. Özne ve Öteki'nin Arzusu

1. "Özne" yerine "çocuk" terimini kullanıyorum çünkü çocuğun payına öznelik atfetmiyor; öznelik yabancılaşma ile ayrılmanın bir sonucudur. "Çocuk" aşağıda açıklayacağım üzere, katı bir gelişim evresi akla getirmesinin dezavantajına sahip burada.
2. Bkz. "Formulations on the Two Principles of Mental Functioning" (1911), SE XII.
3. Lacan'ın yabancılaşma ve ayrılmayı formüle etme çabasıyla ilgilenen okurlar, *Newsletter of the Freudian Field* 4 (1990) içindeki "Alienation and Separation: Logical Moments of Lacan's Dialectic of Desire" adlı makaleme bakabilirler.
4. Küme teorisinde {ø} — boş kümeye tahsis edilen statüye benzer şekilde.
5. Özneden bu ismi üstlenmesi, yani, özneleştirmesi, onu kendisinin kılması istenir; (bariz bir politik ya da ticari amaç yokken) isim değiştiren insanların büyük bir kısmının sıklıkla bunu gerçekleştirmede başarısız olduğu görülür.
6. IX. Seminer'de, Lacan talep ile arzunun birbirine dolanmışlığını iç içe geçmiş iki halkayla (şekil 5.8) örneklendirir; buna göre, kabartma bir halkanın boru şeklindeki yüzeyine çizili bir daire (talep halkası) ile ötekindeki merkezi boşluğun etrafındaki daha küçük daire (arzu halkası) çakışır.

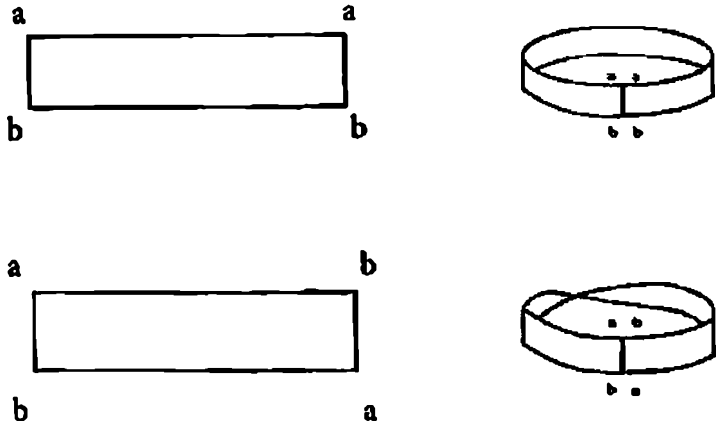
7. Bir örneği için bkz. XI. Seminer, s. 38.
8. "Baba işlevi" terimi Freud'un "Kadın Cinselliği"nde bulunabilir, SE XXI.
9. Tek ebeveynli durumlarda, (şimdiden veya geçmişten) bir sevgili ya da belki bir arkadaş veya akraba ebeveynin arzusunun çocuğu aşan kısmına işaret ederek zaman zaman babanın "yerini" doldurabilir. Kuşkusuz, partnerlerden birinin daha anaç bir rol benimsemesi ve diğerinin de üçüncü terim olarak ebeveyn-çocuk ilişkine girmesiyle, eşcinsel çiftlerde de partnerden birinin bu rolü oynayabileceği düşünülebilir. "Heteroseksüel" çiftlerde de zaman zaman biyolojik erkeklerin anne rolünü, buna karşılık biyolojik kadınların da yasayı temsil ettiği görülür ama şurası açıktır ki toplumsal normlar bu tip dönüşümlerin Baba-nın-Adı

ya da baba işlevinin yerine geçmek konusundaki etkinliğini halen kabul etmez.

10. Burada açıkça, toplumsal olarak tanımlanmış, inşa edilmiş bir sosyal gerçeklik ima eden Freud'un gerçeklik mefhumunu yorumluyorum.
11. Lacan'ın XXI. Seminer'de tartıştığı *Naming and Necessity* (Cambridge: Harvard University Press, 1972) eserine bakınız.
12. Burada, anne-çocuk birliğinin bozulmasında babanın rolünü hatırlatmadan edemiyor insan. *Üçüncü* bir unsurun devreye girişinden söz etmiştim ama başlangıçtaki ilişkinin görünürdeki mahremiyetini yapılandırışıyla, bu unsur çoktan oradadır aslında. Bebek bunu dışardan bir istila olarak deneyimler: baba, Baba-nın-Adı ya da fallus olarak çeşitli şekillerde nitelenebilecek şey tarafından gerçekleştirilen bir istila, çocuğu anneyle tam bir kesişimden mahrum eder, onunla tam bir örtüşmeye sekte vurur.

    İstila, çocuğun annesi üzerindeki tekeline getirilmiş bir yasak formunu alabilir, bu yasak onun annesine ilgisini annenin ötesinde, yasağın kaynağını, annesinin cazibesinin kaynağını, onun sevgilisini, aşığını, kocasını, ailesini, komşularını, devletini, yasasını, inancını, Tanrıyı aramaya zorlar: bütünüyle tarif edilemediği halde, yine de doğası gereği çekici olan bir şey.
13. Lacan bunu "yanıltıcı bir tamlık [hissi]" olarak tanımlar, XII. Seminer, 16 Haziran 1965.
14. Eğer Öteki'ni uçları doğrudan birbirine iliştirilmiş kâğıttan bir şerit olarak düşünürsek, tek bir bükme hamlesiyle, özneyi Öteki olarak düşünebiliriz (şekil 5.9). İlk şerit tarafından oluşturulan delik ya da eksiği dolduracak olan yüzey basit bir dairedir; ikinci şerit tarafından oluşturulan delik ya da eksiği dolduracak olansa daha karmaşık topolojik bir yüzeydir: "iç bükey bir sekiz" (bkz. XI. Seminer, s. 156).

    Şekil 5.9

15. Analiz "egonun, 'ben Öteki'nin arzusu için varım' diyen a'daki özne olarak bu yeniden konumlandırılışını" içermelidir" (XII. Seminer, 16 Haziran 1965).

16. Sexual über genellikle "cinsellik fazlası" (surplus of sexuality) olarak tercüme edilir; bir örneği için bkz. SE I s. 230. Freud'un, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan yabancı biriyle cinsel karşılaşmasına verdiği tepkiye bakışı için bkz. 7. Bölüm.
17. Bu sebeple, İngilizcede benzer bir etki yakalamak için geçmiş zaman ile mastar kombinasyonuna ihtiyaç duyulur. Fransızca bileşik zaman için bkz. *Écrits* 1966, s. 840; İngilizcesi için, Richard Feldstein ve Maire Jaanus ile birlikte editörlüğünü üstlendiğim *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*'deki "Position of the Unconscious" çevirime bakabilirsiniz (Albany: SUNY Press, 1995).
18. *Écrits* 1966; Marc Silver ile birlikte bana ait olan İngilizce çevirisi *Newsletter of the Freudian Field 2*'da (1988) bulunabilir. Bu makalenin ayrıntılı bir incelemesi içinse *Reading Seminars I & II: Lacan's Return to Freud*'daki "Logical Time and the Precipitation of Subjectivity" yazıma bakınız.
19. Lacan'ın Hamlet tartışması için bkz. *Yale French Studies* 55/56 (1977): 11-52. Ayrıca, Richard Feldstein ile Willy Apollon tarafından derlenen *Lacan, Politics, Aesthetics* (Albany: SUNY Press, 1995) içindeki "Reading Hamlet with Lacan" makaleme de bakabilirsiniz.
20. *Écrits* s. 289; fallus ya da fallik gösteren 8. Bölüm'de etraflıca tartışılacak.
21. Kuşkusuz, benim burada ayrılma ve "ileri ayrılma" şeklinde ifade ettiğim durumları Lacan'ın 1964'teki yabancılaşma ve ayrılma kavrayışından yola çıkarak da konumlandırabiliriz. Nevrotiğin ileri bir ayrılmaya -yani fantaziyi katetmeye- ihtiyaç duyduğunu söylemektense, Lacan, 1950'lerin sonu ile 1960'ların başında, nevrotiğin "Öteki'nin eksiği [yani, arzusu] ile Öteki'nin talebini birbirine karıştırdığını. Öteki'nin talebinin nevrotiğin fantazisinde nesne rolü üstlendiğini" söyler. (*Écrits*, s. 321) Buradaki fikir, nevrotiğin fantazisinde, ($◊a) yerine ($◊D), öznenin "partneri" olarak daima hareket halindeki, başka bir şey arayıp duran Öteki'nin arzusu yerine Öteki'nin talebini -yani, sabit, şaşmaz, aynı şeyin (aşk) etrafında dönüp duran bir şeyi- benimsemesidir. Bu da esasen öznenin üçüncü bir terime, yani anne ile çocuğun karşılıklı ilişkisi dışındaki bir noktaya tam erişimi olmadığı anlamına gelir. O halde, ayrılma, nevrotiğin fantazisinde Öteki'nin talebi'nin (D) yerine Öteki'nin arzusunun (nesne a) geçirildiği işlem olarak kavranabilir. Bir anlamda, nevrotik özne budanan fantazisinde ($◊D) çoktan vücuda gelmiştir fakat daha muazzam bir öznelik mertebesine ulaşması ancak ayrılma yoluyla mümkündür.
22. Scansion sözcüğünün fiil hali olarak, genel kabul görmüş haldeki "scanning" (tarama) yerine türetilmiş bir sözcük olan "scanding"i (ayıklama) tercih ediyorum, "scanning" sözcüğünün farklı çağrışımları bu noktada ciddi bir kafa karışıklığına yol açabilir çünkü: hızlıca göz atma, bir liste-

yi gözden geçirme, tarayıcı ile bedenin ufacık resimlerini çekme, metin veya imajları dijital formata "dönüştürüp" bilgisayara aktarma. Lacan'ın (genellikle analizanın söylemini ya da analitik seansı) kesme, noktalama ya da araya girme fikri tüm bunlardan kesinkes ayrılmalıdır.

23. Bu mesele için XI. Seminer'in 17. ve 18. bölümlerine bakabilirsiniz.
24. Yorumun doğası gereği kehanetvari oluşu meselesi için XVIII. Seminer, 13 Ocak 1971 ve *Écrits* s. 13'e bakabilirsiniz.

6. Metafor ve Özneliğin Tetiklenmesi

1. Bu tanım Lacan'ın çalışmalarında mütemadiyen tekrarlanır; bir örneği için bkz. XI. Seminer: s. 207.
2. *Newsletter of the Freudian Field 2* (1988).
3. *Écrits*, s. 157.
4. Örneğin Max Weber; ayrıca, önde gelen eleştirel teorisyen John O'Neill'in *Making Sense Together* (New York: Harper and Row, 1974) kitabını düşünün —iletişimin esasen bir yanlış-iletişim, bir yanlış anlama olduğunu varsayan Lacancı bakış açısından bakıldığında açık bir çelişkidir bu. *Verstehen* için bkz. III. Seminer, s. 216.
5. *Écrits* 1966, s. 835; İngilizcesi için bkz. "Position of the Unconcious", Çev: Bruce Fink, *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, Bruce Fink (haz.) içinde, Haz. Richard Feldstein ve Maire Jaanus (Albany: SUNY Press, 1995).
6. Nevrotiğin fantazisinde talebin yerini arzuya bırakması için bkz. 5. Bölüm, 21. not.
7. Bu tip tehditler, haz verici uyaranlar sağlayan organın, bu organı tarif etmek için kullanılan sembolden ayrılmasına, başka bir deyişle, gerçek jouissance'ın ölü harften ayrılmasına da hizmet edebilir.
8. *Écrits*, s. 323'te Alcibiades üzerine söylediklerini düşünün: "Alcibiades kesinlikle nevrotik değildir."
9. Bilinçdışı suçluluk duygusundan bahsederek, Freud suçluluğu tek istisna kabul eder. Ancak, suçluluk duygusuyla bağlantılı bilinçdışı düşüncelerden bahsetmek daha uygun görünüyor. Bilhassa bkz. SE XIV, "Repression."
10. SE XIV, s. 148, çeviri değiştirildi; standart edisyonda *Trieb* (dürtü) *Instinkt* (içgüdü) ile aynı şeymiş gibi ele alınır, oysa Lacan Trieb'i Fransızca'ya pulsion, İngilizce'ye ise "drive" olarak türcüme eder (mesela, death-drive—ölüm-dürtüsü).
11. Bu şekilde, Lacan Freud'un antik kozmolojiye bağlı olduğunu düşündüğü bir unsuru üstü kapalı olarak saf dışı bırakır: kürelerden birinin diğerinin içine gömülü olduğu eş-merkezli küreler mefhumu. Freud'un,

Lacan tarafından başlangıçta *représentant de la représentation*, yani, temsilin temsilcileri olarak tercüme edilen *Vorstellungsrepräsentanz* kavramı, düşünce ya da temsilin düzeyi/küresi (ki gerçekliğe, fenomene ya da kendinde-şeye en yakın olandır kuşkusuz) olan bir ilk düzey ile buna bağlı bir de fikri temsilciler düzeyi/küresi olduğunu ileri sürer. Bu da, şeyleri herhangi bir temsilciye ihtiyaç duymaksızın, yani olduğu gibi, dolayımsız bir şekilde düşünebileceğimiz ya da temsil edebileceğimizi ima eder; dilbilimsel açıdan, epeyce absürt bir ima. Gösteren (temsilci) ile gösterilen (temsil) arasındaki ayrımdan yola çıkarak, Freud'un terimi daha pratik bir biçimde kavranabilir; gerçi bu da, sanki gösterilen gösterenden oluşmuyormuş, yahut ondan yapılmamış gibi iki arasında keskin bir ayrım ima eder.

Vorstellungsrepräsentanz dürtünün psişik temsilcisi olarak tercüme edilirse, mesele daha net görülebilir çünkü bu şekilde dürtüyü yalnızca sözcük ya da gösterenlerden oluşan bir şey olarak değil, akıl/beden uçurumunu, ikiliğini aşan bir şey olarak düşünürüz. Bununla birlikte, Lacan dürtünün dilden bağımsız olmadığını vurgular: "içgüdünün" aksine, dürtüler bir anlamda dilde vücut bulurlar. Peki, *Vorstellungsrepräsentanz* başka biçimlerde kullanıldığında neyin psişik temsilcisi ne olacak? Dürtüler, içgüdüler ve onların temsilcileri; bana sorarsanız henüz bütünüyle aydınlatılmış değiller.

12. Psikoz üzerine çok daha ayrıntılı bir tartışma için *A Clinical Introduction to Lacanian Psychoanalysis* (Cambridge: Harvard University Press, 1996) kitabıma bakabilirsiniz. (Türkçesi: *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*, Çev. Özgür Öğütcen, İstanbul: Encore Yayınları, 2016.)
13. En az iki gösteren olmaksızın bastırma ve dolayısıyla da öznelik diye bir şey olamayacağı gerekçesiyle, 1960'larda Lacan bastırılanın esasen S2 olduğunu söyler. İlki, ancak ikincisi belirdiğinde bir gösteren olarak çalışmaya (anlam ifade etmeye) başlar. Lacan'ın çalışmasının bu aşamasında S1'in statüsü net değildir ancak 5. Bölüm'de ifade ettiğim gibi, S1 ile annenin arzusu arasında bir ilişki var gibi görünüyor.
14. SE I, s. 295-387.
15. Bir örneği için bkz. SE IV, s. 101. XI. Seminer'de, S1 ve S2 ilksel bastırma tartışması içinde ortaya çıkar; S1 annenin arzusuna işaret ederken, S2 baba metaforunun faaliyeti nedeniyle bastırılan esas şey olan Baba-nın-Adı'na işaret eder. XVII. Seminer'le birlikte, zaman zaman hemen her gösteren ana gösteren (S1) rolünü üstlenebilir ve Baba-nın-Adı da herhangi bir S1 olarak görülebilir; S2'nin aksine, "sadece eski bir gösteren"dir.
16. Notasyonun bana ait olduğuna dikkat ediniz: Lacan, özneyi asla S1 ile S2 arasındaki oka yerleştirmez.
17. Bkz. "Analysis Terminable and Interminable"ın son sayfaları, SE XXIII.

18. "Kastrasyonun ötesi," Lacan'ın cinsel fark üzerine çalışması boyunca XVIII., XIX., XX. ve XXI. Seminerlerde giderek daha da ayrıntılı bir şekilde ele alınır. 8. Bölüm'de, kadın ve erkek için kastrasyonun ötesine uzanan *farklı* patikalar olduğunu ileri süreceğim.

7. Nesne (a): Arzunun Nedeni

1. Bkz. XXI. Seminer'deki değerlendirmeler, 9 Nisan 1974.
2. IV., IX., X., XI., XIII., XIV., XV., XVI., XVII. ve XVIII. Seminerler ile *Écrits* 1966'da yer alan "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"in "Suite"inde kavrama ilişkin önemli incelemeler bulunur.
3. İlgilenen okurlar, simgesel düzendeki kördüğümleri belirleyen şey olan nesne (a)'nın etraflı bir açıklamasını ortaya koyduğum "Bilinçdışı Düşüncenin Doğası ya da Lacan'ın 'Çalınan Mektup Üzerine' Seminer'inin Önsözünü Neden Kimse Okumaz" başlıklı yazıma bakabilirler (*Reading Seminars I & II: Lacan's Return to Freud*, haz. Bruce Fink, Richard Feldstein ve Maire Jaanus [Albany: SUNY Press, 1995]). Ayrıca, elinizdeki kitabın "Bilinçdışında Dil" ile "Nedenin Peşinde" başlıklı eklerine bakınız.
4. Nesne a üzerine bir kitap dolusu tartışma için, J.-D. Nasio'nun *Les Yeux de Laure. Le concept d'object a dans la théorie de J. Lacan* (Paris: Aubier, 1987) isimli çalışmasına bakabilirsiniz, birçok açıdan tatmin edici olmasa da beni etkilemiştir.
5. İnsanlarda, yani, konuşan varlıklarda imgeseli simgeselden bütünüyle ayırmak daima güçtür çünkü fantaziler, hayaller ve rüyalardan edindiğimiz imgelerin birçoğu çoktan simgesel olarak belirlenmiş, yapılandırılmıştır. Aynı şey "imgesel nesneler" (yani, imgesel düzeyde rol oynayan nesneler) için de geçerlidir ve içlerinde en önemlisi de egodur. Dördüncü bölümün ilk alt başlığında, Lacan'ın kavradığı biçimiyle egonun oluşumunu, onun ayna evresini simgesel bir perspektiften yeniden okuduğu VIII. Seminer'in sonuna atıfla tarif etmiştim. Aynı noktadan hareketle, imgesel nesneler -kısmen de olsa- daima simgesel olarak kurulur, haliyle, imgesel ilişkiler de -en azından kısmen- simgesel olarak belirlenmiştir.
6. Saussure dilin fark temelinde yapılandığını öğretir bize ancak tüm farkların sadece dil sayesinde algılandığını varsayamayız. Hayvanlar âlemi -ki büyük oranda imgeseldir; simgeselin rolü yok denecek kadar azdır- farkın imgesel düzeyde de iş başında olduğunun kanıtıdır.
7. Buradaki hayati "nesne" ebeveyn olarak Öteki'nin, talebin Öteki'sinin (yahut talep olarak Öteki'nin) bir görünümü biçimindeki analisttir. Lacan'ın "simgesel nesne" diye bir şeyden hiç söz etmediğine dikkat ediniz: Lacan *psikanalitik* nesneyi hiçbir suretle simgesel düzeye yerleştirmez.

Teorisinde imgesel ötekiden gerçek nedene doğru gerçekleşen sonraki makas değişimi simgesel düzende bir an bile duraklamaz. Dolayısıyla, simgesel olarak yapılandırılan, yani gösteren tarafından oluşturulan nesneler dışında bir şeyden söz etmek düpedüz yanlıştır.

Bu tip nesneler, genellikle Öteki'nin talep ettiği nesnelerdir. Öteki'nin özneye yönelttiği taleplerde rol oynarlar -örneğin, ana babaların çocuklarından talepleri- ve çoğunlukla da toplumun değer atfettiği (tuvalet eğitimi almış olmak gibi çok temel bir statüyle başlayan) konumlara ulaşmayı, diplomalar almayı, para, tanınma ve şöhret edinmeyi içerirler. Bunlar, tıpkı bir kâğıt parçası (diploma, ehliyet, Nobel ödülü) gibi erişilecek, ele geçirilecek, elde edilecek nesnelerdir; Öteki'nin değer biçtiği, Öteki'nin onayı veya reddinin eşlik ettiği nesnelerdir. Bunlar, hem o nesnelerden birini elde etmek için sarf ettiği çabaya, hem de nesnenin kendisine yabancılaşarak, bir çocuğun takılıp kalabileceği nesnelerdir. Arzu nesnesi olarak adlandırılmaları, ilham vermekten çok endişe ve kaygı doğurur. Öznenin bu nesnelere yönelik arzusu kendisine yabancıdır; kendi arzusu değildir. Üstelik elde edilmelerinin tatmin getirdiği de söylenemez.

8. Örneğin, *Écrits*'deki "Direction of the Treatment" ve VIII. Seminer.
9. Bir örneği için bkz. Fare Adam vakası (SE X).
10. Kadının SE IV, s. 146-51'de bulunabilecek meşhur rüyası, histeride arzuyu betimlemek için doyurulmamış bir arzu örneği olarak alınır.
11. *L'Autre de la demande* hem öznenin taleplerini yönelttiği Öteki, hem de özneden bazı şeyler talep eden Öteki'dir; ben ilkini talebin Öteki'si, ikincisini de talep olarak Öteki biçiminde çeviriyorum genelde.
12. Aslına bakarsanız, Lacan'a göre tüm konuşmalar aşk talebi içerir.
13. Lacan'ın aşk ve talebi daima sıkıca ilişkilendirmediğine dikkat ediniz. *Agalma* olarak nesne (a)'nın taslağını çizmeye başladığı VIII. Seminer'de Lacan'ın aşk dediği şey, sonradan arzu diyeceği şeyle çok daha yakından ilişkilidir. XX. Seminer'deki aşk tartışmasıyla kıyaslayın.
14. Özellikle bkz. s. 196-99.
15. "Sana sunduğum şeyi reddetmeni istiyorum, çünkü sunduğum şey bu değil!" (1960'ların sonundan 1970'lerin başına kadarki tüm seminerlerde tekrarlanır).
16. Bunu şöyle de tercüme edebiliriz: İnsanlar sizden istedikleri şeyi sırf onlara gerçekten verin diye istemezler her zaman.
17. Kaygı meselesindeki sözlerine (*"L'angoisse n 'est pas sans objet"* [Seminar XI]) benzer şekilde, Lacan pekâlâ "arzu nesnesiz değildir" (*Le désir n'est pas sans objet*) de diyebilirdi fakat böyle deseydi bile bu nesne, neden olarak nesne biçiminde anlaşılırdı.
18. Başka bir deyişle, Lacan "nesne ilişkileri teorisi"nin yanlış taşın altına baktığını ima eder.

19. Burada bahsedilen nesneler genelde simgesel olarak kurulan nesnelerdir, başka bir deyişle, Öteki'nin konuşma yoluyla talep ettiği ya da yine konuşma sayesinde Öteki tarafından arzulandığı bilinen nesnelerdir.
20. Bkz. "Direction of the Treatment," *Écrits*.
21. Bu fazlaca basitleştirilmiş bir bakış; bugün pek çok etolojist, *homo sapiens* ile diğer hayvan türleri arasında daha keskin bir ayrım yapmaya imkân veren, daha interaktif bir bakış benimsiyor.
22. Yukarıda, "Negation"ın İngilizce çevirisinden aldığım pasajda, *Collected Papers* (New York: Basic Books, 1959) çevirisinde türetilen ve Almanca aslında bulunmayan bir şeye kasten dokunmadım: bir gelecekte bitmiş zaman kipi "Başlıca ön koşul... nesnelerin kaybolmuş olmasıdır." (Lacan'ın daima keyif aldığı türden bir ikirciklilik ilavesiyle, aslında hem gelecekte bitmiş zaman kipi, hem de geçmiş zaman dilek kipidir. Anlayacağınız, nesne geriye dönük biçimde kayıp olarak kurulur. Tekrar bulma için bkz. *Écrits* 1966, s. 389.
23. Nesne (a) insanların fantazisinde meme formunda görsel bir rol oynadığı sürece, çoğunlukla örtülecek, gizlenecektir: Lacan'ın i(a) [(a)'nın imgesi] ile gösterdiği belirli bir görsel forma, yani, imgeye bürünecektir. Görünen o fantazmatik meme değil, onun örtülmüş versiyonu olacaktır. "Giysilerin altında saklanan -beden dediğimiz o şey- nesne a dediğim kalıntıdan başka bir şey değildir belki de." (XX. Seminer, s. 12)
24. Bu mesele için bkz. "bilimin nesnesi"nin oluşumunu konu alan 10. Bölüm.
25. Bkz. Lacan'ın XI. Seminer, s. 263'teki ifadesi: "Sende senden fazlası" (*En toi plus que toi*).
26. Freud'un terimi *Überwältigung*'dur; bkz. SE XIX, s. 57.
27. Bilhassa da 1896'daki 29. ve 30. mektuplar. Bu konu üzerine daha detaylı bir tartışma yakında basılacak olan kitabımda bulunabilir: *A Clinical Introduction to Lacanian Psychoanalysis* (Cambridge: Harvard University Press, 1996) [Türkçesi: *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*, Çev. Özgür Öğütcen, İstanbul: Encore Yayınları, 2016.]
28. Bu, *Television*'ın çevirmenlerinin (Annette Michelson, Denis Hollier ve Rosalind Krauss [New York: Norton, 1989]) yaptığı gibi, *plus-de-jouir* ifadesini "fazla-gelme" olarak tercüme etmenin "sıkıntılarından" birine ışık tutar. İşin tuhafı, *Jacques Lacan* (Boston: Twayne Publishers. 1990) kitabındaki oldukça ikna edici jouissance tartışmasında, Jonathan Scott Lee'nin bunun "nefis" bir çeviri olduğu kanaatinde olmasıdır (s. 185). Buradaki plus, non plus (şimdiye dek, yani, "sona ermiş") olarak yorumlanabilse de, plus-de-jouir ifadesi Marx'ın *Mehrwert* (artı-değer) kavramının geleneksel Fransızca çevirisi olan plus-value şablonundan yola çıkarak oluşturulmuştur. Lacan'ın sözcüklerdeki harfi denklikle oynamak-

tan (plus [şimdiye dek] ile plus [fazla, ekstra] eşsesli sözcüklerdir) hareketlendiği bir gerçektir fakat "fazla-gelme" Lacan'ın bu sözcüğü 1967'den 1980'e kadar kullandığı manayı ıskalar: *Plus-de-jouir* artık, fazlalık ya da ilave jouissance manasındadır; jouissance'ın tükenmesi ya da haddinden fazla jouissance değil. *Plus-de-jouir* jouissance'ın tükenmekte olduğunu filan ima etmez; aksine, buradaki plus'ın sinonimi olsa olsa şudur: Encore!—Tekrar! Bir daha! Bununla birlikte, plus-de-jouir, Freud'un standart edisyonda "ilave haz" ya da "fazla haz" şeklinde tercüme edilen (bkz. SE XIX, s. 127) Lustgewinn kavramının Lacan'daki çevirilerinden de biridir aynı zamanda (bkz. XXI. Seminer, 20 Kasım 1973). XVII. Seminer'de (s. 56), Lacan'ın plus-de-jouir için önerdiği Almanca çevirinin Mehrlust olduğunu da akılda tutmalı (doğrudan Marx'ın *Mehrwert*'ini hatırlatıyor). Hazza "kapılıp gitme" ya da hazda "boğulma"nın daha şehvani anlamı, plus-de-jouir ile pek alakası olmayan Öteki jouissance ile daha ilgili görünüyor (bkz. 8. Bölüm). Doğrusunu isterseniz, plus-de-jouir ifadesi tire ile ayrılmamış "fazla-gelme"nin çağrıştırdığı anlamlardan hiçbirine sahip değildir: boğulmak (*accablé, dépassé, excédé*), hakkından gelmek (*franchir, surmonter*), hükmetmek, yenmek, devirmek vb. "Fazla-gelme"nin Lacan'ın Fransızca terimiyle ilgili hoş bir çok-anlamlılığı olmakla birlikte, Lacan'ın Fransızca terimini hemen hemen hiç karşılamaz. Ben *plus-de-jouir* için daima "artı-jouissance" (surplus jouissance) kullanırım; zira tıpkı artı-değer gibi, bir düzende artı olarak, diğerindeyse eksi olarak görülmelidir.

29. Bu nokta için bkz. XIV. Seminer, 12 Nisan 1967. Lacan'ın XX. Seminer *Encore*'da (çev. Bruce Fink, New York: Norton) hemen hemen aynı şeyi söylediğine dikkat edin:

> Yasa [*droit*] ile jouissance arasındaki ilişkiye çok kısa değineceğim. "Kullanım hakkı" -ki bu yasal bir mefhumdur, öyle değil mi?- daha önce etik üzerine seminerimde bahsetmiş olduğum şeyi tek bir sözcükte toplar; fayda ile jouissance arasındaki fark... "Kullanım hakkı" varlıklarınızdan faydalanabileceğiniz [*jouir de*] manasına gelir fakat israf etmemelisiniz. Bir mirasın kullanım hakkına sahip olduğunuzda, tamamen tüketmemek kaydıyla ondan faydalanabilirsiniz [*en jouir*]. Yasanın özü tam olarak budur işte; jouissance sayılan her şeyi bölme, dağıtma ve "ödetme."
>
> *Jouissance* nedir? Burada negatif bir örneğe indirgeniyor. Jouissance hiçbir amaca hizmet etmeyen şeydir.

8. Cinsel İlişki Diye Bir Şey Yoktur

1. Küme teorisindeki "tanımlama aksiyomu"na bir gönderme. Parça-bütün

diyalektiği meselesinde aşırı genelleme yaptığımı kabul ediyorum fakat bunu önemli bir noktaya temas etmek için yapıyorum. Lacan pek çok yerde tüm kadınlar kümesi diye bir şeyin olmadığından bahseder; kadınlar bir sınıf olarak ya da benzer şekillerde düşünülemez, yalnızca tek tek düşünülebilir. Ancak Lacan'ın kadınlar hakkında söyledikleri feminen yapı tarafından biçimlendirilen her özne için geçerli olduğu için bu noktada parça-bütün diyalektiğini vurgulamanın daha önemli olduğunu düşünüyorum,

2. *Écrits* 1966, s. 843; İngilizcesi için *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (haz. Bruce Fink, Richard Feldstein, and Maire Jaanus) içinde yer alan "Position of the Unconscious" çevirime bakınız (Albany: SUNY Press, 1995), s. 271.
3. Bir örneği için bkz., Jane Gallop, Reading Lacan (Ithaca: Cornell University Press, 1982) ve Nancy Chodorow, *Feminism and Psychoanalytic Theory* (New Haven: Yale University Press, 1989).
4. Bu bölümü oluşturan materyalin bir kısmı 1987'den beri Cornell, Yale, UCLA ve UC Irvine gibi Amerikan üniversiteleri ile Londra ve Melbourne'de verilen derslerde kaynak olarak kullanıldı; ilk versiyonu *Newsletter of the Centre for Freudian Analysis and Research 10*'da (Londra, 1988), geliştirilmiş hali ise *Newsletter of the Freudian Field 5*'te (1991) yayınlandı. Bu iki versiyon (bilhassa da ilki) Lacan'ın buraya dahil etmediğim cinsiyetlenme formülasyonlarına ilişkin yorumlar içeriyor.
5. "Kastrasyon, arzu yasasının ters çevrilmiş biçimine ulaşmak için jouissance'ın reddedilmesi gerektiği manasına gelir." (*Écrits* 1966, s. 827; *Écrits*, s. 324)
6. Jacques-Alain Miller Fare Adam üzerine çalışmasında bu tür ifadeler kullanır: "H2O", *Hystoria* (New York: Lacan Study Notes, 1988).
7. Bir örneği için, Roman Jakobson'ın *Six Lectures on Sound and Meaning* (Cambridge: MIT Press, 1978) adlı kitabına yazdığı önsöze bakınız, s. xviii.
8. Claude Levi-Strauss, *Structural Anthropology* (New York: Basic Books, 1963), s. 83.
9. Bkz. *The Ego and the Id*, SE XIX, s. 54.
10. Lacan'ın XX. Seminer'de söylediği gibi, "Fallik işlevin zorunlu olması yalnızca olumsaldır." (s. 87)
11. Önemli toplumsal değişimler olmadığı takdirde, fallus en azından bir süre daha arzunun göstereni olarak çalışmaya devam edecek gibi görünüyor. Belki zamanla yanına başkaları eklenir; belki çoktan eklenmiştir bile.
12. Bkz. Dora'nın babasının iktidarsızlığı ve bunun Dora'nın aile/aile-dışı konfigürasyonundaki kadın değişiminde oynadığı role ilişkin yorumu (*Écrits* 1966, s. 219; *Feminine Sexuality*, s. 65–66). Ayrıca, harfler, rakam-

lar veya imgelerden oluşan, bir karenin kayıp olduğu, önceden belirlenen cümleye, konfigürasyona veya resme ulaşmak için oyuncunun diğer tüm kareleri tek tek yeniden yerleştirmesine olanak tanıyan bazı ufak bilmecelerin işleyişini düşünün. (*Écrits* 1966, s. 722—23)

13. Lacan'ın gösteren teorisi bütünüyle eksiğin bu yapısı üzerine kuruludur; gösteren, bir şeyin ortadan kaybolduğu o yeri işaretleyerek doğar (bkz. IX. Seminer; burada gösterenin ortaya çıkış mantığı enine boyuna açıklanır). Lacan'ın, Frege'in rakamların mantığı (özellikle de 0 ile 1) üzerine çalışmasına gösterdiği yoğun ilgi buradan gelir: Frege'in çalışmasında da aynı basit yapı iş başındadır.

14. Cinsel fark üzerine çağdaş Lacan okumalarının çoğunun, baba ile fallusu, fallus ile penisi birbirine karıştırmak gibi büyük bir yanılgı içinde oldukları gayet açık. Burada yalnızca Nancy Chodorow'un *Feminism and Psychoanalytic Theory* kitabından bir örnekle yetineceğim (New Haven: Yale University Press, 1989). Chodorow, Lacan'ın kendisinden ziyade (Lacan'dan tek bir alıntı bile yoktur), "Lacancı feministler" üzerine bir tartışma yürüttüğünü belirtme erdemini gösterir. Bir dipnotta (s. 264) kaynaklarını şöyle sıralar: Juliet Mitchell, Jacqueline Rose, Jane Gallop, Shoshana Felman, Toni Moi, Naomi Shor vd. Bu isimlerin Lacan üzerine çalışmalarına dair okumalarından yola çıkarak, Chodorow Lacancıların şu fikirleri muhafaza ettiğini yazar:

> Baba fallusuyla simgelenir...
> Fallusa sahip olan erkek ile olmayan kadın için cinsel yapı ve öznelik farklı şeylerdir.
> Arzu teorisinde fallus kendi kendisinin temsilcisi haline geldiği ve annenin arzusuyla ilişkide hemen hiç yer almadığı için, kadın bağımsız bir özne olmaktan çıkıp maskülen psişedeki bir simgeden, bir semptomdan ibaret hale gelir. (s. 188)

Lacan'ın pozisyonuna ilişkin kafa karışıklığı öyle kusursuz, öyle eksiksiz görünüyor ki başka yazarların yorumlarını eleştirmekle uğraşmaktansa, Lacan'ın pozisyonunu bu bölümde anladığım gibi kurmayı tercih ettim.

15. Tıpkı "değerin" öznel doğasının sebep olduğu borsa fenomeni hesaba katıldığı zaman kapitalizmin kapalı bir sistem halindeki sınırlı görüntüsünün bütünüyle değişmesi gibi.

16. Daha iyi bilinen "*l'analyste ne s'autorise que de lui-même*" (analistin otoritesi kendinden menkuldür, bir analist yalnızca kendisi tarafından yetkilendirilebilir, birini analist yapacak yetke ancak kişinin kendisinden gelir) cümlesine dayanan bu cümle, şöyle tercüme edilebilir: "Cinsiyetlenmiş bir varlık (erkek veya kadın) olma yetkisinin tek kaynağı kişinin kendisidir."

17. Bu ifadeyi İngilizce'ye tercüme ederken "to be" fiilini kullanmanın do-

ğurduğu sıkıntıdan kaçınmanın bir yolunu bulamadığımı belirtmeliyim. Lacan'ın kullandığı il n 'y a pas ifadesi, "cinsel ilişki ex-sist değildir" iması da taşıdığı için, basitçe "cinsel ilişki yoktur" demekten çok daha güçlü bir ifadedir; aslına bakarsanız, "alakası bile yoktur." Bu noktayı ilerleyen sayfalarda irdeleyeceğim için, şimdilik Lacan'ın iki farklı fikir için iki farklı formülasyon kullandığının altını çizmek kâfi: "*L'Autre n'existe pas*" dediğinde, Öteki'nin ex-sist olduğu varsayımını sürdürülebiliriz; fakat "*Il n'y a pas d'Autre de l'Autre*" dediğinde, bu Öteki'nin Öteki'sinin (Öteki'nin ötesi veya dışı) sahiden ex-sist olup olmadığına dair fikir üretme seçeneğini elimizden alır: ne vardır, ne de ex-sist statüsündedir. Lacan'ın daha 1967 senesinde neredeyse aynı şeyi söylediğine dikkat edin: "Psikanalizin en büyük sırrı cinsel edim diye bir şeyin olmamasıdır" (XIV. Seminer, 12 Nisan 1967). Onun "cinsel edim" ifadesiyle kastettiği şeyin cinsel birleşmeyle uzaktan yakından alakası yoktur: cinsel edim sahici bir eylem, yani, "tam" manasıyla bir eylem olmak şöyle dursun, daima başarısız olmaya yazgılıdır; *acte manqué*.

18. Bu noktada, Lacan'ın cinsiyetlenme formülleri için ortaya koyduğu ama (1) hem cinsel farka ilişkin en keskin ve engin çıkarımlarına yoğunlaşmaya engel olduğunu, (2) hem de kendi çalışması esnasında azlettiğini düşündüğüm paralel yorumu bir kenara bırakıyorum. Lacan'ın formüller için ortaya koyduğu paralel yorumla ilgilenmiyor değilim (okur daha etraflı bir tartışma için bu bölümün 4. notunda adı geçen yazıma başvurabilir), yalnızca bu çalışmada odaklandığım şeyden daha az kullanışlı buluyorum.
19. XI. Seminer'de, Lacan S1'i, Baba-nın-Adı ile, yani, S2 tarafından yasaklanan annenin arzusuyla ilişkilendirir. Ben burada S1'i birincil bastırmayla, S2'yi de ikincil bastırmayla ilişkilendiriyorum fakat kolaylık sağlaması benimsenmiş bir düzenden fazlası değil bu. 6. Bölüm'ün 15. Notunda ifade ettiğim gibi, Lacan'ın teorisinde S1 değişim geçirir; başta annenin baba metaforuna ait arzusunu simgelerken, sonradan ana gösteren olarak iş gören herhangi bir gösterenin simgesi haline gelir.
20. Yahut, Lacan'ın XXI. Seminer'de ifade ettiği gibi, "semiyotik jouissance" ile (11 Haziran 1974): *lalangue*'dan devşirilen anlamın jouissance'ı ("jouis-sense").
21. "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"in "Suite"inde bu nesne (a) kavrayışı iş başındadır (*Écrits* 1966); ayrıntılı bir incelemesi Ek 1 ve 2'de bulunabilir; bunun dışında, "The Nature of Unconscious Thought or Why No One Ever Reads Lacan's Postface to the 'Seminar on "The Purloined Letter"'" yazıma da bakılabilir: 1989 Haziran ayında, Paris'te Lacan Semineri üzerine İngilizce olarak verilen bu ders, *Reading Seminars I & II: Lacan's Return to Freud* (haz. Bruce Fink, Richard Feldstein, and Maire

Jaanus) kitabında yer alıyor (Albany: SUNY Press, 1995).

22. Bunu şöyle yazabiliriz belki: "tepeden tırnağa simgesel düzene tabi değildir."
23. Öteki jouissance'ı açık seçik tarif etmeye çalışan birinin karşılaştığı esas güçlük, S1'in, başlangıç noktası sıfatıyla, açıklayıcı, söylemsel bir yoldan doğruca kavranamayan dile gelmezliği, erişilmezliğidir. S1'i babanın "Hayır!"ı olarak görmek yerine, babanın "Hayır!"ı tarafından yasaklanan annenin arzusu (S2) şeklinde düşünebiliriz aslında. Hem bu şekilde kavrandığında, Öteki jouissance dilin kuruluşundan önceye ait bir haz olarak görülebilr ki bu da bizi "konunun özüne" geri götürür.
24. Küçük bir hatırlatma: (biyolojik ön ekli) "erkek" ve "kadın" daima biyolojik/genetik belirlenime, "erkek" ve "kadın," "maskülen" ve "feminen" kullanımlarıysa daima psikanalitik belirlenime işaret ediyor.
25. Analistin, analist sıfatıyla, cinsiyetsiz olduğunu söyleyecek kadar ileri gidilebilmesi dikkate değer bir çıkarımdır. Aynı durum efendi için de geçerlidir.
26. ∀ ve ∃ niteleyicilerine aşina olan okurlar bilmedirler ki Lacan bunları mantıkta kullanıldıkları biçimden oldukça farklı kullanır; özellikle de ∀x, kimi zaman tüm x'leri, kimi zamansa x'in tamamını ifade etmek üzere farklı biçimlerde kullanılır. Lacan farklı bir sembolizm benimsediği için, olumsuzlama da simgesel mantıkta kullanılan yaklaşık işaretinden (~) başka bir ima taşır. Olumsuzlama çizgisinin niteleyici ve işlevin üzerine yerleştirildiğinde ortaya çıkan farklı anlamları, aşağıda kısaca özetlendi.
27. *Scilicet* 4 (Paris: Seuil, 1973): 7.
28. Haliyle, evrensel iddianın telaffuz edilebilmesi için bile bir istisnanın var olması gerekir! Lacan Charles Sanders Peirce'ı hatırlatır burada: "Sınır olmaksızın kural hiçbir şey ifade etmez."
29. Gramerde uyumsuzluk ve menetme için bkz., Jacques Damourette ve Edouard Pichon, *Des mots a la pensée: Essai de grammaire de la langue française*, 7. cilt. (Paris: Bibliothèque du français modeme, 1932—51), özellikle 1. cilt ile 6. cilt Lacan'ın önerme öznesi ile sözceleme öznesi arasında yaptığı ayrımı anlamak için faydalıdır.
30. Burada "gelmek" fiilinin cinsel manası da gözden kaçırılmamalı.
31. Bu anlamda, ilk sürünün babası psikotik kabul edilmelidir.
32. Tıpkı, maskülen yapıda $\exists x\overline{\Phi x}$ formülünün varoluştan ziyade ex-sistence varsayması gibi. Bu bakımdan, klasik mantığın aksine, Lacan'ın sembolizminde, $\exists x$ ifadesinin bir yandan x'in varoluş ihtimalini açıkça dışlarken, diğer yandan ex-sistence statüsüne dair hiçbir taahhütle bulunmaksızın "ex-sist olan bir x" varsaydığı öne sürülebilir.
33. Erkek partneri, yani, nesne (a) olmaksızın hiçbir şekilde bütün değildir,

diğer taraftan, partneriyle bir araya geldiğinde oluşan tamlık ise en iyi ihtimalle fantazmatik olacaktır. ($ ◊ *a*)

34. Eğer bir şey başka bir şey için ex-sist statüsündeyse, kesinlikle sadece onunla ikili ilişkide (coupled) değildir, yeni bir sözcükle ifade etmeme izin verirseniz, onunla "üçgen" (tripled) bir ilişki içindedir.
35. Bu bölümü yazdığım sırada, (École de la Cause freudienne tarafından basılan) *La Cause freudienne* dergisinin L'Autre sexe, (Öteki [ya da Karşı] Cinsiyet, 24 [Haziran, 1993]) meselesine adanmış yeni sayısının farkında değildim. Bu sayıda, S(Ⱥ) hakkında benim burada ortaya koyduğumun dışında olası başka yorumlar öne süren ilgi çekici yazılar yer alıyor.
36. Bu ikincisi S(a) şeklinde yazılabilir. Lacan'ın S(Ⱥ) üzerine söyledikleri içinde en azından bir tanesinin benim yorumuma ters düşebileceği gözden kaçırılmamalı: "S1 ve S2, benim ayrı bir gösterene dönüştürüp S(A) ile gösterdiğim bölünmüş A'nın ta kendisidir" (XXIV. Seminer, 10 Mayıs 1977). Bu alıntı en azından şunu açıkça gösterir; Lacan'ın düşüncesinin bu evresinde S(Ⱥ) bölünmüş, yasaklanmış Öteki'nin, yani, tam olmayan Öteki'nin gösterenidir. Gerçi, S(Ⱥ) eksik olan, arzulayan haldeki Öteki'nin gösterenine eşitlendiği ölçüde, önerdiğim üzere, S(a) şeklinde yazılabilecek olan Öteki'nin arzusunun göstereni ile bağlantılıdır. Bu bakımdan da fallusa (Φ) eşitlenebilir, ancak bana sorarsanız, burada söz konusu olan şey annenin kayıp arzusudur, kayıp anne-çocuk birliğidir.
37. Yüceltim için, *La Cause freudienne* dergisinin bu bölümün yazımından sonra çıkan yüceltime ayrılmış sayısı (*Critique de la sublimation*, 25 [Eylül 1993]) incelenebilir.
38. Bu, maskülen yapıda yer alanlarda dürtülerin asla yüceltilmediği şeklinde anlaşılmamalıdır. Kendisi her türlü ego ve süperego işlevinin tam tatmin sağladığını —ki cinsellikten-arındırma (desexualization) gerektirir— ileri sürmemesine rağmen, Freud'a göre her tür cinsellikten-arındırma dürtülerin yüceltimini ima eder. Obsesyon, gayri resmi olarak, dürtülerin bütünüyle, tamamen cinsellikten-arınmış olduğu (belki yalnızca düşünce cinsel olarak kalır) bir kategori olarak nitelenebilir. Bununla birlikte, idden egoya veya süperegoya (yani, "hazdan" "gerçekliğe") geçişin içerdiği yüceltim ve dürtülerin tam tatminine yol açan yüceltim arasında açık bir fark vardır.
39. Bkz. *Écrits* 1966, s. 839; İngilizcesi için bkz. "Position of the Unconscious", Çev. Bruce Fink, *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* (haz. Bruce Fink, Richard Feldstein ve Maire Jaanus) içinde, (Albany: SUNY Press1 1995), s. 268.
40. Bkz. *Écrits* 1966, s. 875 (İngilizcesi için, *Newsletter of the Freudian Field 3*

(1989): 22) ve 8. Bölüm'deki "Maskülen/Feminen—Gösteren/Gösterenlik" başlığı.

41. Çağlar boyu benimsenmiş en yaygın tanım "annelik" olmuştur ama bu bile birçok açıdan yalnızca fallik gösteren üzerinden anlam kazanır. "Madonna" gibi, "Marilyn Monroe" gibi isimleri belli bir toplumsal statü üstlenecek hale getirmek için ne yapıyoruz? Madonna ve Marilyn Monroe'nun kendi isimleri (sonuçta, bu isimler sonradan alınmıştır) kendileri için S(Ⱥ) olarak iş görür mü? Bu nokta için, *Modern Day Hysteria* (Albany: SUNY Press, yakında basılacak) kitabıma bakabilirsiniz

42. Lacan'a bağlamamakla birlikte, Luce Irigaray kadının erkek-olmayan şeklinde tanımlandığı bakışı oldukça etkili bir şekilde ifade eder: "Farklı bir cinsiyet olmak şöyle dursun, feminen maskülen-olmayan, başka bir deyişle, varolmayan soyut bir gerçeklik haline gelmiştir. . . .Feminen dilbigisel cinsiyetin kendisi öznel ifade olarak görünür hale gelmiştir, kadınla ilgili söz dağarcığı çoğunlukla... kadını erkek özneyle ilgili bir nesne olarak tanımlayan terimlerden oluşur." (*Je, tu, nous: Towards a Culture of Difference*, çev. Alison Martin [New York: Routledge, 1993], s. 20).

43. Aslına bakarsanız üç farklı düzey olduğu iddia edilebilir: aşk, arzu ve jouissance.

44. Bu öznellik kavrayışı oldukça yaygın olmakla birlikte, Lacancı düşünceden daha politik terimlerle düşünen Lacan okurları için büyük bir kafa karışıklığı yaratabilir. Kültürel çalışmalar, film çalışmaları, karşılaştırmalı edebiyat ve felsefedeki en yaygın özne kavrayışı, öznenin inisiyatif alan ve kendi hayatına hükmeden, kendi evrenini tanımlayan, kendini kendine ait terimlerle takdim eden/temsil eden aktif bir fail olduğu yönündedir bana sorarsanız. Psikanalitik perspektiften bakıldığında, (yabancılaşmayı, bilinçdışını, egonun doğasını, Öteki'nin arzusu olarak arzuyu vb. göz ardı eden) bu tür nitelendirmeler son derece sorunludur; bu tür fikirler ile Lacan'ın özne mefhumu arasındaki mesafe oldukça belirgin olsa gerek. Bununla birlikte, *özneleştirme* kavramı sayesinde bu iki perspektif arasında bir köprü kurulabilir belki: özne belli bir gerçeğin simgeselleştirilmesiyle birlikte meydana gelir.

45. Özneleştirme derken, Luce Irigaray'in ataerkil kültür içindeki bir kadının "kadın cinsiyetinde *gerçek bir değişim* meydana getirmek için güç ve eziyetli bir süreçten geçmesi gerekir" sözüyle güzelce ifade ettiği şeyi kastediyorum (vurgu bana ait; *Je, tu, nous: Towards a Culture of Difference*, çev. Alison Martin [New York: Routledge, 1993], s. 21). Batılı olmayan toplumlara kıyasla, Batı kültüründe feminenin (ya da Öteki cinsiyetin) özneleştirilmesi bariz bir şekilde daha zor ve eziyetlidir.

46. Kuşkusuz, bu ifadeyi biraz daha nitelemek gerekiyor: kadın S(Ⱥ) ile potansiyel ilişkisini fark edemediği sürece, yani, *heteroseksüel* (Öteki cin-

siyetle ilişkideki biri) değil de *hommosexuelle* olduğu sürece, feminen özneleştirme maskülen özneleştirmeyle hemen hemen aynı şekilde seyreder.

47. Başka pek çok çevirmen gibi, Jacqueline Rose da sözcüğün Fransızca aslını kullanır. Rose'un terime getirdiği açıklama diğer hepsi içinde en anlaşılmaz olanıdır belki de, buna karşılık Jean-Luc Nancy ve Philippe Lacoue-Labarthe tarafından, *The Title of the Letter*'da (çev. David Pettigrew ve François Raffoul [Albany: SUNY Press, 1992]) yürütülen tartışma, Lacan'ın erken dönem kullanımında yer alan örtük gerilimi göstermesi açısından oldukça iyidir. Ancak bu tartışma da Lacan'ın 1970'lerdeki daha belirgin kullanımını gözden kaçırır ne yazık ki.
48. Bkz. *Newsletter of the Centre for Freudian Analysis and Research 10* (1988).
49. Gösterenin diyalektiğinin tamamı ve Aristoteles'in dört nedeni için bkz. 26. ve 27. sayfalar.
50. Yahut Freud'un The Ego and the Id'de (SE XIX, s. 56), (Lacan'ın *Écrits* boyunca eleştirdiği New Introductory Lectures on Psychoanalysis'deki çevirisinden farklı olarak) "*[W]elches dem Ich die fortschreitende Eroberung des Es ermöglichen soll*" sözüyle ifade ettiği gibi, id egoya sızar (Studienausgabe, cilt 3 [Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 1975], s. 322).
51. "Yalnızca aşk izin verir jouissance'ın arzuya tenezzül etmesine" (X. Seminer, 13 Mart 1963).
52. *Jouissance du corps* (XX. Seminer, s. 26) ifadesi, hem (başka birinin) bedenin(in) jouissance'ını, hem de (kişinin kendisinin veya bir Öteki'nin) beden(in)de deneyimlenen jouissance'ı ifade eder.
53. Öteki'nin bu şekilde, tepeden tırnağa farklı (heterogeneous) olarak tarif edilmesi pek çok açıdan, açıkça nesne (a)'yı hatırlatır.
54. *Modern Day Hysteria* (Albany: SUNY Press, yakında basılacak) kitabıma bakın; burada, Lacan'ın Öteki jouissance ile aşk arasında kurduğu bağlantıyı inceledim: Tanrı aşkı, "ilahi aşk" ve "özel dinler".
55. Eğer "maskülen yüceltim" *gerçek nesnenin simgeselleştirilmesi* şeklinde nitelenebilseydi, "feminen yüceltim" gösterenin fark edilmesi şeklinde nitelenebilirdi. Lacan'ın XXI. Seminer'de formüle ettiği şekilde, maskülen yapıdakilerin imgeseldeki (fantazideki) gerçeği (nesneyi) simgeselleştirdiği [SRI: (S)ymbolize the (R)eal of the (I)maginary] feminen yapıdakilerinse Lacan'ın bu seminerde dinle ilişkilendirdiği imgeseldeki simgeseli gerçekleştirdikleri [RSI: (R)ealize the (S)ymbolic of the (I)maginary] söylenebilirdi. Bu şekilde, biri "saat yönünde", yani, "sağ-kutuplu" bir söylemken, diğeri "saat yönünün tersinde", "sol-kutuplu" bir söylem olurdu (10. Bölüm'e bakın).
56. Buna rağmen, Lacan'ı eski Freudcu modele saplanıp kalmakla itham et-

meye devam eden pek çok çağdaş yazar var. Elizabeth Grosz'un *A Reader in Feminist Knowledge*'da (haz. Sueja Gunew [New York: Routledge, 1991]) yer alan yorumunu düşünün mesela: "[Lacan'ın çalışmasındaki] maskülen ile feminenin Freud'un çalışmasından hiçbir farkı yoktur; oradakine benzer şekilde, aktif/pasif, özne/nesne ve fallus/kastrasyon ilişkisi üzerinden tanımlanırlar." (s. 86) Umuyorum ki bu kitabın okuru, bu sözlerin Lacan 1960'larda bir yerde öldü demeye denk düştüğünü fark edecektir.

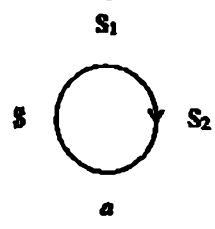
1964'te yazılan "Position of the Unconscious"tan şu pasajı düşünün örneğin: "Öznenin maskülen veya feminen varlığının biyolojik biseksüelliğiyle hiç ilgisi olmadığı göz önüne alındığında, psikanalitik bocalama deneyimi, öznenin diyalektiğinde aktiflik ve pasiflik dışında cinsiyetin çift kutupluluğunu temsil edecek hiçbir şeyin olmadığını ifşa eder; mesela, 'dürtüye karşı dış-eylem' ikiliği, bu iki kutupluluğun hakiki dayanağını temsil etmeye hiç elverişli değildir." (*Écrits* 1966, s. 849, vurgu bana ait; İngilizcesi için, "Position of the Unconscious", *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* içinde, haz. Bruce Fink, Richard Feldstein ve Maire Jaanus [Albany: SUNY Press, 1995], s. 276)

57. Lacan, birçok açıdan yapısalcı bir düşünür olmayı sürdürmüştür, onun maskülen yapı ile feminen yapıyı kavrama biçimi (sınırlandırılmış/sınırlandırılmamış, kapalı/açık, sonlu/sonsuz) bu iki yapıyı basit bir aykırılık olmanın ötesine taşıyıp, aşılmaz çelişkiler haline getirir: ikisinin paylaştığı hiçbir ortak zemin veya süreç yoktur (tıpkı psikanalizin Lacancı versiyonunda nevroz ve psikoz arasında hiçbir "sınır" kategori olmaması gibi). Kuşkusuz, bu durum Lacan'ı ikili düşünen feminist ve yapıbozumcu eleştirilere açık hale getirir; bana sorarsanız, bunun en net ifadesi Nancy Jay'in "Gender and Dichotomy" içinde yer alan güzel makalesinde bulunur (A *Reader in Feminist Knowledge*, haz. Sueja Gunew [New York: Routledge, 1991], s. 95). İşin ilginç tarafı, Jay kendi fikrini ifade etmek için Aristoteles'in aralarında hiçbir ortak zemin olmayan "çelişkiler" ve "karşıtlıklar" şeklindeki mantıksal kategorilerine başvurur (Lacan, Apuleius'un "mantıksal dörtgene" yerleştirdiği bu kategorilere sık sık atıf yapar ve bir model olarak kullanır) — yani, *bu iki kategori arasındaki dikotominin kendisi bir ikili karşıtlık veya tutarsızlıktır.* Tüm çelişkileri ortadan kaldırma hedefi değil midir bu — örneğin, psikopatolojiyi bir süreç olarak görmek, nevroz ve psikoz arasında keskin bir ayrım olmadığını söylemek? Klinik açıdan konuşursak, Lacan'ın onaylamaya pek yanaşmayacağı bir bakıştır bu. Bunu Roland Barthes'ın *Elements of Semiology*'deki ilgi çekici ikilikler tartışmasıyla kıyaslayabilirsiniz (New York: Hill and Wang, 1967, s. 80-82).

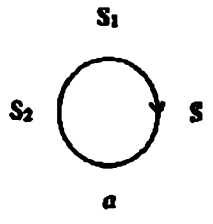
9. Dört Söylem

1. Lacan'ın bu konudaki yorumu için bkz. XI. Seminer, s. 77.
2. Kendini bir "metadil" olarak kurmadan üstelik.
3. Bkz. VI. Seminer.
4. Öyle ki; Lacan dilin ilk işlevinin "emir kipi" olduğunu söyler.
5. Burada tartışılan dört söylemin dışındakilerin, burada kullanılan dört matheme'in düzeni değiştirilerek oluşturulmuş olabileceğine dikkat edin. Efendi söyleminde bulundukları düzende (figür 9.2) tutmak yerine şekil 9.3'teki gibi düzenleseydik, dört farklı söylem oluşturabilirdi. İşin aslı, bu dört matheme'i dört farklı pozisyonda kullanarak tam yirmi dört farklı söylem elde etmek mümkündür; dolayısıyla, Lacan'ın yalnızca dört söylemden bahsetmesi, bilhassa elemanların düzenine ilişkin kıymetli bir şey bulduğunun işaretidir. Dört-parçalı yapılarının çoğunda geçerli olduğu gibi, Lacan'ın psikanaliz için ilginç ve kıymetli bulduğu şey bu özel konfigürasyondur; onun kurucu elemanlarından oluşan eski kombinasyonlardan biri değil.

Figür 9.2

Figür 9.3

6. *Newsletter of the Freudian Field* 3 (1989).
7. Bkz. Charles Fourier, *The Passions of the Human Soul* (New York: Augustus M. Kelley Publishers, 1968), s. 312.
8. Bkz. *Scilicet* 2/3 (1970): 89.
9. Aslına bakarsanız, akademisyeni heyecanlandıran bilgiden ziyade yabancılaşmadır.

10. Aynı vurgu şurada da görülür; *Scilicet* 2/3 (1970): 395—96.
11. *Scilicet* 5 (1975): 7; "*Propos sur l'hystérie*", Quarto (1977).
12. Bu, Lacan'ın XX. Seminer'de (s. 118) "eksi-bir" (l'un-en-moins) olarak nitelediği S(Ⱥ) ile ilişkilendirilebilir.
13. Küçük Hans vakasında, Hans'ın at fobisine yakalanmadan önce genel bir kaygı halinden mustarip olduğunu unutmayalım; ikinci durum ancak Hans babasıyla Freud'un himayesindeki bir analitik tedaviye başladıktan *sonra* kendini gösterir.
14. Neden olarak nesne (a), dört söylemin her birinde birbirinden farklı pozisyonlar işgal eder; "Science and Truth"un sonunda, diğer dört söylemi Aristotelesçi dört nedenle ilişkilendirir Lacan:

    bilim: formel neden
    din: nihai neden
    büyü: etkin neden
    psikanaliz: maddi neden

    1965 tarihli bu metinde incelenmiş olan dört disiplini ve nedenlerini, ana hatları 1969'da ortaya çıkan dört söylemle ve nesne (a)'nın bu söylemlerin her birindeki pozisyonu ile kıyaslamak verimli bir uğraştır bana sorarsanız. Freudcu dürtünün dört bileşeni farklı nesneleri farklı düzeylere yerleştirmeye yardım edebilir.
15. Amerikan yorumu, Sherry Turkle'ın *Psychoanalytic Politics: Freud's French Revolution* (New York: Basic Books, 1978) ve Elizabeth Roudinesco'nun *Jacques Lacan & Co.: A History of Psychoanalysis in France*, 1925—1985 (çev. Jeffrey Mehlman, Chicago: University of Chicago Press, 1990) isimli kitaplarının da dahil olduğu çok sayıda çalışmayla oluşmuştur.
16. Örneğin, analitik söylem analizanın semptomu veya efendi ana gösteren bağlantılı jouissance'dan vazgeçmesini gerektirir.

10. Psikanaliz ve Bilim

1. Kitaplar dolusu literatürü burada özetlemem mümkün değil. İlgilenen okurlar Alexandre Koyré, Thomas Kuhn, Paul Feyerabend ve Imre Lakatos gibi yazarların çalışmalarına başvurabilir.
2. "Science and Psychoanalysis", *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* içinde (Albany: SUNY Press, 1995).
3. Nitekim 1960'ların ortasında, Lacan "bilimin öznesinden" geriye kalan şeyi "psikanalizin öznesine" eşitler.
4. Hakikat ile bir değer olarak doğru arasındaki ayrım için Pascal'ın *Pensées*

eserine bakılabilir.

5. Bazı bilimler, Gottlob Frege'in terimleriyle "doymamış" bir işlev olarak, yani, boşluğu bir nesneyle doldurulmamış işlev olarak tanımlanabilecek pozisyona bağlı özneyi hesaba katar (örneğin, von Neumann'ın oyun teorisi). Lacan "Science and Truth"da "doymamış" terimini benimser.
6. Jonathan Scott Lee, *Jacques Lacan* (Boston: Twayne Publishers, 1990) kitabında, "Sexuality and Science" başlıklı ilgi çekici bölümde, "Bilimsel nesneler" ile "psikanalitik nesne" arasındaki farkı düşünmenin elverişli bir yolunu önerir: "Pozitivizmin, bilimi, bilim tarafından incelenen mevcut nesnelerden yola çıkarak tanımadığı noktada, Lacan, çalıştığı nesnelere ekleme yapan ve bu eklemeyle söz konusu nesneleri bilimin nesneleri haline getiren türden gösterenler ve biçimsel söz dağarcıklarıyla bağlantılı bir bilim tanımı önerir." (s. 188) Bu durumda, "bilimsel nesnelerin" gerçek ile ilişkisi kesilir, yani, ondan koparılırlar; diğer taraftan psikanalizde nesne (a) bu işlemin kalıntısıdır, başka bir deyişle, bilimin nesneleri oluştuktan "sonra" geriye kalan şeydir. Biçimlendirmenin daima bir limiti vardır: gerçeğin adım adım simgeselleştirilmesi daima bir artık bırakır. Lacan'ın XXV. Seminer'de söylediği gibi, "sözcükler şeyleri biçimlendirir... ama [analistler olarak] bizi asıl ilgilendiren sözcükler ile şeyler arasındaki uyuşmazlıktır [*inadéquation*]." (15 Kasım 1977)
7. "Science and Truth," *Newsletter of the Freudian Field* 3 (1989). Lacan bu terimi Frege'den ödünç almış gibi görünüyor.
8. Fakat özellikle psikanalitik öznenin dikilmişliği??? sürer. Kimilerine göre, Heisenberg'in belirsizlik ilkesi, bilim adamının insanla bağlantılı olarak Doğanın işleyişiyle karşılaştığı ve onu formüle ettiği faaliyetin öneminin geri dönüşünü müjdeler; bununla birlikte, bu tür açıklamaların anladığı haliyle bilim adamı, pozisyona bağlı bir mefhumdan ibaret görünür.
9. "Analitik söylem, öğretmeyle ilişilendiği için analisti analizan pozisyonuna iter", dokuzuncu bölümde ifade ettiğim gibi, histeriğin söylemi benimsenmesini gerektirir. (*Scilicet* 2/3 [1970]: 399)
10. "Praksis nedir?... Erkeğe simgesel üzerinden gerçeği değiştirme [*traiter*] olanağı tanıyan her türlü uyumlu eylemi göstermesi sebebiyle çok geniş bir terimdir." (XI. Seminer, s. 6)
11. "*L'interprétation porte sur la cause du désir*" ("Yorum arzu nedenine ilişkindir"), "*L'Etourdit*", *Scilicet* 4 (1973): 30.
12. En hafif deyimiyle, sürdürmesi oldukça külfetli bir söylemdir.
13. Bkz. VIII. Seminer, çev. Bruce Fink (New York: Norton, 2015).
14. Bu terimi, dilbilim, psikanaliz ve bilim üzerine en zekice yazıları kaleme alan çağdaş yazarlardan biri olan Jean-Claude Milner'a borçluyum. Özellikle, *Lacan and the Human Sciences* içinde yer alan "Lacan and the

Ideal of Science" başlıklı nefis makalesi (ed. Alexandre Leupin [Lincoln: University of Nebraska Press, 1991, s. 36]) ile *Introduction a une science du langage* (Paris: Seuil, 1989, a. 92ff) kitabında yürüttüğü çok daha derin tartışma görülmeye değer.

15. Bkz, *Manifeste pour la philosophie* (Paris: Seuil, 1989). Bununla birlikte, Badiou'nun Paris VIII Üniversitesi, Saint-Dems ve College International de Philosophic çatısı altında 1987'den 1989'a kadar verdiği derslerde ortaya koyduğu açıklama bildiğim en kapsamlı açıklamadır.
16. XXV. Seminer, 15 Kasım 1977.
17. Bu söylemlerin hastanın yararına gördüğü şeyler arasında şunlar sayılabilir: hastayı "toplumun verimli bir üyesi" haline getirmek, "asosyal yönelimlerini" ortadan kaldırmak, daha düşünceli ve anlayışlı birine dönüştürmek, aşkı, arzuyu ve cinsel tatmini tek bir partnerle bulmasına yardım etmek.

Sonsöz

1. Doğrusunu isterseniz, bu kitabı, Öteki'nin benim gibi öncesinde hiç tanınmayan bir yazardan talep ettiklerini karşılayan ama bir dizi derin Lacan *okumasıyla* çelişen bir tür birlik görüntüsüyle, tamamlanmış bir "sistem" kisvesiyle sunmanın bende doğurduğu rahatsızlıkların üstesinden gelmem aşağı yukarı beş yılımı aldı. École de la Cause freudienne'de analist eğitimini tamamlayıp Fransa'dan ayrıldığım 1989'a kadar bu kitapta ortaya koyduklarımı ana hatlarıyla tamamladığım halde, yayıncıları ikna edecek bir forma sokabilmem 1994'ü buldu!
2. "Doğru eğitim, yani, kendisini değişim olarak bilinen şeye maruz bırakmayı hiç kesmeyen eğitim." (*Écrits*, s. 145)
3. Bkz. SE IV, s. 120.

Ek 1: Bilinçdışında Dil

1. Bkz, *The Purloined Poe: Lacan, Derrida & Psychoanalytic Reading*, haz. John Muller ve William Richardson (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1988).
2. Jacques-Alain Miller bu durumun kayda değer bir istisnasıdır; Saint-Denis'deki Paris VIII Üniversitesi'nde 1984-85 arasında verdiği, yayımlanmamış 1., 2., 3. ve 4. Seminerler iyi bir okuma sunar.
3. "'Çalınan Mektup' Üzerine Seminer"in ilk baskısında (*La Psychanalyse 2* [1956]), Lacan meseleyi biraz daha net ifade eder. Burada, şöyle yazar Lacan; "Tek başına 1-3 Ağı'nın düşünülmesi, ortadakinin (terimin), kesin bir biçimde ardından geldiği terimlere göre belirlene-

ceğini göstermeye yeter — aksi belirtilmedikçe, söz konusu grup iki uç noktası tarafından yeterince belirlenecektir. Bu açıdan, (1) ve (3) noktalarını [(1)(2)(3)] grubundaki uçlar kabul edelim." (s. 5)
Fakat Lacan, terimlerin nasıl gruplanacağını daha net ifade etme pahasına doğruluktan sapar: uç terimleri bağlamak, orta terimi her durumda kesin olarak belirlemez (örneğin, Yunanca Harf Matrisi II'de gördüğümüz gibi, 2__2 konfigürasyonundaki boşluk 1, 2 veya 3'le doldurulabilir).

4. Fakat art arda gelen iki γ, art arda gelen iki tane 2 gerektirdiği ve bunlar da yalnızca iki β tarafından üretilebilir olduğu için, bu sonraki serinin araya ikinci bir β eklenmeden önceki seriyi doğrudan takip edemeyeceğine dikkat etmek gerekir. *Écrits* 1966, sayfa 57'de yer alan ve bu bölümün ilerleyen kısmında yeniden üretilen α, β, γ, δ Ağı'nı inceleyebilirsiniz.
Önemli not: Lacan'ın *Écrits*'sinde bu kısım hatalıdır, fazlasıyla yanıltıcı olabilir.
Doğrudan *Écrits*'nin 50. sayfasında bulunabilecek olan tablo (burada, tablo E1.9), yanıltıcıdır çünkü (1) bariz dizgi hataları içerir, (2) atış–sonucu ile rakam kodlama satırları ve dolayısıyla Yunanca harf satırı soldan sağa ilerlediği halde, öyle görünüyor ki Lacan sağdan sola ilerliyor. Örneğin, eğer birinci sırada bir α varsa, üçüncü sırada asla bir δ'nın yer alamayacağını yukarıda görmüştük (Lacan açıkça ifade eder bunu) ama aşağıdaki tablo tüm bunları mümkün gösterir!

Tablo E1.9: Lacan'ın Ω Tablosu

Sıra Numaraları															
	1		2		3		4								
Örnek numara satırı														Yunan harfleri satırları	
1	2		3		?		?		?			?		1	
			α		δ		δ		β	β	α		2		
				δ		β								2	
			α		γ		γ		α					3	

Söz konusu dizgi hatasının Lacan'ın 1956 versiyonunda yer alan basit tabloda da bulunduğuna dikkat edin:

α δ δ γ β β α
δ δ δ β β β

Şimdi, zinciri diğer yönde takip edersek eğer, gayet düzgün çalıştığını

görürüz (tablo E1.10). İkinci ve üçüncü Yunanca harf satırlarında dışlanan terimleri ters çevirmediğimi fark edebilirsiniz, bunlar *Écrits*'nin Fransızcasında yer alan tablodaki halleri kadar anlamsızdır: örneğin, değişiklikten önce, Ω Tablosu α'dan γ'ya geçmek için iki δ kullanabileceğimizi ileri sürer ama aşağıdaki satır δ'nın asla bu tür bir ilerleyişin parçası olamayacağını gösterir!

Tablo E1.10: Ω Tablosu (değiştirilmiş)

Sıra Numaraları:

1 2 3 4

örnek numara satırı:

1	1	1	2	2	2	3	3	3	Yunan harfleri sırası:
		α	β	β	γ	δ	δ	α	1
			δ			β			2
			α	γ		γ	α		3

Dolayısıyla, ya Lacan bu Yunanca harf serisini kasten soldan sağa yerine sağdan sola izledi ve ikinci satırda yer alan hatalı δ β değişimini gözden kaçırdı (bu, Lacan'ın sayfa 57'nin altında ortaya koyduğu yasaklı bazı kombinasyonları açıklayabilir belki), ya da birinci satırda kendini gösteren, ikişer tane δ ve β'nın ters çevrildiği değişimin kendisini. (Üç terimlerin, yani δ ile γ'nın, kazara ters çevrildiği de düşünebilir pekâlâ. Her halükarda, söz konusu iki seri şöyledir: α β β γ δ δ α ve aynı serinin sağdan sola okunuşu olan α δ δ γ β β α [her türlü amaç ve niyete karşın, γ β β α δ δ γ serisine denktir]). Ne olursa olsun, benim sözünü ettiğim versiyon yukarıdaki değiştirilmiş tablodur.

Artık bu tabloyu anlamak görece daha kolay olsa gerek: dört-adımlı bir α–γ kombinasyonunda δ kullanılmaz; ikinci sıraya α, üçüncü sıraya γ eklenemez; dört-adımlı α–γ kombinasyonunda β dışlanmış, γ'ya ikinci sıra, α'ya ise üçüncü sıra yasaklanmıştır. Bu dışlamaların nedeni, Tablo O'da listelenenleri kavradığımız şekilde kavranabilir. (Buradaki dört-adımlı iki serinin birbirini doğrudan takip edebileceğine dikkat edin. *Écrits* 1966, sayfa 57'de yer alan ve bu bölümün ilerleyen kısmında yeniden üretilen α, β, γ, δ Ağı'nı inceleyin.)

5. Birinci düzey matriste bir dengesizlik olmasına rağmen (tablo E1.11), olası 2 kombinasyonları 1 ve 3 kombinasyonlarından iki misli fazladır, ikinci düzey matris bu durumu düzeltmeye koyulur (tablo E1.12).

Tablo E1.11

1	2	3
(özdeş)	(sıradışı)	- (değişen)
+++	++- --+	+-+
---	+-- -++	-+-

Tablo E1.12

α	β	γ	δ
1.1, 1.3	1.2	2.2	2.1
3.3, 3.1	3.2		2.3

Eğer bu matrisi doğru kabul edersek, bir 2 bulduğumuz her yerde, 2 içeren kombinasyonun 2'siz kombinasyonlardan daha ayrıcalıklı olduğunu; bu bakımdan da, 2 kombinasyonları içermeyen bir harfin, içeren harflerden çok daha olası kombinasyonlar barındırdığını düşünmeye meylederiz (örneğin, α β'dan iki misli fazla üçlü içerir). Ve eğer bir üçlü iki tane 2 içeriyorsa, bunun ortaya çıkması 2 içermeyen bir üçlüden çok daha muhtemeldir.

Olasılık bu hesabı gerçekten doğrular ama bu şekilde değil. Önce, tüm bileşimleri listelediğimiz Yunanca Harf Matrisi II'ye geri dönelim (tablo E1.13)

Tablo E1.13

α	β	γ	δ
111, 123	112, 122	212, 232	221, 211
333, 321	332, 322	222	223, 233

Normal şartlarda, böyle üç-sıralı, üç-rakamlı bileşimler için 27 üçlü olasıdır (33) fakat 1–3, 3–1 (yani, 1 ve 3 birbirini doğrudan takip edemez) sınırlamamız ile 3'ün ardından doğrudan 2 ve sonrasında da 3 gelememesi sebebiyle, burada bunların 12 tanesi elenmiştir (iki tane 3'ün arasına iki tane 2 girmesi gerekir); keza 1'in ardından da doğrudan 2 ve sonrasında tekrar 1 gelemez.

Bir örnek vermek gerekirse, 111 üçlüsünün ihtimali şöyle hesaplanmalıdır: ilk 1 dörtte bir ihtimalle ortaya çıkar (1/4). Ancak, ikinci 1 yalnızca 1 veya 2'nin yer alabileceği bir sıra işgal eder, 3 burada yasaklıdır; şimdi 2 1'le aynı sıklıkta ortaya çıkabilir (+++ 1 kombinasyonunda, bir + kolayca bir –'yi takip edebilir), dolayısıyla burada 1'in ortaya çıkma ihtimali ikide birdir (1/2). Üçüncü 1, aynı şekilde doğrudan bir 1'i takip ettiği için ortaya çıkma şansı da aynı şekilde ikide birdir. Bu şekilde hesabın sonucu: 1/4 x 1/2 x 1/2 = 1/16.

Aslına bakarsanız, tamamlanmış matriste üçlülerin biri hariç hepsi 1/16 ihtimale sahiptir. Sadece y harfi altında bulunan 222 üçlüsü 1/8 ihtimale sahiptir ve bu sayede üçlülerin eşitsiz dağılımını dengeler. Bu durum, iki koldan (+ ve –) başlayan ve her kolun, birine artı ve diğerine eksi eklenerek, ikiye ayrılmasıyla genişleyen bir akış çizelgesiyle doğrulanabilir (bkz. tablo E1.8). 222 kombinasyonunun başka herhangi bir kombinasyondan iki misli daha çok ortaya çıktığı ve benzer şekilde yürürlükte olan çeşitli Yunanca harflerin de tam olarak aynı ihtimalle ortaya çıktığı görülebilir.

6. Bu ilave kodu çözmemdeki yardımları için Thijs Berman'a minnettarım.
7. Kayda geçmesi için not düşelim; 1 "farklı", 0 "aynı" olarak alınmış olsaydı dahi, 01 ile 10 birbirlerinin tersi olurdu. Bu halleriyle doğru olduklarını varsayabilmenin tek yolu, atış-sonuçları zincirinin sağdan sola ilerlemesi ve her yeni artı veya eksinin sağ yerine sola eklenmesidir.
8. Eğer gerçekten isteseydik, 1-3 Ağı'nı bir tek-çift yorumuyla uyumlu hale getirebilirdik: artı ve eksi işaretleri ikiler şeklinde gruplayarak, iki özdeş işaretin yan yana belirdiği her durumu "çift", iki işaretten yalnızca birini (yani, bir tek sayı) içeren durumları ise "tek" olarak adlandırırdık. Tek-çift kodlaması, burada biraz zorlama olurdu elbette.
9. "Simetrik" ve "asimetrik" adlandırmalarını basitleştirmek için, sırasıyla, özdeş işaret çiftleri (üçlü yerine) ve farklı işaret çiftleri tabirlerini kullanırsak, yukarıda, 1–3 Ağı'nı incelerken 1'i "aynı", 0'ı "farklı" olarak tanımlayarak bulduğumuzla aynı sonuca ulaşırız.
10. Tablo E1.8'de verilen, Lacan'ın α, β, γ, δ Ağı'nı da meydana getirebilecek akış-çizelgesini inceleyin.
11. Fakat, şaşırtıcı bir şekilde, işlem bir daha tekrar edilemez: üç-sıralı 1/0 dizisi, her şeyi eski 1–3 Ağı üzerine yerleştirmeyi denemek için iki-sıralı 1/0 dizisinde bir daha yeniden kodlanamaz. Burada, en fazla iki tekrar olanaklıdır.

Ek 2: Nedenin Peşinde

1. Bkz., *Écrits*, s. 193 ve II. Seminer, s. 109.
2. Eğer bir eksi dizisi ile temsil edilecekse, sayısal matris satırı aynen yukarıdaki gibi okunacaktır. Okur, homojen değişen bir diziyle başlandığında, sayısal matris satırının 33333212 şeklinde okunacağını kolayca doğrulayabilir; buradaki tüm Yunanca harfler tekten teke, tekten çifte, çiftten teke veya çiftten çifte ilerlemeleri doğrultusunda tanımlanmış olduğu için, Yunanca-harf-matrisi satırı daima aynı kalacaktır. Bu, takip eden örnekler için de aynı şekilde geçerlidir.
3. Lacan buradaki parantezlerin bütünüyle boş olabileceğini söylediği için,

aşağıdaki durumu hesaba katmamız gerektiğini düşünebiliriz:

```
+ + + + + + + -
  1 1 1 1 1 2
      α α α β δ α α α
      1 1 1 ( ) 1 1 1
```

Fakat üretilen sözdizim tarafından yasaklanmış olduğu için -eğer birinci pozisyondan bir α varsa, üçüncü pozisyonda δ yer alamaz- şimdilik bunu göz ardı edebiliriz.

4. "Tek bir yutma fantazisi dahi yoktur ki yutulmuş olma fantazisinden kaynaklanmış olmasın, bir noktada kendi aksinden türemiş olmasın." (XII. Seminer, 20 Ocak 1965)

5. L Zinciri, aynı zamanda nesnenin öznede içerildiğini açıkça gösterir, en azından kıvrımlarından, astarlarından birinde. Lacan'ın şu iddiasını düşünün; nesne (a), örneğin meme, anneye değil çocuğa aittir, bir anlamda, onun bedeninin bir parçasıdır: bedeninin bu parçası anneye iliştirilmiş, tutturulmuştur.

Lacan'ın, içinde özneyi («özne») bulduğumuz çift parantezi işaret etmek için "tırnak" (*guillemets*) terimini kullanması, Lacan için, "öznenin asla bir varsayımdan fazlası olmadığını" hatırlatır bize (XXIII. Seminer, 16 Aralık 1975). Özne, hiçbir manada, doğrudan gözlenebilecek bir şey değildir; (her ne kadar zorunluysa da) bizim bir varsayımımız, bir kabulümüzdür ve bu varsayıma karşılık gelen bir şeyin gerçekten olup olmadığı daima kontrol edilmelidir.

Fakat bu tırnak işaretleri, konuşma ve yazma sahalarının ikisine birden müdahil oluşuyla bir adım ileri gider. Özne, başka bir yerde, başka bir zamanda -genellikle de başka biri tarafından- telaffuz edilmiş olan şeydir, çoğu kez önceden söylenmiş bir şeyin tekrarıdır. Dolayısıyla, özne daima bir başkasının kendisi hakkında önceden söylediklerine bağlıdır. Üstelik, (genellikle jestlerle dışa vurulmalarına, bir sözcüğün özel olarak vurgulanmasıyla ifade edilmelerine veya açıktan —"tırnak, özne, tırnak"— dile getirilmelerine karşın), bu tekrarlar doğası gereği topografik olan konuşmada görülemez. Lacan için, yazı -harf- ile varlık arasındaki ilişki son derece önemlidir ve görünüşe bakılırsa, bizim parantezli öznemizin varlığı bütünüyle "kendisini tetikleyen" bu işaretlere bağlıdır; öznenin işaretleme veya tetiklenme dışında bir varlığı olmadığını söyleyecek kadar ileri gidilebilir.

Kaynakça

Jacques Lacan

Ecrits. Paris: Seuil, 1966. *Ecrits: A Selection*. Çev. by Alan Sheridan. New York: Norton, 1977. Yeni tam metin çev. Bruce Fink. New York: Norton, 2007.

Seminar I — *Les écrits techniques de Freud* (1953—54). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1975. *Freud's Papers on Technique*: 1953—1 954. Çev. John Forrester. New York: Norton, 1988.

Seminar II — *Le moi dans Ia théorie de Freud et dans la technique de la psychanalyse* (1954—55). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1978. *The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis*: 1954—1955. Çev. Sylvana Tomaselli, John Forrester'in notlarıyla. New York: Norton, 1988.

Seminar III — *Les psychoses* (1955—56). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1981. *The Psychoses*. Çev. by Russell Grigg. New York: Norton, 1993.

Seminar IV — *La relation d'objet*. Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1994.

Seminar V — *Les formations de l'inconscient* (1957—58). Yayımlanmadı.

Seminar VI — Le désir et son interpretation (1958—59). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller (yedi oturum). *Ornicar?* 24 (1981): 7—31; 25 (1982): 13—36; and 26/27 (1983): 7—44. Son üç oturum çev. James Hulbert as "Desire and the Interpretation of Desire in *Hamlet*." *Yale French Studies* 55/56 (1977): 11—52.

Seminar VII — *L'éthique de la psychanalyse* (1959—60). Metni düzenle yen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1986. *The Ethics of Psychoanalysis*. Çev. Dennis Porter. New York: Norton, 1992.

Seminar VIII — *I.e transfert* (1960—61). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1991. Çev. Bruce Fink. New York: Norton, 2016.

Seminar IX — (1961—62). Yayımlanmadı.

Seminar X — *L'angoisse* (1962—63). Yayımlanmadı.

Seminar XI — *Las quatre concepts fondamentaux de Ia psychanalyse* (1964). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris:

Seuil, 1973. The Four Fundamental Concepts of Psycho analysis. Çev. Alan Sheridan. New York: Norton, 1978. *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*. Çev. Nilüfer Erdem. İstanbul: Metis, 2017.

Seminar XII — *Problèmes cruciaux pour la psychanalyse* (1964—65). Yayımlanmadı.

Seminar XIII — *L'objet de la psychanalyse* (1965-66). Yayımlanmadı.

Seminar XIV — *La logique dufantasme* (1966—67). Yayımlanmadı.

Seminar XV — *L'acte psychanalytique* (1967—68), Yayımlanmadı.

Seminar XVI — *D'un Autre à l'autre* (1968—69). Yayımlanmadı.

Seminar XVII — L'envers de la psychanalyse (1969—70). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1991.

Seminar XVIII — *D'un discours qui ne serait pas du semblant* (1970—71). Yayımlanmadı.

Seminar XIX — . . . *ou pire* (197 1—72). Yayımlanmadı.

Seminar XX — *Encore* (1972—73). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. Paris: Seuil, 1975. İki oturum çev. Jacqueline Rose *Feminine Sexuality* içinde, 137-61. Tam çev. Bruce Fink. New York: Norton, 1999.

Seminar XXI — *Les non-dupes errent* (1973—74). Yayımlanmadı.

Seminar XXII — *R.S.I.* (1974—75). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. *Ornicar?* 2(1975): 87—105; 3 (1975): 95—110; 4(1975): 91—106; and 5 (1975): 15—66. Bir oturum çev. Jacqueline Rose *Feminine Sexuality* içinde, 162—71.

Seminar XXIII — *Le sinthome* (1975—76). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. *Ornicar?* 6(1976): 3—20; 7(1976): 3—18; 8(1976): 6—20; 9(1977): 32—40; 10(1977): 5—12; ve 11(1977): 2—9.

Seminar XXIV — *L'insu qua sait de l'une-bévue, s'aile a mourre* (1976-77). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller. *Ornicar?* 12/13 (1977): 4—16; 14(1978): 4—9; 15(1978): 5—9; 16(1978): 7—13; and 17/18(1979): 7—23.

Seminar XXV — *Le moment de conclure* (1977—78). Metni düzenleyen Jacques-Alain Miller (one session). *Ornicar?* 19 (1979): 5—9.

Seminar XXVI — *La topologie et le temps* (1978—79). Yayımlanmadı.

Seminar XXVII — *Dissolution!* (1980). *Ornicar?* 20/21 (1980): 9—20 ve 22/23 (1981): 714. Kısmen çev. Jeffrey Mehlman as "Letter of Dissolution" ve "The Other Is Missing." *Television*, 128—33.

Diğer Yazarlar

Badiou, Alain. *pour la philosophie*. Paris: Seuil, 1989.

Barthes, Roland. *Elements of Semiology*. New York: Hill and Wang, 1967.

Berger, Peter ve Thomas Luckmann. *The Social Construction of Reality*. Garden City: Doubleday, 1966.

Bergson, Henri. "Laughter." *Comedy* içinde. Ed. Wylie Sypher. New York: Doubleday, 1956.

Chodorow, Nancy. *Feminism and Psychoanalytic Theory*. New Haven: Yale University Press, 1989.

Damourette, Jacques ve Edouard Pichon. *Des mots a la pensée Essai de grammaire de la languefrancaise*. 7 vol. Paris: Bibliotheque du francais moderne, 1932—5 1.

Descartes, René. *Philosophical Writings*. Çev. J. Cottingham. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

Fink, Bruce. "Alienation and Separation: Logical Moments of Lacan's Dialectic of Desire." *Newsletter of the Freudian Field* 4 (1990): 78—119.

——— *A Clinical Intmduction to Lacanian Psychoanalysis*. Cambridge: Harvard University Press, 1996.

——— "Logical Time and the Precipitation of Subjectivity." *Reading Seminars I & II: Lacan c Return to Freud* içinde. Ed. Bruce Fink, Richard Feldstein, ve Maire Jaanus. Albany: SUNY Press, 1995.

——— "The Nature of Unconscious Thought or Why No One Ever Reads Lacan's Postface to the 'Seminar on 'The Purloined Letter'.'" *Reading Seminars I & II: Lacan's Return to Freud* içinde. Ed. Bruce Fink, Richard Feldstein, ve Maire Jaanus. Albany: SUNY Press, 1995.

——— "Reading *Hamlet* with Lacan." *Lacan, Politics, Aesthetics* içinde. Ed. Richard Feldstein ve Willy Apollon. Albany: SUNY Press, 1995.

——— "Science and Psychoanalysis." *Reading Seminar XI: Lacan's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis* içinde. Ed. Bruce Fink, Richard Feldstein, ve Maire Jaanus. Albany: SUNY Press, 1995.

——— "There's No Such Thing as a Sexual Relationship: Existence and the Formulas of Sexuation." *Newsletter of the Freudian Field 5* (1991): 59—85.

Fourier, Charles. *The Passions of the Human Soul*. New York: Augustus M. Kelley, 1968.

Gallop, Jane. *Reading Lacan*. Ithaca: Cornell University Press, 1982.

Grosz, Elizabeth. *A Reader in Feminist Knowledge* içinde. Ed. Sueja Gunew. New York: Routledge, 1991.

Heidegger, Martin. *Being and Time*. Çev. John Macquarne ve Edward Robinson. Oxford: Basil Blackwell, 1980.

Irigaray, Luce. *Je, tu, nous: Towards a Culture of Difference*. Çev. Alison Martin, New York: Routledge, 1993.

Jakobson, Roman. *Selected Writings.* Vol. 2. The Hague: Mouton, 1971.
Six Lectures on Sound and Meaning. Cambridge: MIT Press, 1978.
Jay, Nancy. "Gender and Dichotomy." *A Reader in Feminist Knowledge* içinde. Ed. Sueja Gunew. New York: Routledge, 1991.
Jespersen, Otto. *Language: Its Nature, Development, and Origin.* New York: 1923.
Joyce, James. *Finnegans Wake.* London: Faber and Faber, 1939.
Kripke, Saul. *Naming and Necessity.* Cambridge: Harvard University Press, 1972.
Kurzweil, Raymond. *The Age of Intelligent Machines.* Cambridge: MIT Press, 1990.
Lee, Jonathan Scott. *Jacques Lacan.* Boston: Twayne
Levi-Strauss, Claude. *Stnictural Anthropology.* Çev. Claire Jacobson ve Brooke Grundfest Schoepf. New York: Basic Books, 1963.
Mimer, Jean-Claude. *Introduction a une science du langage.* Paris: Seuil, 1989.
"Lacan and the Ideal of Science." *Lacan and the Human Sciences* içinde. Ed. Alexandre Leupin. Lincoln: University of Nebraska Press, 1991.
Nancy, Jean-Luc and Philippe Lacoue-Labarthe. *The Title of the Letter.* Çev.
David Pettigrew ve François Raffoul. Albany: SUNY Press, 1992.
Nasio, J.-D. *Las Yeux de Laure. La concept d'objet a dans Ia thdorie de* J. Lacan. Paris: Aubier, 1987.
O'Neill, John. *Making Sense Together.* New York: Harper and Row, 1974.
Pascal. *Pensées.* Paris: Flammarion, 1976.
The Purloined Poe. Ed. John Muller and William Richardson. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1988.
Reading Seminar XI: Lacan 's Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis. Ed. Bruce Fink, Richard Feldstein, and Maire Jaanus. Albany: SUNY Press.1995.
Reading Seminars I & II: Lacan 's Return to Freud. Ed. Bruce Fink, Richard Feldstein, ve Maire Jaanus. Albany: SUNY Press, 1995.
Roudinesco, Elizabeth. *Jacques Lacan & Co.: A History of Psychoanalysis in France, 1925—1985.* Çev. Jeffrey Mehlman. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
Russell, Bertrand. *Introduction to Mathematical Philosophy.* London: Allen ve Unwin, 1919.
Russell, Bertrand ve Alfred North Whitehead. *Principia Mathematica.* Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1910.
Soler, Colette. "The Symbolic Order (I)." *In Reading Seminars! & I!: Lacan 's Return to Freud.*
Turkle, Sherry. *Psychoanalytic Politics: Freud's French Revolution.* New York: Basic Books, 1978

Jacques Lacan'ın yeni ve radikal özne teorisini sunan bir kitap elinizdeki. Öteki, nesne *a*, bir dil gibi yapılanmış bilinçdışı, yabancılaşma ve ayrılık, baba metaforu, *jouissance* ve cinsel farklılık gibi temel kavramları net bir şekilde açıklıyor. Bruce Fink, okurun Lacancı teorinin labirentinde yön bulmasını sağladığı gibi Lacan'ın teorik ve klinik çalışmasına dair derin bir bilgi ortaya koyuyor.

Yıllar boyunca Lacan, Amerika'da yapısökümcü-feminist-tarihselci teorik sansür koşulları altında kabul gördü. İşte bu kitap "Lacan'a dönüş"ü hayata geçirirken Lacan'ı "öznenin sonu", çoklu özne-konumları, vs. gibi moda sorunsallardan kurtarıp gerçekten ait olduğu yere geri koyuyor: Descartes'tan beri bir özne olmanın ne anlama geldiğini araştıran modern düşünürlerin büyük geleneği içine. Doğru kitap, doğru zamanda!

-Slavoj Žižek

www.encorekitap.com

ENCORE

9 786055 239039